

วารสารวิชาการ

มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Academic Journal of Humanities and Social Sciences Burapha University

ปีที่ 31 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2566

ISSN: 2730-2016 (Online)

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

ชื่อภาพปก: แม่พระ

ความหมาย: คำว่า “แม่” นั้นแสดงด้วยภาพของดวงตาที่กลมโตคอยดูแลความสุขความทุกข์ของลูกตลอดเวลาด้วยความรักความห่วงใย ส่วนคำว่า “พระ” นั้นแสดงด้วยภาพดวงตาที่หลุบมองลงต่ำ เป็นการมองดูสรรพสิ่งด้วยจิตที่ปล่อยวางแต่ทรงไว้ซึ่งความเมตตา เมื่อรวมเป็นคำว่า “แม่พระ” จึงหมายถึง ผู้ที่มีใจเปี่ยมล้นด้วยความรักความเมตตาและการให้อภัย

เจ้าของผลงาน: รองศาสตราจารย์เทพศักดิ์ ทองนพคุณ

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ปีที่ 31 ฉบับที่ 1 มกราคม – เมษายน 2566

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานที่แสดงทัศนะทางวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
2. เพื่อเป็นแหล่งในการเผยแพร่ผลงานวิจัยและบทความวิชาการเกี่ยวกับข้อมูลท้องถิ่นภาคตะวันออก

ขอบเขตเนื้อหา

ขอบเขตของบทความวิจัยและบทความวิชาการครอบคลุมเนื้อหาสาขาวิชาต่าง ๆ ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ได้แก่ ภาษา ภาษาศาสตร์และวรรณคดี ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา นิเทศศาสตร์ ศาสนาและปรัชญา สารสนเทศศาสตร์ และจิตวิทยา

กำหนดออกเผยแพร่

วารสารตีพิมพ์เผยแพร่ราย 4 เดือน (ปีละ 3 ฉบับ) คือ

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - เมษายน

ฉบับที่ 2 เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม

ฉบับที่ 3 เดือนกันยายน - ธันวาคม

ทุกบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผ่านการประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิ (peer reviewed) ที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสตร์ดังกล่าวไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ซึ่งทั้งผู้เขียนและผู้ประเมินจะไม่ทราบข้อมูลรายชื่อของกันและกัน (double-blinded review)

ข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความต่าง ๆ ในวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ถือเป็นความเห็นและความรับผิดชอบโดยตรงของผู้เขียน

เจ้าของ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

โทรศัพท์: 0-3810-2344 โทรสาร: 0-3839-0355

อ่านและดาวน์โหลดบทความได้ที่

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index>

คณะกรรมการกองบรรณาธิการ
วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ที่ปรึกษา

ดร.สุชาดา รัตนวานิชย์พันธ์

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ชมพูนุช ปัญญาไพโรจน์

มหาวิทยาลัยบูรพา

กองบรรณาธิการ

1. ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตรเจริญ	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. ศาสตราจารย์ ดร.ศุภชัย ยาวะประภา	มหาวิทยาลัยรังสิต
3. รองศาสตราจารย์ ดร.คนางค์ คันธมธูรพจน์	มหาวิทยาลัยมหิดล
4. รองศาสตราจารย์ ดร. ม.ล.จรัลวิไล จรูญโรจน์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
5. รองศาสตราจารย์ ดร.นำทิพย์ วิภาวิน	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
6. รองศาสตราจารย์ ดร.บุหงา ชัยสุวรรณ	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
7. รองศาสตราจารย์ ดร.บุลย์จิรา ชิริเวทย์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
8. รองศาสตราจารย์ ดร.มรกต ไมยเออร์	มหาวิทยาลัยมหิดล
9. รองศาสตราจารย์ ดร.สันติ ทอกรินทร์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
10. รองศาสตราจารย์ ดร.สุณีย์รัตน์ เนียรเจริญสุข	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
11. รองศาสตราจารย์ ประณต คำนิม	มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต
12. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภูมิรินทร์ ภิรมย์เลิศอมร	มหาวิทยาลัยบูรพา
13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนทร สุวรรณละออง	มหาวิทยาลัยบูรพา
14. ดร.อมรฉัตร เสริมชีพ	มหาวิทยาลัยบูรพา
15. อาจารย์กานต์วี เอลอับปิยา	มหาวิทยาลัยบูรพา

ฝ่ายพิสูจน์อักษรและประชาสัมพันธ์

1. นางสาววรี สกุนนรินทร์
2. นางสาวจุฑาทิพย์ คำเจริญกุล
3. นางสาวณัฏฐา บุญญา
4. นางสาวธนทรัพย์ โกก้อง

ฝ่ายประสานงาน

นางสาวสาธิตา อัจฉริยะกุล

ฝ่ายการเงิน

1. นางสาววัลย์ เรศจะโปะ
2. นางนงลักษณ์ วงษ์ทองเหลือ
3. นางสาวปริญดา คารมื่น

ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ
วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา
ปีที่ 31 ฉบับที่ 1 (มกราคม – เมษายน 2566)

รองศาสตราจารย์ ดร.บุหงา ชัยสุวรรณ	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยะเดช อัครโพธิวงศ์	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสัจการ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สันทัต ทองรินทร์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
รองศาสตราจารย์ ดร.สิทธิชัย ตันธนะสุภดี	นักวิชาการอิสระ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชนิษฐา ใจมโน	มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชวนวล คมนานุกุล	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ บุญหนุน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ โพธิ์พูกษานันท์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ตามใจ อวีรุทธิโยธิน	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประภาส นวลเนตร	มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปารเมศ วรเศยานนท์	มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปรีนทร์ นาคสิงห์	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิมพ์ภาภรณ์ บุญประเสริฐ	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วรพร ภู่งศ์พันธ์	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรัญญา ประสพชิงชนะ	มหาวิทยาลัยบูรพา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุมาลย์ ปานคำ	มหาวิทยาลัยรังสิต
ดร.ดวงเดือน แซ่ตั้ง	มหาวิทยาลัยบูรพา
ดร.ศุภมณฑา สุภานันท์	มหาวิทยาลัยกรุงเทพ
ดร.อภิรักษ์ ชัยปัญหา	มหาวิทยาลัยบูรพา

บทบรรณาธิการ

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ปีที่ 31 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน 2566) เดินทางเข้าสู่ศวรรษใหม่และได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการเผยแพร่เข้าสู่ระบบออนไลน์อย่างสมบูรณ์ โดยหวังว่าจะเข้าถึงผู้อ่านกลุ่มต่าง ๆ ได้มากขึ้น แต่สิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง คือ เรายังคงคัดสรรบทความทางวิชาการที่มีคุณภาพเพื่อสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการให้กับสังคมไทยเช่นเคย

บทความวิชาการในฉบับนี้ได้สะท้อนมุมมองเกี่ยวกับวิถีการดำรงชีวิตและการดำรงอยู่ของประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนต่าง ๆ แม้โลกจะมีการเปลี่ยนแปลงไป ได้แก่ บทความเรื่อง *ประเพณีก่อพระทราย: กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน* และบทความเรื่อง *วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในพิธีสืบทอดเชื้อสายเรือของชาวไทย-ยวน ตำบลคอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี* นอกจากนี้ยังมีบทความที่น่าสนใจมิติด้านพื้นที่ทั้งในความคิดและในความเป็นจริง ได้แก่ บทความเรื่อง *พื้นที่กับการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีนในนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เรื่อง ทานตะวัน ของ ว.วินิจญ์กุล* และบทความเรื่อง *นัยแห่งการจัดแบ่งประเภทของเมืองเกี่ยวกับการจัดการ: กรณีเปรียบเทียบการจัดแบ่งขององค์การยูเนสโกและประเทศไทย*

นอกจากนี้ยังมีบทความอีก 4 เรื่องที่แสดงให้เห็นถึงมนุษย์ที่อยู่ในบริบทที่แตกต่างกันได้นำเทคโนโลยียุคดิจิทัลเข้ามาผสมผสานในวิถีการดำรงชีวิตของตนเอง เช่น บทความเรื่อง *การใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์ของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศในช่วงแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19* บทความเรื่อง *การประยุกต์หลักการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงและแยกการถอนมาใช้ในการก่อตัวของนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพของเมืองพัทยา* บทความเรื่อง *อิทธิพลของพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์ต่อความสุขเชิงอัตวิสัยโดยมีการเห็นคุณค่าในตนเองเป็นตัวแปรส่งผ่านและการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรกำกับ* และบทความเรื่อง *อิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพต่อทัศนคติและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าของผู้บริโภคชาวไทย*

สุดท้ายนี้ขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ให้เกียรติมาให้คำแนะนำที่มีคุณค่าให้กับเจ้าของบทความ ขอขอบคุณเจ้าของบทความทุกท่านที่ส่งผลงานเข้าร่วมตีพิมพ์กับวารสารฯ และที่ขาดไม่ได้ขอขอบคุณกองบรรณาธิการทุกท่านที่ช่วยกันดำเนินการทุกขั้นตอนจนผลงานออกมาเป็นวารสารฯ ฉบับสมบูรณ์ที่สวยงามและคงคุณค่า ได้แต่หวังว่าวารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ฉบับนี้จะทำให้ผู้อ่านได้เต็มอิ่มกับอาหารสมองอย่างมีรสชาติและนำความรู้ที่ได้จากการอ่านไปต่อยอดมุมมองวิชาการของตนเองต่อไป

บรรณาธิการ

บทความวิจัย

การใช้ประโยชน์โซเซียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์ของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศในช่วงแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19	1
---	---

กั้ววาท พองแก้ว และยิ่งยอด มัญชุวิสิฐ

อิทธิพลของพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์ต่อความสุขเชิงอัตวิสัยโดยมีการเห็นคุณค่าในตนเองเป็นตัวแปรส่งผ่านและการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรกำกับ	17
--	----

กิตติภาพ ถนอมรอด และอภิษฎา ไชยวุฒิกรณวานิช

อิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพต่อทัศนคติและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าของผู้บริโภคชาวไทย	34
---	----

ชวณวล คณานุกูล

ประเพณีก่อพระทราย: กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน	49
---	----

เทพพร มังธานี มนตรี วิวาทสุข บุญรอด บุญเกิด และปัทวิ สัตยวงศ์ทิพย์

พื้นที่กับการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีนในนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เรื่อง ทานตะวัน ของ ว.วินิจฉัยกุล	64
--	----

นันท์ภัสสร ภูมิธรรมรัตน์ และอารียา หุตินทะ

การประยุกต์หลักการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงและแยกกาธอนมาใช้ในการก่อตัวของนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพของเมืองพัทยา	81
--	----

พัชณา เอ็งบริบูรณ์พงศ์ ใจดี สมนึก จงมีวสิน ธรรมพล ศรีสุวรรณ พรชฎาธร ชนะวัชย์ ธรรมะปิยวงศ์
สุรพัศโยธิน บุราณนันท์ เตชิต ชาวบางพรหม และวัลลภ ใจดี

บทความวิชาการ

นัยแห่งการจัดแบ่งประเภทของเมืองเกี่ยวกับการจัดการ: กรณีเปรียบเทียบการจัดแบ่งขององค์การยูเนสโกและประเทศไทย	97
---	----

เดชวัน ปัญญาวุฒิธรรม และกาญจนา เหล่าโชคชัยกุล

วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในพิธีสืบทอดตำแหน่งของชาวไทย-ยวน ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี	111
--	-----

บุญยัจริย์ สรสีสม ชนกวพร ขาวคำ และศรวุฒิ บุตรดาวงค์

การใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์ของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศในช่วงแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19

The Convergence Social Media Implementations among Gay and Transgender Spirit Mediums and Sacred Ritual Specialists during COVID-19 Pandemic

กั้วาฬ ฟองแก้ว (Kangwan Fongkaew)¹

ยิ่งยอด มัญชุวิสิฐ (Yingyord Manchuvith)²

Received: January 12, 2023

Revised: March 22, 2023

Accepted: March 28, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาการใช้ประโยชน์แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์ของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศเพื่อสื่อสารกับผู้ติดตามจำนวนมากในช่วงการระบาดของโควิด-19 โดยเฉพาะกลุ่มผู้ติดตามในชุมชนผู้มีความหลากหลายทางเพศ ผู้ให้ข้อมูลมีจำนวน 9 ราย ผ่านการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลได้พัฒนาวิธีการที่หลากหลายเพื่อนำเสนอตัวตนทางเพศสภาพและความแตกต่างบนโซเชียลมีเดีย มีกระบวนการพัฒนาเนื้อหาให้เข้ากับหลายแพลตฟอร์มเพื่อเข้าถึงผู้ติดตาม รวมทั้งมีการประเมินผลและวางแผนการสื่อสารอย่างเป็นระบบ ผลการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อเข้าถึง ให้คำปรึกษา และชี้แนะแนวทางแบบไม่เป็นทางการในบริบทของโรคระบาดที่กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศต้องเผชิญกับปัญหาสุขภาวะต่าง ๆ การศึกษานี้เสนอว่า การพัฒนากระบวนการสื่อสารโดยการมีส่วนร่วมของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศในฐานะมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจะสามารถยกระดับคุณภาพระบบให้บริการด้านสุขภาพแก่กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศต่อไปได้ในอนาคต

คำสำคัญ: เกย์, หญิงข้ามเพศ, ร่างทรง, ผู้ประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์, โซเชียลมีเดีย

Abstract

This study explored the ways in which gay and transgender spirit mediums and sacred ritual specialists implemented convergence social media to communicate with their followers, especially LGBTIQ community, during the COVID-19 pandemic. Nine participants were recruited using purposive sampling. Qualitative research methodology was employed. In-depth interviews were conducted to collect data. The results showed that the informants developed various means on social media platforms to express their gender identities and differences.

¹ ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of Communication Arts, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

² องค์กรบางกอกเรนโบว์

Bangkok Rainbow Organization

The cross-platform content creation strategy was also employed to effectively reach diverse groups of followers. Meanwhile, the means of communication were planned and evaluated systematically. According to the findings, gay and transgender spirit mediums and sacred ritual specialists played an important role in developing channels for communicating, counselling, as well as providing practical guidance during the pandemic, for LGBTIQ people who were experiencing various wellbeing problems. The study suggested that gay and transgender spirit mediums and sacred ritual specialists should be regarded as key stakeholders in developing participatory communication. This would help upgrade the quality of health services for LGBTIQ people in the future.

Keywords: Gay, Transgender Woman, Spirit Medium, Ritual Specialist, Social Media

บทนำ

ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน การทรงเจ้าหรือพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับพัฒนาการของสังคมไทย รวมทั้งได้รับความนิยมในกลุ่มคนต่าง ๆ ทุกชนชั้น ทุกระดับการศึกษาตลอดมา การศึกษาในสังคมอดีตกาลของ Tanabe (1991) และอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2535) เผยว่า การนับถือผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีบทบาทต่อสมาชิกในสังคมในฐานะเครื่องมือและกลไกในการควบคุมเพื่อสร้างจิตสำนึกในชุมชน ตลอดจนจัดความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับต่าง ๆ โดยร่างทรงที่ทำหน้าที่เป็นตัวกลางหรือสื่อสารกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติส่วนใหญ่ในอดีตมักเป็นเพศหญิง แต่ในยุคต่อมาการศึกษาของกิ่งแก้ว ทิศติง (2559; 2562) และจารุวรรณ ขำเพชร (2560) ได้เผยให้เห็นว่าเพศสภาพที่ครองอำนาจนำในอาณาเขตของความเชื่อและสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้นได้เคลื่อนไปสู่ “กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ” โดยเฉพาะเกย์และหญิงข้ามเพศ เนื่องจากมีภาพลักษณ์ของความเป็นผู้มีลักษณะอ่อนโยน นุ่มนวลดังสตรีเพศ แต่คงความดุ้นตามเพศสภาพชายซึ่งเป็นอัตลักษณ์ร่วมที่เหมาะสมกับการเลือกเทพหรือองค์มาลงประทับร่วมกัน อาทิ การประทับทรงของพระแม่อุมาเทวี ใน 2 ปางสำคัญ คือ พระแม่อุมาซึ่งมีลักษณะอบอุ่น ใจดี สงบสันติ และพระแม่กาลิซึ่งมีลักษณะดุร้าย ชนมาร ชนะทุกสิ่ง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ร่างทรงเกย์และหญิงข้ามเพศกลายเป็นทางเลือกที่สามารถตอบโจทย์ของสังคมสมัยใหม่ที่เปลี่ยนแปลงจากอดีต

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงในระดับมหัพภาคได้ส่งผลให้ผู้คนเกิดความรู้สึกไม่มั่นคง วิดกกังวล ตึงเครียด และต้องการที่พึ่งทางใจ การพึ่งพาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงเป็นหนทางหนึ่งเพื่อช่วยลดความวิตกกังวลและความตึงเครียดจากปัญหาต่าง ๆ ที่เผชิญในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะสังคมเมืองสมัยใหม่ที่ใช้ชีวิตในสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และการแข่งขันที่สูงขึ้น ผู้คนจึงเกิดความรู้สึกไม่แน่นอนของชีวิตและหันหน้าเข้าสู่ความเชื่อโดยการเข้าร่วมการทรงเจ้าและพิธีกรรมเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในหลากหลายรูปแบบ (จารุวรรณ ขำเพชร, 2560)

เมื่อสังคมเคลื่อนเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 การพัฒนาของเทคโนโลยีการสื่อสารโดยเฉพาะโซเชียลมีเดียหลากหลายแพลตฟอร์ม อาทิ Facebook, Instagram, Twitter, TikTok และ Clubhouse ยิ่งในช่วงเวลาของการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2563 ที่ผู้คนประสบกับข้อจำกัดในการเดินทางและไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมตามปกติ จึงส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาด้านสุขภาวะในมิติต่าง ๆ เป็นอย่างมาก ทั้งด้านสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ และความมั่นคงในชีวิต กลยุทธ์

ในการสื่อสารของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศจึงได้ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทผ่านการฉวยใช้โซเชียลมีเดียแพลตฟอร์มต่าง ๆ อย่างเข้มข้นให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของภาวะทางสังคม

การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการทำความเข้าใจการใช้ประโยชน์แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์ของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศในบริบทของการระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 เพื่อสามารถเข้าถึงผู้ติดตามและขยายเครือข่ายผู้ติดตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะสมาชิกในชุมชนผู้มีความหลากหลายทางเพศให้สามารถดำเนินชีวิตในโลกสมัยใหม่ได้อย่างราบรื่นต่อไป ผลของการศึกษานี้จะสามารถนำไปสู่ข้อเสนอทางวิชาการและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายในการสร้างความร่วมมือ การมีส่วนร่วม และการพัฒนาโปรแกรมเพื่อพัฒนาศักยภาพหรือการให้บทบาทสำคัญแก่กลุ่มร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศในการทำหน้าที่เป็นตัวกลางการสื่อสารเพื่อส่งเสริมสุขภาวะในมิติต่าง ๆ อาทิ สุขภาพกาย สุขภาพจิต กระบวนการส่งต่อเพื่อเข้าถึงบริการการดูแลสุขภาพและบริการด้านอื่น ๆ ที่สามารถยกระดับการให้บริการด้านสุขภาวะแก่สมาชิกในชุมชนเกย์ หญิงข้ามเพศชายรักร่วม และผู้มีความหลากหลายทางเพศอย่างมีประสิทธิภาพได้ในอนาคต

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับโซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์ (Convergence Social Media) ที่เกี่ยวข้องกับเกย์และหญิงข้ามเพศ

โซเชียลมีเดีย (social media) คือ การแปลงสภาพหรือรูปแบบของสื่อดิจิทัลที่ทำให้ทุกคนสามารถใช้ได้ร่วมกันโดยไม่มีข้อจำกัดในการเข้าถึงสื่อ กล่าวคือ สื่อดั้งเดิม (traditional media) ถูกแปรสภาพให้อยู่ในรูปแบบดิจิทัลบนอินเทอร์เน็ตซึ่งสามารถเผยแพร่เนื้อหาผ่านแพลตฟอร์มที่หลากหลาย เช่น Facebook, Twitter, YouTube และ Instagram เป็นต้น ในขณะเดียวกัน ผู้บริโภคก็สามารถเข้าถึงทุกแพลตฟอร์มได้ผ่านอุปกรณ์ชนิดเดียวหรือหลากหลายชนิด เช่น โทรศัพท์เคลื่อนที่แบบสมาร์ตโฟน แท็บเล็ต โทรทัศน์แบบสมาร์ตทีวี คอมพิวเตอร์ส่วนบุคคล เป็นต้น ซึ่งเป็นวิวัฒนาการในรูปแบบของการหลอมรวมสื่อ หรือคอนเวอร์เจนซ์ (convergence) (พล เนื่องจำนงค์, 2559) การรวบรวมกันอย่างลึกซึ้งของแพลตฟอร์มและเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดของกิจกรรมมนุษย์จะสามารถให้สังคมได้ตอบคำถามใหม่ ๆ ทั้งทางกายภาพและระบบนิเวศสังคม รวมทั้งได้เปิดแนวโน้ม ความคิด การใช้ชีวิต และโอกาสใหม่ ๆ แก่ผู้คนผ่านกระบวนการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อนี้ด้วย (สุกัญญา บุรณเดชาชัย, 2561)

นับตั้งแต่เทคโนโลยีการสื่อสารได้พัฒนามาสู่ยุคที่ไม่มีข้อจำกัดด้านรูปแบบการเข้าถึงวิวัฒนาการของภูมิทัศน์สื่อและการพัฒนาของอุปกรณ์การสื่อสารมีเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้มนุษย์ทุกคนมีความสามารถในการใช้สื่อและเข้าถึงข้อมูลได้หลายช่องทางโดยปราศจากเงื่อนไขที่ซับซ้อนอีกต่อไป สื่อทุกแพลตฟอร์มสามารถแสดงบนอุปกรณ์สื่อสารได้เพียงชิ้นเดียว ส่งผลชัดเจนต่อพฤติกรรมผู้บริโภคสื่อที่สามารถใช้สื่อเพื่อตอบสนองความต้องการข้อมูลที่แต่ละคนสนใจ อีกทั้งสามารถสร้างข้อมูลขึ้นมาได้ด้วยตัวเอง ทำลายข้อจำกัดของหน้าที่ในกระบวนการสื่อสารที่ผู้บริโภคสื่อสามารถเข้าถึงการใช้สื่อต่าง ๆ อย่างสะดวกและรวดเร็ว มีประสิทธิภาพซึ่งแตกต่างจากข้อจำกัดในอดีตที่ผู้บริโภคสื่อทำหน้าที่เป็นเพียงผู้รับสาร (receiver) ได้เพียงมิติเดียวเท่านั้น แต่ในยุคที่สื่อหลากหลายแพลตฟอร์มสามารถเข้าถึงได้อย่างรวดเร็วผ่านระบบเครือข่ายไร้สายยุคที่ 3 และยุคที่ 4 (3G / 4G) (และกำลังเข้าสู่ยุค 5G ในไม่ช้า) รวมทั้งอุปกรณ์การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ในราคาที่ถูกลงทำให้ผู้รับสารสามารถเปลี่ยนมิติทางการสื่อสารไปเป็นผู้ส่งสารหรือผู้ผลิตสารบนหลากหลายแพลตฟอร์มได้อย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน (พล เนื่องจำนงค์, 2559)

จากการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์สื่อโซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์ตามแนวคิดที่ได้กล่าวไปข้างต้น ทำให้พฤติกรรมของผู้ใช้สื่อโดยเฉพาะกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นกัน ทั้งในมิติเชิงปริมาณและคุณภาพ ดังการทบทวนผลการวิจัยของ Kang (2018), Fongkaew (2014), Fongkaew and Fongkaew (2016) และ De Lind van Wijngaarden (2021) ได้เผยให้เห็นการใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียของกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศในฐานะ “ผู้ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่ตื่นตัว” (active cultural agencies) (Fiske, 2010) โดย Kang (2018) ได้ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ “วันเดอร์เกย์” (wonder gay) ซึ่งเป็นกระแสที่ได้รับความนิยมเพียงข้ามคืน โดยแสดงให้เห็นว่าปรากฏการณ์การฉวยใช้วัฒนธรรมเคป๊อป (K-pop) แสดงอัตลักษณ์ของความเป็นเกย์ (queerness) อย่างเปิดเผย เปรียบเป็นปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่ทำทลายอุดมการณ์ทางเพศที่ถืออำนาจนำในสังคม ในขณะเดียวกัน การฉวยใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียในฐานะ “ผู้ส่งสาร” (sender) แทนการเป็น “ผู้รับสาร” (receiver) ทำให้สมาชิกของกลุ่มวันเดอร์เกย์ได้กลายเป็นที่รู้จักในวงกว้าง และสามารถขยายเครือข่ายผู้ติดตามในระดับนานาชาติได้ในเวลาอันรวดเร็ว ส่วนการศึกษาของ Fongkaew (2014) และ Fongkaew and Fongkaew (2016) ได้ชี้ให้เห็นถึงปฏิบัติการของกลุ่มวัยรุ่นหญิงรักหญิงที่ฉวยใช้โซเชียลมีเดียในการสร้างความหมายใหม่ให้แก่ตัวตนทางเพศของพวกเธอ รวมทั้งปฏิบัติการการฉวยใช้แพลตฟอร์มที่หลากหลายของโซเชียลมีเดียในการเข้าถึงข้อมูลความรู้เกี่ยวกับเรื่องเพศ รวมทั้งใช้เป็นเครื่องมือและพื้นที่ในการต่อรอง หลบหลีก หรือต่อต้านการควบคุมทางเพศที่เคร่งครัดของครอบครัวและสถานศึกษาอย่างชาญฉลาด ในส่วนของการศึกษาของ De Lind van Wijngaarden (2021) ได้เผยให้เห็นถึงปฏิบัติการของวัยรุ่นชายรักชายที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจจากชนชั้นแรงงานในชนบทที่ฉวยใช้โซเชียลมีเดียแพลตฟอร์มต่าง ๆ ในการค้นหาและทดลองตัวตนทางเพศของตนเอง ทั้งในด้านการพัฒนาตัวตนทางเพศ การนำเสนอตัวตนทางเพศ การทดลองการมีความสัมพันธ์ทางเพศในรูปแบบต่าง ๆ จนกระทั่งสามารถค้นพบตัวตนทางเพศสภาพและความพึงพอใจในเพศวิถีของตนเองในที่สุด หรือการศึกษาล่าสุดของ Ruanrudiprom, Fongkaew, Viseskul, and Fongkaew (2021) ในกลุ่มเยาวชนชายรักชายที่อยู่ร่วมกับเชื้อเอชไอวีที่ใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียอย่างเข้มข้นเพื่อเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพ เช่น ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ยาต้านไวรัส การมีเพศสัมพันธ์ที่สามารถลดความเสี่ยงในการรับเชื้อเพิ่ม และวิธีการต่าง ๆ เพื่อคงสุขภาพร่างกายให้แข็งแรงและใช้ชีวิตอย่างปกติสุขได้นานที่สุด

วิธีการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (qualitative research) ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลวิจัยจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ในกลุ่มร่างทรงและผู้ดำเนินพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 9 ราย ที่ผ่านคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) เพื่อให้ได้ความหลากหลายในมิติด้านเพศสภาพ อายุ และแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย เครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview guide) พัฒนาจากแนวคิดโซเชียลมีเดีย (social media) และป๊อปคัลเจอร์ (popular culture) ที่มุ่งเน้นการทำความเข้าใจการใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียและวัฒนธรรมสมัยนิยมในระดับต่าง ๆ รวมทั้งแนวคิดเกี่ยวกับสุขภาวะของเกย์และหญิงข้ามเพศ ผ่านการพิจารณาความตรงในเนื้อหา (content validity) จากคณะกรรมการที่ได้รับการแต่งตั้งโดยองค์กรที่สนับสนุนการวิจัย คือ Australian Research Council Discovery Grant มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย จำนวน 3 ท่านและนำไปปรับแก้ตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปเก็บข้อมูลระหว่างวันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2564 – 15 มีนาคม พ.ศ. 2565 ผ่านแอปพลิเคชัน ZOOM จนข้อมูลเข้าสู่ระดับของการอิ่มตัว (data saturation) จึงหยุดการสัมภาษณ์

ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกถูกถอดความแบบคำต่อคำ และแยกแยะจัดเก็บเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นการวิเคราะห์ที่พัฒนาไว้เรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้น ผู้วิจัยดำเนินการเข้ารหัสข้อมูลโดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ช่วยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อแยกแยะข้อมูลผ่านรหัสที่มีการพัฒนาอย่างเป็นระบบตามประเด็นสำคัญที่ปรากฏขึ้นจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการเข้ารหัสข้อมูลในการศึกษาคครั้งนี้เริ่มต้นด้วยการใช้วิธีการเข้ารหัสแบบนิรนัยเป็นหลัก เพื่อเชื่อมโยงตีความจากประเด็นการวิเคราะห์ที่พัฒนาจากพื้นฐานแนวคิด-ทฤษฎีที่มีอยู่ไปสู่ข้อสรุปจากข้อมูลที่ได้จากการศึกษา ในกรณีที่ข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกับประเด็นการวิเคราะห์ที่พัฒนาไว้ตั้งแต่ต้น ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการแบบอุปนัยเพื่อแสดงให้เห็นประเด็นใหม่ ๆ จากข้อมูลใหม่ที่นอกกรอบการอธิบายของแนวคิด-ทฤษฎีที่มีอยู่เดิม (ชาย โพธิ์สิตา, 2547; Hsieh & Shannon, 2005) ต่อมา ข้อมูลที่ถูกเข้ารหัสทั้งหมดถูกจัดเป็นกลุ่มหลักและกลุ่มย่อยในรูปแบบรายงานการเข้ารหัสข้อมูล (coding report) เพื่อสามารถวิเคราะห์ตามประเด็นที่กำหนดไว้ เพื่อให้ได้กลุ่มความหมายและความเข้าใจในข้อมูลตามความสัมพันธ์ของข้อมูลภายในของแต่ละกลุ่ม เพื่อยกระดับข้อมูลให้เป็นในรูปของแบบฟอร์มการสรุปเนื้อหาสำคัญของการเข้ารหัส (coding summary) เป็นขั้นตอนสุดท้าย โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ผ่านใจความสำคัญ (thematic analysis) ในแต่ละประเด็นการวิเคราะห์ที่ได้พัฒนาไว้เบื้องต้นเพื่อตอบคำถามการวิจัย โดยการนำเสนอผลการศึกษานี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับ “เสียง” (voices) และ “ประสบการณ์” (experiences) ของผู้ให้ข้อมูลเป็นหลักผ่านการนำเสนอข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พร้อมยกคำพูดสำคัญของผู้ให้ข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ เพื่อสามารถนำเสนอผลการศึกษได้อย่างครบถ้วน ครอบคลุม และมีความน่าเชื่อถือในทางวิชาการมากที่สุด รวมทั้งการศึกษานี้มีการตรวจสอบแบบสามเส้าของข้อมูล (data triangulation) ผ่านการเก็บข้อมูลจาก 3 แหล่งในเวลาเดียวกัน คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก การวิเคราะห์แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียของผู้ให้ข้อมูล และการวิเคราะห์ผลการตอบรับจากกลุ่มผู้ติดตาม การวิจัยครั้งนี้ได้ผ่านการพิจารณาแบบเต็มชุด (full board) และได้รับการรับรองผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยบูรพา (เอกสารรับรองที่ IRB2-129/2564 รับรองเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2564) ซึ่งการศึกษานี้นี้ได้ดำเนินการตามข้อกำหนดทางจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์อย่างเคร่งครัด

ผลการวิจัย

ข้อมูลพื้นฐานและบทบาทบนแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลครั้งนี้มี จำนวน 9 ราย ประกอบด้วยผู้ที่นิยามเพศสภาพตนเองว่าเป็นเกย์จำนวน 5 ราย และหญิงข้ามเพศจำนวน 4 ราย มีอายุเฉลี่ย 37 ปี (27-47 ปี) โดยทำหน้าที่เป็นร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์มาแล้วเฉลี่ยเป็นระยะเวลา 9 ปี (2-20 ปี) ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่หลากหลาย อาทิ ดูดวง โหราศาสตร์ สะเดาะเคราะห์ ปลูกเสกวัตถุมงคลต่าง ๆ เป็นต้น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีผู้ที่ทำหน้าที่เป็นร่างทรงจำนวน 3 ราย (ผู้ที่เป็ร่างทรงจะทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ด้วย ในขณะที่ผู้ที่มีได้เป็นร่างทรงจะทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์เพียงอย่างเดียว) โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวน 3 รายนี้ มีเพียง 1 ราย ที่เปิดเผยต่อสาธารณะว่าตนเองทำหน้าที่เป็นร่างทรง ในขณะที่อีก 2 รายมิได้เปิดเผยต่อสาธารณะ มีเพียงกลุ่มผู้ติดตามบางส่วนเท่านั้นที่ทราบ โดยจะทำหน้าที่เป็นร่างทรงในบางโอกาสสำคัญเท่านั้น อาทิ วันไหว้ครู วันหล่อพระใหญ่ หรือเพื่อใช้พลังงานกับครูบาอาจารย์หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือในบางโอกาส เป็นต้น ผู้ให้ข้อมูลเกือบทุกรายให้คำจำกัดความเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของตนว่าเป็นผู้ทำหน้าที่เป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ เป็นผู้ให้คำปรึกษา ช่วยเสนอแนะแนวทางคลี่คลายแก้ไขปัญหา และช่วยในการชี้แนะทางออกของปัญหาแก่ผู้ติดตาม

ในมิติทางความเชื่อของตน โดยผู้ที่ทำหน้าที่เป็นร่างทรงทำหน้าที่สื่อกลางในการสื่อสารกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนเองเคารพศรัทธา

ในส่วนของการประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์บนแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย แบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ โดยผู้ให้ข้อมูลแต่ละรายสามารถประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ได้มากกว่า 1 กลุ่ม ได้แก่ 1) **การพยากรณ์/การดูดวง** ผ่านการใช้ศาสตร์การพยากรณ์ที่หลากหลายตามความเชื่อ อาทิ การใช้หลักโหราศาสตร์ ไพ่ทาโรต์ ไพ่ออราเคิล พระราหู หรือสำหรับไพ่ที่ปลุกเสกขึ้นมาด้วยตนเอง เป็นต้น 2) **การประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์** ผ่านการใช้ศาสตร์ตามความเชื่อที่แตกต่างกันไป อาทิ การให้ฤกษ์ การลงอักขระเลขยันต์ การจุดเทียน การใช้พลังปราณในการบำบัดรักษา การสอนทำสมาธิ กรรมฐาน การเสริมดวง การปลุกเสกวัตถุมงคล และ 3) **การขาย/ให้เช่า/ให้บูชาวัตถุมงคลหรือเครื่องรางของขลัง** ซึ่งเป็นทั้งวัตถุมงคลที่ผู้ให้ข้อมูลผลิตและปลุกเสกด้วยตนเอง หรือวัตถุมงคลที่ผ่านการปลุกเสกจากแหล่งอื่น ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“ผมจะมีอยู่สองเพจ ก็คือจะเป็นเหมือนเพจปกติ ที่เป็นเพจเกี่ยวเรื่องดูดวงทั่วไป เกี่ยวกับว่าให้ความรู้เกี่ยวกับการดูดวง ให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เรื่องการไหว้เจ้า เรื่องปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีผลต่อความรู้สึกของคน อย่างเช่นสุริยุปราคา จันทรุปราคา หรือปีชง กับอีกเพจหนึ่งจะเป็นเพจที่ผมจะเอาไว้คอยเหมือนกับว่าอันไหนที่ไม่โอเคตามหลักแนวทางผมก็จะบอกคนว่าอย่างนี้ไม่ควรจะต้องทำ” (ลพชัย (นามสมมติ), สัมภาษณ์ 8 ธันวาคม 2564)

ในส่วนของการสร้างความแตกต่างของตนกับผู้ทำหน้าที่ร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศที่ให้บริการทางจิตวิญญาณบนแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียอื่น กลุ่มผู้ให้ข้อมูลต่างสร้างความแตกต่างของตนกับร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศอื่น ๆ ที่หลากหลายแตกต่างกันไป โดยผู้วิจัยสามารถแบ่งกลุ่มความแตกต่างออกเป็น 3 มิติคือ 1) **ความแตกต่างในมิติของการใช้ศาสตร์เกี่ยวกับความเชื่อศักดิ์สิทธิ์** โดยผู้ให้ข้อมูลเน้นความถูกต้องของหลักการตามความเชื่อของตน ทั้งจากการใช้วิธีการแบบศาสตร์ดั้งเดิม อาทิ การอ้างตำรา หรือการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เช่น การใช้แอปพลิเคชันหรือฐานข้อมูลดิจิทัล เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่การประกอบพิธีกรรมและการพยากรณ์บนแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย 2) **ความแตกต่างในมิติของบุคลิกและตัวตนอันเป็นเอกลักษณ์** โดยเน้นการแต่งกายและบุคลิกที่แตกต่าง การเป็นผู้ทำหน้าที่ร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่สืบสายเลือด การไม่จ้องผู้ติดตาม การพูดแบบตามความจริงแบบไม่อ้อมค้อมหรือเน้นการพูดโดยใช้หลักทางจิตวิทยา และการให้บริการอย่างเต็มที่เพื่อให้ผู้ติดตามรู้สึกถึงความคุ้มค่ากับค่าบริการที่จ่ายไป และ 3) **ความแตกต่างในมิติค่าบริการและกลุ่มผู้ติดตาม** โดยเน้นการเก็บค่าบริการ (ค่าครู) ในอัตราที่ต่ำเพื่อให้ผู้ติดตามทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงได้ หรือการเก็บค่าครูในอัตราที่สูงเพื่อเน้นกลุ่มผู้ติดตามระดับบน รวมทั้งการเน้นผู้ติดตามที่เป็นกลุ่มเฉพาะต่าง ๆ เช่น กลุ่มลูกค้าต่างชาติ กลุ่มลูกค้าที่มีอาชีพในด้านสีเทา อาทิ กลุ่มผู้ขายบริการทางเพศ กลุ่มผู้ทำธุรกิจที่เสี่ยงต่อการผิดกฎหมาย เป็นต้น ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“ผมว่าความแตกต่างของผมเลยก็คือ...โดยพื้นหลังเนี่ย ผมมีเว็บไซต์ของผมอยู่นะครับ เว็บไซต์เพิ่งจะใช้งานได้ (บอกชื่อเว็บไซต์) แต่ว่าวัตถุประสงค์ของเว็บไซต์ของผมจะมีอยู่ 2 วัตถุประสงค์ครับ คือ วัตถุประสงค์แรกเลย เวลาผมเดินทางไปต่างประเทศ ผมจะต้องถือปฏิทินเล่มใหญ่ ๆ หิ้วไปด้วยครับ ซึ่งมันลำบากมากครับในการเดินทาง ผมก็เลยทำแอปพลิเคชันบนเว็บขึ้นมาให้อยู่ในมือถือ ผูกดวงในมือถือครับ เอาปฏิทินใส่ในคอมพิวเตอร์ เวลาผูกดวงเนี่ยเราจะได้ไม่ต้องหิ้วไปหิ้วมาครับ” (รณกร (นามสมมติ), สัมภาษณ์ 28 พฤศจิกายน 2564)

เพศสภาพและชนชั้น: มิติที่หลากหลายของกลุ่มผู้ติดตาม

การให้บริการด้านจิตวิญญาณผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียที่หลากหลายทำให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถตรวจสอบข้อมูลการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ ของผู้ติดตามของตน (ผู้ให้ข้อมูลเรียกข้อมูลเหล่านี้ว่าข้อมูลหลังบ้าน) โดยผู้ให้ข้อมูลสามารถทราบได้ถึงข้อมูลของผู้ติดตามของตนในมิติต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดให้ข้อมูลตรงกันว่าตนมิได้มุ่งให้บริการด้านจิตวิญญาณแก่กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศเพียงเท่านั้น แต่ให้การบริการแก่ทุกเพศอย่างเท่าเทียมกัน โดยพบว่า กลุ่มผู้ติดตามในสัดส่วนเกินครึ่งเป็นเพศหญิง ในส่วนต่อมาเป็นกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ส่วนเพศชายนั้นมีจำนวนน้อยมาก เนื่องจากผู้ชายอาจไม่สะดวกใจในการเข้ารับบริการทางจิตวิญญาณกับร่างทรง และผู้ประกอบการพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศ ในส่วนของข้อมูลด้านอายุของผู้ติดตามพบว่า มีความสอดคล้องกับอายุของผู้ให้ข้อมูลแต่ละราย โดยผู้ให้ข้อมูลที่อายุน้อยและมีอัตราการเก็บค่าบริการ (ค่าครู) ในราคาที่ต่ำหรือไม่มีค่าครู มักมีกลุ่มผู้ติดตามที่อายุน้อยและอยู่ในช่วงก่อนวัยทำงาน (อายุประมาณ 14-25 ปี) ในขณะเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลที่วัยสูงขึ้น หรือมีชื่อเสียงมากขึ้น มักเก็บค่าครูในอัตราที่สูงกว่ากลุ่มแรก ผู้ติดตามส่วนใหญ่จึงเป็นผู้มีอายุมากขึ้นและอยู่ในช่วงวัยทำงาน (25 ปีขึ้นไป) นอกจากนี้ การให้บริการด้านจิตวิญญาณผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียทำให้ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ติดตามที่เป็นต่างชาติด้วย โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียและตะวันออกกลาง ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“โดยมากจะเป็นวัยทำงานค่ะ ลูกศิษย์ที่ติดตาม โชคดีที่เอาจิสต์ขึ้นของ Facebook ที่หลังบ้าน เขาก็เห็นว่าจะเป็นกลุ่มแบบไหน จะเป็นผู้หญิง 70% ผู้ชาย 30% ค่ะ แล้วก็ช่วงวัยจริง ๆ คนที่ตามที่น่าสนใจหากว่าช่วงวัยที่มากที่สุดจะเป็นอายุ 23 ถึงประมาณ 55 ก็คือวัยทำงานแล้ว แล้วนอกนั้นก็จะเป็นวัยแบบ 17-18 ขึ้นไปนะค่ะ แล้วก็น้อยสุดก็จะเป็นวัยประมาณแบบ 50-60 ค่ะ จะเป็น 25 จนถึง 55 คือ เรียกว่าคนติดตามในเพจเกือบสี่หมื่นคนก็มีสักประมาณสามหมื่นที่เป็นวัยทำงาน LGBT โดยมากคนที่มาหาเรานะ เขาจะเป็นคนที่ทำงานออฟฟิศ หรือเป็นผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการ มีกิจการเป็นของตัวเอง กับระดับหัวหน้าคน เพราะด้วยคิวของเราที่ยาว คนเหล่านี้เวลาเขามา เขาก็อยากได้อะไรที่ตอบโจทย์ในเรื่องของปัญหาที่เขาอยากจะได้แก้ไข อยากค้าขายดี อยากเป็นที่รัก อยากจะเลื่อนขั้นเลื่อนตำแหน่งจะเป็นอย่างนี้หมดเลย จะเป็น LGBT สายขาวหมดเลยค่ะ แต่ก่อนยอมรับว่าจะมีแบบ LGBT ที่ทำงานกลางคืนนะค่ะ แต่ตอนหลัง LGBT ที่มาเป็นคนเก่ง ๆ ทำงานดี ๆ ทั้งนั้นเลย” (โอริสา (นามสมมติ), สัมภาษณ์ 12 ธันวาคม 2564)

ความเข้าใจและการใช้ประโยชน์แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลทุกรายเลือกใช้แพลตฟอร์มที่จะสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดที่จะทำได้ โดยเน้นแพลตฟอร์มที่นิยมในกลุ่มผู้ติดตามเป็นสำคัญ นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลมีความเข้าใจถึงจุดแข็งและจุดอ่อนของแพลตฟอร์มต่าง ๆ เพื่อสามารถใช้ประโยชน์จากแพลตฟอร์มเหล่านั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดมิได้ใช้โซเชียลมีเดียแค่เพียงแพลตฟอร์มเดียว แต่มีการใช้แพลตฟอร์มแบบคอนเวอร์เจนซ์ (convergence) คือ การนำเสนอเนื้อหาให้สามารถสื่อสารผ่านในหลายแพลตฟอร์มได้พร้อมกัน หรือสามารถสื่อสารเนื้อหาเชื่อมโยงข้ามแพลตฟอร์มที่หลากหลายในลักษณะที่สอดประสานกันได้ (one content, multiple platforms) เพื่อให้สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ติดตามได้กว้างที่สุด หลากหลายกลุ่มที่สุด และมีประสิทธิภาพที่สุด โดยผู้ให้ข้อมูลเกือบทุกรายใช้ Facebook ทั้งในรูปแบบ Facebook ส่วนตัว และ Facebook Fanpage เป็นแพลตฟอร์มหลัก เนื่องจากมีกลุ่มเครือข่ายผู้ติดตามอยู่แพลตฟอร์มนี้มากที่สุดและเป็นระยะเวลา

นานแล้วเป็นระยะเวลานับสิบปี โดย Facebook ทำหน้าที่เป็นแพลตฟอร์มหลักเพื่อสื่อสารข้อความหรือเนื้อหาในรูปแบบต่าง ๆ อาทิ ข้อความ รูปภาพ คลิปวิดีโอ หรือไลฟ์สดในแต่ละวัน โดย Facebook ส่วนตัวมักถูกใช้ในลักษณะของการสื่อสารที่ไม่เป็นทางการหรือเพื่อสื่อสารเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวของตนในแต่ละวัน ในขณะที่การสื่อสารผ่าน Facebook Fanpage มักเป็นในลักษณะที่เป็นทางการมากกว่า นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ให้ข้อมูลว่าจุดแข็งของ Facebook คือ เป็นแพลตฟอร์มที่สามารถสื่อสารได้แบบสองทาง โดยเฉพาะการไลฟ์สดที่สามารถได้รับฟีดแบคจากกลุ่มผู้ติดตามได้โดยตรง ทั้งฟีดในแบบการคอมเมนต์บนหน้า Facebook Live (ผู้ให้ข้อมูลเรียกว่า หน้าไม้ค์) และการส่งข้อความถึงตนเป็นการส่วนตัว (ผู้ให้ข้อมูลเรียกว่า หลังไม้ค์)

ในขณะเดียวกัน แพลตฟอร์มรองที่ถูกใช้เพื่อสนับสนุนแพลตฟอร์มหลักมีหลากหลายขึ้นอยู่กับ การรับรู้เกี่ยวกับความนิยมแพลตฟอร์มรองในกลุ่มผู้ติดตาม รวมทั้งเนื้อหาที่ต้องการสื่อสารและธรรมชาติของแพลตฟอร์มที่เหมาะสมกับเนื้อหาดังกล่าว อาทิ ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เลือกใช้ YouTube ในการนำเสนอไลฟ์สดต่อจาก Facebook Live เพื่อให้กลุ่มผู้ติดตามสามารถชมย้อนหลังได้ หรือตัดเป็นคลิปสั้นที่เป็นไฮไลท์เพื่อขยายแพลตฟอร์มไปเผยแพร่ต่อใน TikTok เป็นต้น

อีกแพลตฟอร์มหนึ่งที่มีความนิยมในกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทุกราย เป็นแพลตฟอร์มที่มีความเป็นส่วนตัวมากขึ้นและสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายโดยตรง คือ LINE โดยผู้ให้ข้อมูลสามารถให้บริการทางจิตวิญญาณแบบเป็นส่วนตัว สามารถเปิดห้องเพื่อพยากรณ์หรือประกอบพิธีกับผู้ติดตามแบบตัวต่อตัว รวมทั้งสามารถสร้างกลุ่มเฉพาะแบบกึ่งสาธารณะหรือแบบส่วนตัวสำหรับกลุ่มผู้ติดตามที่เป็นกลุ่มเฉพาะเพื่อสามารถสื่อสารข้อมูลข่าวสารในลักษณะเฉพาะกิจได้ โดยนอกจากความเป็นส่วนตัว ผู้ให้ข้อมูลสามารถเก็บค่าครูจากผู้ติดตามผ่านแพลตฟอร์มดังกล่าวได้ นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลยังมีการเลือกใช้แพลตฟอร์มอื่น ๆ ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศได้หรือเพื่อเป้าประสงค์ทางเพศโดยตรงและมั่นใจว่าได้กลุ่มเป้าหมายที่ตนต้องการโดยตรง เช่น แอปพลิเคชันหาเพื่อน-หาคู่ รวมทั้งผู้ให้ข้อมูลเลือกใช้ประโยชน์จากบางแพลตฟอร์มที่ได้รับนิยมของกลุ่มผู้ติดตามในประเทศเป้าหมาย โดยเฉพาะจีนหรือประเทศในแถบตะวันออกกลาง

นอกจากนี้ ผู้ให้ข้อมูลบางรายยังใช้ประโยชน์บางแพลตฟอร์มที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือในการประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์ โดยเฉพาะการพยากรณ์ เพื่อให้มั่นใจว่าได้มีวิธีการคำนวณที่ถูกต้องตามหลักการและประหยัดเวลา อาทิ การพัฒนาแอปพลิเคชัน การสร้างเว็บไซต์และฐานข้อมูลดิจิทัล ตามที่ได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“มีสองพาร์ทครับ พาร์ทที่หนึ่ง คือ ผมให้ความสำคัญกับ social network ไม่ว่าโซเชียลนั้น แอคทีฟคนดูน้อย คนไลค์น้อย ผมเฉย ๆ ผมรู้สึกว่าเป็นช่องทาง ลูกค้ามีสิทธิที่จะเสพยาจากโซเชียล บางคนชอบ TikTok บางคนชอบ YouTube บางคนชอบ LINE บางคนชอบ Facebook ทุกช่องทางผมมีหมดครับ Twitter ต่าง ๆ มีหมด ผมไม่ค่อยได้โฟกัสว่ามีคนแอคทีฟมากน้อยนะครับ ผมแค่รู้สึกว่าเราต้องมีช่องทางในการที่ทำให้เขาติดต่อเราได้ แม้แต่ WeChat ก็มี เพราะลูกดวงบางคนเป็นคนจีน เราต้องมีเครื่องมือในการสื่อสารหรือเข้าไปเชื่อมโยงกับลูกค้าเพราะยุคนี้คือยุคของอินเทอร์เน็ต ยุคของ โซเชียล... LINE กับ LINE@ เป็นอันดับที่หนึ่ง รองลงมาก็คจะเป็น Facebook Fanpage นะครับ แต่อาจมีการจำกัดในการมองเห็นบ้าง รองลงไปคือ Clubhouse สามารถสื่อสารได้แบบเรียลไทม์ ส่วน LINE เป็นในลักษณะที่ได้ผ่านการรู้จักกันมาแล้วส่วนหนึ่ง ใช้ในการ video call บ้าง ส่วนใหญ่แล้วลูกดวงจะพูดคุยผ่าน LINE กันด้วย video call แล้วก็สอบถามข้อมูลเรื่องค่าครู แล้วเขาก็จะเข้ามาดูเหมือนเป็นหน้าร้าน ผมก็จะมีการลงโปรดักส์ต่าง ๆ เขาก็จะเข้ามาชม สนใจเขาก็จะทักทายมา เป็นการสื่อสารแบบตัวต่อตัว ส่วน WeChat นี่คือได้เรี้อยู่แล้ว คือมาถึงก็คือดูดวงเลยครับ Twitter กับ YouTube ก็

จะเป็นในลักษณะเหมือนแบบเป็นหน้าร้านอย่างหนึ่ง” (ชาวีกรณ (นามสมมติ), สัมภาษณ์ 12 ธันวาคม 2564)

ผู้ให้ข้อมูลบางรายเผยว่า ตนเองได้เข้าเรียนคอร์สการผลิตเนื้อหาในแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย กลยุทธ์การยิงโฆษณาที่สามารถเข้าถึงกลุ่มผู้ติดตามได้โดยตรง การใช้คำที่ไม่ให้ถูกปิดกั้นการมองเห็น และกลยุทธ์อื่น ๆ เพื่อเข้าถึงกลุ่มผู้ติดตามให้มีประสิทธิภาพที่สุด ผู้ให้ข้อมูลบางรายเน้นการเคลื่อนไหวในโซเชียลมีเดียอย่างสม่ำเสมอ เช่น การไลฟ์อย่างสม่ำเสมอตามตารางที่แจ้งแก่กลุ่มผู้ติดตาม รวมทั้งมีการโพสต์อย่างสม่ำเสมอเพื่อให้กลุ่มผู้ติดตามได้เห็นความเคลื่อนไหวของตนบนโซเชียลมีเดียตลอดเวลา

นอกจากมีแพลตฟอร์มเป็นของตนเองแล้ว ผู้ให้ข้อมูลบางรายใช้วิธีการรวมตัวกับร่างทรงและผู้ประกอบพิธีการศักดิ์สิทธิ์รายอื่น ๆ เพื่อสร้างเป็นกลุ่มหรือชุมชนในแพลตฟอร์มที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายกลุ่มใหญ่ได้ รวมทั้งสร้างเครือข่ายเพื่อต่อรองกับเจ้าอื่น ๆ เพื่อคงสถานะการถืออำนาจนำในตลาด เช่น การสร้างห้องใน Clubhouse เพื่อเข้าถึงผู้ติดตามเดิมและสร้างกลุ่มผู้ติดตามใหม่ การสร้าง Facebook Fanpage ของกลุ่มดูดวง การเขียนคอลัมน์ หรือให้บริการทางจิตวิญญาณต่าง ๆ โดยเฉพาะการดูดวงผ่านแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียของกลุ่มหรือองค์กรต่าง ๆ รวมทั้งกลุ่มของผู้มีความหลากหลายทางเพศด้วย ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“เราจะมี Facebook ส่วนตัว มีเพื่อนเยอะ 4 พันกว่าคน บางทีเราลงไปก็อาจจะเพิ่มการมองเห็นหรืออย่างบางที บางวันใน Facebook Fanpage ก็อาจจะถูกปิดกั้น เราก็เอาจาลงใน Facebook ส่วนตัวสลับกัน เราก็มาดูกราฟในเพจ อย่าง TikTok เราก็ไม่ได้ตั้งใจอะไรแต่คนก็เข้ามาดู ส่วน IG เราก็ลงเหมือนโยนหินถามทาง เราลงไปโดยที่เราไม่คิดว่าจะมีลูกค้า แต่สุดท้ายเราได้ลูกค้า ถ้าเขาสนใจเขาจะทักมาเอง แต่ส่วนใหญ่จะใช้แฟนเพจ อันดับแรก คือ ไปเรียนยิงโฆษณามาสามหมื่นบาท แล้วก็ไปเรียนกับคนที่เขาสามารถทำยอดขายได้จริง ๆ คือเขาก็จะรวบรวมเรตต์ขึ้นตอนให้เราเลย ว่าขั้นตอนยิงอย่างนี้ ใช้วิธีโอ้ยอย่างนี้ มาตรฐานชุมชนในเพจเป็นอย่างไร แล้วยิงเพจเกี่ยวกับความเชื่อ Facebook กฎระเบียบเยอะ เวลาเราโพสต์ต้องบอกว่าแทบจะต้องเปิดพจนานุกรม เพราะว่าเราจะต้องเลี่ยงคำ เราจะบอกว่าเสริมแล้วรวยไม่ได้ เพราะเพจเราอาจจะเสี่ยงเพจแดง ติดแบล็กลิสต์ ทุกวันนี้ก็ต้องพยายามเลี่ยงคำ เราก็บอกตรง ๆ ว่าเราไปเรียนมา” (เดชาชัย (นามสมมติ), สัมภาษณ์ 11 ธันวาคม 2564)

ผู้ให้ข้อมูลมีแผนการในการใช้ประโยชน์จากแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียที่หลากหลายในอนาคต โดยส่วนใหญ่ต้องการเข้าถึงกลุ่มผู้ติดตามที่กว้างขึ้นทั้งในประเทศและต่างประเทศ อาทิ การสร้างพาร์ทเนอร์กับบริษัทผู้ให้บริการอินเทอร์เน็ต การพัฒนาแอปพลิเคชันในรูปแบบ e-learning หรือ การทำเนื้อหาให้เป็นภาษาต่างประเทศเพื่อขยายกลุ่มผู้ติดตามในต่างประเทศ โดยผู้ให้ข้อมูลเกือบทั้งหมดให้ความสนใจแพลตฟอร์มที่กำลังมาแรงที่สุดในขณะนี้ คือ TikTok เนื่องจากเป็นแพลตฟอร์มที่เข้าถึงกลุ่มผู้ติดตามง่ายโดยเฉพาะกลุ่มคนรุ่นใหม่ แต่จำเป็นต้องปรับการนำเสนอที่มีความจริงจังหรือเป็นทางการน้อยลงและไม่ส่อไปถึงประเด็นเกี่ยวกับความร้ายแรงเนื่องจากเป็นการละเมิดกฎของแพลตฟอร์ม ในขณะเดียวกัน พบผู้ให้ข้อมูลจำนวน 2 รายที่ยังไม่มีแผนในการเพิ่มแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียจากที่มีอยู่ เนื่องจากต้องดำเนินการทุกอย่างเพียงคนเดียว ศักยภาพในการขยายแพลตฟอร์มของตนจึงมีจำกัดในขณะนี้ ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“ส่วนใหญ่จะมีเว็บไซต์ที่ทำเป็นภาษาไทยและกำลังทำภาษาอังกฤษ ซึ่งจ้างคนฝรั่งเศษมาทำดิจิทัลมาร์เก็ตติ้งให้นะคะ จะทำเว็บไซต์เพราะมีฐานคนต่างชาติเป็นลูกค้า การติดต่อสื่อสารก็จะมีทางอีเมลอย่างตอนนี้ดูวิดีโอคอลออนไลน์ แล้วก็ LINE หรือ WhatsApp Skype ล่าสุดที่ลูกค้าดูไปก็ comera

เพราะช่วงนี้โควิดไปไหนไม่ได้ ก็ไม่อยากเจอคนด้วยค่ะ ประหยัดเรื่องการเดินทางด้วยค่ะ บางทีเรามีตารางงานแต่ละวันที่จะมาแบบ ถ้าเปิดเป็นออนไลน์ระบบทางไกล เราจะสามารถจัดเวลาของต่างชาติหรือของไทย ของต่างประเทศ” (เบลล่า (นามสมมติ), สัมภาษณ์ 9 ธันวาคม 2564)

จากผลการศึกษาการใช้ประโยชน์แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์ของผู้ให้ข้อมูล สามารถสรุปเป็นแบบจำลองได้ดังนี้

ภาพ 1

การใช้ประโยชน์แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์ของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศ

หมายเหตุ. แบบจำลองการใช้ประโยชน์แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์ของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศ โดย กังวาล พองแก้ว และยิ่งยอด มัญชุวิสิฐ

Content is King: กระบวนการสร้างสรรค์และการสื่อสารคอนเทนต์สู่กลุ่มผู้ติดตาม

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีกระบวนการสร้างสรรค์เนื้อหาผ่านการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมายเป็นสำคัญ โดยแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ 1) การวิเคราะห์ในระดับสังคม อาทิ วิเคราะห์สถานการณ์บ้านเมือง วิเคราะห์กระแสสังคม กระแสโซเชียลมีเดีย และ 2) การวิเคราะห์ในระดับบุคคล เช่น วิเคราะห์กลุ่มผู้ติดตามหลัก (ผู้ให้ข้อมูลเรียกว่า ลูกค้า หรือลูกศิษย์) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับปัญหาด้านสุขภาวะที่กลุ่มผู้ติดตามกำลังเผชิญอยู่ แล้วพัฒนาเนื้อหาให้เป็นที่สนใจของกลุ่มผู้ติดตามตามการวิเคราะห์ในเบื้องต้น โดยมีผู้ให้ข้อมูลเพียงรายเดียว ที่พัฒนาคอนเทนต์ของตนเองโดยมีฐานมาจากการคำนวณการโคจรของดวงดาวเป็นสำคัญ ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“หลักในการสร้างสรรค์เนื้อหาของเราคือ 1 ต้องให้ทันกระแส เราต้องดูก่อนว่ากระแสของโซเชียลหรือกระแสสังคมว่าเป็นอย่างไร เช่นชิทไฟหรือไม่ สังคม ศาสนา การเมือง เป็นต้น แล้วข้อ 2 เราก็ต้องดูด้วยว่ากลุ่มเป้าหมายของเราเนี่ยมีอินไซด์อย่างไร เช่น รวย โขด ลาก เราก็ต้องเน้น เราต้องเน้นพวกนี้ เงิน โขดลาก ถูกห่วยเป็นแสน ซึ่งถูกห่วยเนี่ย ถูกห่วยจริง ๆ คือทุกอย่างจะไม่มีหน้าม้า คือเป็นลูกค้าจริง ๆ ที่เขารีวิวให้เรา คือทุกอย่างเน้นความจริง ไม่ขายฝัน ตามคอนเซ็ปต์เพจ เราเน้นขาย

ความจริง แล้วก็การสร้างสรรคดีโอก็ก็เป็นเรื่องดวง ก็ต้องดูว่าคอนเทนต์แต่ละอย่างที่เราทำออกไป
อันไหนสามารถสัมผัสใจคน” (เดชาชัย (นามสมมติ), สัมภาษณ์ 11 ธันวาคม 2564)

เมื่อวิเคราะห์ความต้องการของกลุ่มเป้าหมายแล้ว ผู้ให้ข้อมูลแต่ละรายมีกลยุทธ์การนำเสนอเพื่อสื่อสาร
เนื้อหาที่มีความหลากหลายตามธรรมชาติของแพลตฟอร์มต่าง ๆ รวมทั้งเป็นไปตามรูปแบบความเชื่อของแต่ละ
บุคคล โดยการสื่อสารของผู้ให้ข้อมูลแบ่งเป็น 2 แบบหลัก คือ 1) การสื่อสารแบบทางเดียว อาทิ การนำเสนอ
ในรูปแบบของคลิป การทำนายดวงแบบวันต่อวัน แบบรายสัปดาห์ แบบราย 15 วัน การรวบรวมคำถามและ
ตอบคำถามที่ถูกถามมากที่สุด เป็นต้น และ 2) การจัดเป็นกิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ติดตาม เช่น การทำ
พิธีจุดเทียนออนไลน์ การทำพิธีเสริมพลังแบบออนไลน์ การตอบคำถามและการดูดวงสด การจัดกิจกรรมโปรโมท
เครื่องรางของขลังที่ตอบโจทย์ความต้องการของลูกค้าในช่วงเวลาต่าง ๆ เป็นต้น ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“เสริมพลังงานผ่านไลฟ์สด โดยการเคาะขันทิเบต เสริมพลังคริสตัล จุดเทียนเสริมดวงผ่าน
การไลฟ์สด บางทีก็เล่าเรื่อง 18+ ดูดวง 18+ คือเราก็จะหลากหลายของเรา เพราะเราเป็นทะเลิ่ง คือ
ง่าย ๆ หนูเป็นคนเหี้ยนะพี่ หนูเป็นคนแบบจิ้งจิ้งไร แม้กระทั่งอย่างนี้หนูเป็นคนดูดวง 18+ ไฟของหนู
ก็จะเป็นแบบ sexual อะไรอย่างนี้ ไฟเย็นกัน (มีเพศสัมพันธ์) อะไรอย่างนี้ ดูดวง 18+ เค้าย่ทำไหนแล้ว
ฟิน คือหนูก็จะมีหลากหลายของหนูอะ อย่างวันนี้หนูอยากเล่าเรื่องผี หนูก็จะเล่า วันนี้หนูอยาก
เล่าเรื่องประสบการณ์ 18+ หนูก็จะเล่า วันนี้ออยากทำบาบัต หนูก็จะทำ มันก็จะมีหลากหลาย
แม้กระทั่งใน YouTube เอง ก็จะมีแบบว่าวันนี้เดี่ยวแม่จะสอนการทำ spell แบบวิธาน ในลักษณะ
ของการเสริมเสน่ห์นะคะ แล้วก็จะพิมพ์ให้คนเตรียมของ ก็เหมือนเป็นการ classroom นะ เราก็เปิด
ไลฟ์สดใน YouTube เราก็สอนเค้าทำไป ไม่ใช่แค่การดูดวงไป บางทีก็เล่าเรื่องชีวิตที่ผ่านมาว่าเหมือน
ปูทางสอนหญิงนะ ว่าชีวิตกะเทยไม่ใช่่ง่ายนะ กว่าจะมาเป็นฉันในวันนี้มันยากมาก ๆ เลย ก็จะมี
ความหลากหลาย เหมือนเราเข้าถึงง่าย เหมือนเราเป็นคนจิ้งจิ้งไรแล้วเข้าถึงง่าย เขาก็เลยชอบแบบ
ตรงนี้ด้วย” (อารยา (นามสมมติ), สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2564)

นอกจากการออกแบบกระบวนการสื่อสาร ผู้ให้ข้อมูลมีกระบวนการติดตามประเมินผลการสื่อสารของ
ตนอยู่เสมอเพื่อพัฒนาเนื้อหาและวิธีการสื่อสารให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ถ้าการสื่อสารครั้งใดประสบความสำเร็จ
ตามที่คาดหวังก็จะพัฒนาต่อไป หากเนื้อหาใดที่ไม่ได้การตอบรับตามที่คาดหวังก็จะมีแก้ไข โดยผู้ให้ข้อมูล
ส่วนใหญ่เน้นผลการประเมินจากข้อมูลหลังบ้านของแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียที่ตนใช้ โดยสามารถดูข้อมูลการ
มีส่วนร่วมของผู้ติดตามนอกจากการกดไลค์ กดแชร์ (ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนให้ข้อมูลว่า การมีส่วนร่วมบนหน้าเพจ
อาจไม่มากแต่พบว่าข้อมูลหลังบ้านมีการเคลื่อนไหวเป็นจำนวนมาก อาจเป็นเพราะกลุ่มผู้ติดตามบางส่วนอาจ
ไม่ต้องการให้ผู้อื่นรู้ว่าตนเองมีความนิยมในมิติด้านจิตวิญญาณ) หรือวัดจากรายได้ที่ได้จากยอดการมีผู้ติดตาม
และผู้ชมในแพลตฟอร์ม นอกจากการพิจารณาข้อมูลหลังบ้านแล้ว ผู้ให้ข้อมูลได้แชร์ประสบการณ์เกี่ยวกับ
ผลการตอบรับจากผู้ติดตามในหลากหลายรูปแบบ เช่น การได้มีโอกาสช่วยคนที่ฆ่าตัวตาย การได้รับผลตอบรับ
จากผู้ติดตามว่าการทำนายเป็นจริง ยอดบูชาเครื่องรางของขลังที่ให้เช่า การกลับมาใช้บริการซ้ำ และการกลายเป็น
ผู้ติดตามในระยะยาว เป็นต้น ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“พอดูในการเข้าถึง engagement เพจของเรา มีคนดูเยอะมีคนคลิกเยอะ แต่มีคนไลค์น้อย ทำให้
ผมรู้ว่ามันมีคนสนใจนะ แต่เพียงแต่ว่าเขาไม่ได้เปิดเผยตัวตนครับ แต่เพียงแค่ทำให้เราเป็นตัวตนแล้ว
มีคนรู้จัก แต่ว่าผมเชื่อว่าจะมีหลาย ๆ คนที่กลับเข้ามาดูโดยที่พอเห็นว่าเราทำนาย เขาก็โอเคใน
ผลทำนายของเราครับ เพราะว่าดูจาก engagement การเข้าถึง ผมจะไม่โฆษณาเลยเพราะว่าผมจะ

ไม่ทำสปอนเซอร์เลย ผมจะไม่ยิงโฆษณา ผมจะดูคนที่เข้าแบบออแกนิกจริง ๆ ว่าจะได้เท่าไรครับ เพราะว่าเราต้องลองทดสอบพวกนี้ดูครับ” (ลพชัย (นามสมมติ), สัมภาษณ์ 8 ธันวาคม 2564)

การเพิ่มเข้าถึงและขยายเครือข่ายกลุ่มผู้ติดตาม

ผู้ให้ข้อมูลมีแผนหลากหลายในการเข้าถึงและเพิ่มจำนวนผู้ติดตามให้มากขึ้น โดยผู้ให้ข้อมูลเห็นไปในทางเดียวกันว่าขึ้นอยู่กับประเด็นปัญหาของกลุ่มผู้ติดตามที่จะเกิดขึ้นในอนาคตเป็นสำคัญ โดยในรายละเอียดพบว่า ผู้ให้ข้อมูลมีการวางแผนการสื่อสารเนื้อหาบนแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียใน 2 รูปแบบหลัก คือ **การเพิ่มประเด็นที่ทำให้กลายเป็นลายเซ็นหรือจุดขายของตนเองในอนาคต** เช่น การให้บริการด้านจิตวิญญาณที่บูรณาการกับศาสตร์ทางด้านจิตวิทยาให้คำปรึกษา การให้บริการทางจิตวิญญาณที่เน้นในหลักการบนพื้นฐานในความเชื่อที่ตนเองยึดถือ หรือการปลุกเสกเครื่องราง-ของขลังที่ตอบสนองความต้องการใหม่ ๆ ของกลุ่มผู้ติดตาม อาทิ การปลุกเสกเครื่องรางที่สามารถสื่อถึงวิญญาณสัตว์เลี้ยงได้ เป็นต้น ในขณะเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลอีกส่วนหนึ่งจะมีการปรับตัวและเพิ่มประเด็นใหม่ ๆ ตามกระแสสังคมที่เปลี่ยนไป เช่น การทำนายประเด็นคริปโตเคอเรนซี การสร้างความเข้าใจและการบรรเทาผลกระทบจากการระบาดของโควิด-19 รวมถึงการให้บริการด้านจิตวิญญาณแก่ผู้มีความหลากหลายทางเพศและครอบครัวที่ประสบปัญหาการยอมรับตัวตน เป็นต้น ดังปรากฏในบทสัมภาษณ์

“ล่าสุดก็โควิดนะคะที่คนถามเยอะมาก จะติดโควิดมั้ยพี่ ซึ่งหนูก็บอกให้ถามหมอ แล้วก็พูดตามตรงว่า คนสมัยนี้คิดเยอะ panic เช่น ผัวอยู่บ้าน แต่หาว่าผัวไปนอกใจ คือมันเครียดหลาย ๆ อย่างจนเราต้องดูดวงอย่างเดียวไม่ได้ ต้องบ๊ายต์ ต้องพูด ต้องไปเรียนรู้การพูด ต้องไปฟัง ทฤษฎีอะไร หลาย ๆ อย่างเอามาปรับใช้ให้กับลูกค้าทุก ๆ ท่านที่เข้ามา ไม่ใช่แค่การอ่านหน้าไพ่ละ แต่คือต้องเรียนรู้และรู้ทุกสิ่งทุกอย่างที่โลกใบนี้กำลังเป็นไป อย่างล่าสุดที่คริปโตถอยลง โอ้โฮ คำถามในวันนั้นที่มาดูดวงจะขาดทุนมั้ย? หนูต้องเปิด Google แล้วดูว่าเกิดอะไรขึ้น ต้องรับรู้ทุกอย่างค่ะ ให้อ้าวทันโลก” (อารยา (นามสมมติ), สัมภาษณ์ 10 ธันวาคม 2564)

อภิปรายผล

ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศสามารถใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อเข้าถึง สื่อสาร และจัดกิจกรรมกับกลุ่มผู้ติดตามจำนวนมากบนโลกเสมือนได้ อาทิ การให้บริการดูดวงและโหราศาสตร์แบบออนไลน์ ทั้งแบบกลุ่มและตัวต่อตัว การจัดพิธีกรรมการจุดเทียนมงคลออนไลน์ การให้เข้า/บูชาเครื่องราง-ของขลังผ่านระบบออนไลน์ เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้ยังสามารถใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียเพื่อเข้าถึงกลุ่มผู้ติดตามทั้งกลุ่มเฉพาะและกลุ่มทั่วไปได้ เช่น ผู้ให้ข้อมูลบางรายใช้แอปพลิเคชันหาคู่ในการเข้าถึงกลุ่มผู้ติดตามที่เป็นกลุ่มเฉพาะ หรือการจัดกิจกรรมไลฟ์สดของผู้ให้ข้อมูลแต่ละครั้งที่ผู้เข้าชมจำนวนมากซึ่งเป็นวิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมากกว่าการสื่อสารแบบตัวต่อตัวหรือการสื่อสารแบบทางเดียว การประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์จึงได้เคลื่อนตัวจากพื้นที่ทางกายภาพมาเป็นการจัดบนแพลตฟอร์มออนไลน์ รวมทั้งพบการบูรณาการเทคโนโลยีการสื่อสารต่าง ๆ ได้อย่างซับซ้อนและรอบด้าน ดังจากผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า ผู้ให้ข้อมูลบางรายได้มีการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ระบบสกุลเงินดิจิทัลแล้ว เป็นต้น

อีกประเด็นค้นพบสำคัญเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียของผู้ให้ข้อมูลพบว่า ไม่มีผู้ให้ข้อมูลรายใดที่ใช้โซเชียลมีเดียเพียงแพลตฟอร์มเดียว โดยผู้ให้ข้อมูลทุกรายใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียในแบบคอนเวอร์เจนซ์ (convergence) ที่สามารถสื่อสารหนึ่งเนื้อหาผ่านหลายแพลตฟอร์มได้พร้อมกันและเชื่อมโยงข้าม

แพลตฟอร์มที่หลากหลายในลักษณะที่สอดประสานกันได้ รวมทั้งพบโครงสร้างการใช้ประโยชน์แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียของผู้ให้ข้อมูลที่ประกอบด้วยแพลตฟอร์มหลัก แพลตฟอร์มรอง และแพลตฟอร์มหลังบ้าน ซึ่งแต่ละแพลตฟอร์มทำหน้าที่แตกต่างกันออกไปตามธรรมชาติของแพลตฟอร์มและค่านิยมของกลุ่มผู้ติดตาม กลยุทธ์การใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียในรูปแบบเนื้อหาเดียวที่สามารถแตกได้หลายแพลตฟอร์ม (one content, multiple platforms) นี้ นอกจากสามารถเพิ่มจำนวนกลุ่มเป้าหมายให้กว้างมากยิ่งขึ้น การแตกแพลตฟอร์มให้มีความหลากหลายทำให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายเฉพาะต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่า ระบบนิเวศของเทคโนโลยีการสื่อสารได้พัฒนาอย่างไม่หยุดยั้งและมีผลต่อทุกมิติในสังคม ไม่เว้นแม้แต่มิติเกี่ยวกับความเชื่อศรัทธา การเข้าสู่สังคมสื่อดิจิทัลสมบูรณ์แบบที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถเข้าถึงสื่อทุกประเภทได้ผ่านอุปกรณ์ชนิดเดียวหรือหลากหลายชนิด ซึ่งการรวบรวมกันอย่างลึกซึ้งของความรู้และเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดของกิจกรรมมนุษย์ได้อนุญาตให้สังคมตอบคำถามใหม่เพื่อเปิดความคิด วิถีชีวิต และโอกาสใหม่ ๆ ผ่านการพัฒนาของกระบวนการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์สื่อ (พลเนืองจันงค์, 2559; สุกัญญา บุรณเดชาชัย, 2561) การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศของเทคโนโลยีการสื่อสารมิได้ส่งผลกระทบต่อองค์กรสื่อเท่านั้น ในอาณาเขตของความเชื่อศรัทธาและการให้บริการทางจิตวิญญาณ ร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ในฐานะผู้ส่งสารจึงต้องมีทักษะในการใช้ประโยชน์จากการพัฒนาระบบนิเวศของเทคโนโลยีการสื่อสารด้วยเช่นกัน

ดังนั้น การศึกษาวิจัยด้านนิเทศศาสตร์ภายใต้อาณาบริเวณความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารด้านความเชื่อศรัทธาควรเท่าทันต่อการพัฒนาระบบนิเวศของเทคโนโลยีการสื่อสารด้วย ซึ่งแนวโน้มการศึกษาล่าสุดเกี่ยวกับการสื่อสารด้านความเชื่อศรัทธาเริ่มให้ความสำคัญกับการใช้โซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์มากขึ้น อาทิ การศึกษาของ ปุณณพริย เจริญวิริยบุญญา (2564) เกี่ยวกับประสบการณ์ในการพยากรณ์ดวงชะตาบนพื้นที่สังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวันของชาวดิจิทัลไทยผ่านช่องทางสื่อสังคมออนไลน์ที่หลากหลาย เช่น Google, Instagram, LINE, Twitter, Facebook และเว็บไซต์ อย่างไรก็ตาม ยังพบการศึกษาที่เกี่ยวข้องจำนวนไม่น้อยที่ยังให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีสื่อเพียงแขนงเดียวหรือไม่ก็แขนง รวมทั้งยังขาดการเชื่อมโยงไปยังเทคโนโลยีสื่ออื่น ๆ ที่หลากหลายภายในระบบนิเวศเดียวกัน (Bhaesajsanguan, 2018; Campbell & Tsuria, 2022) ซึ่งการปรับกระบวนการทัศน์ในการศึกษาวิจัยการสื่อสารด้านความเชื่อศรัทธาในรูปแบบคอนเวอร์เจนซ์ (convergence) จะสามารถทำความเข้าใจการสื่อสารในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างซับซ้อน ครอบคลุม และรอบด้านมากขึ้นกว่าการศึกษาสื่อแขนงใดแขนงหนึ่งเพียงอย่างเดียว

นอกจากนี้ ในมิติของชุมชนผู้มีความหลากหลายทางเพศ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลถือเป็นกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญที่สามารถทำหน้าที่เป็นแกนนำ (key person หรือ peer educator) เพื่อพัฒนาคุณภาพของระบบการสื่อสารเพื่อเข้าถึง ให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษา ให้ความรู้เบื้องต้นที่ถูกต้อง รวมทั้งการส่งต่อผู้ติดตามที่เป็นกลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศในเครือข่ายของตนไปยังองค์กรที่สามารถให้บริการในด้านต่าง ๆ ได้ เช่น การให้บริการด้านการป้องกันและรักษาโควิด-19 บริการด้านสิทธิและด้านสุขภาพของผู้มีความหลากหลายทางเพศ เป็นต้น ซึ่งการศึกษาที่ผ่านมาในกลุ่มวัยรุ่นที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศพบว่ากลุ่มผู้ที่มีความเสี่ยงในการติดเชื้อเอชไอวีและโรคติดต่อทางเพศสัมพันธ์มักหลีกเลี่ยงการเข้ารับบริการการตรวจหาเชื้อ เนื่องจากกลัวการถูกตีตราและขาดข้อมูลเพื่อเข้าถึงบริการด้านสุขภาพทางเพศ (Fongkaew, De Lind van Wijngaarden, Tepjan, Chonwanarat, Akkakanjanasupar, & Newman, 2021) รวมทั้งการศึกษาในกลุ่มชายรักชายที่อยู่ร่วมกับเชื้อเอชไอวี ก็พบว่ามิพฤติกรรมใช้อินเทอร์เน็ตอย่างเข้มข้นเพื่อค้นหา

ข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพและดำเนินชีวิตตามผู้นำความคิดที่ตนเชื่อว่ามีคุณค่าเชื่อถือในประเด็นต่าง ๆ เช่น การดูแลสุขภาพกาย การดูแลสุขภาพจิต การใช้ยาต้านไวรัส (Rueanrudiprom et al., 2021) เป็นต้น โดยหากกลุ่มร่างทรงและผู้ประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศสามารถค้นพบกลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ในกลุ่มผู้ติดตามบนแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียของตนเพื่อให้ความรู้ที่ถูกต้องให้คำปรึกษา หรือส่งต่อไปสู่บริการที่สามารถให้ความช่วยเหลือในประเด็นที่ต้องการจะสามารถสร้างคุณูปการได้เป็นอย่างมาก

ผลการวิจัยและการอภิปรายที่นำเสนอไปข้างต้นจึงนำไปสู่ข้อเสนอแนะหลักของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ ร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศเป็นกลุ่มที่สามารถใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการสร้างความร่วมมือและพัฒนาศักยภาพกลุ่มคนเหล่านี้ เพื่อผนวกให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบการให้บริการเกี่ยวกับผู้มีความหลากหลายทางเพศบนแพลตฟอร์มโซเชียลมีเดีย อาทิ กลุ่มไลน์หรือแอปพลิเคชันที่สามารถประสานกับเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งต่อผู้ติดตามที่ต้องการความช่วยเหลือไปยังองค์กรที่ให้บริการด้านสิทธิด้านสุขภาพ และด้านอื่น ๆ ได้โดยตรง กระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงผ่านเครือข่ายทางสังคมในรูปแบบดังกล่าวได้รับการพิสูจน์ทั้งทางวิชาการและทางปฏิบัติตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันว่าสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงในทางบวกได้จริง (Fongkaew, Settheekul, Fongkaew, & Surapagdee, 2011; Fongkaew, Fongkaew, & Suchaxaya, 2007; Rueanrudiprom et al., 2021) โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่เป็นสังคมรวมหมู่ บทบาทของแกนนำหรือผู้นำทางความคิดจึงมีความสำคัญในการขับเคลื่อนประเด็นต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จได้ โดยเฉพาะในประเด็นสุขภาพภายใต้บริบทของการระบาดของไวรัสโควิด-19 (Jiaviriyaboonya, 2022)

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป – ควรต่อยอดการวิจัยในครั้งนี้อย่างจริงจังโดยดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่มุ่งพัฒนาระบบการสื่อสารเพื่อช่วยยกระดับคุณภาพการให้บริการด้านสุขภาพ สุขภาพทางเพศ และสิทธิมนุษยชนของผู้มีความหลากหลายทางเพศผ่านความร่วมมือของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียสำคัญในชุมชนดังกล่าว เนื่องจากผลการศึกษาค้นพบอย่างชัดเจนว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในฐานะสมาชิกของชุมชนผู้มีความหลากหลายทางเพศสามารถสื่อสารและสร้างเครือข่ายผู้ติดตามในชุมชนดังกล่าวได้เป็นจำนวนมาก ผ่านความเชื่อและการใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต – การศึกษาวิจัยด้านนิเทศศาสตร์เกี่ยวกับความเชื่อ รวมถึงประเด็นอื่น ๆ ไม่ควรให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีสื่อเพียงแขนงเดียวหรือไม่ก็แขนง การวิจัยในอนาคตควรมุ่งทำความเข้าใจปรากฏการณ์ผ่านการเชื่อมโยงเทคโนโลยีการสื่อสารที่หลากหลายภายในระบบนิเวศเดียวกัน เพื่อให้สามารถทำความเข้าใจปรากฏการณ์ในสังคมสมัยใหม่ได้อย่างซับซ้อน ครอบคลุม และรอบด้านมากขึ้น กว่าการศึกษาผ่านสื่อแขนงใดแขนงหนึ่งเพียงอย่างเดียว

กิตติกรรมประกาศ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย หัวข้อ “โซเชียลมีเดียและป๊อปปูล่าเจอร์: การสื่อสารด้านสุขภาพของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์และหญิงข้ามเพศในศตวรรษที่ 21” ผู้วิจัยขอขอบคุณ Australian Research Council Discovery Grant มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลียที่สนับสนุนทุนการวิจัย รวมทั้งขอขอบคุณ Professor Dr. Peter A. Jackson, Emeritus Professor of School of Culture History and Language, College of Asia and the Pacific มหาวิทยาลัยแห่งชาติออสเตรเลีย ดร.นฤพนธ์ ดั่งวิเศษ หัวหน้าสำนักวิชาการและสารสนเทศ และหัวหน้ากลุ่มวิจัยและพัฒนา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร และ

Assoc. Prof. Dr. Thomas Guadamuz อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ให้ความกรุณาติดตาม ดูแล และให้คำแนะนำแก่โครงการวิจัยด้วยดีตลอดมา

ขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ท่าน คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปณณทรีย์ เจียวิริยบุญญา ดร.อนุชิต สิงห์สุวรรณ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม และคุณนิกร ฉิมคง ผู้อำนวยการมูลนิธิเอชไอวีเอเซีย ที่กรุณาให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขรายงานการวิจัยเป็นอย่างดี ที่สำคัญที่สุด ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลทั้ง 9 ท่านที่กรุณาแบ่งปันข้อมูล ประสบการณ์ และผลงานในแพลตฟอร์มออนไลน์ให้เป็นวิทยาทานแก่ผู้วิจัยและสังคมตลอดระยะเวลาของการวิจัย

รายการอ้างอิง

- กึ่งแก้ว ทิศติง. (2559). ร่างทรงและพื้นที่ทางสังคมของคนข้ามเพศ. *วารสารสังคมศาสตร์*, 28(1), 87-108.
- กึ่งแก้ว ทิศติง. (2562). การสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนข้ามเพศ: บทบาทของการเป็นผู้จัดเตรียมพิธีกรรมในพิธีกรรมฟ่อนผี. *วารสารสตรีนิยมไทย: จุดยืน*, 6(1), 32-46.
- จารุวรรณ ขำเพชร. (2560). พื้นที่เมืองกับการดำรงอยู่ของร่างทรงเพศที่สามในสังคมไทย. *วารสารวิชาการเซาท์อีสต์บางกอก (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 3(1), 50-65.
- ชาย โพธิ์สิตา. (2547). ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชาวีกรณ์ (นามสมมติ). (2564, 12 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- เดชาชัย (นามสมมติ). (2564, 11 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- เบลล่า (นามสมมติ). (2564, 9 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- ปณณทรีย์ เจียวิริยบุญญา. (2564). มานุษยวิทยาการพยากรณ์: ประสบการณ์ในการพยากรณ์ดวงชะตาบนพื้นที่สื่อสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวันของชาวดิจิทัลไทย. *มนุษยศาสตร์สาร*, 22(2), 137-160.
- พล เนื่องจำนงค์. (2559). พฤติกรรมการบริโภคสื่อบนเครือข่ายสังคมผ่านอินเทอร์เน็ตของผู้บริโภคแบบโปรซูเมอร์ในสังคมแห่งการหลอมรวมสื่อ. [วิทยานิพนธ์นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ].
- รณกร (นามสมมติ). (2564, 28 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- ลพชัย (นามสมมติ). (2564, 8 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- สุกัญญา บุรณเดชาชัย. (2561). *วารสารศาสตร์หลอมรวม: แนวคิด หลักการ และกรณีศึกษาในประเทศไทย*. แดเน็กซ์ อินเทอร์เน็ตคอร์ปอเรชั่น.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2535). *ลำนนาในมิติทางวัฒนธรรม*. คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อารยา (นามสมมติ). (2564, 10 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- โอริสา (นามสมมติ). (2564, 12 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- Bhaesajsanguan, S. (2018). *A Study of the influence of online fortune teller and ratings amongst Gen-Y female*. [Master's thesis, Thammasat University].
- Campbell, A., & Tsuria, R. (2022). *Digital religion: Understanding religious practice in digital media*. Routledge.
- De Lind van Wijngaarden, J. (2021). *Male homosexuality in 21st century Thailand: A longitudinal study of young, rural, same-sex-attached men coming of age*. Anthem Press.
- Fiske, J. (2010). *Understanding popular culture*. Routledge.

- Fongkaew, K., De Lind van Wijngaarden, J. W., Tepjan, S., Chonwanarat, N., Akkakanjanasupar P., & Newman, P. A. (2021). 'No test, no disease': Multilevel barriers to HIV testing among young men who have sex with men and transgender women in three semi-urban areas in Thailand. *Culture, Health & Sexuality*, 24(9), 1199-1214. <https://doi.org/10.1080/13691058.2021.1938237>
- Fongkaew, W., & Fongkaew, K. (2016). My space, my body, my sexual subjectivity: Social media, sexual practice and parental control among teenage girls in urban Chiang Mai. *Culture, Health & Sexuality*, 18(5), 597-607.
- Fongkaew, K. (2014). Beware of the giant monster and its minions: How schoolgirls negotiate sexual subjectivities in a conservative school climate in Chiang Mai, northern Thailand. *Journal of Population and Social Studies*, 22(2), 114-127.
- Fongkaew, W., Settheekul, S., Fongkaew, K., & Surapagdee, N. (2011). Effectiveness of youth-led educational program on sexual and reproductive health for Thai early adolescents. *Pacific Rim International Journal of Nursing Research*, 15(2), 81-96.
- Fongkaew, W., Fongkaew, K., & Suchaxaya, P. (2007). Early adolescent peer leader development in HIV prevention using youth-adult partnership with schools approach. *Journal of the Association of Nurses in AIDS Care*, 18(2), 60-71.
- Hsieh, H. F., & Shannon, S. E. (2005). Three approaches to qualitative content analysis. *Qualitative Health Research*, 15(9), 1277-1288.
- Jiaviriyaboonya, P. (2022). Anthropological study of village health volunteers' (VHVs') socio-political network in minimizing risk and managing the crisis during COVID-19. *Heliyon*, 8(1), e08654.
- Kang, D. B. (2018). Surfing the Korean wave: Wonder gays and the crisis of Thai masculinity. *Visual Anthropology*, 31(1-2), 45-65.
- Rueanrudipirom, K., Fongkaew, W., Viseskul, N., & Fongkaew, K. (2021). Lifestyle of young men who have sex with men living with HIV: A qualitative descriptive study. *Pacific Rim International Journal of Nursing Research*, 25(2), 312-326.
- Tanabe, S. (1991). Spirits power and the discourse of female gender. In M. Chitakasem and A. Turton (Eds.), *Thai constructions of knowledge*. SOAS.

อิทธิพลของพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์ต่อความสุขเชิงอัตวิสัยโดยมีการเห็นคุณค่า ในตนเองเป็นตัวแปรส่งผ่านและการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรกำกับ

Influence of Twitter Usages towards Subjective Well-Being:

The Moderated Mediation Effect of Self-Esteem and Perceived Social Support

กิตติภพ ธนอมรอด (Kittipop Thanomrod)¹

อภิษฐา ไชยวุฒิกรณวานิช (Apitchaya Chaiwutikornwanich)²

Received: November 15, 2022

Revised: March 8, 2023

Accepted: March 20, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและความสุขเชิงอัตวิสัย และสำรวจการเห็นคุณค่าในตนเองในฐานะตัวแปรส่งผ่านโดยมีการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมมาเป็นตัวแปรกำกับ กลุ่มตัวอย่างเป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อายุ 18-22 ปี จำนวน 207 คน เป็นเพศชาย 43 คน และเพศหญิง 164 คน ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ถดถอยการกำกับอิทธิพลการส่งผ่านในการทดสอบสมมติฐานพบว่า พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟไม่มีอิทธิพลต่อการเห็นคุณค่าในตนเองอย่างมีนัยสำคัญ และไม่พบอิทธิพลของการเห็นคุณค่าในตนเองในฐานะตัวแปรส่งผ่านระหว่างพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและความสุขเชิงอัตวิสัย และไม่พบอิทธิพลของการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมในฐานะตัวแปรกำกับระหว่างพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและการเห็นคุณค่าในตนเอง ในขณะที่ผลการวิจัยพบอิทธิพลของการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมในฐานะตัวแปรกำกับความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและความสุขเชิงอัตวิสัย โดยที่โมเดลกำกับสามารถทำนายความแปรปรวนของความสุขเชิงอัตวิสัยได้ร้อยละ 62

คำสำคัญ: พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์, ความสุขเชิงอัตวิสัย, การเห็นคุณค่าในตนเอง, การรับรู้การสนับสนุนทางสังคม, นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Abstract

The main purpose of this study is to examine the relationship between the behavior of the active use of Twitter among university students and their subjective well-being, as well as exploring the influences of self-esteem as a mediator and perceived social support as a moderator. The participants of this study comprised 207 students, with 43 males and 164 females, aged 18-22, and studying in Chulalongkorn University. The moderated mediation analysis was used to test and estimate the causal relationship among self-esteem as a mediator, perceived social support as a moderator, active use of Twitter, and subjective well-being. The results revealed that the participants' behavior of active use of Twitter had no influence

¹ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยา แขนงวิชาจิตวิทยาสังคมพื้นฐานและประยุกต์ คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Degree of Master of Arts in Psychology, Major in Basic and Applied Social Psychology, Faculty of Psychology,
Chulalongkorn University

² สาขาวิชาจิตวิทยาสังคม คณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Department of Social Psychology, Faculty of Psychology, Chulalongkorn University

significantly on their self-esteem. Also, the participants' self-esteem did not account for the relationship between the behavior of the active use of Twitter and their subjective well-being. Moreover, it was shown that the perceived social support as the moderator had no influence on the participants' active use of Twitter and self-esteem. Finally, the influence of perceived social support was found on the relationship between the participants' behavior of the active use of Twitter and subjective well-being. The moderation model accounted for 62% of the variance in subjective well-being.

Keywords: Twitter Usages, Subjective Well-being, Self-esteem, Perceived Social Support, Chulalongkorn University Students

บทนำ

ความสุข (happiness) คือ “ความสบายกายสบายใจ” เป็นสิ่งสากลที่มนุษย์ทุกคนต่างปรารถนา แต่ทว่านิยามความสุขของแต่ละบุคคลนั้นล้วนแตกต่างกันออกไป เป็นเรื่องเชิงอัตวิสัยที่ปัจเจกบุคคลมีไม่เหมือนกัน แม้ว่าจะเป็นการตอบสนองต่อเหตุการณ์เดียวกันก็ตาม (รศรินทร์ เกรย์, วรชัย ทองไทย, และ เรวดี สุวรรณพเก้า, 2553) ซึ่งระดับความสุขของบุคคลนั้นมักแทนด้วยตัวแปรความสุขเชิงอัตวิสัย (Diener, 2009) จากงานวิจัยที่ศึกษาถึงประโยชน์ของความสุขพบว่า บุคคลที่มีความสุขมีแนวโน้มที่จะมองโลกในแง่ดี มีความมั่นใจในตนเอง มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้คนรอบข้าง มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม รู้สึกเต็มเต็มในการทำงาน ช่วยให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรงสมบูรณ์ และยังช่วยให้มีอายุที่ยืนยาว (Baumeister, Campbell, Krueger, & Vohs, 2003; Cho, Martin, Margrett, MacDonald, & Poon, 2011; Danner, Snowdon, & Friesen, 2001; Diener & Chan, 2011; Diener & Seligman, 2002) อย่างไรก็ตาม ในยุคที่ทุกสิ่งทุกอย่างมีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงปฏิเสธไม่ได้ว่าความสุขของแต่ละบุคคลนั้นย่อมผันแปรไปตามกาลเวลาค่อยๆ เปลี่ยนไป

การเติบโตของเทคโนโลยี (technology) และอินเทอร์เน็ต (internet) นั้นเปลี่ยนแปลงวิถีการใช้ชีวิตของบุคคลเป็นอย่างมาก นวัตกรรมต่าง ๆ ได้ถูกคิดค้นและพัฒนาขึ้นมาเพื่อตอบสนองการใช้ชีวิตของมนุษย์ให้มีความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเข้ามาของบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ (social network site) หรือที่คุ้นชินกันในชื่อของโซเชียลเน็ตเวิร์ค (social network) เป็นแหล่งบริการสังคมออนไลน์แบบหนึ่งที่มีประโยชน์และส่งเสริมให้บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกันให้มีการติดต่อสื่อสารและแบ่งปันข้อมูล ข่าวสาร กับผู้อื่นภายในเครือข่ายของตน อย่างไรก็ตาม ตลอดช่วงหลายสิบปีที่ผ่านมา ได้มีนักวิชาการให้ความสนใจเป็นอย่างมากเพื่อที่จะทำความเข้าใจว่า การใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ประเภทต่าง ๆ นั้นส่งผลต่อสภาวะของบุคคลในลักษณะใด (Allen, 2019)

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยมุ่งความสนใจไปที่ผู้ใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่มีการสร้างสรรค์ผลงาน หรือแบ่งปันข้อมูล ข่าวสาร หรือถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ ลงในพื้นที่ของตนเอง กล่าวคือผู้วิจัยสนใจกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่มีการใช้งานแบบแอคทีฟ (active) หรือมีการปฏิสัมพันธ์กับชุมชน (community) และเครือข่ายของตนเองอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ Sakurai, Nemoto, Mastunaga, and Fujiwara (2021) ได้เสนอไว้ว่า การที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอันดีกับผู้อื่นมีแนวโน้มที่จะได้รับผลกระทบทางลบจากการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ลดน้อยลงและทำให้มีสภาวะที่ดีขึ้นได้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยที่พบความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์และความสุขเชิงอัตวิสัยและตัวแปรด้านสภาวะต่าง ๆ (Apaolaza, Hartmann, Medina, Barrutia, & Echebarria, 2013) อย่างไรก็ตาม การที่

จะทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์และความสุขเชิงอัตวิสัยให้ดียิ่งขึ้นนั้น จำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงกระบวนการความสัมพันธ์ โดยที่ผู้วิจัยเชื่อว่า การที่บุคคลรับรู้ผู้อื่นให้ความสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมมีปฏิสัมพันธ์กับเนื้อหา (content) หรือผลงานที่ตนทำมากในลักษณะใดก็เป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถนำมาใช้ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์และความสุขเชิงอัตวิสัยในกลุ่มตัวอย่างข้างต้นได้เช่นเดียวกัน โดยในบริบทของงานวิจัยนี้ การที่บุคคลโพสต์ (post) หรือแบ่งปันบางสิ่งบางอย่างลงในเครือข่ายสังคมออนไลน์และได้รับการตอบสนองที่น่าพึงพอใจ ไม่ว่าจะเป็นการได้รับยอดไลค์ (like) ยอดแชร์ การแสดงความคิดเห็นในเชิงบวกหรือมีผู้ติดตามที่เพิ่มมากขึ้นนั้นนับเป็นการสนับสนุนทางสังคม (social support) ในบริบทของสังคมออนไลน์รูปแบบหนึ่งซึ่งสามารถที่จะทำให้บุคคลมีการเห็นคุณค่าในตนเองที่เพิ่มมากขึ้น (Burrow & Rainone, 2017; Valkenburg, Peter, & Schouten, 2006) และมีแนวโน้มที่จะรายงานความสุขที่เพิ่มมากขึ้นได้ ในทางกลับกันหากบุคคลได้รับความสนใจน้อย มีอัตราการปฏิสัมพันธ์ที่ลดลงหรือมีการปฏิสัมพันธ์ที่ไม่น่าพึงพอใจ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่ต่ำก็จะทำให้บุคคลรู้สึกถูกทอดทิ้งและโดดเดี่ยวและมีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อ การเห็นคุณค่าในตนเอง (Vogel, Rose, Okdie, Eckles, & Franz, 2015) และทำให้มีการรายงานความสุขที่ลดน้อยลงได้เช่นเดียวกัน (Relajo-Howell, 2019)

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยนี้มีแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถแบ่งออกเป็นหัวข้อต่าง ๆ ได้ดังนี้

พฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์และทวิตเตอร์

ผลจากการสำรวจพบว่า ในปี 2021 มีจำนวนผู้ใช้บริการอินเทอร์เน็ตทั่วโลกมากถึง 4,660 ล้านคน ในขณะที่มีผู้ใช้บริการสังคมออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ สูงถึง 4,200 ล้านคน กว่า 50 เปอร์เซ็นต์อยู่ในช่วงอายุ 18-34 ปี และบริการสังคมออนไลน์ที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ เฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ และ ยูทูบ ตามลำดับ (Stat Counter, 2021) ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ในทวิตเตอร์ และกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในช่วงวัยผู้ใหญ่ตอนต้น เนื่องจากทวิตเตอร์เป็นหนึ่งในบริการที่มีชื่อเสียงและมีผู้ใช้บริการทั่วโลกมากถึง 330 ล้านคน ในประเทศไทยมีผู้ใช้บริการมากเป็นอันดับ 10 ของโลก โดยมีจำนวนผู้ใช้บริการกว่า 9.45 ล้านคน อีกทั้งผู้ใช้ทวิตเตอร์ยังมีการทวีตข้อความมากกว่า 500 ล้านทวีตต่อวัน หรือประมาณ 6,000 ทวีตในทุก ๆ วินาที (Internet Live Stats, 2021) สะท้อนให้เห็นว่า ทวิตเตอร์เป็นบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ตลอดจนถึงมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้บริการอยู่ตลอดเวลา ผู้วิจัยเชื่อว่า การที่บุคคลสามารถที่จะเข้าถึงและบริโภคข้อมูลข่าวสารจำนวนมากได้นั้นสามารถทำให้บุคคลมีเจตคติต่อเรื่องหนึ่ง ๆ ที่เข้มข้นมากยิ่งขึ้น และสามารถส่งผลกระทบต่อ การรับรู้สภาวะต่าง ๆ ของตัวบุคคลได้เช่นเดียวกัน นอกเหนือจากนี้ การศึกษาในกลุ่มตัวอย่างที่เป็นวัยผู้ใหญ่ตอนต้นเนื่องจากในช่วงวัยดังกล่าวเป็นกลุ่มประชากรที่มีการใช้บริการเครือข่ายสังคมออนไลน์และทวิตเตอร์เป็นส่วนใหญ่ ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แอคทิฟหรือพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์ที่มุ่งเน้นการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน มีการสร้างสรรค์ผลงานหรือแบ่งปันข้อมูลข่าวสารหรือถ่ายทอดประสบการณ์ต่าง ๆ ลงในพื้นที่ของตนเอง

ความสุขเชิงอัตวิสัย

ตั้งแต่อดีตกาล นักปรัชญาเชื่อว่าความสุข คือ แรงจูงใจที่ดีที่สุดที่จะนำมาใช้อธิบายการกระทำของมนุษย์ (Diener, 2009) ความสุขนั้นเป็นสิ่งสากลที่มนุษย์ทุกคนต่างปรารถนา แต่ทว่านิยามความสุขของแต่ละบุคคลนั้นล้วนแตกต่างกันออกไป เป็นเรื่องเชิงอัตวิสัยที่ปัจเจกบุคคลมีไม่เหมือนกัน (รศรินทร์ เกรย์ และคณะ,

2553) ซึ่ง Diener (2009) กล่าวว่า การวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ “ความสุข” ของบุคคลนั้นมักแทนด้วยตัวแปร “ความสุขเชิงอัตวิสัย” เพราะมีความหมายที่ครอบคลุมและไม่ได้จำเพาะเจาะจงอยู่เฉพาะความสบายกายสบายใจ หรือความพึงพอใจเพียงเท่านั้น แต่ความสุขเชิงอัตวิสัยจะมุ่งเน้นไปในเรื่องของวิธีการที่บุคคลใช้ในการประเมินคุณภาพชีวิตของตนเอง โดยพิจารณาตามบริบทของความเป็นอยู่ ความคิดความรู้สึกทั้งทางบวกและทางลบ (Diener & Chan, 2011) ดังนั้น ความสุขเชิงอัตวิสัย หมายถึง การรับรู้และการประเมินส่วนบุคคลว่า มีความสุขหรือความพึงพอใจในชีวิตในระดับใด (Albuquerque, 2010) ซึ่ง Diener (2009) ได้เน้นย้ำไว้ว่า ความสุขของแต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับว่าบุคคลมีการประเมินชีวิตของตนเองอย่างไร ซึ่งบุคคลย่อมมีสิ่งที่พวกเขาให้คุณค่าและประเมินความสำคัญที่แตกต่างกันออกไป เพราะฉะนั้นสิ่งที่สำคัญคือ การที่บุคคลสามารถประเมินมาตรฐานชีวิตของตนเองได้ตามที่บุคคลนั้นเลือกโดยที่ไม่ใช่ได้รับการประเมินจากบุคคลอื่น จากงานวิจัยที่ศึกษาถึงประโยชน์ของความสุขพบว่า ความสุขนั้นมีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์ในชีวิตซึ่งส่งเสริมให้บุคคลมีแนวโน้มที่จะมองโลกในแง่ดี มีความมั่นใจในตนเอง มีความสัมพันธ์อันดีกับคนรอบข้าง ช่วยให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง และช่วยให้มีอายุที่ยืนยาว (Baumeister et al., 2003; Cho et al., 2011; Danner et al., 2001; Diener & Chan, 2011; Diener & Seligman, 2002)

ผลกระทบของการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อความสุขเชิงอัตวิสัย

เนื่องจากการเติบโตของจำนวนผู้ใช้บริการสื่อสังคมออนไลน์ประเภทต่าง ๆ ที่เพิ่มมากขึ้นตลอดช่วงสิบปีที่ผ่านมาได้สร้างความสนใจและความกังวลใจให้แก่แพทย์และนักวิชาการจำนวนมากเกี่ยวกับผลกระทบของบริการสื่อสังคมออนไลน์ประเภทต่าง ๆ ว่า แท้จริงแล้วส่งผลต่อการใช้ชีวิตและสุขภาพของบุคคลในลักษณะใด (Allen, 2019) ถึงแม้ว่าเทคโนโลยีและอินเทอร์เน็ตจะนำพามาซึ่งอรรถประโยชน์ แต่ในทางกลับกันก็สามารถนำพามาซึ่งคุณลักษณะอันไม่พึงประสงค์ที่สามารถส่งผลต่อความสุขและสุขภาพโดยรวมของบุคคลได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตามงานวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจศึกษาพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟ กล่าวคือเป็นผู้ใช้งานทวิตเตอร์ที่มุ่งเน้นการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ผลวิจัยในอดีตพบว่า การที่บุคคลมีการติดต่อสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอันดีกับผู้อื่นจะส่งเสริมให้บุคคลมีสุขภาพทางจิตที่ดีขึ้น ช่วยคลายความเหงา (Deters & Mehl, 2013) และพัฒนาสายสัมพันธ์ทางสังคมด้วยการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมซึ่งจะเป็นการเพิ่มการเห็นคุณค่าในตนเอง ทำให้บุคคลมีความพึงพอใจในชีวิตที่เพิ่มมากขึ้น (Valkenburg et al., 2006) และมีแนวโน้มที่จะได้รับผลกระทบทางลบจากการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ลดน้อยลง (Sakurai et al., 2021) สอดคล้องกับผลวิจัยที่พบความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์และความสุขเชิงอัตวิสัย และตัวแปรด้านสุขภาพต่าง ๆ (Apaolaza et al., 2013)

การเห็นคุณค่าในตนเอง

การเห็นคุณค่าในตนเอง หมายถึง การรับรู้คุณค่าโดยรวมของบุคคลโดยพิจารณาจากอัตมโนทัศน์ของตน (self-concept) กล่าวคือ เป็นการประเมินตนเองทั้งจากด้านบวกและด้านลบ ถ้าหากบุคคลรับรู้ว่ามีสิ่งที่ดีและเป็นสิ่งที่ตนกระทำมีด้านดีและสอดคล้องกับความเป็นจริงจะทำให้บุคคลรู้สึกดีกับตนเอง มีความภาคภูมิใจในตนเอง และมองว่าตนเองมีคุณค่า (พันธิตรา คุวัฒนาสุชาติ, 2557) ในขณะที่ถ้าหากบุคคลมีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ จะรู้สึกว่าตนไม่เป็นที่ต้องการ ไม่มีความภาคภูมิใจ และประเมินสิ่งที่ตนกระทำเป็นความล้มเหลว (Crocker & Park, 2004) ในปัจจุบันมีงานวิจัยจำนวนมากที่พบความสัมพันธ์ระหว่างการเห็นคุณค่าในตนเองกับผลสัมฤทธิ์ของชีวิต (life outcome) ในด้านต่าง ๆ เช่น ความพึงพอใจในความสัมพันธ์ ความพึงพอใจในชีวิต (Bozorgpour & Salimi, 2012) การสนับสนุนทางสังคม (Marshall, Parker, Ciarrochi, & Heaven, 2013)

อารมณ์ทางบวกและอารมณ์ทางลบ (Orth, Robins, & Widaman, 2012) และความสุขเชิงอัตวิสัย (Chen, Fan, Liu, Zhou, & Xie, 2016)

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์และความสุขเชิงอัตวิสัยโดยมี การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นตัวแปรส่งผ่าน

เนื่องจากบริการเครือข่ายสังคมออนไลน์นั้นว่าเป็นบริการที่มีความเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเป็นอย่างมาก ตลอดช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมาจึงมีนักวิจัยศึกษาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการใช้งานบริการดังกล่าวกับการเห็นคุณค่าในตนเองที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ยกตัวอย่างเช่น งานวิจัยของ Chen et al. (2016) ที่พบความสัมพันธ์ของการเห็นคุณค่าในตนเองในฐานะตัวแปรส่งผ่านระหว่างพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์แบบพาสซีฟกับความสุขเชิงอัตวิสัย โดยให้คำอธิบายไว้ว่า ผู้ที่มีการใช้งานในลักษณะนี้จะมีการใช้งานโดยหลีกเลี่ยงการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น จะไม่ค่อยได้รับความสนใจจากผู้ใช้งานอื่น อีกทั้งทำให้มีโอกาสที่จะเจอกับเนื้อหาที่บั่นทอนจิตใจหรืออาจเกิดการเปรียบเทียบทางสังคมได้ง่าย ซึ่งทำให้บุคคลมีการประเมินและรับรู้คุณค่าในตนเองที่น้อยลง สอดคล้องกับทฤษฎีมาตรฐานทางสังคมที่ได้เสนอไว้ว่า การเห็นคุณค่าในตนเองทำหน้าที่เป็นมาตรวัดทางสังคมหรือเป็นดัชนีบ่งชี้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและการยอมรับทางสังคมว่าบุคคลได้รับการยอมรับจากสังคมที่ตนอยู่มากน้อยแค่ไหน การที่บุคคลมีการเห็นคุณค่าในตนเองที่สูงนั้นสามารถสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลเป็นที่ยอมรับ ในทางกลับกันหากบุคคลถูกการกีดกันทางสังคมจะทำให้บุคคลมีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ บุคคลจึงจำเป็นที่จะต้องมีการปรับตัวเพื่อรักษาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและหลีกเลี่ยงการถูกกีดกันทางสังคมเพื่อรักษาระดับการเห็นคุณค่าในตนเองเอาไว้ (กนิกันนต์ ศรีวิมล, 2553) ถ้าหากบุคคลไม่สามารถทำได้จะทำให้บุคคลมีการเห็นคุณค่าในตนเองต่ำ รู้สึกว่าตนไม่เป็นที่ต้องการ ไม่มีความภาคภูมิใจ และประเมินสิ่งที่ตนกระทำเป็นความล้มเหลว (Crocker & Park, 2004) ส่งผลให้บุคคลมีความสุขที่ลดน้อยลงได้ (Relajo-Howell, 2019) ในขณะเดียวกัน พฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์แบบแอคทีฟที่เป็นพฤติกรรมการใช้งานที่ผู้ใช้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลอื่นนั้นมีแนวโน้มที่จะทำให้บุคคลมีการเห็นคุณค่าในตนเองมากขึ้น เนื่องจาก การที่บุคคลมีการติดต่อสื่อสารและมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอันดีกับผู้อื่นจะส่งเสริมให้บุคคลมีสภาวะทางจิตที่ดีขึ้น ช่วยคลายความเหงา (Deters & Mehl, 2013) และพัฒนาสายสัมพันธ์ทางสังคม ด้วยการรับรู้การสนับสนุนทางสังคม ซึ่งเป็นการเพิ่มการเห็นคุณค่าในตนเอง ทำให้บุคคลมีความพึงพอใจในชีวิตที่เพิ่มมากขึ้น (Burrow & Rainone, 2017; Valkenburg et al., 2006) และมีแนวโน้มที่จะได้รับผลกระทบทางลบจากการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ลดน้อยลง (Sakurai et al., 2021) ส่งผลให้บุคคลมีการรายงานความสุขเชิงอัตวิสัยที่สูงขึ้น

การรับรู้การสนับสนุนทางสังคม

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม บุคคลจะแสวงหาการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นโดยธรรมชาติและความต้องการที่จะเป็นส่วนหนึ่ง (need to belong) ซึ่งเป็นแรงจูงใจขั้นพื้นฐานของมนุษย์และเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์มีชีวิตอยู่และสืบทอดเผ่าพันธุ์มาจนถึงปัจจุบัน การที่บุคคลจะรู้สึกเติมเต็มความต้องการในส่วนนี้เกิดขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางบวกกับบุคคลอื่นอย่างสม่ำเสมอ (Baumeister & Leary, 1995) ดังนั้นบริการสังคมออนไลน์ในปัจจุบันจึงประสบความสำเร็จและมีผู้ใช้บริการเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเพราะสามารถแก้ปัญหาความรู้สึกโดดเดี่ยวและช่วยส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลได้ (Relajo-Howell, 2019)

ในการศึกษาพฤติกรรมการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ Nick, Cole, Cho, Smith, Carter, and Zelkowitz (2018) ได้ให้คำนิยามของการสนับสนุนทางสังคมในบริบทออนไลน์ไว้ว่า เป็นการได้รับกำลังใจ ความช่วยเหลือ หรือการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ ทั้งที่จับต้องได้และจับต้องไม่ได้จากเพื่อน ครอบครัว และบุคคลอื่น ๆ ในบริบท

สังคมออนไลน์ การสนับสนุนทางสังคมจะทำให้บุคคลรับรู้ว่าเป็นที่สนใจ ได้รับความรักความเอาใจใส่ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการใช้ชีวิต และช่วยให้บุคคลรับมือกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้เป็นอย่างดี (พินดา จุลมณฑล, 2562)

ความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์และการเห็นคุณค่าในตนเอง โดยมีการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรกำกับ

จากงานวิจัยที่ศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์และตัวแปรด้านสุขภาวะต่าง ๆ จะมีคำสำคัญที่ใช้อธิบายกระบวนการความสัมพันธ์ดังกล่าวอยู่ร่วมกันคือคำว่า “การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม” (Apaolaza et al., 2013; Burrow & Rainone, 2017; Chen et al., 2016; Deters & Mehl, 2013; Krach, Paulus, Bodden, & Kircher, 2010; Valkenburg et al., 2006; Vogel et al., 2015) ในบริบทของการวิจัยนี้ การที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับเครือข่าย มีการโพสต์แบ่งปันบางสิ่งบางอย่างลงในโลกออนไลน์ และได้รับการตอบสนองที่น่าพึงพอใจ ไม่ว่าจะเป็นการได้รับยอดไลค์ ยอดแชร์ มีการแสดงความคิดเห็นในเชิงบวก หรือเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กัน นับเป็นการสนับสนุนทางสังคมในบริบทของสังคมออนไลน์รูปแบบหนึ่ง และเมื่อบุคคลรับรู้ได้ถึงสิ่งเหล่านี้จะทำให้บุคคลรู้สึกได้รับการยืนยันการเป็นที่ยอมรับจากสังคม ช่วยคลายความเหงา (Deters & Mehl, 2013) และพัฒนาสายสัมพันธ์ทางสังคมโดยการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมซึ่งสามารถที่จะทำให้บุคคลมีการเห็นคุณค่าในตนเองที่สูงขึ้น (Burrow & Rainone, 2017; Valkenburg et al., 2006) ในทางกลับกันหากบุคคลได้รับความสนใจน้อย มีอัตราการปฏิสัมพันธ์ที่ลดลง หรือมีการปฏิสัมพันธ์ที่ไม่น่าพึงพอใจเป็นการสะท้อนให้เห็นว่าบุคคลได้รับการสนับสนุนทางสังคมที่ต่ำ อันจะทำให้บุคคลรู้สึกถูกกีดกันทางสังคมและมีแนวโน้มที่จะส่งผลกระทบต่อ การเห็นคุณค่าในตนเองที่ลดน้อยลงเช่นเดียวกัน (Vogel et al., 2015)

ความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์และความสุขเชิงอัตวิสัยโดยมีการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรกำกับ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การที่บุคคลใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์และมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมอันดีกับผู้อื่นสามารถส่งเสริมให้บุคคลมีสุขภาวะโดยรวมที่ดีขึ้นได้ ในทางกลับกัน หากบุคคลมีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่น้อยและไม่ค่อยได้รับความสนใจจากผู้อื่นหรือมีการปฏิสัมพันธ์ที่ไม่น่าพึงพอใจสามารถที่จะบั่นทอนสุขภาวะโดยรวมของตัวบุคคลได้เช่นเดียวกัน โดยที่ Krach et al. (2010) อธิบายว่า การที่บุคคลรับรู้ได้ว่าตนเองเป็นที่สนใจหรือได้รับการตอบสนองจากการมีปฏิสัมพันธ์ที่น่าพึงพอใจจะทำให้สมองมีการหลั่งโดปามีนซึ่งเป็นสารสื่อประสาทที่เกี่ยวข้องกับอารมณ์พึงพอใจ ความรู้สึกปิติยินดี และระบบการให้รางวัล ดังนั้นบุคคลก็จะเกิดการเรียนรู้ว่า เมื่อตนโพสต์ข้อความบางอย่างลงไปแล้วมีบุคคลอื่นให้ความสนใจและเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับตนจะทำให้ตนมีความสุขและมีแนวโน้มที่จะกระทำพฤติกรรมนั้นเพิ่มมากขึ้น ในทางกลับกันหากโพสต์ของตนได้รับความสนใจน้อยหรือมีการปฏิสัมพันธ์ที่ไม่น่าพึงพอใจก็จะทำให้บุคคลรู้สึกถูกทอดทิ้งและทำให้มีการรายงานความสุขที่ลดน้อยลงได้เช่นเดียวกัน (Relajo-Howell, 2019)

จากประเด็นปัญหา แนวคิด และทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและความสุขเชิงอัตวิสัย และสำรวจการเห็นคุณค่าในตนเองในฐานะตัวแปรส่งผ่านโดยมีการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมจากผู้อื่นในเครือข่ายมาเป็นตัวแปรกำกับความสัมพันธ์ สมมติฐานการวิจัยนำเสนอในภาพ 1

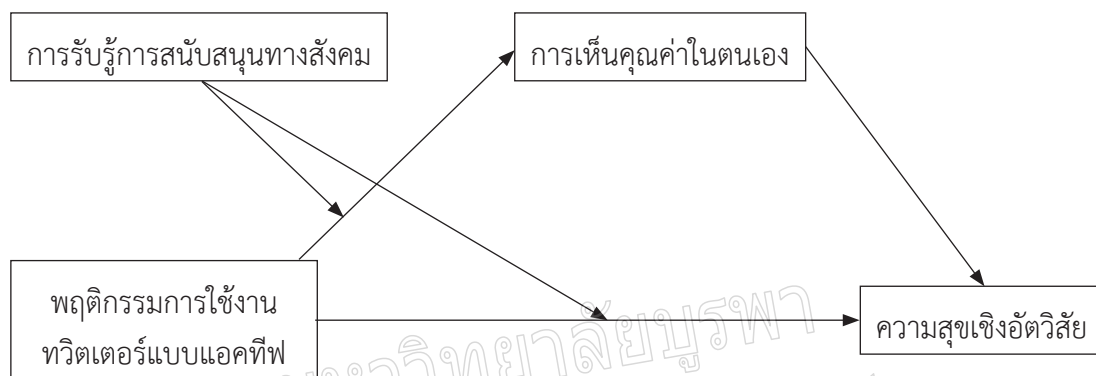
สมมติฐานที่ 1: การเห็นคุณค่าในตนเองเป็นตัวแปรส่งผ่านความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและความสุขเชิงอัตวิสัย

สมมติฐานที่ 2: การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรกำกับความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและการเห็นคุณค่าในตัวเอง

สมมติฐานที่ 3: การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรกำกับความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและความสุขเชิงอัตวิสัย

ภาพ 1

กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสหสัมพันธ์ (correlational research) เพื่อศึกษาอิทธิพลของพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์ต่อความสุขเชิงอัตวิสัยโดยมีการเห็นคุณค่าในตนเองเป็นตัวแปรส่งผ่านและการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรกำกับ ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยนี้คำนวณด้วยโปรแกรม Monte Carlo Power Analysis for Indirect Effects โดยกำหนดขนาดอิทธิพลให้มีค่าเท่ากับ .30 - .35 แล้ว ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่าง 175 คน เพื่อที่จะหาอำนาจในการทดสอบให้ได้เท่ากับ .80 โดยผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อายุระหว่าง 18-22 ปี จำนวน 207 คน เป็นเพศชาย 43 คน และเพศหญิง 164 คน โดยที่กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดเป็นผู้ใช้งานทวิตเตอร์ในลักษณะที่มีการปฏิสัมพันธ์ มีส่วนร่วมในกิจกรรมกับชุมชนและเครือข่ายของตนเอง หรือมีการทวิตข้อความลงในทวิตเตอร์ของตนเองอย่างน้อย 1 ครั้ง ภายใน 1 เดือน ก่อนการเก็บข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามโดยมีทั้งหมด 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 คุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ร่วมการวิจัย ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานของผู้ร่วมการวิจัยด้าน เพศ อายุ ระดับการศึกษา และลักษณะการทวิตข้อความในทวิตเตอร์ เป็นต้น

ส่วนที่ 2 พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์ ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์ของผู้ร่วมการวิจัย ผู้วิจัยพัฒนาข้อคำถามมาจากมาตรวัด Passive Active Use Measure (PAUM) ของ Gerson, Plagnol, & Corr (2017) จำนวนทั้งหมด 16 ข้อ เป็นมาตรวัดแบบลิเคิร์ต (Likert scale) 5 ระดับ โดย 1 หมายถึง “ไม่เคยทำเลย” 2 หมายถึง “ทำบ้างนาน ๆ ครั้ง” 3 หมายถึง “ทำบ้างบางครั้ง” 4 หมายถึง “ทำอย่างบ่อยครั้ง” และ 5 หมายถึง “ทำทุกครั้ง”

ส่วนที่ 3 มาตรวัดการรับรู้การสนับสนุนทางสังคม ประกอบด้วยข้อคำถามทั้งหมด 10 ข้อ เป็นมาตรวัดการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมที่ผู้วิจัยพัฒนามาจากมาตรวัด Online Social Support Scale (OSSS) ของ Nick et al. (2018) เป็นมาตรวัดแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ โดย 1 หมายถึง “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” 2 หมายถึง “ค่อนข้างไม่เห็นด้วย” 3 หมายถึง “เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยพอ ๆ กัน” 4 หมายถึง “ค่อนข้างเห็นด้วย” และ 5 หมายถึง “เห็นด้วยอย่างยิ่ง”

ส่วนที่ 4 มาตรวัดการเห็นคุณค่าในตนเอง ประกอบด้วยข้อคำถามจากมาตรวัดการเห็นคุณค่าในตนเอง (Rosenberg Self-Esteem Scale: RSES) ของ Rosenberg (1965 อ้างถึงใน พันธิตรา วัฒนสุชาติ, 2557) จำนวนทั้งหมด 10 ข้อ เป็นมาตรวัดแบบลิเคิร์ต 4 ระดับ โดย 1 หมายถึง “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” 2 หมายถึง “ค่อนข้างไม่เห็นด้วย” 3 หมายถึง “เห็นด้วย” และ 4 หมายถึง “เห็นด้วยอย่างยิ่ง”

ส่วนที่ 5 มาตรวัดความสุขเชิงอัตวิสัย ประกอบด้วยข้อคำถามจากมาตรวัดสุขภาวะของอาภาพร อุษณศรี (2553) ที่พัฒนามาจากงานวิจัยของ Diener (2009) เป็นมาตรวัดแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ โดย 1 หมายถึง “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง” 2 หมายถึง “ค่อนข้างไม่เห็นด้วย” 3 หมายถึง “เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยพอ ๆ กัน” 4 หมายถึง “ค่อนข้างเห็นด้วย” และ 5 หมายถึง “เห็นด้วยอย่างยิ่ง”

โดยในขั้นตอนของการพัฒนามาตรวัด ผู้วิจัยนำมาตรวัด Passive Active Use Measure (PAUM) และมาตร Online Social Support Scale (OSSS) มาแปลเป็นภาษาไทย และมีการปรับเปลี่ยนข้อความในข้อคำถามให้สอดคล้องกับบริบทการใช้งานในสื่อทวิตเตอร์ หลังจากนั้นผู้วิจัยจึงนำมาตรวัดและข้อคำถามส่งให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและความถูกต้องของภาษาแล้วจึงนำไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 50 คน ผ่านทางออนไลน์ จากนั้นผู้วิจัยจึงนำข้อมูลมาวิเคราะห์ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างคะแนนรายข้อกับคะแนนรวมทั้งฉบับ (corrected item-total correlation) และวิเคราะห์ค่าความสอดคล้องภายในโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา โดยมาตรวัดพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .919 เมื่อเทียบกับค่าวิกฤตที่ระดับนัยสำคัญ .05 ($r < .273, df = 50, p < .05$) และมาตรวัดการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .943 จากนั้นผู้วิจัยจึงคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า CITC สูงที่สุด 10 ข้อของมาตรวัดการรับรู้การสนับสนุนทางสังคม (Cronbach's $\alpha = .935$) ไปใช้ในแบบสอบถามฉบับจริง หลังจากการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างแล้วนำมาวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามพบว่า มาตรวัดพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์มีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .912 มาตรวัดการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .927 มาตรวัดการเห็นคุณค่าในตนเองมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .883 และมาตรความสุขเชิงอัตวิสัยมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ .915

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลการวิจัยในช่วงเดือนสิงหาคม 2565 ถึงเดือนกันยายน 2565 ในรูปแบบแบบสอบถามออนไลน์ โดยผู้วิจัยติดต่ออาจารย์ประจำวิชาต่าง ๆ ในคณะจิตวิทยาเพื่อขอใช้พื้นที่ประชาสัมพันธ์การเก็บข้อมูลการวิจัยกับนิสิตที่เรียนวิชานั้น ๆ และส่งแบบสอบถามออนไลน์ให้นิสิตที่มีความสมัครใจยินดีที่จะเข้าร่วมตอบแบบสอบถามผ่านกล่องข้อความ (chat) ในเครือข่ายสังคมออนไลน์ที่อาจารย์ประจำวิชาใช้ในการติดต่อสื่อสารกับนิสิต เมื่อการเก็บข้อมูลเสร็จสิ้น ผู้วิจัยนำข้อมูลมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยโปรแกรมวิเคราะห์ผลทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันเพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้งหมด และการวิเคราะห์การกำกับอิทธิพลการส่งผ่านในการทดสอบสมมติฐานการวิจัย กระบวนการวิจัยทั้งหมดผ่านการรับรองจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในคนกลุ่มสหสถาบัน ชุดที่ 1 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในเลขโครงการวิจัยที่ 650016 เป็นที่เรียบร้อย

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติพื้นฐานของผู้ร่วมการวิจัย จำนวน 207 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ร่วมการวิจัยทั้งหมดเป็นนิสิตระดับปริญญาตรี สังกัดจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 207 คน แบ่งเป็นเพศชายทั้งหมด 43 คน และเพศหญิงทั้งหมด 164 คน ผู้ร่วมการวิจัยมีอายุระหว่าง 18-22 ปี รายงานผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สันเพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้งหมด ปรากฏผลดังตาราง 1

ตาราง 1

ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของตัวแปรที่เกี่ยวข้อง ($n = 207$)

ตัวแปร	1	2	3	4	5	6	7
1. อายุ		.06	.04	-.04	-.18**	-.15*	-.21**
2. เวลาในการใช้สังคมออนไลน์ต่อวัน	.06		.45**	.32**	.10	-.03	.05
3. เวลาในการใช้ทวิตเตอร์ต่อวัน	.04	.45**		.62**	.44**	-.01	.20**
4. การใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟ	-.04	.32**	.62**		.62**	.10	.20**
5. การรับรู้การสนับสนุนทางสังคม	-.18**	.10	.44**	.62**		.28**	.33**
6. การเห็นคุณค่าในตนเอง	-.15*	-.03	-.01	.10	.28**		.75**
7. ความสุขเชิงอัตวิสัย	-.21**	.05	.20**	.20**	.33**	.75**	
ค่าเฉลี่ย (M)	20.29	5.83	3.62	2.48	2.59	2.02	3.34
ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD)	1.15	1.37	1.82	.81	.99	.54	.63

หมายเหตุ. * $p < .05$, ** $p < .01$

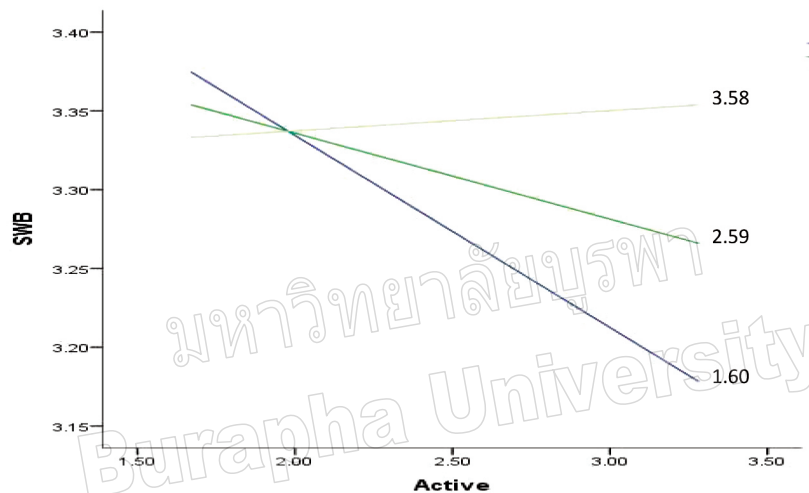
ในการทดสอบสมมติฐานด้วยการวิเคราะห์ถดถอยแบบลำดับขั้น (hierarchical regression) โมเดลกำกับของ Hayes โมเดลที่ 8 ด้วยโปรแกรม PROCESS และกำหนดให้จำนวนครั้งของการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (bootstrap) เท่ากับ 10,000 รอบ และมีการปรับค่าศูนย์กลางค่าเฉลี่ยข้อมูล (mean centering) และควบคุมปัญหาความแปรปรวนของค่าคลาดเคลื่อนไม่คงที่ (heteroskedasticity) ด้วยวิธีของ Cribari-Neto (HC4) และเมื่อกำหนดให้ อายุ ระยะเวลาในการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อวัน และระยะเวลาในการใช้งานทวิตเตอร์ต่อวัน เป็นตัวแปรควบคุม (covariates) พบว่า อายุ ระยะเวลาในการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อวัน ระยะเวลาในการใช้งานทวิตเตอร์ต่อวัน และพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟ ไม่มีอิทธิพลต่อการเห็นคุณค่าในตนเองอย่างมีนัยสำคัญ ($p > .05$) การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมมีอิทธิพลทางบวกต่อการเห็นคุณค่าในตนเองอย่างมีนัยสำคัญ ($b = .19, p < .01$) และผลปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมไม่มีอิทธิพลต่อการเห็นคุณค่าในตนเองอย่างมีนัยสำคัญ ($b = .02, p > .05$) ซึ่งไม่สามารถอธิบายความแปรปรวนในฐานะตัวแปรกำกับได้อย่างมีนัยสำคัญ ($\Delta R^2 = .00, F(1, 200) = .202, p > .05$) ดังนั้นสรุปได้ว่าผลการวิจัยไม่สนับสนุนสมมติฐานที่ 2

เมื่อกำหนดให้ อายุ ระยะเวลาในการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อวัน และระยะเวลาในการใช้งานทวิตเตอร์ต่อวันเป็นตัวแปรควบคุมแล้ว พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟ การรับรู้การสนับสนุนทางสังคม ผลปฏิสัมพันธ์ร่วมของทั้งสองตัวแปร และการเห็นคุณค่าในตนเอง สามารถทำนายความแปรปรวนของความสุขเชิงอัตวิสัยได้ร้อยละ 62 ซึ่งแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ ($R^2 = .62, F(7, 199) = 64.29, p < .01$) เมื่อพิจารณาอิทธิพลหลักพบว่า อายุมีอิทธิพลทางลบต่อความสุขเชิงอัตวิสัยอย่างมีนัยสำคัญ ($b = -.05, p < .05$) ระยะเวลาในการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อวันไม่มีอิทธิพลต่อความสุขเชิงอัตวิสัยอย่างมีนัยสำคัญ ($b = -.00, p > .05$) ระยะเวลาในการใช้งานทวิตเตอร์ต่อวันมีอิทธิพลทางบวกต่อความสุขเชิงอัตวิสัยอย่างมีนัยสำคัญ ($b = .08, p < .01$) พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟไม่มีอิทธิพลต่อความสุขเชิงอัตวิสัยอย่างมีนัยสำคัญ ($b = -.05, p > .05$) การเห็นคุณค่าในตนเองมีอิทธิพลทางบวกต่อความสุขเชิงอัตวิสัยอย่างมีนัยสำคัญ ($b = .85, p < .01$) การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมไม่มีอิทธิพลต่อความสุขเชิงอัตวิสัยอย่าง

มีนัยสำคัญ ($b = .03, p > .05$) และผลปฏิสัมพันธ์ร่วมระหว่างพฤติกรรมการใช้ทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมมีอิทธิพลทางบวกต่อความสุขเชิงอัตวิสัยอย่างมีนัยสำคัญ ($b = .07, p < .05$) สามารถอธิบายความแปรปรวนของความสุขเชิงอัตวิสัยในสถานะตัวแปรกำกับได้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ ($\Delta R^2 = .01, F(1, 199) = 4.27, p < .05$) ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานที่ 3

ภาพ 2

ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้ทวิตเตอร์แบบแอคทีฟ การรับรู้การสนับสนุนทางสังคม และความสุขเชิงอัตวิสัย

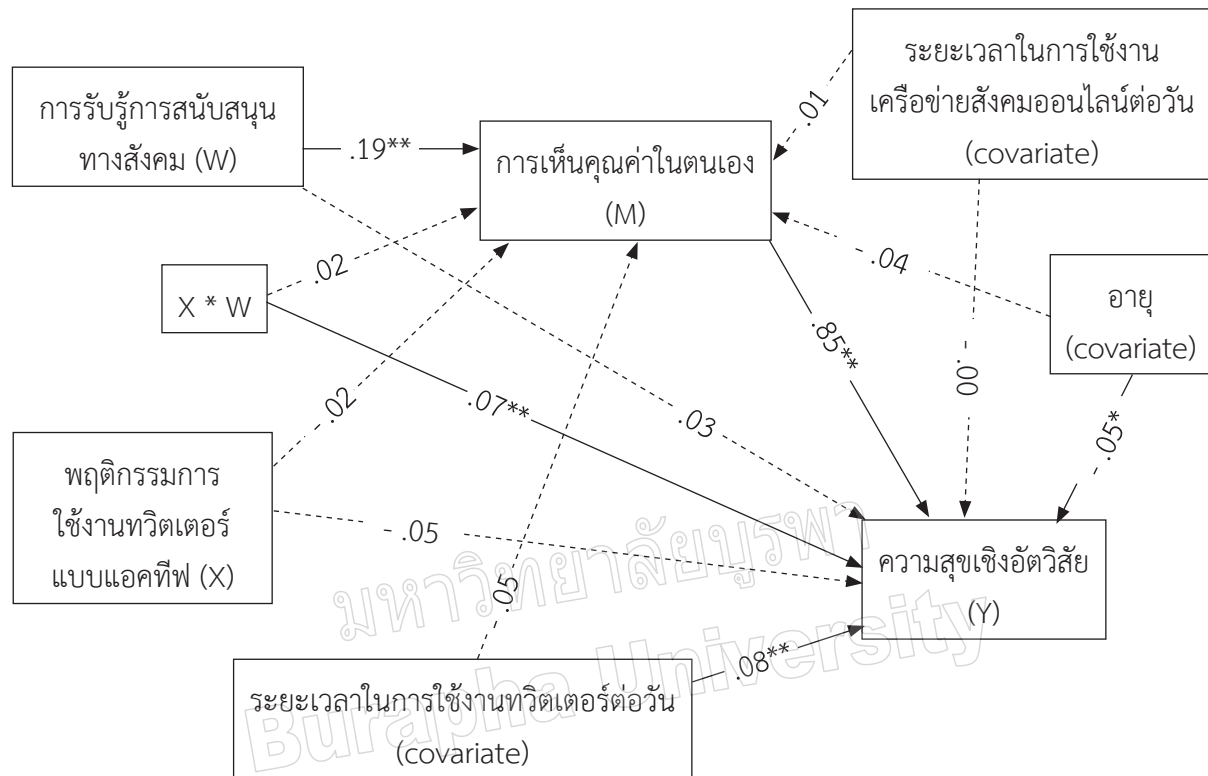
หมายเหตุ. กำหนดให้ Active คือ พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟ, PSS คือ การรับรู้การสนับสนุนทางสังคม และ SWB คือ ความสุขเชิงอัตวิสัย และกำหนดให้การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมอยู่ในช่วงคะแนนสูง ($3.58; \bar{X} + SD$) ปานกลาง ($2.59; \bar{X}$) และต่ำ ($1.60; \bar{X} - SD$)

จากภาพ 2 แสดงว่า เมื่อการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมอยู่ในช่วงสูง พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟมีอิทธิพลทางบวกต่อความสุขเชิงอัตวิสัย ขณะที่เมื่อการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมอยู่ในช่วงกลางและต่ำ พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟมีอิทธิพลทางลบต่อความสุขเชิงอัตวิสัย

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาอิทธิพลทางตรงและอิทธิพลทางอ้อมแบบมีเงื่อนไขพบว่า เมื่อการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมอยู่ในช่วงคะแนนสูง ปานกลาง และต่ำ อิทธิพลทางตรงของพฤติกรรมการใช้ทวิตเตอร์แบบแอคทีฟต่อความสุขเชิงอัตวิสัย และอิทธิพลทางอ้อมของพฤติกรรมการใช้ทวิตเตอร์แบบแอคทีฟต่อการเห็นคุณค่าในตนเองต่อความสุขเชิงอัตวิสัยมีค่าสูงขึ้นไม่แตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญ (ดังปรากฏในตาราง 3 แสดงผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรงและทางอ้อมแบบมีเงื่อนไข) ผลการวิจัยไม่สนับสนุนสมมติฐานที่ 1

ภาพ 3

ผลการวิเคราะห์การกำกับอิทธิพลการส่งผ่าน

หมายเหตุ. กำหนดให้ $\longrightarrow$ คือ เส้นแสดงอิทธิพลที่มีนัยสำคัญ และกำหนดให้ $\cdots\cdots\cdots$ คือ เส้นแสดงอิทธิพลที่ไม่มีนัยสำคัญ และกำหนดให้ $X * W$ คือ ผลปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้ทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและการรับรู้การสนับสนุนทางสังคม และ * $p < .05$, ** $p < .01$

ตาราง 2

ผลการวิเคราะห์ถดถอยในการทำนาย

ตัวแปร	<i>b</i>	<i>SE</i>	<i>t</i>	95%CI
ตัวแปรตาม				
การเห็นคุณค่าในตนเอง				
ค่าคงที่	2.90	.70	4.11	[1.51, 4.28]
พฤติกรรมการใช้ทวิตเตอร์แบบแอคทีฟ	-.02	.07	-.25	[-.15, .12]
การรับรู้การสนับสนุนทางสังคม	.19**	.04	4.48	[.11, .27]
ผลปฏิสัมพันธ์ร่วม	.02	.05	.45	[-.07, .11]
ตัวแปรควบคุม				
อายุ	-.04	.03	-1.16	[-.10, .03]
เวลาในการใช้สังคมออนไลน์ต่อวัน	.01	.03	.31	[-.06, .08]
เวลาในการใช้ทวิตเตอร์ต่อวัน	-.05	.03	-1.89	[-.10, .00]
ตัวแปรตาม				
ความสุขเชิงอัตวิสัย				
ค่าคงที่	2.39	.53	4.49	[1.34, 3.43]
พฤติกรรมการใช้ทวิตเตอร์แบบแอคทีฟ	-.05	.05	-1.02	[-.16, .05]
การเห็นคุณค่าในตนเอง	.85**	.05	16.07	[.74, .95]
การรับรู้การสนับสนุนทางสังคม	.03	.04	.94	[-.04, .10]
ผลปฏิสัมพันธ์ร่วม	.07*	.03	2.11	[.00, .13]
ตัวแปรควบคุม				
อายุ	-.05*	.03	-2.01	[-.10, -.00]
เวลาในการใช้สังคมออนไลน์ต่อวัน	-.00	.03	-.15	[-.06, .05]
เวลาในการใช้ทวิตเตอร์ต่อวัน	.08**	.02	3.72	[.04, .12]

หมายเหตุ. กำหนดให้ผลปฏิสัมพันธ์ร่วม คือ ผลปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้ทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและการรับรู้การสนับสนุนทางสังคม และ * $p < .05$, ** $p < .01$

ตาราง 3

ผลการวิเคราะห์อิทธิพลทางตรงและทางอ้อมแบบมีเงื่อนไข

ตัวแปร	b	SE	t	95%CI
อิทธิพลทางตรงแบบมีเงื่อนไข				
การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมต่ำ	-.12	.06	-1.89	[-.25, .01]
การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมปานกลาง	-.05	.05	-1.02	[-.16, .05]
การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมสูง	.01	.06	.21	[-.11, .13]
อิทธิพลทางอ้อมแบบมีเงื่อนไข				
การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมต่ำ	-.03	.07		[-.17, .12]
การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมปานกลาง	-.01	.06		[-.12, .10]
การรับรู้การสนับสนุนทางสังคมสูง	.00	.06		[-.11, .13]

หมายเหตุ. * $p < .05$, ** $p < .01$

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ถดถอยโมเดลการกำกับอิทธิพลการส่งผ่านพบว่า เมื่อกำหนดให้ อายุ ระยะเวลาในการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่อวัน และระยะเวลาในการใช้งานทวิตเตอร์ต่อวันเป็นตัวแปรควบคุมให้มีความคงที่แล้ว พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟไม่มีอิทธิพลต่อการเห็นคุณค่าในตนเองอย่างมีนัยสำคัญ ($b = -.02, p > .05$) และตัวแปรทั้ง 2 ตัวนั้นไม่มีความสัมพันธ์กัน ($r = .10, p > .05$) กล่าวคือ พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟไม่สามารถใช้ในการทำนายการเห็นคุณค่าในตนเองได้ และปฏิเสธการเห็นคุณค่าในตนเองในฐานะตัวแปรส่งผ่านความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและความสุขเชิงอัตวิสัย ผลการวิจัยไม่สนับสนุนสมมติฐานที่ 1 นอกจากนี้พบว่า ผลปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้ทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมไม่มีอิทธิพลต่อการเห็นคุณค่าในตนเองอย่างมีนัยสำคัญ ($b = .02, p > .05$) ซึ่งปฏิเสธการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมในฐานะตัวแปรกำกับ ผลการวิจัยไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ 2 และไม่สอดคล้องกับงานวิจัยที่มีบริบทคล้ายคลึงกันของ Tazghini and Siedlecki (2013) ที่พบความสัมพันธ์ทางบวกระหว่างพฤติกรรมการโพสต์ แชร์ แสดงความคิดเห็น และมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในเฟซบุ๊กกับการเห็นคุณค่าในตนเอง และงานวิจัยของ Chen et al. (2016) ที่พบความสัมพันธ์ทางลบของการเห็นคุณค่าในตนเองในฐานะตัวแปรส่งผ่านระหว่างพฤติกรรมการใช้งานเครือข่ายสังคมออนไลน์แบบพาสซีฟกับความสุขเชิงอัตวิสัย อย่างไรก็ตามจากการพูดคุยกับผู้ร่วมการวิจัยหลังการทำแบบสอบถาม ผู้วิจัยพบว่าจุดประสงค์และลักษณะการใช้งานทวิตเตอร์ของผู้ร่วมการวิจัยมีความแตกต่างกัน ทำให้ผู้วิจัยอนุมานได้ว่าผู้ร่วมการวิจัยส่วนใหญ่อาจมีการสร้างบัญชีทวิตเตอร์ส่วนตัวขึ้นมาเพื่อใช้ในการถ่ายทอดประสบการณ์และระบายอารมณ์ความรู้สึกคับข้องใจของตนเองลงในพื้นที่ส่วนตัวนั้นโดยที่ไม่ได้คาดหวังการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและผู้อื่น โดยผู้ร่วมการวิจัยที่มีการใช้งานทวิตเตอร์ในลักษณะนี้อาจจะไม่ได้มีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ช่วยส่งเสริมให้บุคคลมีการเห็นคุณค่าในตนเองที่เพิ่มมากขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใดอย่างชัดเจน จึงทำให้งานวิจัยครั้งนี้ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและการเห็นคุณค่าในตนเอง นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์ถดถอยเพื่อหาความสัมพันธ์ในฐานะตัวแปรกำกับของการรับรู้การสนับสนุนทาง

สังคมพบว่า เมื่อการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมอยู่ในช่วงสูง พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟมีอิทธิพลทางบวกต่อความสุขเชิงอัตวิสัย ขณะที่เมื่อการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมอยู่ในช่วงกลางและต่ำ พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟมีอิทธิพลทางลบต่อความสุขเชิงอัตวิสัย ผลปฏิสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการใช้ทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมมีอิทธิพลทางบวกต่อความสุขเชิงอัตวิสัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($b = .07, p < .05$) สามารถทำนายความแปรปรวนของความสุขเชิงอัตวิสัยได้ร้อยละ 62 ผลการวิจัยครั้งนี้สนับสนุนสมมติฐานที่ 3 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Krach et al. (2010) ที่อธิบายว่าการที่บุคคลรับรู้ได้ว่าตนเองเป็นที่สนใจหรือได้รับการตอบสนองในการมีปฏิสัมพันธ์ที่น่าพึงพอใจจะทำให้สมองมีการหลั่งโดปามีน ทำให้บุคคลมีความสุข และบุคคลก็มีแนวโน้มที่จะทำพฤติกรรมนั้น ๆ เพิ่มมากขึ้น ในบริบทของการวิจัยนี้ การที่บุคคลทวิต แชร หรือแบ่งปันบางสิ่งบางอย่างลงในทวิตเตอร์ของตน และได้รับยอดไลค์ ยอดแชร์ ยอดรีทวีต หรือการแสดงความคิดเห็นในเชิงบวกจึงทำให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ว่า เมื่อตนทวิตหรือโพสต์ข้อความบางสิ่งบางอย่างลงไปแล้วมีบุคคลอื่นให้ความสนใจและเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับตน บุคคลจะรู้สึกได้รับการยืนยันการเป็นที่ยอมรับจากสังคม (Burrow & Rainone, 2017; Valkenburg et al., 2006) และมีแนวโน้มที่จะรายงานความสุขที่เพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตามถ้าหากนำประเด็นเรื่อง “จุดประสงค์และลักษณะการใช้งานทวิตเตอร์ที่แตกต่างกันของผู้ร่วมการวิจัย” มาพิจารณาด้วย การที่พฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและความสุขเชิงอัตวิสัยมีความสัมพันธ์กันมากกว่าความสัมพันธ์ของพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์แบบแอคทีฟและการเห็นคุณค่าในตนเอง อาจเป็นเพราะว่าถึงแม้ผู้ร่วมการวิจัยที่มีการใช้งานในลักษณะข้างต้น อาจจะได้มีการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่ช่วยส่งเสริมให้บุคคลมีการเห็นคุณค่าในตนเองที่เพิ่มมากขึ้น แต่การที่ผู้ร่วมการวิจัยมีพื้นที่ในการระบายความคับข้องใจออกมาได้นั้น อาจจะทำให้ผู้ร่วมการวิจัยรู้สึกปลดปล่อย มีความสบายใจ และมีแนวโน้มที่จะรายงานความสุขที่เพิ่มมากขึ้นได้เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ในปัจจุบัน บุคคลได้รับผลกระทบจากสื่อที่พวกเขาเสพเป็นอย่างมากทั้งที่รู้ตัวและไม่รู้ตัวก็ดี เพราะฉะนั้น การที่บุคคลตระหนักรู้ถึงคุณและโทษของสิ่งเหล่านั้น จะทำให้บุคคลมีความระวัง และสามารถจัดการการใช้งานได้อย่างเหมาะสม และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

1. การวิจัยในอนาคตควรมีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างที่หลากหลาย และเป็นตัวแทนที่เหมาะสมของประชากรที่ต้องการศึกษา
2. เนื่องจากบริการสื่อสังคมออนไลน์และเครือข่ายสังคมออนไลน์ในปัจจุบันมีการพัฒนาระบบการใช้งานและฟีเจอร์ต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา จึงควรมีการพัฒนาและปรับปรุงมาตรวัดในการใช้งานให้ทันสมัยอยู่เสมอ
3. การวิจัยในอนาคตควรมีการศึกษาแบบระยะยาว (longitudinal study) เพื่อการเปลี่ยนแปลงของตัวแปรซึ่งจะทำให้สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้ดีมากยิ่งขึ้น
4. เนื่องจากบุคคลมีวัตถุประสงค์และลักษณะการใช้งานที่มีความหลากหลาย เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาในบริบทที่มีความแตกต่างกันออกไปเพื่อให้สอดคล้องกับบริการที่กำลังเป็นกระแสนิยมอยู่ในปัจจุบัน

กิตติกรรมประกาศ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง อิทธิพลของพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์ต่อความสุขเชิงอัตวิสัยโดยมีการเห็นคุณค่าในตนเองเป็นตัวแปรส่งผ่านและการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรกำกับ โดยได้รับการสนับสนุนทุนการศึกษาจากคณะจิตวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายการอ้างอิง

- กณิกนันต์ ศรีวัลลภ. (2553). *อิทธิพลของการเห็นคุณค่าในตนเองที่รับรู้และการเห็นคุณค่าในตนเองโดยนัยต่อการถูกกีดกันทางสังคมและการรับรู้การถูกกีดกันทางสังคมโดยมีความหลงตนเองเป็นตัวแปรกำกับ: การศึกษาตามแนวทฤษฎีมาตรฐานทางสังคม* [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- พนิดา จุลมณฑล. (2562). *ความสัมพันธ์ระหว่างความผูกพันกับสัตว์เลี้ยงและความเหงาในวัยรุ่นโดยมีการสนับสนุนทางสังคมด้านอารมณ์เป็นตัวแปรส่งผ่าน*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- พนิตรา คุ้มสนสุชาติ. (2557). *ประสบการณ์การเห็นคุณค่าในตนเองของนักศึกษาที่มีภาพถ่ายที่น่าดึงดูดใจทางเพศผ่านเฟซบุ๊ก*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- รศรินทร์ เกรย์, วรชัย ทองไทย และเรวดี สุวรรณพเก้า. (2553). *ความสุขเป็นสากล. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล*.
- อาภาพร อุษณรัศมี. (2553). *โมเดลเชิงสาเหตุของสุขภาวะผู้สูงอายุไทยหลังเกษียณงาน: อิทธิพลของการรับรู้สุขภาพ รายได้ และระดับการศึกษาที่ส่งผ่านระดับกิจกรรมและการควบคุมการตัดสินใจ*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- Albuquerque, B., (2010, January 16). What is subjective well-being? Understanding and measuring subjective well-being. *Positive Psychology*. <http://positivepsychology.org.uk/subjective-well-being/>
- Allen, S. (2019, September 20). Social media's growing impact on our lives. *American Psychological Association*. <http://www.apa.org/members/content/social-media-research>
- Apalaza, V., Hartmann, P., Medina, E., Barrutia, J. M., & Echebarria, C. (2013). The relationship between socializing on the Spanish online networking site Tuenti and teenagers' subjective wellbeing: The roles of self-esteem and loneliness. *Computers in Human Behavior*, 29(4), 1282–1289. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2013.01.002>
- Baumeister, R. F., Campbell, J. D., Krueger, J. I., & Vohs, K. D. (2003). Does high self-esteem cause better performance, interpersonal success, happiness, or healthier lifestyles?. *Psychological Science in the Public Interest*, 4(1), 1–44. <https://doi.org/10.1111/1529-1006.01431>
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497–529. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.117.3.497>

- Bozorgpour, F., & Salimi, A. (2012). State self-esteem, loneliness and life satisfaction. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 69, 2004–2008. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.12.157>
- Burrow, A. L., & Rainone, N. (2017). How many likes did I get?: Purpose moderates links between positive social media feedback and self-esteem. *Journal of Experimental Social Psychology*, 69, 232–236. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2016.09.005>
- Chen, W., Fan, C.-Y., Liu, Q.-X., Zhou, Z.-K., & Xie, X.-C. (2016). Passive social network site use and subjective well-being: A moderated mediation model. *Computers in Human Behavior*, 64, 507–514. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2016.04.038>
- Cho, J., Martin, P., Margrett, J., MacDonald, M., & Poon, L. W. (2011). The relationship between physical health and psychological well-being among oldest-old adults. *Journal of Aging Research*, 2011, 1–8. <https://doi.org/10.4061/2011/605041>
- Crocker, J., & Park, L. E. (2004). The costly pursuit of self-esteem. *Psychological Bulletin*, 130(3), 392–414. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.130.3.392>
- Danner, D. D., Snowdon, D. A., & Friesen, W. V. (2001). Positive emotions in early life and longevity: Findings from the nun study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(5), 804–813. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.80.5.804>
- Deters, F. G., & Mehl, M. R. (2013). Does posting facebook status updates increase or decrease loneliness? An online social networking experiment. *Social Psychological and Personality Science*, 4(5), 579–586. <https://doi.org/10.1177/1948550612469233>
- Diener, E. (2009). Subjective well-being. In *Social Indicators Research Series* (pp. 11–58). https://doi.org/10.1007/978-90-481-2350-6_2
- Diener, E., & Chan, M. Y. (2011). Happy people live longer: Subjective well-being contributes to health and longevity. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, 3(1), 1–43. <https://doi.org/10.1111/j.1758-0854.2010.01045.x>
- Diener, E., & Seligman, M. E. P. (2002). Very happy people. *Psychological Science*, 13(1), 81–84. <https://doi.org/10.1111/1467-9280.00415>
- Gerson, J., Plagnol, A. C., & Corr, P. J. (2017). Passive and active Facebook use measure (PAUM): Validation and relationship to the reinforcement sensitivity theory. *Personality and Individual Differences*, 117, 81–90. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.05.034>
- Internet Live Stats. (2021). *Twitter usage statistics*. <https://www.internetlivestats.com/twitter-statistics/>
- Krach, S., Paulus, F. M., Bodden, M., & Kircher, T. (2010). The rewarding nature of social interactions. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 4(22), 1–3. <https://doi.org/10.3389/fnbeh.2010.00022>

- Marshall, S. L., Parker, P. D., Ciarrochi, J., & Heaven, P. C. L. (2013). Is self-esteem a cause or consequence of social support? A 4-year longitudinal study. *Child Development, 85*(3), 1275–1291. <https://doi.org/10.1111/cdev.12176>
- Nick, E. A., Cole, D. A., Cho, S.-J., Smith, D. K., Carter, T. G., & Zelkowitz, R. L. (2018). The online social support scale: Measure development and validation. *Psychological Assessment, 30*(9), 1127–1143. <https://doi.org/10.1037/pas0000558>
- Orth, U., Robins, R. W., & Widaman, K. F. (2012). Life-span development of self-esteem and its effects on important life outcomes. *Journal of Personality and Social Psychology, 102*(6), 1271–1288. <https://doi.org/10.1037/a0025558>
- Relajo-Howell, D. (2019, July 13). *Why we feel the need to showcase our lives on social media*. Psychreg. <https://www.psychreg.org/lives-social-media/>
- Rosenberg, M. (1965). *Society and the adolescent self-image*. Princeton University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt183pjih>
- Sakurai, R., Nemoto, Y., Mastunaga, H., & Fujiwara, Y. (2021). Who is mentally healthy? Mental health profiles of Japanese social networking service users with a focus on LINE, Facebook, Twitter, and Instagram. *Plos One, 16*(3), 1-16. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0246090>
- Stat Counter. (2021). *Desktop vs mobile vs tablet market share Thailand*. <https://gs.statcounter.com/platform-market-share/desktop-mobile-tablet/thailand>
- Tazghini, S., & Siedlecki, K. L. (2013). A mixed method approach to examining Facebook use and its relationship to self-esteem. *Computers in Human Behavior, 29*(3), 827–832. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2012.11.010>
- Valkenburg, P. M., Peter, J., & Schouten, A. P. (2006). Friend networking sites and their relationship to adolescents' well-being and social self-esteem. *CyberPsychology & Behavior, 9*(5), 584–590. <https://doi.org/10.1089/cpb.2006.9.584>
- Vogel, E. A., Rose, J. P., Okdie, B. M., Eckles, K., & Franz, B. (2015). Who compares and despairs? The effect of social comparison orientation on social media use and its outcomes. *Personality and Individual Differences, 86*, 249–256. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.06.026>

อิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพต่อทัศนคติและความตั้งใจ เข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าของผู้บริโภคชาวไทย

Influences of Personality Traits on Attitude and Intention to Attend Clothing Swap Events of Consumers in Thailand

ชวันวล คณานุกุล (Chawanuan Kananukul)

Received: January 10, 2023

Revised: March 21, 2023

Accepted: April 3, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพที่ส่งผลต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ซื้อหรือใช้เสื้อผ้ามือสอง จำนวน 223 คน โดยใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะบุคลิกภาพทั้งสามด้านซึ่งประกอบไปด้วย ความเป็นผู้นำแฟชั่น ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์ และวัตถุนิยม ส่งผลทางบวกต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า งานวิจัยนี้เน้นให้เห็นบทบาทของลักษณะบุคลิกภาพและทัศนคติต่อการบริโภคแบบร่วมมือกันและนำเสนอแนวทางและข้อเสนอแนะสำหรับผู้ประกอบการสินค้าแฟชั่น

คำสำคัญ: การบริโภคแบบร่วมมือกัน, ความเป็นผู้นำแฟชั่น, ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์, วัตถุนิยม, การแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า

Abstract

This study aims to identify the influence of personality traits on consumers' attitude towards clothing swap and intention to attend clothing swap events. The online surveys were conducted to obtain data from secondhand clothing consumers. A total of 223 usable responses were analyzed using Structural Equation Modeling (SEM). The findings suggested that three personality traits, namely fashion leadership, need for uniqueness, and materialism, positively influenced consumers' attitude towards clothing swap as well as intention to attend clothing swap events. This study highlighted the role of personality traits and attitudes on collaborative consumption, as well as provided guidance and suggestions for fashion businesses.

Keywords: Collaborative Consumption, Fashion Leadership, Need for Uniqueness, Materialism, Clothing Swap

บทนำ

อุตสาหกรรมแฟชั่นเป็นอุตสาหกรรมที่ส่งผลเสียต่อสภาพแวดล้อมทั้งกระบวนการผลิตที่ใช้ทรัพยากรมหาศาล เช่น การผลิตเสื้อที่ทำจากผ้าฝ้าย 1 ตัว ต้องใช้น้ำในการปลูกฝ้ายถึง 2,700 ลิตร ซึ่งเป็นปริมาณน้ำที่เพียงพอให้คน 1 คน ใช้ได้ถึง 2 ปีครึ่ง (World Resources Institute, 2022) นอกจากนี้ยังเป็นอุตสาหกรรม

¹ ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of Communication Arts, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

ที่สร้างมลพิษมากเป็นอันดับ 2 รองจากอุตสาหกรรมน้ำมัน และทำให้เกิดขยะมากกว่า 10 ล้านตันต่อปี (PPTV Online, 2564) ขณะที่การผลิตเสื้อผ้าใช้ทรัพยากรมหาศาลแต่เสื้อผ้ากลับถูกใช้งานอย่างไม่คุ้มค่าก่อนกลายเป็นขยะที่เป็นปัญหาทั่วโลก ข้อมูลทางสถิติพบว่าผู้บริโภคโดยเฉลี่ยกว่าร้อยละ 60 จะทิ้งเสื้อผ้าที่ซื้อมาภายในปีแรก และร้อยละ 73 ของเสื้อผ้าที่ทิ้งไปทั้งหมดจะถูกเผาหรือฝัง มีเพียงร้อยละ 12 เท่านั้นที่มีการนำกลับมาเข้าสู่กระบวนการผลิตใหม่ (recycle) เพื่อเป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ และน้อยกว่าร้อยละ 1 ที่มีการนำกลับมาทำเป็นเสื้อผ้าใหม่อีกครั้ง โดยในแต่ละปีจะมีปริมาณเสื้อผ้าถึง 18.6 ล้านตันที่สุดท้ายจะต้องถูกฝังกลบไว้ (พสุ เตชะรินทร์, 2563) ข้อมูลพฤติกรรมการใช้เสื้อผ้าของผู้บริโภคในหลายประเทศระบุสอดคล้องกันว่า ส่วนใหญ่ผู้บริโภคจะมีเสื้อผ้าเกินความจำเป็นและใช้เสื้อผ้าตัวเดิมไม่กี่ครั้งก่อนที่จะทิ้งเป็นขยะ เช่น ผู้บริโภคในประเทศอังกฤษและเยอรมันโดยเฉลี่ยมีเสื้อผ้าที่ไม่ใส่นานเป็นปีประมาณร้อยละ 30 ของเสื้อผ้าที่มี โดยร้อยละ 80 ของผู้บริโภคมีเสื้อผ้าที่ไม่เคยใส่เลย (Becker-Leifhold & Iran, 2018) ขณะที่ผลสำรวจโดย YouGov Omnibus พบว่าร้อยละ 17 ของผู้บริโภคชาวไทยทิ้งเสื้อผ้าที่ไม่ต้องการลงถังขยะ โดยร้อยละ 40 ทิ้งเสื้อผ้าหลังใส่เพียงครั้งเดียว (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2562)

แม้ที่ผ่านมาผู้ผลิตสินค้าแฟชั่นได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและผลิตเสื้อผ้าเพื่อความยั่งยืนมากขึ้น แต่เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณของเสื้อผ้าที่ผู้บริโภคซื้อและทิ้งในปัจจุบันแล้ว การแก้ปัญหาด้านการผลิตอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอ หนึ่งในแนวทางแก้ปัญหาที่ได้รับการพูดถึงอย่างมากในปัจจุบัน คือ การบริโภคแบบร่วมมือกัน (collaborative consumption) Belk (2014) กล่าวว่า การบริโภคแบบร่วมมือกัน คือ การที่บุคคลร่วมกันครอบครองและส่งต่อทรัพยากรที่มีให้ผู้อื่นโดยไม่คิดค่าใช้จ่ายหรือค่าตอบแทน การบริโภคแบบร่วมมือกันไม่ใช่รูปแบบของพฤติกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้น โดยในอดีตผู้บริโภคมีการแลกเปลี่ยนหรือส่งต่อสิ่งของ อาทิ เสื้อผ้า เครื่องใช้ต่าง ๆ ระหว่างสมาชิกครอบครัว กลุ่มเพื่อน หรือคนที่คุ้นเคยกันเป็นปกติ สาเหตุที่ทำให้แนวคิดดังกล่าวได้รับความสนใจในวงกว้าง คือ การเกิดขึ้นของเทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ที่เปิดโอกาสให้ผู้บริโภคสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับคนแปลกหน้าเพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างกัน ในบริบทของอุตสาหกรรมแฟชั่น การบริโภคแบบร่วมมือกันเป็นรูปแบบการดำเนินธุรกิจที่สนับสนุนการใช้ซ้ำผลิตภัณฑ์ (reuse) อาทิ การให้บริการเสื้อผ้าสำหรับเช่า (renting) แลกเปลี่ยน (swapping) และลดความจำเป็นในการผลิตผลิตภัณฑ์ใหม่เพื่อลดการสิ้นเปลืองของทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต (reduce) Piscicelli, Cooper, and Fisher (2015) กล่าวว่า การบริโภคแบบร่วมมือกันเป็นแนวทางที่ส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้างคือ นอกจากจะเป็นแนวทางของการบริโภคอย่างยั่งยืนแล้ว การบริโภคแบบร่วมมือกันยังส่งเสริมวัฒนธรรมทางสังคมและการเชื่อมโยงชุมชนเข้าด้วยกัน ขณะที่ Antanavičiūtė and Dobilaitė (2015) กล่าวว่า การบริโภคแบบร่วมมือกัน เช่น การใช้ซ้ำเสื้อผ้าช่วยลดความต้องการซื้อเสื้อผ้าใหม่หรือการซื้อเสื้อผ้าเกินความจำเป็นซึ่งเป็นสาเหตุของปัญหาขยะเสื้อผ้า อย่างไรก็ตามแม้แนวคิดการบริโภคแบบร่วมมือกันจะได้รับความสนใจมากขึ้นแต่ส่วนใหญ่ยังไม่เป็นที่นิยม โดยผู้บริโภคจำนวนมากยังไม่มีส่วนร่วมเท่าที่ควร (Lang & Armstrong, 2018) ดังนั้นการส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้บริโภคมีพฤติกรรมการบริโภคแบบร่วมมือกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการบริโภคสินค้าแฟชั่นจึงมีความจำเป็น

ที่ผ่านมาการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคแบบร่วมมือกันในหลากหลายประเด็น อาทิ แรงจูงใจและอุปสรรค (motivations and barriers) ค่านิยมส่วนบุคคล (personal values) และพฤติกรรมตามแผน (planned behavior) ส่วนการศึกษาเกี่ยวกับการบริโภคแบบร่วมมือกันในบริบทของสินค้าแฟชั่นหรือที่เรียกว่าการบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกัน (collaborative fashion consumption) ให้ความสำคัญกับประเด็นความเป็นไปได้และอุปสรรค (Edbring, Lehner, & Mont, 2016; Henninger, Bürklin, &

Niinimäki, 2019) ความชอบและความพึงพอใจของผู้บริโภค (Armstrong, Niinimäki, Kujala, Karell, & Lang, 2015; Möhlmann, 2015) โดยผลการศึกษพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกันประกอบไปด้วย การเข้าถึงสินค้าแฟชั่นในราคาถูกลง การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้ที่มีความชื่นชอบแฟชั่นเหมือนกัน ความสนุกสนานในการเข้าร่วมกิจกรรม คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ และความใส่ใจในสิ่งแวดล้อม (Armstrong et al., 2015; Lang & Zhang, 2019; Pedersen & Netter, 2015) อุปสรรคของการบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกัน ได้แก่ ความเสี่ยงด้านการเงิน และความกังวลเรื่องความสะอาด คุณภาพ และความน่าเชื่อถือ (Armstrong et al., 2015) ขณะที่ทัศนคติและการคล้อยตามกลุ่มอ้างอิงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกัน (Johnson, Mun, & Chae, 2016)

เป็นที่น่าสังเกตว่า งานวิจัยที่พบจำนวนมากเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพซึ่งสอดคล้องกับข้อสังเกตของ Becker-Leifhold and Iran (2018) นอกจากนี้ยังเป็นงานวิจัยต่างประเทศ โดยไม่พบงานวิจัยในประเทศไทย ที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกัน อาจเป็นเพราะการศึกษาพฤติกรรมการบริโภคแบบร่วมมือกันในบริบทของสินค้าแฟชั่นเป็นประเด็นที่ค่อนข้างใหม่และยังจำกัดอยู่ในผู้บริโภคเฉพาะกลุ่ม (Henninger, Brydges, Iran, & Vladimirova, 2021; Park & Armstrong, 2017) นอกจากนี้ยังไม่พบการศึกษาในประเด็นของลักษณะบุคลิกภาพ (personality traits) ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมการบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (clothing swap) ทั้ง ๆ ที่ลักษณะบุคลิกภาพเป็นปัจจัยที่แยกความแตกต่างระหว่างบุคคล และส่งผลให้แต่ละบุคคลมีทัศนคติและวิธีการบริโภคผลิตภัณฑ์ที่แตกต่างกัน (Schiffman & Kanuk, 2007) เช่น Cho and Workman (2014) พบว่า ผู้บริโภคที่มีระดับความเป็นผู้นำแฟชั่นสูงมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อความยั่งยืน และ Jahanshahi and Jia (2018) กล่าวว่า ผู้บริโภคที่มีความต้องการความเป็นเอกลักษณ์ (need for uniqueness) มีพฤติกรรมการซื้อผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพราะต้องการแสดงความแตกต่างจากคนอื่น เป็นต้น ดังนั้นการศึกษาด้านอิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพต่อพฤติกรรมการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าจะช่วยเพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้บริโภคที่มีโอกาสบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกัน ผลที่ได้จากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ไม่เฉพาะในการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมการบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกันเท่านั้น แต่ยังสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับผู้ประกอบการสินค้าแฟชั่นและผู้เกี่ยวข้องในการส่งเสริมและกระตุ้นให้ผู้บริโภคชาวไทยมีพฤติกรรมการบริโภคแบบร่วมมือกันด้วย

งานวิจัยนี้จึงศึกษาลักษณะบุคลิกภาพที่ส่งผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมการบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกันโดยเน้นที่ความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า ใช้ทฤษฎีคุณลักษณะ (Trait theory) เป็นกรอบในการศึกษาอิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพซึ่งประกอบไปด้วย ความเป็นผู้นำแฟชั่น (fashion leadership) ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์ (need for uniqueness) และวัตถุนิยม (materialism) ต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (attitude toward clothing swap) และความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (intention to attend clothing swap events) เนื่องจากลักษณะบุคลิกภาพดังกล่าวได้รับการยอมรับและมีการศึกษาอย่างแพร่หลายในบริบทของสินค้าแฟชั่น

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดการบริโภคแบบร่วมมือกันและกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า

การบริโภคแบบร่วมมือกัน (collaborative consumption) เป็นแนวคิดที่ถูกเชื่อมโยงกับแนวคิดเศรษฐกิจแบ่งปัน (sharing economy) หรือระบบเศรษฐกิจที่มีการแบ่งปันทรัพย์สินหรือบริการระหว่างบุคคล

การบริโภคแบบร่วมมือกันเกิดขึ้นในระบบที่มีการจัดการให้ผู้เข้าร่วมได้แบ่งปัน แลกเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ หรือให้ยืมผลิตภัณฑ์และบริการบางอย่าง โดยคำนึงถึงการเข้าถึงประโยชน์มากกว่าการเป็นเจ้าของ (Möhlmann, 2015) การบริโภคแบบร่วมมือกันแตกต่างอย่างมากกับการบริโภครูปแบบเดิม กล่าวคือ เป็นรูปแบบการบริโภคที่ไม่เกี่ยวข้องกับการซื้อ-ขายผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นใหม่ และเป็นการบริโภคที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างผู้ซื้อกับตัวผลิตภัณฑ์ ผู้ที่แบ่งปันผลิตภัณฑ์ด้วย และธุรกิจหรือผู้จัดกิจกรรมการแบ่งปันผลิตภัณฑ์ (Park & Armstrong, 2017) Iran and Schrader (2017) กล่าวว่า ในบริบทของสินค้าแฟชั่น การบริโภคแบบร่วมมือกันเป็นแนวโน้มการบริโภคที่ผู้บริโภคไม่ซื้อผลิตภัณฑ์ที่ผลิตใหม่ แต่เข้าถึงหรือเป็นเจ้าของผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่แล้วจากการได้รับเป็นของขวัญ (gifting) จากการแลกเปลี่ยน (swapping) หรือในรูปสินค้ามือสอง (second hand) หรือไม่ได้เป็นเจ้าของแต่ได้รับสิทธิการใช้งานผลิตภัณฑ์จากการแบ่งปัน (sharing) การให้ยืม (lending) และการให้เช่า (renting, leasing) Lang and Armstrong (2018) กล่าวว่า การแลกเปลี่ยนสินค้าแฟชั่น เช่น เสื้อผ้า เป็นรูปแบบหนึ่งของการบริโภคแบบร่วมมือกันที่พัฒนาจากการแบ่งปันเสื้อผ้าระหว่างคนในชุมชนสู่โมเดลธุรกิจเพื่อความยั่งยืน กิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าจึงเป็นโมเดลธุรกิจทางเลือกภายใต้แนวคิดการบริโภคแบบร่วมมือกันที่ถูกคาดหวังว่าจะสร้างรายได้ให้แก่อุตสาหกรรมแฟชั่น ขณะที่สามารถยืดอายุเสื้อผ้า เพิ่มความถี่ในการใช้งาน และเป็นการช่วยลดปัญหาขยะเสื้อผ้าทางหนึ่ง

หลากหลายธุรกิจแฟชั่นในต่างประเทศได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (clothing swap event) เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้บริโภคได้เข้าร่วมในการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าแฟชั่นที่ไม่ต้องการใช้แล้วแต่ยังทันสมัยและอยู่ในสภาพดี โดยผู้สนใจอาจต้องจ่ายเงินซื้อตั๋วเพื่อเข้าร่วมกิจกรรม Balck and Cracau (2015) กล่าวว่า กิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าที่จัดขึ้นแตกต่างจากกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าระหว่างสมาชิกครอบครัว เพื่อน เพื่อนบ้าน หรือชุมชน กล่าวคือ เป็นกิจกรรมที่เน้นวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล (lifestyle) ที่มีการจัดกิจกรรมทางสังคม (social event) อาทิ การแสดงดนตรี มีอาหารและเครื่องดื่มบริการ มีการพบปะพูดคุยหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ร่วมงานที่มีความชอบที่คล้ายคลึงกันขณะกำลังเลือกหรือแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าที่ตนเองสนใจ กมลกานต์ โกศลกาญจน์ (2565) กล่าวว่า ในประเทศไทยมีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าครั้งแรกโดย Fashion Revolution Thailand ในปี พ.ศ. 2562 ปัจจุบันกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นรูปแบบใหม่ที่ยังไม่เป็นที่แพร่หลายในประเทศไทย ที่ผ่านมามีการจัดกิจกรรมโดย Fashion Revolution Thailand ซึ่งเป็นองค์กรไม่แสวงหากำไร และธุรกิจแฟชั่น เช่น Pomelo (ศิริวรรณ สิทธิกา, 2563; Bangkok Biznews, 2565)

แนวคิดลักษณะบุคลิกภาพ ทักษะ และความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า

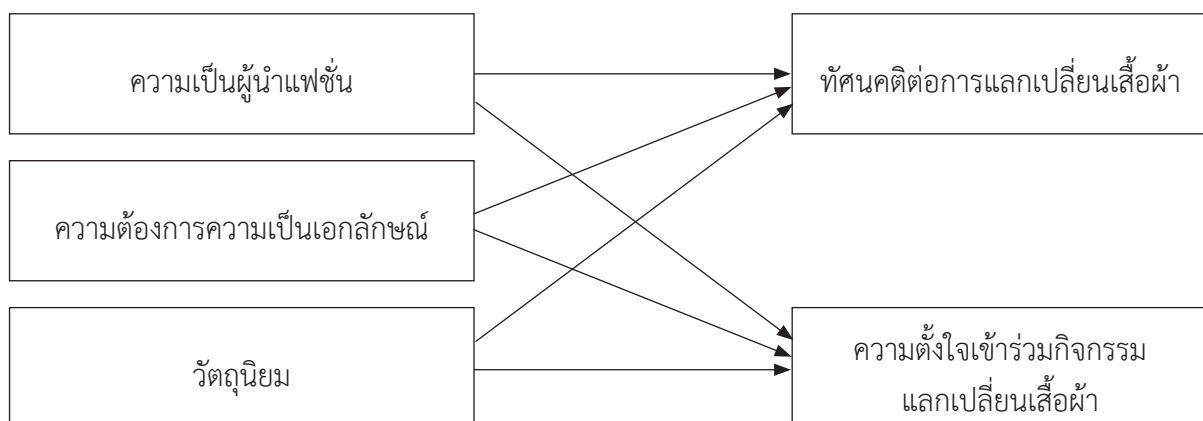
ทฤษฎีคุณลักษณะ (Trait theory) กล่าวว่า บุคลิกภาพ (personality) คือโครงสร้างชนิดหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบพลวัตภายในร่างกายและจิตใจของแต่ละบุคคล บุคลิกภาพเกิดจากกระบวนการทำงานของคุณลักษณะ (trait) ในตัวบุคคลที่สะท้อนออกมาให้เห็นในรูปของพฤติกรรมภายนอก บุคลิกภาพเป็นตัวกำหนดลักษณะพฤติกรรมและความคิดเฉพาะของบุคคลนั้น กล่าวคือ บุคลิกภาพเกิดจากคุณลักษณะต่าง ๆ ของบุคคลที่ส่งผลให้แต่ละบุคคลมีพื้นฐานความคิด อารมณ์ และพฤติกรรมที่แตกต่างหรือคล้ายคลึงกัน ในบางเรื่อง (Schiffman & Kanuk, 2007) นักวิชาการใช้ทฤษฎีคุณลักษณะในการอธิบายลักษณะบุคลิกภาพที่มีผลต่อการแสดงพฤติกรรมของบุคคลภายใต้สภาพแวดล้อมต่าง ๆ หรือใช้ในการศึกษาพฤติกรรมของบุคคลในสถานการณ์ที่เจาะจง (Allen, 2016) เช่น การศึกษาพฤติกรรมบริโภคอย่างยั่งยืน (Ribeiro, Veiga, & Higuchi, 2016) และการบริโภคแบบร่วมมือกัน (Ozanne & Ballantine, 2010) จากการศึกษางานวิจัยพบว่า ความเป็นผู้นำแฟชั่น (fashion leadership) ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์ (need for uniqueness) และ

วัตถุนิยม (materialism) เป็นลักษณะบุคลิกภาพที่ได้รับการศึกษาอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของสินค้าแฟชั่น เนื่องจากลักษณะบุคลิกภาพดังกล่าวมีความสัมพันธ์โดยตรงกับพฤติกรรมการบริโภคสินค้าแฟชั่น (Lang & Armstrong, 2018)

การศึกษาลักษณะบุคลิกภาพด้านความเป็นผู้นำแฟชั่น ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์ และวัตถุนิยม ในบริบทของการบริโภคแบบยั่งยืนนั้น Cho and Workman (2014) พบว่า ความเป็นผู้นำแฟชั่นมีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อสิ่งแวดล้อมและพฤติกรรมการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อความยั่งยืน โดยผู้บริโภคที่มีความเป็นผู้นำแฟชั่นในระดับสูงจะมีทัศนคติที่ต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและมีโอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อความยั่งยืนมากกว่าผู้บริโภคที่มีความเป็นผู้นำแฟชั่นในระดับต่ำ Manchiraju (2014) ศึกษาอิทธิพลของปัจจัยส่วนบุคคลที่มีต่อพฤติกรรมการใช้สินค้าแฟชั่นและพบว่า ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์ส่งผลต่อพฤติกรรมการซื้อสินค้าแฟชั่น โดยผู้บริโภคที่มีความต้องการความเป็นเอกลักษณ์สูงจะมีความสนใจในแฟชั่นและต้องการลองผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ อาทิ แฟชั่นเพื่อความยั่งยืน นอกจากนี้การศึกษาของ Jahanshahi and Jia (2018) พบว่า ผู้บริโภคที่มีความต้องการความเป็นเอกลักษณ์มีพฤติกรรมการซื้อผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพราะต้องการแสดงความแตกต่างจากคนอื่น ขณะที่การศึกษาอิทธิพลของบุคลิกภาพแบบวัตถุนิยมต่อพฤติกรรมการบริโภคอย่างยั่งยืนพบว่า ผู้บริโภคที่มีลักษณะวัตถุนิยมมักไม่สนใจบริโภคผลิตภัณฑ์เพื่อความยั่งยืน (Ribeiro et al., 2016) และมีทัศนคติเชิงลบต่อพฤติกรรมการบริโภคแบบร่วมมือกัน เช่น การแบ่งปัน การเช่า หรือ การซื้อเสื้อผ้ามือสอง (Johnson et al., 2016)

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้นำแนวคิดการบริโภคแบบร่วมมือกันและลักษณะบุคลิกภาพรวมทั้งวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้ามากำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังต่อไปนี้

สมมติฐานในการวิจัย

H_1 : ความเป็นผู้นำแฟชั่นมีอิทธิพลทางบวกต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า

H_2 : ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์มีอิทธิพลทางบวกต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า

H_3 : วัตถุนิยมมีอิทธิพลทางลบต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า

วิธีการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างและการเก็บข้อมูล

กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมสินค้าแฟชั่น เช่น งานแสดงสินค้าแฟชั่น ตลาดสินค้ามือสอง ผู้วิจัยใช้การสุ่มตัวอย่างแบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น (nonprobability sampling) โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จากนั้นผู้วิจัยนำลิงก์และ QR code ของแบบสอบถามที่สร้างโดยโปรแกรม Google Forms โพสต์ที่หน้า Facebook page ของตนเองและเปิดเป็นสาธารณะเพื่อขอความร่วมมือจากผู้เห็นลิงก์และ QR code ดังกล่าวให้ตอบแบบสอบถามหรือส่งต่อไปยังผู้ที่สนใจและสมัครใจที่จะเข้าร่วมตอบแบบสอบถามและสามารถถอนตัวจากการตอบแบบสอบถามได้ทุกเมื่อ เนื่องจากวัตถุประสงค์ของงานวิจัยมีขึ้นเพื่อศึกษาอิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพที่ส่งผลต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า ผู้วิจัยจึงใช้เกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ 20 ปีขึ้นไป เนื่องจากเป็นผู้ที่สามารถตัดสินใจทำกิจกรรมต่าง ๆ ได้ด้วยตนเอง และต้องเคยเข้าร่วมกิจกรรมสินค้าแฟชั่นระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน พ.ศ. 2565 จึงจะสามารถเข้าไปตอบแบบสอบถามได้ในระบบที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2565 และได้รับแบบสอบถามที่สมบูรณ์สามารถนำมาวิเคราะห์ได้จำนวน 223 ฉบับ สอดคล้องกับเกณฑ์การกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสมต่อการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (structural equation modeling or SEM) ที่ระบุว่าต้องมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 200 คน (Kline, 2010) หรือมีจำนวน 10 - 20 เท่าของจำนวนตัวแปรสังเกตได้ (Hair, Black, Babin, & Anderson, 2010)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามออนไลน์ที่มีคำถามแบ่งออกเป็น 6 ส่วน ได้แก่ ข้อมูลส่วนบุคคล และประสบการณ์เกี่ยวกับกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (รู้จัก-ไม่รู้จัก, รู้-ไม่รู้ ว่ามีการจัดกิจกรรม, เคย-ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม) ความเป็นผู้นำแฟชั่น ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์ ทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า และความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า ผู้วิจัยพัฒนาแบบสอบถามจากกรอบทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย แบบวัดความเป็นผู้นำแฟชั่น ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์ และทัศนคติพัฒนาจาก Lang and Armstrong (2018) แบบวัดทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า และความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า พัฒนาจาก Johnson et al. (2016) แบบสอบถามทั้งหมดเป็นมาตรวัดแบบลิเคิร์ต 5 ระดับ โดย 1 หมายถึง ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง และ 5 หมายถึง เห็นด้วยอย่างยิ่ง แบบสอบถามที่ใช้ผ่านการตรวจสอบความถูกต้องด้านเนื้อหา (content validity) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (index of item-objective congruence (IOC)) ไม่น้อยกว่า 0.66 ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดสอบกับกลุ่มผู้บริโภครุ่นที่มีคุณสมบัติใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อหาความเชื่อมั่น (reliability) ของแบบสอบถามก่อนที่จะนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง ตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach) โดยใช้เกณฑ์สัมประสิทธิ์แอลฟา (alpha coefficient หรือ α) ที่อยู่ในช่วง 0-1 โดยค่า α ที่ได้มีค่ามากกว่า 0.7 ซึ่งเป็นค่าที่ยอมรับได้ (Jump, 1978)

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นโดยใช้ค่าความถี่และค่าร้อยละ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์หาค่าประกอบเชิงยืนยัน (confirmatory factor analysis: CFA) โดยพิจารณาค่าความกลมกลืนของโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ด้วยค่า χ^2 ค่า comparative fit index (CFI) ค่า Tucker-Lewis nonnormed fit index (TLI) ค่า normed fit index (NFI) ค่า parsimony normed fit index (PNFI) และค่า root mean square error of approximation (RMSEA)

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาพบว่า กลุ่มตัวอย่างจำนวน 223 คน เป็นเพศหญิงจำนวน 169 คน คิดเป็นร้อยละ 75.78 เป็นเพศชายจำนวน 54 คน คิดเป็นร้อยละ 24.22 ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 26-35 ปี และ 20-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 34.53 และ 24.22 ตามลำดับ จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจำนวน 159 คน คิดเป็นร้อยละ 71.30 ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทจำนวน 163 คน คิดเป็นร้อยละ 73.09 และส่วนใหญ่มีรายได้ในช่วง 30,001 – 40,000 บาท และ 20,001 – 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 48.88 และ 24.66 ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างร้อยละ 10.31 รู้จักกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า ร้อยละ 4.04 ทราบว่ามีการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าในประเทศไทย และร้อยละ 1.8 เคยเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า

การวิเคราะห์โมเดลการวัด โมเดลสมการโครงสร้าง และการทดสอบสมมติฐาน

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์หาค่าประกอบเชิงยืนยัน (CFA) ด้วยวิธี maximum likelihood (ML) เพื่อทดสอบโมเดลการวัด (measurement model) ซึ่งประกอบด้วยตัวแปรสังเกตได้ 22 ตัว ตัวแปรแฝง 5 โครงสร้าง (ตาราง 1) เพื่อประเมินความกลมกลืนรวมทั้งหมดของโมเดล (goodness-of-fit) ผู้วิจัยใช้ค่าสถิติ χ^2 , degree of freedom (df), CFI, TLI, NFI, และ PNFI เป็นดัชนีวัด ผลการวิเคราะห์พบว่า ค่า χ^2 มีนัยสำคัญทางสถิติ ($\chi^2 = 564.60$, $df = 367$, $p < 0.01$) แสดงว่าโมเดลไม่มีความกลมกลืนทางสถิติ อย่างไรก็ตามค่า χ^2 มีความอ่อนไหวต่อขนาดของกลุ่มตัวอย่าง Hair et al. (2010) และ Kline (2010) จึงแนะนำให้พิจารณาดัชนีอื่น ๆ ร่วมด้วย เมื่อพิจารณาจากค่า $\chi^2/df = 1.45$, CFI = 0.97, TLI = 0.96, NFI = 0.91, PNFI = 0.86, และ RMSEA = 0.04 ที่ได้จากการวิเคราะห์ โดยเปรียบเทียบกับเกณฑ์การประเมิน $\chi^2/df < 2.00$ หรือ < 5.00 , CFI > 0.90 , TLI > 0.90 , NFI > 0.90 , PNFI > 0.50 , และ RMSEA < 0.08 (Hu & Bentler, 1999; Kline, 2010) จึงสรุปว่าโมเดลการวัดมีความกลมกลืนทางสถิติ

นอกจากนี้จากค่าน้ำหนักของตัวแปรสังเกตได้ (factor loading) แต่ละตัวที่มีค่าไม่น้อยกว่า 0.7 ค่าสถิติ AVE (average variance extracted) มากกว่า 0.5 แสดงว่าโมเดลการวัดมีความเที่ยงตรง (convergent validity) และค่า CR (composite reliability) ของตัวแปรแฝงที่มีค่าตั้งแต่ 0.71 - 0.97 แสดงว่า โมเดลการวัดมีความเชื่อมั่นภายใน (internal reliability)

การวัดค่าความตรงเชิงจำแนก (discriminant validity) ของแต่ละตัวแปรแฝงพบว่า ค่า (AVE)² ของแต่ละตัวแปรแฝงมีค่ามากกว่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแฝง (ตาราง 2) ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่แสดงว่า แบบวัดมีความเที่ยงตรงเชิงจำแนก (Fornell & Larcker, 1981)

ตาราง 1

ผลการวิเคราะห์โมเดลการวัด (Measurement Model Results)

Constructs/Indicators	Standardized Factor loading	Cronbach's α
ความเป็นผู้นำแพชชัน (CR = 0.71, AVE = 0.71)		0.85
X ₁ : ฉันติดตามเทรนด์แพชชัน และต้องการเป็นคนแรกที่ได้ลอง	0.95	
X ₂ : ใคร ๆ มองว่าฉันเป็นผู้นำแพชชันเพราะฉันเป็นคนแรกที่มีมักจะลองแพชชันใหม่ ๆ	0.94	
X ₃ : สิ่งสำคัญสำหรับฉันคือการได้เป็นผู้นำแพชชัน	0.75	
X ₄ : ฉันเป็นคนแรกที่รับรู้เทรนด์แพชชันล่าสุดเสมอ	0.70	
ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์ (CR = 0.81, AVE = 0.61)		0.88
X ₅ : ฉันมักจะมองหาสินค้าหรือแบรนด์ที่ช่วยให้ฉันมีสไตล์ของตัวเอง	0.86	
X ₆ : เป้าหมายในการซื้อสินค้าคือ การได้ของบางอย่างที่แสดงเอกลักษณ์ของฉัน	0.81	
X ₇ : ฉันมักจะผสมผสานสิ่งต่าง ๆ เข้าด้วยกันเพื่อสร้างภาพลักษณ์ของตัวเองที่ใครจะเลียนแบบไม่ได้	0.80	
X ₈ : ฉันพยายามที่จะหาสินค้าน่าดึงดูดเดิมเพราะฉันชื่นชอบการเป็นต้นฉบับ	0.76	
X ₉ : ฉันมักจะค้นหาสินค้าหรือแบรนด์ที่ช่วยเสริมเอกลักษณ์ให้ฉัน	0.70	
วัตถุนิยม (CR = 0.86, AVE = 0.61)		0.90
X ₁₀ : ฉันชื่นชมคนที่มีบ้าน รถยนต์ และเสื้อผ้าราคาแพง	0.81	
X ₁₁ : การประสบความสำเร็จในชีวิตคือการมีทรัพย์สินราคาแพง	0.79	
X ₁₂ : สิ่งของที่ฉันมีแสดงถึงคุณภาพชีวิตของฉัน	0.74	
X ₁₃ : ฉันชอบเป็นเจ้าของสิ่งที่ทำให้คนอื่นประทับใจ	0.73	
X ₁₄ : ชีวิตฉันจะดีขึ้นถ้าฉันเป็นเจ้าของสิ่งที่ยังไม่มี	0.72	
ทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (CR = 0.93, AVE = 0.78)		0.93
Y ₁ : ฉันคิดว่าการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นการกระทำที่ฉลาด	0.88	
Y ₂ : ฉันคิดว่าการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นการกระทำที่มีประโยชน์	0.91	
Y ₃ : ฉันคิดว่าการเข้าร่วมในการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นสิ่งดี	0.94	
Y ₄ : การแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าในสังคมที่มีการบริโภคนิยมแบบร่วมมือกันสามารถทำได้จริง	0.77	

Constructs/Indicators	Standardized Factor loading	Cronbach's α
ความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (CR = 0.97, AVE = 0.88)		0.97
Y ₅ : ฉันจะเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า	0.93	
Y ₆ : ฉันจะเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าในอนาคตอันใกล้	0.96	
Y ₇ : ฉันตั้งใจจะเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าให้บ่อยที่สุด	0.95	
Y ₈ : ฉันมีโอกาสดที่จะเข้าร่วมในชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าบ่อยครั้งในอนาคต	0.92	

ตาราง 2

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

Model Variables	Mean	SD	Correlations				
			1	2	3	4	5
1. ความเป็นผู้นำแพชั่น	5.74	1.02	.78				
2. ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์	5.43	1.02	.60**	.84			
3. วัตถุนิยม	4.60	1.10	.33**	.46**	.86		
4.ทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า	5.30	1.38	.47**	.37**	.72**	.94	
5. ความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า	4.77	1.08	.24**	.21**	.31**	.38**	.83

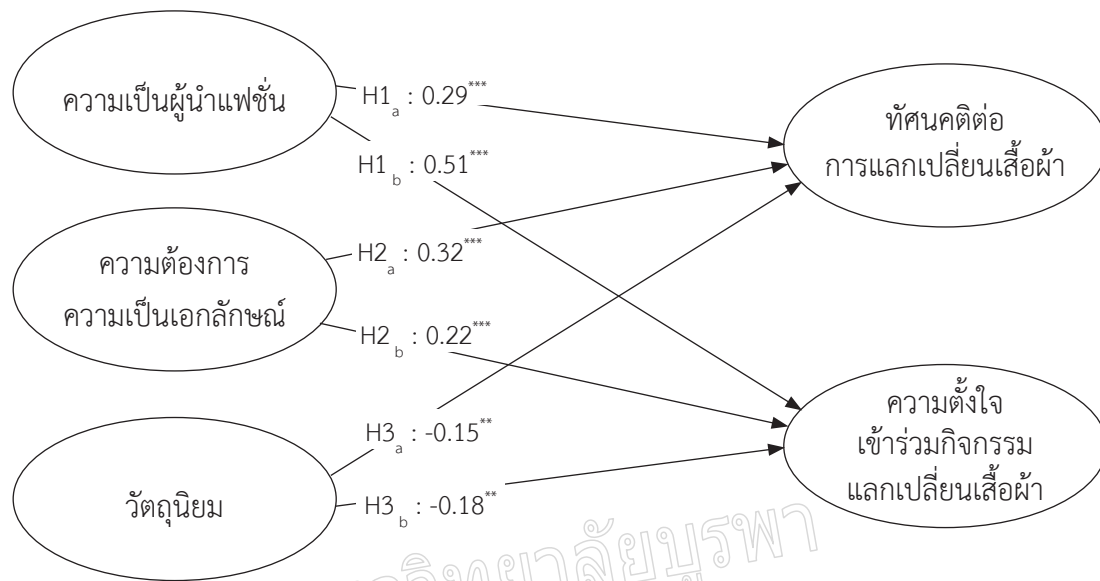
** $p < .01$ (2-tailed)เลขตัวหนา คือ Square root of the average variance extracted (AVE²)

ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (structural equation modeling) เพื่อทดสอบโมเดลสมมติฐานและทดสอบสมมติฐาน (hypothesized paths) จากการวิเคราะห์พบว่า ค่าดัชนีความสอดคล้องของโมเดลสมมติฐาน chi-square (χ^2) = 576.52 (df = 389, $p < 0.01$), χ^2/df = 1.46, CFI = 0.97, TLI = 0.96, NFI = 0.89, PNFI = 0.85 และ RMSEA = 0.04 แสดงว่า โมเดลสมมติฐานมีความสอดคล้องกับข้อมูลที่ใช้วิเคราะห์

การทดสอบ H₁, H₂, และ H₃ พบว่า ความเป็นผู้นำแพชั่นมีอิทธิพลทางบวกต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (β = 0.29, $p < 0.001$) และความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (β = 0.51, $p < 0.001$) ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์มีอิทธิพลทางบวกต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (β = 0.32, $p < 0.001$) และความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (β = 0.22, $p < 0.001$) วัตถุนิยมมีอิทธิพลทางลบต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (β = - 0.15, $p < 0.01$) และความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (β = -0.18, $p < 0.01$) ดังนั้นจึงยอมรับสมมติฐาน H₁, H₂, และ H₃ ภาพ 1 แสดงผลทดสอบสมมติฐาน

ภาพ 1

ผลการทดสอบสมมติฐาน

** $p < 0.01$; *** $p < 0.001$

Coefficient: Standardized solution

อภิปรายผล

กลุ่มตัวอย่างที่เคยเข้าร่วมกิจกรรมสินค้าแฟชั่นในการวิจัยครั้งนี้ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง ซึ่งตรงกับ Henninger, Bürklin, and Niinimäki (2019) ที่กล่าวว่า ผู้หญิงมีความสนใจในแฟชั่นและมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับแฟชั่นมากกว่าผู้ชาย อย่างไรก็ตามกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่รู้จักและไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า ซึ่งอาจเป็นเพราะกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นกิจกรรมที่ยังไม่แพร่หลายในประเทศไทย มีการจัดค่อนข้างน้อยและยังจำกัดอยู่ในผู้บริโภคนเฉพาะกลุ่ม

ลักษณะบุคลิกภาพด้านความเป็นผู้นำแพชั่นมีอิทธิพลทางบวกต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า ผลการวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า ผู้บริโภคที่มีความเป็นผู้นำแพชั่นมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและมีโอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยในอดีตที่พบว่า ผู้บริโภคที่มีความเป็นผู้นำแพชั่นมักจะติดตามข่าวสารด้านแฟชั่นเป็นประจำ มักเปิดรับแนวคิดใหม่ ๆ และต้องการทดลองหรือใช้สินค้าแฟชั่นก่อนใคร (Pedersen & Netter, 2015; Schiffman & Kanuk, 2007) สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะแนวคิดและกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้ายังไม่เป็นที่รู้จักหรือแพร่หลายในประเทศไทย จึงเป็นแนวคิดที่ดึงดูดความสนใจของผู้บริโภคที่มีความเป็นผู้นำแพชั่น นอกจากนี้การแลกเปลี่ยนเสื้อผ้ายังจัดเป็นพฤติกรรมเพื่อความยั่งยืน ผู้บริโภคกลุ่มดังกล่าวจึงมีทัศนคติที่ดีต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและตั้งใจที่จะเข้าร่วมกิจกรรมฯ ดังที่ Cho and Workman (2014) กล่าวว่า ผู้บริโภคที่มีความเป็นผู้นำแพชั่นสูงมีทัศนคติที่ดีต่อการรักษาสิ่งแวดล้อมและมีโอกาสสูงที่จะเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อความยั่งยืน

ลักษณะบุคลิกภาพด้านความต้องการความเป็นเอกลักษณ์มีอิทธิพลทางบวกต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า แสดงให้เห็นว่าผู้บริโภคที่ต้องการความเป็นเอกลักษณ์มีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและมีโอกาสที่จะเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า ซึ่งสอดคล้องกับ Manchiraju (2014) ที่กล่าวว่า ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์ส่งผลต่อ

พฤติกรรมการซื้อขายสินค้าแฟชั่น โดยผู้บริโภคที่มีความต้องการความเป็นเอกลักษณ์สูงจะมีความสนใจในแฟชั่น และสนใจทดลองสิ่งใหม่ ๆ อาทิ แฟชั่นเพื่อความยั่งยืน นอกจากนี้ Lang and Armstrong (2018) กล่าวว่า ผู้บริโภคที่ต้องการความเป็นเอกลักษณ์มีแนวโน้มที่จะเปิดรับความคิดใหม่ ๆ ที่จะทำให้ตนเองแตกต่างจากผู้อื่น ในกรณีนี้ การแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นแนวคิดที่ค่อนข้างใหม่และกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าก็เป็นกิจกรรมที่เพิ่งเกิดขึ้นไม่นาน และไม่ได้จัดบ่อย ดังนั้นสำหรับผู้บริโภคที่ต้องการความเป็นเอกลักษณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าอาจทำให้ผู้บริโภครู้สึกแตกต่างและโดดเด่นจากผู้บริโภคทั่วไปได้ นอกจากนี้ลักษณะของกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้ายังมีความแตกต่างจากกิจกรรมการตลาดสินค้าอื่น ๆ ดังที่ Balck and Cracau (2015) กล่าวว่า กิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นกิจกรรมที่เน้นวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล มีการจัดกิจกรรมทางสังคม อาทิ การแสดงดนตรี มีอาหารและเครื่องดื่มบริการ มีการเสวนาในหัวข้อที่เกี่ยวกับการบริโภคอย่างยั่งยืน มีการพบปะพูดคุยหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างผู้ร่วมงานที่มีความชอบที่คล้ายคลึงกัน เป็นต้น กิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าจึงเปรียบเสมือนที่รวมของกลุ่มคนที่มีความชอบที่คล้ายคลึงกัน ที่เป็นรูปแบบเฉพาะและยังอยู่ในวงจำกัด ดังนั้นการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าจึงเป็นวิธีหนึ่งสำหรับผู้บริโภคที่ต้องการความเป็นเอกลักษณ์สามารถใช้เพื่อแสดงให้เห็นถึงความทันสมัยและโดดเด่นจากผู้อื่น

ลักษณะบุคลิกภาพด้านวัตถุนิยมมีอิทธิพลทางลบต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า สอดคล้องกับงานวิจัยที่พบว่า วัตถุนิยมส่งผลต่อพฤติกรรมการบริโภคแบบร่วมมือกัน กล่าวคือ ผู้บริโภคที่มีลักษณะวัตถุนิยมในระดับต่ำจะมีพฤติกรรมการบริโภคแบบร่วมมือกัน (Ozanne & Ballantine, 2010) ขณะที่ผู้บริโภคที่มีลักษณะวัตถุนิยมจะไม่สนใจบริโภคผลิตภัณฑ์เพื่อความยั่งยืน และไม่ค่อยมีประสบการณ์ในการบริโภคแบบร่วมมือกัน นอกจากนี้ยังมีทัศนคติเชิงลบต่อพฤติกรรมการบริโภคแบบร่วมมือกัน เช่น การซื้อเสื้อผ้ามือสองด้วย (Ribeiro et al., 2016) สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเพราะผู้บริโภคที่มีลักษณะวัตถุนิยมเป็นผู้ที่ต้องการเป็นเจ้าของสิ่งของต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงคุณภาพชีวิตที่ดี จึงชอบที่จะสะสมสิ่งของมากกว่าที่จะยกให้หรือแบ่งปันกับผู้อื่น (Johnson et al., 2016) ผู้บริโภคกลุ่มนี้จึงมีแนวโน้มที่จะไม่สนใจและมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า และไม่ต้องการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าซึ่งเป็นแนวคิดที่สนับสนุนให้ลดการบริโภคและเน้นการแบ่งปันมากกว่าการครอบครองเป็นเจ้าของ

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นอิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการส่งเสริมพฤติกรรมการบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกันและผู้ประกอบการสินค้าแฟชั่นควรให้ความสำคัญ การส่งเสริมให้ผู้บริโภคมีทัศนคติที่ดีต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าอาจเป็นจุดเริ่มต้นที่นำไปสู่พฤติกรรมการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าได้ในอนาคต

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการรณรงค์การบริโภคแบบร่วมมือกันควรใช้กลยุทธ์การสื่อสารโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้บริโภคมีทัศนคติที่ดีต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า อาทิ มุ่งสื่อสารและโน้มน้าวให้ผู้บริโภคเห็นถึงความทันสมัยของแนวคิดการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า การเป็นพฤติกรรมการบริโภคที่ดีมีประโยชน์แตกต่างจากแนวคิดบริโภคนิยมที่คนส่วนใหญ่คุ้นเคย และเป็นรูปแบบหนึ่งของการบริโภคอย่างยั่งยืนที่ช่วยลดปัญหาขยะเสื้อผ้าได้ สำหรับผู้บริโภคที่มีลักษณะวัตถุนิยมที่มีทัศนคติเชิงลบต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้านั้น แนวทางการสื่อสารที่เหมาะสมควรเป็นการโน้มน้าวและเน้นให้เห็นถึงข้อเสียหรือภาระจากการเป็นเจ้าของเสื้อผ้าจำนวนมากเกินความจำเป็น อาทิ เวลาและค่าใช้จ่ายในการดูแลรักษา พื้นที่ที่ใช้จัดเก็บ และจำนวนเสื้อผ้าไม่ได้ใช้ประโยชน์ที่

มีมากขึ้น เป็นต้น ซึ่งผู้บริโภคสามารถลดภาระด้านต่าง ๆ เหล่านี้ได้โดยการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าแทนการซื้อเสื้อผ้าใหม่ หากผู้บริโภคมีทัศนคติที่ดีขึ้นต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า ผู้บริโภคอาจสนใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าในอนาคตได้

2. ผู้ประกอบการสินค้าแฟชั่นอาจพิจารณาจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าเพื่อสร้างความแตกต่างแก่ร้านค้าและดึงดูดความสนใจจากผู้บริโภค โดยเฉพาะผู้บริโภคที่มีความเป็นผู้นำแฟชั่นและต้องการความเป็นเอกลักษณ์ ผู้ประกอบการควรนำเสนอกิจกรรมในรูปแบบที่ทันสมัย มีสไตล์ที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ และมีการสื่อสารอย่างทั่วถึงเพื่อให้ข้อมูลและสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมฯ เนื่องจากกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นรูปแบบที่ผู้บริโภคชาวไทยไม่คุ้นเคย นอกจากนี้ผู้จัดกิจกรรมควรสื่อสารให้ผู้บริโภคเห็นว่ากิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นกิจกรรมทางสังคมที่สะท้อนวิถีการดำเนินชีวิตรูปแบบใหม่ เป็นกิจกรรมที่รวมกลุ่มคนที่มีพฤติกรรมผู้บริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกันซึ่งเป็นรูปแบบการบริโภคอย่างยั่งยืนที่ยังใหม่มากในประเทศไทย ที่สำคัญการเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าเป็นวิธีหนึ่งที่ผู้บริโภคสามารถทำเพื่อช่วยลดปัญหาขยะสินค้าแฟชั่นที่เกิดจากการบริโภคเกินความจำเป็นได้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาอิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (attitude toward clothing swap) และความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้า (intention to attend clothing swap events) ใช้ทฤษฎีคุณลักษณะ (Trait theory) เป็นกรอบในการศึกษา โดยศึกษาเฉพาะลักษณะบุคลิกภาพด้านความเป็นผู้นำแฟชั่น (fashion leadership) ความต้องการความเป็นเอกลักษณ์ (need for uniqueness) และวัตถุนิยม (materialism) เท่านั้น การวิจัยครั้งต่อไปอาจศึกษาอิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพด้านอื่น ๆ เพิ่มเติม อาทิ กลุ่มบุคลิกภาพ 5 ด้าน (Big five model) ซึ่งประกอบไปด้วย การเปิดรับประสบการณ์ (openness to experience) การมีจิตสำนึก (conscientiousness) การเปิดเผย (extraversion) การยอมตามหรือคล้อยตามผู้อื่น (agreeableness) และความไม่มั่นคงทางอารมณ์ (neuroticism) เนื่องจากเป็นกลุ่มบุคลิกภาพที่มีการศึกษาอย่างกว้างขวางในหลายบริบทของพฤติกรรมผู้บริโภค และอาจศึกษาอิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพต่อพฤติกรรมผู้บริโภคแบบร่วมมือกันในบริบทของสินค้าแฟชั่นเฉพาะทางมากขึ้น เช่น เสื้อผ้า เครื่องแต่งกายและกระเป๋าถือที่เป็นแบรนด์ Hi-end เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้รับความนิยมในกลุ่มผู้บริโภคที่มีฐานะทางการเงินที่สามารถซื้อสินค้าแฟชั่นใหม่ ๆ ได้ตามความต้องการ การวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง แม้ผู้หญิงจะสนใจแฟชั่นและมีแนวโน้มที่จะเข้าร่วมกิจกรรมแฟชั่นมากกว่าผู้ชาย แต่การศึกษาครั้งต่อไปควรมีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ชายมากขึ้น และควรมีลักษณะทางประชากรศาสตร์ที่ครอบคลุมผู้บริโภคทุกกลุ่ม อาทิ อายุ การศึกษา รายได้ เนื่องจากผู้บริโภคที่มีลักษณะทางประชากรศาสตร์ต่างกันอาจมีลักษณะบุคลิกภาพต่างกัน ที่ส่งผลต่อทัศนคติต่อการแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมฯ ได้ การศึกษาดังกล่าวจะช่วยเพิ่มองค์ความรู้เกี่ยวกับลักษณะของผู้บริโภคที่มีแนวโน้มในการบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกัน ผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการส่งเสริมให้ผู้บริโภคมีพฤติกรรมบริโภคสินค้าแฟชั่นแบบร่วมมือกันมากขึ้นในอนาคต

รายการอ้างอิง

- กมลกานต์ โกศลกาญจน์. (2565). *Fashion revolution: ใส่ซ้ำ ซื้อมือสอง เช่าชุดสวย ๆ เมื่อแฟชั่นไม่ฉาบฉวย แฟชั่นจะยั่งยืน*. <https://adaymagazine.com/fashion-revolution-thailand/>
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2562). การซื้อเสื้อผ้าเกินจำเป็น ส่วนหนึ่งของ “วัฒนธรรมทิ้งขว้าง” ที่กำลังทำลายโลก. <https://www.prachachat.net/d-life/news-399893>
- พสุ เตชะรินทร์. (2563). แฟชั่น เสื้อผ้า กับสิ่งแวดล้อม. <https://www.bangkokbiznews.com/blogs/columnist/126248>
- ศิริวรรณ สิทธิกา. (2563). *Fashion revolution: พลิกอุตสาหกรรมแฟชั่นแบบโลกไม่จู้จี้ไม่ขุ่น*. <https://www.greenery.org/articles/people-fashion-revolution/>
- Allen, B. P. (2016). *Personality theories: Development growth and diversity* (5th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315665115>
- Antanavičiūtė, A., & Dobilaitė, V. (2015). Principles of slow fashion application in clothing collection creation. *Environmental Research, Engineering and Management*, 71(2), 54-59.
- Armstrong, C. M., Niinimäki, K., Kujala, S., Karell, E., & Lang, C. (2015). Sustainable product-service systems for clothing: Exploring consumer perceptions of consumption alternatives in Finland. *Journal of Cleaner Production*, 97, 30–39.
- Balck, B., & Cracau, D. (2015). *Empirical analysis of customer motives in the shareconomy: A cross-sectoral comparison*. www.fww.ovgu.de/fww_media/femm/femm_2015/2015_02.pdf
- Bangkok Biznews. (2565). *ครั้งแรกของ Pomelo กับงาน Swap Styles for Sustainability Clothes Swap*. <https://www.bangkokbiznews.com/pr-news/news/prnews/1028111>
- Becker-Leifhold, C., & Iran, S. (2018). Collaborative fashion consumption – drivers, barriers and future pathways. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 22(2), 189-208.
- Belk, R. (2014). You are what you can access: Sharing and collaborative consumption online. *Journal of Business Research*, 67(8), 1595-1600.
- Cho, S., & Workman, J. E. (2014). Relationships among gender, fashion leadership, need for affect, and consumers' apparel shopping preference. *Family and Consumer Sciences Research Journal*, 42(4), 369-385.
- Edbring, E. G., Lehner, M., & Mont, O. (2016). Exploring consumer attitude to alternative models of consumption: Motivations and barriers. *Journal of Cleaner Production*, 123, 5–15. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2015.10.107>
- Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, 18(1), 39-50.
- Hair, J., Black, W. C., Babin, B. J., & Anderson, R. E. (2010). *Multivariate data analysis* (7th ed.). Pearson Education International.

- Henninger, C. E., Brydges, T., Iran, S., & Vladimirova, K. (2021). Collaborative fashion consumption – A synthesis and future research agenda. *Journal of Cleaner Production*, 319, 128648. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2021.128648>
- Henninger, C. E., Bürklin, N., & Niinimäki, K. (2019). The clothes swapping phenomenon – when consumers become suppliers. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 23(3), 327-344.
- Hu, L. T., & Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling: A Multidisciplinary Journal*, 6(1), 1-55.
- Iran, S., & Schrader, U. (2017). Collaborative fashion consumption and its environmental effects. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 21(4), 468-482.
- Jahanshahi, A. A., & Jia, J. (2018). Purchasing green products as a means of expressing consumers' uniqueness: Empirical evidence from Peru and Bangladesh. *Sustainability*, 10(11), 1-17.
- Johnson, K. K. P., Mun, J. M., & Chae, Y. (2016). Antecedents to internet use to collaboratively consume apparel. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 20(4), 370-382.
- Jump, N. (1978). *Psychometric theory* (2nd ed.). McGraw Hill.
- Kline, R. B. (2010). *Principles and practice of structural equation modeling* (3rd ed.). The Guilford Press.
- Lang, C., & Armstrong, C. M. J. (2018). Collaborative consumption: The influence of fashion leadership, need for uniqueness, and materialism on female consumers' adoption of clothing renting and swapping. *Sustainable Production and Consumption*, 13, 37-47. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2017.11.005>
- Lang, C., & Zhang, R. (2019). Second-hand clothing acquisition: The motivations and barriers to clothing swaps for Chinese consumers. *Sustainable Production and Consumption*, 18, 156-164. <https://doi.org/10.1016/j.spc.2019.02.002>
- Manchiraju, S. (2014). Predicting behavioral intentions toward sustainable fashion consumption: A comparison of attitude-behavior and value-behavior consistency models. In H. R. Kaufmann, & F. A. K. Panni (Eds.), *Consumerism in business and marketing: Concepts and practices*. IGI Global.
- Möhlmann, M. (2015). Collaborative consumption: Determinants of satisfaction and the likelihood of using a sharing economy option again. *Journal of Consumer Behaviour*, 14(3), 193-207.
- Ozanne, L. K., & Ballantine, P. W. (2010). Sharing as a form of anti-consumption? An examination of toy library users. *Journal of Consumer Behaviour*, 9(6), 485-498.

- Park, H., & Armstrong, C. M. J. (2017). Collaborative apparel consumption in the digital sharing economy: An agenda for academic inquiry. *International Journal of Consumer Studies*, 41(5), 465-474.
- Pedersen, E. R. G., & Netter, S. (2015). Collaborative consumption: Business model opportunities and barriers for fashion libraries. *Journal of Fashion Marketing and Management*, 19(3), 258-273.
- Piscicelli, L., Cooper, T., & Fisher, T. (2015). The role of values in collaborative consumption: Insights from a product-service system for lending and borrowing in the UK. *Journal of Cleaner Production*, 97, 21-29. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2014.07.032>
- PPTV Online. (2564). *Fast fashion เมื่อเสื้อผ้าทำร้ายโลก ก่อขยะ-มลพิษ*. <https://www.pptvhd36.com/news/ต่างประเทศ/160568>
- Ribeiro, J., Veiga, R. T., & Higuchi, A. K. (2016). Personality traits and sustainable consumption. *Brazilian Journal of Marketing*, 15(3), 297-313.
- Schiffman, L. G., & Kanuk, L. L. (2007). *Consumer behavior* (9th ed.). Pearson Education.
- World Resources Institute. (2022). *Sustainable and ethical apparel: Engaging with the apparel sector to scale circular and equitable business models*. <https://www.wri.org/initiatives/sustainable-and-ethical-apparel>

ประเพณีก่อพระทราย: กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน

The Sand Cetiya Creating Tradition: The Process of Cultural Space Production in the Bangsaen Wan Lai Festival

เทพพร มั่งธานี (Thepporn Mungthane) ¹

มนตรี วิวาสุข (Montree Wiwasukh) ²

บุญรอด บุญเกิด (Boonrod Boongird) ³

ปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์ (Pattawee Sattayavongtip) ⁴

Received: November 28, 2022

Revised: March 22, 2023

Accepted: March 28, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่องประเพณีก่อพระทราย: กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมา คติความเชื่อ แนวคิดและรูปแบบการก่อพระทรายในเทศกาลวันไหลบางแสน 2) เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม และ 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอด และสร้างสรรค์ประเพณีก่อพระทรายในเทศกาลวันไหลบางแสน ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลคือกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับประเพณีก่อพระทราย จำนวน 74 คน โดยเลือกแบบอัตราส่วนและสุ่มแบบเจาะจง เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสังเกต สัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มย่อย และเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า มีการสืบทอดมาตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชนที่นับถือพุทธศาสนาเถรวาท การก่อพระทรายมีพัฒนาการจากแบบดั้งเดิมสู่แบบเจดีย์สำคัญของไทยและแบบศิลปะร่วมสมัย ในขณะที่แนวคิดในการสร้างสรรค์พระทรายมีลักษณะเป็นพลวัต ด้านกระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมพบว่าเทศบาลเมืองแสนสุขมีนโยบายสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดการกระบวนการเรียนรู้ การก่อพระทรายหลากหลายรูปแบบ ก่อให้เกิดการเรียนรู้มิติทางวัฒนธรรมจากพระทราย สำหรับแนวทางการอนุรักษ์สืบทอดและสร้างสรรค์ ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูล การสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชน การสร้างเครือข่าย ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาเพื่อต่อยอดทั้งรูปแบบและแนวคิด และการสร้างพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ประเพณีก่อพระทราย, กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม, เทศกาลวันไหลบางแสน

Abstract

The objectives of the research “The Sand Cetiya Creating Tradition: The Process of Cultural Space Production on the Bangsaen Wan Lai festival” were 1) to study the history, beliefs, concepts and patterns of sand cetiya creating during the Bangsaen Wan Lai festival; 2) to analyze the process of creating cultural space; and 3) to present guidelines for preserving,

^{1,2} สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Thai Studies Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

^{3,4} ภาควิชาศาสนาและปรัชญา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Department of Religion and Philosophy, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

inheriting, and creating the sand cetiya building tradition. This study employed a qualitative research methodology. The informants included a group of 74 people involved in sand cetiya creating tradition. They were selected using ratio and random sampling techniques. The data were collected using observations, interviews, and focus group discussions. The results of the research were then presented using a descriptive analysis.

The results of research revealed that the tradition has been inherited since the settlements of cetiya worshippers in the Theravada Buddhist tradition. The patterns of sand cetiya creating has involved from the traditional patterns to the patterns based on important cetiya in Thailand and the contemporary art patterns, while the ideas of sand cetiya creating is dynamic. Regarding the process of cultural space production, it was found that Saen Suk Municipality had a policy to create physical cultural areas. This resulted in the learning process of creating sand cetiya in various patterns, and of different cultural aspects of the sand cetiya. The study suggested the following guidelines for preserving, inheriting, and creating the tradition: collecting data, raising collective consciousness of the community, establishing local wisdom network, further developing both concepts and patterns and creating space for cultural practice.

Keywords: Sand Cetiya Creating Tradition, Process of Cultural Space Production, Bang Saen Wan Lai Festival

บทนำ

พื้นที่ทางวัฒนธรรม (cultural space) เป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้มีการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรม โดยนำมรดกที่สำคัญทางวัฒนธรรมประเพณีมาสร้างสรรค์ใหม่ในพื้นที่ที่ไม่ใช่แหล่งกำเนิดโดยตรง เพื่อให้เกิดประสบการณ์การเรียนรู้ การสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม แก่ชุมชนที่อาศัยอยู่ดั้งเดิมและกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาในพื้นที่ตลอดจนผู้มาเยือนหรือนักท่องเที่ยว การสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมจึงเป็นการเปลี่ยนพื้นที่ที่มีการใช้งานตามปกติให้เป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (cultural lab) ซึ่งในช่วงระยะเวลาดังกล่าว วัฒนธรรมประเพณีจะถูกนำมาแสดง นำเสนอให้เรียนรู้อย่างมีชีวิตชีวาด้วยแนวคิด วิธีการสร้างสรรค์ เป็นการสร้างโอกาสในการเข้าถึง การเรียนรู้ การสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม รวมถึงการต่อยอดเพื่อให้เกิดนวัตกรรมทางวัฒนธรรม (cultural innovation) ที่สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของพื้นที่และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2560) ในช่วงกาลสงครามของไทย นิยมนำคติทางพระพุทธศาสนา มาปฏิบัติสร้างสรรค์ จนเกิดเป็นประเพณีและกลายเป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมหลายเรื่อง เช่น การทำบุญตักบาตร การทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษ การสร้างพระ โดยในแต่ละท้องถิ่นของไทยก็มีประเพณีปฏิบัติตามความเชื่อของเดิมของท้องถิ่นที่แตกต่างกันด้วย ประเพณีก่อเจดีย์ทรายในเทศกาลสงกรานต์ ถือเป็นประเพณีหนึ่งที่คนไทยนิยมปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายทั่วประเทศ เป็นประเพณีที่มีคติมาจากพระพุทธศาสนา กล่าวคือ เป็นประเพณีที่สามารถสืบค้นเรื่องราวอันเป็นต้นกำเนิดได้จากพระไตรปิฎก แล้วนำมาประยุกต์ถือปฏิบัติกันในช่วงเทศกาลสงกรานต์ซึ่งเป็นประเพณีที่มาจากคติของพราหมณ์ การประยุกต์เอาคติทางพระพุทธศาสนากับคติของศาสนาพราหมณ์และความเชื่อในท้องถิ่นมาผสมผสานกันจนเป็นเอกลักษณ์ของประเพณีไทยนั้น เริ่มมีมาตั้งแต่การเข้ามาของพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ในดินแดนสุวรรณภูมิในช่วงแรก (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2560)

สำหรับคติการก่อเจดีย์ทรายในช่วงเทศกาลสงกรานต์นั้น แต่เดิมถือว่าเป็นการบำเพ็ญทานโดยการขนทรายเข้าวัดและก่อเป็นเจดีย์ทรายเพื่อบูชาตามคติจากพระพุทธศาสนานิกายเจติยวาทในส่วนที่ไม่ขัดกับหลักการของฝ่ายเถรวาท คือคติความเชื่อที่ว่า การสร้างและการประดับตกแต่งพระสถูปเจดีย์เป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ (อภิชาต โพรืประสิทธิ์ศาสตร์, 2539) สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานที่ยอมรับกันว่าพระพุทธศาสนาที่เข้ามาเผยแผ่ในดินแดนแถบสุวรรณภูมิในช่วงแรกนั้นนั้นมีทั้งฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายาน บางนัยถือว่าการก่อเจดีย์ทรายเป็นการนำทรายไปคืนวัด เพราะเมื่อเราไปวัดอาจมีดินทรายติดเท้าออกมาด้วยจึงควรนำไปคืน เพื่อแสดงออกถึงความเคารพในสิ่งที่ เป็นของสงฆ์ ปัจจุบันส่วนใหญ่ถือว่าการขนทรายเข้าวัดเพื่อช่วยสร้าง ซ่อมแซมถาวรวัตถุปูชนียสถาน ตลอดจนเสนาสนะต่าง ๆ ในวัด คติการก่อเจดีย์ทรายในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย อีกทั้งมีการสร้างสรรค์ต่อยอดประเพณีให้มีชีวิตชีวาและส่งเสริมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงในบางพื้นที่ก็อาจนำไปสู่การลดทอนการก่อเจดีย์ทรายลงเป็นเพียงสัญลักษณ์ของสงกรานต์ เช่นเดียวกับตัวประเพณีที่ถูกลดทอนคุณค่าด้านอื่นลงให้เหลือเพียงเทศกาลน้ำ (water festival) เท่านั้น

การจัดงานในช่วงเทศกาลสงกรานต์ในพื้นที่จังหวัดชลบุรีเรียกว่างานวันไหล โดยจัดขึ้นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวต่อเนื่องกันตลอดช่วงสงกรานต์ คือเริ่มจากการจัดงานในเขตอำเภอเมืองชลบุรี-บางแสน-บางพระ-ศรีราชา-เกาะสีชัง-พัทยา-พนัสนิคม-บ้านบึง ปัจจุบันปฏิทินงานประเพณีสงกรานต์วันไหลจังหวัดชลบุรีเริ่มประมาณวันที่ 11-20 เมษายนของทุกปี ประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน เป็นชื่อที่เปลี่ยนมาจากการจัดงานประเพณีวันไหลชายหาดบางแสน ปัจจุบันประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน จัดขึ้นในช่วงวันที่ 16-17 เมษายน ของทุกปี ในส่วนของการก่อพระทรายนอกจากจะมีคติเหมือนกับคติการก่อเจดีย์ทรายในช่วงเทศกาลสงกรานต์ทั่วไปแล้วยังมีคติเรื่องจำนวนเรื่องการก่อกองทรายให้เป็นรูปกรวยหรือเจดีย์ขนาดเล็กให้ได้จำนวนเท่ากับ 84,000 พระธรรมชั้นตรีด้วย (ภารดี มหาจันทร์ และนันทขัญญา มหาจันทร์, 2562) ปัจจุบันการก่อพระทรายหรือเจดีย์ทรายในเทศกาลวันไหลบางแสน มีการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านคติที่เป็นแนวคิดและรูปแบบตลอดจนองค์ประกอบด้านศิลปะอื่น ๆ ที่เป็นสร้างสรรค์ตามยุคสมัย ลักษณะรูปทรงเป็นพระสถูป เจดีย์ประเภทต่าง ๆ เช่น เจดีย์ทรงระฆัง เจดีย์ทรงพระปรางค์ เจดีย์ทรงปราสาท พระพุทธรูป และรูปทรงสัญลักษณ์ทางพระพุทธศาสนา และคติความความท้องถิ่นไทยอื่น ๆ

นโยบายของรัฐช่วงหลายทศวรรษที่ผ่านมาส่งเสริมให้เกิดพื้นที่สร้างสรรค์วัฒนธรรมที่มีส่วนในการขับเคลื่อนด้านการท่องเที่ยวและสร้างเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในรูปแบบใหม่ งานวิจัยส่วนใหญ่จึงเป็นการศึกษาตามกระแสการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและผลผลิตทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในชุมชน ซึ่งกลายเป็นกระแสหลักในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา ส่งผลให้งานวิจัยที่ศึกษามิติทางวัฒนธรรมส่วนใหญ่อยู่ใน 3 แนวหลัก คือ วัฒนธรรมชุมชน วัฒนธรรมทางความคิดและจิตสำนึก และการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติทางวัฒนธรรม แนวทางแรกเป็นการศึกษาแบบแผนการดำเนินชีวิตทั่วไปของชุมชนหมู่บ้านในอดีต ซึ่งเป็นวิถีวัฒนธรรมที่ชุมชนมีเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการทำมาหากิน ความสัมพันธ์ทางสังคม การเมือง ความเชื่อและภูมิปัญญา แนวทางที่สองเป็นการศึกษาจิตสำนึกที่เป็นอุดมการณ์ดั้งเดิมของชุมชน และแนวทางที่สามเริ่มเน้นวัฒนธรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ ศักดิ์ศรี และสิทธิชุมชนในการใช้ทรัพยากรรวมถึงการต่อสู้ทางวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนต่าง ๆ (ยงยุทธ ชูแว่น, 2562) งานวิจัยส่วนใหญ่ยังไม่มีการศึกษาถึงกระบวนการสร้างสรรค์พื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการสร้างสรรค์ศิลปะและประเพณีทางพระพุทธศาสนาโดยตรงซึ่งให้ความสำคัญกับพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (cultural lab)

ด้วยเหตุผลข้างต้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาประเด็นด้านการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมโดยเลือก ประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสนเนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการปฏิบัติการทางวัฒนธรรมในช่วงเทศกาลสงกรานต์ วัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาความเป็นมา คติความเชื่อ แนวคิด และรูปแบบของการก่อพระทรายใน เทศกาลวันไหลบางแสน เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของประเพณีก่อพระทรายในเทศกาล วันไหลบางแสนและเพื่อนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ สืบทอด และสร้างสรรค์ประเพณีก่อพระทรายในเทศกาล วันไหลบางแสน ผลจากการศึกษาดังกล่าว นอกจากจะทำให้ได้ข้อมูลมรดกทางวัฒนธรรมทั้งที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ในท้องถิ่นภาคตะวันออกแล้ว ยังจะเป็นองค์ความรู้สำคัญต่อยุทธศาสตร์ของ เทศบาลเมืองแสนสุขในส่วนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้าง ความร่วมมือของชุมชนท้องถิ่นในการสร้างสรรค์ อนุรักษ์ และสืบทอดประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน ส่งเสริมมิติด้านอื่น ๆ ของท้องถิ่น เช่น เศรษฐกิจและการท่องเที่ยวในพื้นที่สังคมพหุวัฒนธรรมในภาคตะวันออก ด้านการศึกษาผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นข้อมูลเชิงวิชาการที่สนับสนุนและออกแบบงานประเพณีก่อพระทราย วันไหลบางแสน อันจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ในท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นแนวทางฟื้นฟู ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ชุมชนและเยาวชน อีกทั้งยังเป็นประโยชน์แก่หน่วยงานอื่น ๆ ที่มีพันธกิจด้านการศึกษาและ วัฒนธรรมด้วย

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลการทบทวนวรรณกรรมที่เป็นความรู้พื้นฐานได้ 4 หัวข้อ คือ 1) คติ ความเชื่อเรื่องเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ซึ่งพบหลักฐานในคัมภีร์พุทธวงศ์หมวดที่ว่าด้วยพุทธปณณกัณท์ ได้กล่าวถึงพระสถูปเจดีย์ของพระพุทธเจ้าในพุทธวงศ์ 25 พระองค์ ซึ่งมีขนาดแตกต่างกันไป¹ ทำให้มีการสร้าง เจดีย์ในนานาประเทศที่พระพุทธศาสนาแผ่ไปถึง 2) ประเพณีการก่อเจดีย์ทรายในประเทศไทย โดยพบว่า มีคติเรื่องการสร้างเจดีย์เป็นพุทธบูชาในหลักฐานชั้นต้นในพระไตรปิฎกเช่นเดียวกับการสร้างเจดีย์² ประเพณี ก่อเจดีย์ทรายที่สืบทอดกันมาในสังคมไทย เป็นการประยุกต์เอาการบูชาพระพุทธเจ้าและคติการถวายทาน คือ นำทรายมาถวายวัดหรือนำทรายมาถวายคั่นสงฆ์มาถือปฏิบัติในช่วงเทศกาลสงกรานต์ คติเรื่องประเพณีก่อเจดีย์ ทรายยังพบในประเทศเพื่อนบ้านของไทยนับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเช่นกันได้แก่ ลาว เมียนมา และกัมพูชา 3) ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสงกรานต์ถือเป็นประเพณีขึ้นปีใหม่ของไทยและบางประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย เริ่มในวันที่ 13-15 เมษายนของทุกปี สำหรับคติทางพระพุทธศาสนา ที่ถือปฏิบัติโดยทั่วไปในวันสงกรานต์ ได้แก่ การทำบุญตักบาตรและถวายสังฆทาน การสรงน้ำพระ การบังสุกุล อัฐิบรรพชน การรดน้ำผู้ใหญ่ และการก่อเจดีย์ทราย นอกจากนั้นยังมีประเพณีการทำบุญอื่น ๆ ที่ถือปฏิบัติกันในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เช่น มีการปล่อยนกปล่อยปลาเพื่อให้ชีวิตเป็นทาน รวมทั้งกิจกรรมที่สะท้อนถึงมรดก อันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นตามบริบทของชุมชนท้องถิ่น เช่น กีฬาพื้นบ้านของไทย (พิพัตน์ กระแจะจันทร์, 2559) 4) เทศกาลวันไหลในพื้นที่ภาคตะวันออก เป็นวันทำบุญขึ้นปีใหม่ในช่วงวันสงกรานต์ของชาวทะเลใน ภาคตะวันออกและภาคกลางที่มีอาณาเขตเชื่อมต่อกัน ซึ่งจะเริ่มหลังวันสงกรานต์ประมาณช่วงวันที่ 14-20 เมษายน หรือช่วงตลอด 1 สัปดาห์หลังสงกรานต์ขึ้นอยู่กับแต่ละท้องที่ เรียกกันแบบสั้นว่า “วันไหล” โดยมี กิจกรรมต่าง ๆ เช่นเดียวกับช่วงวันสงกรานต์ เดิมเรียกว่า “ประเพณีก่อพระทรายน้ำไหล” ปัจจุบันคำว่า ประเพณี ก่อพระทรายน้ำไหล เหลือเพียงประเพณีวันไหล และเรียกสั้น ๆ ว่า วันไหล เช่น วันไหลพระประแดง วันไหล พัทยา วันไหลบางแสน (ภารดี มหาขันธ, 2542)

¹ ดูรายละเอียดใน พ.พุทธ.(ไทย) 33/2-26/309-366.

² ดูรายละเอียดใน พ.เถร.อ.(ไทย) 2/3/115.

จากการทบทวนวรรณกรรมจะพบว่ามีความคิดที่เกี่ยวข้องหลายแนวคิด ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดแนวคิดหลักที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ 1) แนวคิดด้านศิลปะกับศาสนา ซึ่งถือว่าศาสนาของศาสนาที่เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ศิลปะจึงจะทำให้สามารถแยกแยะศิลปะทางศาสนาที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและสังคม ตลอดจนการเชื่อมโยงไปสู่การสร้างสรรค์ศิลปะทางศาสนาในสังคมร่วมสมัยได้ (เทพพร มังธานี, 2563) 2) แนวคิดประเพณีประดิษฐ์ (invented tradition) ซึ่งอธิบายประเพณีที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคมสมัยใหม่ส่วนใหญ่เป็นประเพณีมาจากรัฐชาติสมัยใหม่ นำมาสร้างเรื่องราวให้เชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรมเดิมทำให้ดูเหมือนว่าเป็นประเพณีเก่า แต่ความจริงมีประเพณีหลายอย่างในสังคมปัจจุบันเป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นมาไม่นาน ประเพณีประดิษฐ์จึงเป็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างในสังคมสมัยใหม่ ที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าประเพณีแบบจารีต 3) แนวคิดสัญลักษณ์หรือการความสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมทางวัตถุ (สัมผัสได้) (material cultural symbol) และสัญลักษณ์วัฒนธรรมที่มองเห็นได้ (visual cultural symbol) (ศิริพร ณ ถลาง, 2552) 4) แนวคิดเศรษฐกิจเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งจะพบได้ในเขตเมืองที่ใช้ทุนในการสร้างเศรษฐกิจเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมือง (cultural symbolic economy of cities) บนพื้นฐานของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น (local cultural identity) ซึ่งในกรณีนี้เป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ หรือให้เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่นที่จะส่งผลต่อมิติอื่น ๆ ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว (Barker & Emma, 2016)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีข้อค้นพบ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ คุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น มโนทัศน์ และสัญลักษณ์ในงานบุญ และพิธีกรรมประดิษฐ์ เช่น ศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์ (พระครูสิริรัตนานุวัตร และคณะ, 2553) การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น: ศึกษากรณีงานประเพณี สงกรานต์พระประแดงสมุทรปราการ (สรเกียรติ กุลเจริญ, 2558) การศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีสงกรานต์ของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร กับชุมชนมอญ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี (สุดใจ แก้วแว, 2551) และการศึกษาเรื่องมโนทัศน์และสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันธ์ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด (พิเชษฐ เมืองหลวง, 2554) นอกจากนั้นในส่วนของผู้ที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังมีการศึกษาในฐานะพิธีกรรมประดิษฐ์ ได้แก่ การศึกษาการบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านซำแก อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี (คัชพล จันทเพชร และพิทักษ์ ศิริวงศ์, 2559) ส่วนในพื้นที่อื่นพบงานวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ศึกษากรณี เพลินวาน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (ธนวรรณ นิธิปัญญานันท์, 2558) ในส่วนของการวิจัยที่ใช้เป็นแนวคิดเพื่อศึกษาประเพณีประดิษฐ์ ได้แก่ ประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง (ปฐม หงส์สุวรรณ, 2560) ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวแสดงให้เห็นการปรับเปลี่ยนประเพณีพื้นบ้าน (customary of tradition) เป็นการแสดงทางวัฒนธรรมที่เรียกว่าประเพณีประดิษฐ์ (invention of tradition) เพื่อใช้ประโยชน์ทางการเมืองวัฒนธรรมและบริบทการท่องเที่ยวในสังคมสมัยใหม่

จากงานวิจัยข้างต้น ยังไม่มีการศึกษาเรื่องเจดีย์ทราย มีแต่ประเด็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมและประเพณีประดิษฐ์ซึ่งพบได้ในหลายพื้นที่ จึงยังขาดงานวิจัยที่ศึกษากระบวนการสร้างประเพณีและการศึกษาเชิงพื้นที่ในฐานะเป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมโดยตรง อีกทั้งยังไม่มี การนำประเด็นเรื่องประเพณีก่อพระทรายมาเป็นประเด็นหลักในการวิจัยในพื้นที่หาดบางแสนด้วย

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ 1) เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ภายใต้กระบวนทัศน์ในการวิจัยแบบวัตถุนิยมทางวัฒนธรรม (cultural materialism) ซึ่งมุ่งแสวงหาความรู้ความจริงทางวัฒนธรรมโดยเน้นศึกษาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน (phenomenology) ทั้งนี้ผู้วิจัยนำกระบวนทัศน์ดังกล่าวมาตีความปรากฏการณ์ภายใต้บริบทของพื้นที่แบบสัมพัทธนิยมทางวัฒนธรรม (cultural relativism) ที่เห็นว่าความรู้หรือความจริงทางวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ความรู้และคุณค่าทางวัฒนธรรมของสังคมจึงมีลักษณะเป็นอัตวิสัย (subjective) มีพลวัต (dynamic) และเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของพื้นที่ การวิจัยครั้งนี้จึงให้ความสำคัญกับกระบวนการที่นำเอาประเพณีพื้นบ้าน (customary of tradition) มาสู่ประเพณีประดิษฐ์ (invention of tradition) ในพื้นที่ท่ามกลางสังคมอุตสาหกรรมซึ่งไม่ใช่แหล่งกำเนิดประเพณีโดยตรง ด้วยแรงกระตุ้นจากนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีเป้าหมายเชิงเศรษฐกิจมากกว่ามิติของประเพณีตามคติเดิม แต่มีผลพลอยได้ที่สำคัญคือทำให้การสืบทอดและการสร้างสรรค์วัฒนธรรมประเพณีดำรงอยู่ได้ในท่ามกลางบริบทที่เปลี่ยนแปลง 2) เลือกกลุ่มเป้าหมายจำแนกตามวัตถุประสงค์ ด้วยอัตราส่วน 1:3:1 และการสุ่มแบบเจาะจง รวม 74 คน จำแนกได้ดังนี้ 2.1) กลุ่มนักวิชาการและผู้รู้ในชุมชน จำนวน 9 คน จากเขตการปกครองของเทศบาลเมืองแสนสุข จำนวน 3 เขต 25 ชุมชน โดยเลือกจากผู้ที่สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติของประเพณีและคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องได้ 2.2) กลุ่มผู้ได้รับรางวัลพระทรายประเภทต่าง ๆ จำนวน 6 คน เลือกจากผู้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับการออกแบบ และสร้างสรรค์พระทราย 2.3) กลุ่มผู้ที่เป็นกรรมการจัดงานประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสนต่อเนื่องอย่างน้อย 5 ปี จำนวน 6 คน 2.4) กลุ่มผู้เป็นกรรมการตัดสินการประกวดพระทรายประเภทต่าง ๆ ต่อเนื่องมา 3 ปี จำนวน 6 คน 2.5) กลุ่มผู้เข้าร่วมประกวดพระทราย 12 คน ประกอบด้วยกลุ่มซึ่งเป็นตัวแทนของหน่วยงานในพื้นที่เทศบาลเมืองแสนสุข จำนวน 6 คน และกลุ่มผู้เข้าร่วมประกวดนอกเขตเทศบาลเมืองแสนสุข จำนวน 6 คน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่สร้างสรรค์พระทรายประเภทต่าง ๆ 2.6) กลุ่มผู้ประกอบการในพื้นที่โดยรอบ จำนวน 10 คน เนื่องจากเป็นทั้งกลุ่มผู้เข้าร่วมประกวดและในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรง 2.7) กลุ่มประชาชนหรือนักท่องเที่ยวทั่วไป จำนวน 15 คน ในฐานะผู้รับชม และ 2.8) กลุ่มเยาวชนผู้มีส่วนร่วมในการประกวดก่อพระทราย จำนวน 10 คน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนในการสืบทอดประเพณีก่อพระทรายให้ดำรงอยู่ต่อไป 3) เครื่องมือในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (semi-structured Interview) ที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดประเด็นคำถาม สร้าง พัฒนาและตรวจสอบเครื่องมือโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 4) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสังเกต การสัมภาษณ์ และสนทนากลุ่มย่อย จนกว่าจะได้ข้อมูลที่อิ่มตัว และตรวจสอบข้อมูลที่ได้แบบสามเส้า (triangulation) ด้านข้อมูล ด้านวิธีการวิจัย ด้านผู้วิจัยหรือผู้เก็บข้อมูลตลอดจนตรวจสอบด้านทฤษฎี 5) ใช้การวิเคราะห์แบบอุปนัย (analytic induction) และนำเสนอผลการวิจัยในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (descriptive analysis)

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ความเป็นมา คติความเชื่อ แนวคิดและรูปแบบการก่อพระทรายในเทศกาลวันไหลบางแสน

1.1 ด้านบริบททางประวัติศาสตร์พบว่า ประเพณีก่อพระทรายในพื้นที่ที่ศึกษาเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา เนื่องจากมีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก นอกจากชาวไทยพื้นบ้านแล้ว ยังมีชาวลาว ชาวจีนจำนวนมากที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อย่างต่อเนื่องมากกว่า 6 ศตวรรษ และในส่วนของจังหวัดชลบุรียังมีชาวมอญ เขมร ญวน อินเดีย และเปอร์เซียด้วย (ภารดี มหาขันธ์ และนันท์ชญา มหาขันธ์, 2562) ในบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย

เหล่านี้ กลุ่มที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทและมีความเชื่อเรื่องชนทราญเข้าวัด เป็นกลุ่มที่มีส่วนสำคัญต่อการสืบทอดประเพณีก่อเจดีย์ร่วมกับผู้คนในท้องถิ่น ทำให้ประเพณีก่อเจดีย์ได้รับการปฏิบัติสืบทอดกันมาพร้อมกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวพุทธในพื้นที่ (บาเพ็ญ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 28 เมษายน 2564) ในยุคก่อนที่จะมีการสร้างสถานตากอากาศบางแสน ช่วงก่อน พ.ศ.2486 นั้น ผู้คนในท้องถิ่นสืบสานประเพณีก่อเจดีย์ทราญในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่วัด เนื่องจากก่อนหน้านั้นยังไม่มีผู้นำเอาประเพณีมาเพื่อเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือสร้างเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น หลังจากที่ได้เป็นที่รู้จักของผู้คนมากขึ้น ตั้งแต่ พ.ศ. 2487 เป็นต้นมา ทำให้พื้นที่ชายหาดบางแสนเป็นที่รองรับการปฏิบัติทางวัฒนธรรมในช่วงเทศกาลสงกรานต์ พบว่าชื่อของประเพณีก่อพระทราญวันไหลบางแสนนั้น เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 2540 ซึ่งเป็นช่วงของกระแสของการแสวงหาอัตลักษณ์ท้องถิ่น แต่เดิมนั้นมีจัดงานประเพณีวันไหลชายหาดบางแสน เช่นเดียวกับวันไหลทั่วไป ดังปรากฏในหลักการและเหตุผลของโครงการจัดงานประเพณีก่อพระทราญวันไหลบางแสนของเทศบาลเมืองแสนสุข (เทศบาลเมืองแสนสุข, 2562) ปัจจุบันจัดขึ้นในช่วงวันที่ 16-17 เมษายน ของทุกปี ส่วนหนึ่งเกิดจากการต้องการฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในท่ามกลางยุคแห่งการส่งเสริมการท่องเที่ยวและการมุ่งพัฒนาเศรษฐกิจในพื้นที่ภาคตะวันออกก่อให้เกิดการตื่นตัวของชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เข้าร่วมสร้างสรรค์งานประเพณี ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในระดับต่าง ๆ (ภารดี มหาขันธ์, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2564)

1.2 ด้านพัฒนาการของคติความเชื่อแนวคิดและรูปแบบการก่อเจดีย์ทราญในประเพณีวันไหลบางแสน สามารถจำแนกได้ 6 ประเด็น คือ

1.2.1 คติความเชื่อและรูปแบบดั้งเดิม คือ คติการชนทราญเข้าวัด หรือการชนทราญนำมาคืนวัด และก่อเป็นเจดีย์องค์ใหญ่บ้างเล็กบ้าง ปัจจุบันความไม่มีจำเป็นในเรื่องดังกล่าว บางวัดจึงนิยมก่อทราญเพียงกองเดียวให้เห็นว่ามีพิธีสืบทอดประเพณีและเป็นพุทธบูชาเท่านั้น เช่นเดียวกับการก่อเจดีย์ทราญในประเพณีก่อพระทราญวันไหลบางแสน เมื่อเสร็จงานก็ไม่ได้มีการนำทราญไปถวายวัดแต่อย่างใด จึงเป็นการนำประเพณีมาสร้างสรรค์ในพื้นที่เพื่อตอบสนองการท่องเที่ยว ในช่วงที่เทศบาลเมืองแสนสุขได้รับการยกฐานะเป็นเมืองพิเศษ (เมืองท่องเที่ยว) ในปี พ.ศ. 2536 เป็นต้นมา (ภารดี มหาขันธ์, สัมภาษณ์, 23 ธันวาคม 2564)

1.2.2 คติความเชื่อและรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ คือ ชายหาดบางแสนมีขนาดของพื้นที่เพียงพอที่จะรองรับเจดีย์ทราญจำนวนมาก สอดรับกับคติการสร้างเจดีย์จำนวนมากเหมือนกับจำนวนพระธรรมขันธุ์ ที่พระพุทธรเจ้าทรงแสดงแก่เวไนยสัตว์ ดังคติที่ว่า ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ชาวบ้านชนทราญมาเข้าวัด และมักก่อเป็นเจดีย์องค์ใหญ่บ้างเล็กบ้าง บางคนก่อเป็นรูปกรวยเล็ก ๆ เพื่อให้ได้จำนวนมาก ให้ได้ใกล้เคียงกับจำนวน 84,000 กอง ซึ่งเท่ากับจำนวนพระธรรมขันธุ์ ซึ่งสอดคล้องกับคติเดิมที่นิยมเอารูปแบบการทำทราญให้เป็นรูปกรวยหรือทรงเจดีย์ขนาดเล็ก ๆ ให้ได้จำนวนมาก เพื่อเป็นการระลึกว่าให้มีเท่ากับ 84,000 พระธรรมขันธุ์ (ภารดี มหาขันธ์ และ นันทัญญา มหาขันธ์, 2562) การสร้างเจดีย์ทราญที่มีจำนวนมากในพื้นที่ชายหาดบางแสนจึงสอดคล้องกับคติดังกล่าว

1.2.3 คติความเชื่อเกี่ยวกับการประดับเจดีย์ทราญ ได้รับการสืบทอดมาจากคัมภีร์พระพุทธศาสนา ถือว่าเป็นเรื่องที่พระพุทธรเจ้ารับรองว่าเป็นบุญกุศลที่ยิ่งใหญ่ ความเชื่อดังกล่าวถูกนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน เนื่องจากเมื่อมีการประกวดพระทราญ การประดับตกแต่งเจดีย์ทราญถือเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งด้วย นอกจากจะมีการประดับตกแต่งด้วยธงขนาดต่าง ๆ ตามคติข้างต้นแล้ว ยังนิยมตกแต่งด้วยดอกไม้สดด้วย พระทราญในวันไหลบางแสน

มีการตกแต่งด้วย ธงสามเหลี่ยม ธงริ้ว หรือธงราว ธงแขวนเป็นรูปแถบยาวแบบประเภทต่าง ๆ ปัจจุบันได้มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการประดับตกแต่งเจดีย์ทรายอยู่ในองค์ประกอบอื่น ๆ ของพระทราย (เทศบาลเมืองแสนสุข, 2562)

1.2.4 คติความเชื่อและรูปแบบจากเจดีย์สำคัญในยุคต่าง การก่อพระทรายในพื้นที่ชายหาดบางแสน มีการนำรูปแบบเจดีย์เจดีย์ที่สำคัญในแต่ภาคของประเทศไทยมาสร้างสรรค์เป็นเจดีย์ทรายพร้อมกับองค์ประกอบต่าง ๆ มีการนำประวัติของเจดีย์ที่สร้างมาเสนอโดยสังเขป ทำให้บรรยากาศในพื้นที่เหมือนกับพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรม คือทำให้ได้เรียนรู้รูปแบบเจดีย์ ยุคสมัยของเจดีย์ คติความเชื่อและตำนานที่เกี่ยวข้องกับเจดีย์สำคัญของไทย โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา ประกอบกับกระแสนการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ที่ผู้คนนิยมไปบูชาสักการะเจดีย์องค์สำคัญในแต่ภาคของไทยทำให้มีการนำเอาแบบของเจดีย์ยุคสมัยต่าง ๆ มาสร้างสรรค์ในพื้นที่ โดยเฉพาะเจดีย์ที่สำคัญในแต่ภาคของไทย ซึ่งส่วนใหญ่ผู้นิยมนำเจดีย์แบบสุโขทัย โดยมีการนำเสนอความเป็นมาและรูปแบบเจดีย์ต่อนักท่องเที่ยวและกรรมการตัดสินพระทรายด้วย (สุทธิ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 25 สิงหาคม 2564)

1.2.5 คติความเชื่อและรูปแบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา โดยที่คติการสร้างพระทรายในประเพณีวันไหล ได้รับอิทธิพลจากกระแสการสืบทอดคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาที่ผสมผสานกับการสืบทอดตำนานท้องถิ่น ทำให้มีการนำแนวคิดที่สะท้อนความเป็นไทยเดิมมาสืบทอด ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นในพื้นที่มาเสนอด้วย

1.2.6 แนวคิดและรูปแบบศิลปะร่วมสมัย เกิดขึ้นในช่วงหลังปี 2555 เป็นต้นมา เทศบาลเมืองแสนสุขได้เปิดโอกาสให้มีการสร้างสรรค์รูปแบบที่เปิดกว้างในการออกแบบพระทราย เป็นการต่อยอดจากศิลปะที่มาจากคติความเชื่อทางศาสนา ซึ่งการต่อยอดดังกล่าวทำให้การก่อพระทรายไม่ได้จำกัดอยู่ในคติความเชื่อทางศาสนา ตำนานท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรมเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดแนวคิดการสร้างพระทรายแบบร่วมสมัย ซึ่งอยู่นอกเหนือคติความเชื่อทางศาสนาและท้องถิ่น

จากพัฒนาการของพระทรายในประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน และการดำเนินงานประเพณีก่อพระทรายของเทศบาลเมืองแสนสุขข้างต้น พบว่าช่วงก่อนทศวรรษ 2540 พระทรายหรือเจดีย์ทรายจะเป็นคติความเชื่อและรูปแบบดั้งเดิม ช่วงหลังทศวรรษ 2540 เป็นต้นมามีการสร้างพระทรายตามคติความเชื่อและรูปแบบจากเจดีย์สำคัญในยุคต่าง ๆ ช่วงทศวรรษ 2550 เริ่มมีคติความเชื่อและรูปแบบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา และช่วงหลังปี 2555 เป็นต้นมา ได้มีพระทรายจากแนวคิดและรูปแบบศิลปะร่วมสมัย แสดงให้เห็นว่าเทศบาลเมืองแสนสุข ได้มีการรื้อฟื้นประเพณีดั้งเดิมมาอนุรักษ์และสืบทอด ผ่านมาหลายยุคสมัยโดยไม่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตความเป็นสมัยใหม่

ปัจจุบันการประกวดพระทราย แบ่งประเภทตามลักษณะของกลุ่มผู้เข้าร่วมประกวด ออกเป็น 6 ประเภท คือ ก) ประเภทชาวบ้านหรือแบบดั้งเดิม ข) ประเภทหน่วยงาน ค) ประเภทโรงเรียนประถมศึกษา ง) ประเภทโรงเรียนมัธยมศึกษา จ) ประเภทชมรมและผู้ประกอบการ และ ฉ) ประเภทศิลปะร่วมสมัย สำหรับการดำเนินในปีล่าสุด (2562) ก่อนที่จะเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) มีผู้เข้าประกวดก่อพระทรายกว่า 72 ราย (เทศบาลเมืองแสนสุข, 2562)

2. กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของประเพณีก่อพระทรายในเทศกาลวันไหลบางแสน

การดำเนินการภายใต้ชื่อว่า ประเพณีก่อพระทราย ของเทศบาลเมืองแสนสุขนั้น พบว่ามีนโยบายและยุทธศาสตร์พัฒนาเมืองบนพื้นฐานของศิลปะและวัฒนธรรม (the city of culturalization) ที่ให้ความสำคัญ

กับการผลิตทางวัฒนธรรม (production of culture) มีการนำทุนทางวัฒนธรรม คือประเพณีก่อพระทราย มาสร้างคุณค่าและเปิดพื้นที่ให้กับประชาชนชาวบ้านและศิลปินที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสในการสร้างสรรค์ ให้เป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (economic activity) และกิจกรรมทางวัฒนธรรม (cultural activity) อยู่ด้วยกันได้อย่างกลมกลืน ดังที่ปรากฏในวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาสังคมและคุณภาพชีวิตของเทศบาลเมืองแสนสุข (พ.ศ. 2561-2565) อนึ่งเทศบาลเมืองแสนสุขได้จัดสรรงบประมาณในประเพณีก่อพระทรายวันไหล บางแสน โดย แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) ส่วนที่ให้การสนับสนุนหน่วยงานเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมและร่วมสนับสนุนให้แก่วัฒนธรรมในเขตเทศบาลและพื้นที่ใกล้เคียง จำนวน 19 แห่ง 2) ส่วนที่จัดอยู่ในงานประเพณีก่อพระทรายวันไหล บางแสน ซึ่งส่วนนี้จะงบประมาณหลักในการดำเนินงานที่ครอบคลุมทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นในช่วงเทศกาลวันไหล โดยจัดสรรงบประมาณร่วมกับองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี อนึ่งการประกวดพระทรายแต่ละปี เทศบาลเมืองแสนสุขได้กำหนดเงินรางวัลพร้อมโล่รางวัลเพื่อเป็นขวัญกำลังใจและเป็นเกียรติแก่ผู้ชนะในประเภทต่าง ๆ อีกทั้งผู้เข้าประกวดทุกประเภทจะได้รับของรางวัลพร้อมเกียรติบัตรจากเทศบาลด้วย (เทศบาลเมืองแสนสุข, 2561) ในช่วงปี 2563-2564 ได้ยกเลิกประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสนสองปีต่อเนื่องกัน เนื่องจากเกิดการแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) ต่อมาในปี 2565 ได้มีการกำหนดให้จัดเฉพาะในส่วนที่เป็นประเพณีเพื่อเป็นการสืบสานประเพณีอันเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นภายใต้มาตรการแนวปฏิบัติการเฝ้าระวังและควบคุมการระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 (COVID-19) อย่างเคร่งครัด

ด้านการจัดเตรียมพื้นที่ของเทศบาลเมืองแสนสุขพบว่า มีคณะกรรมการจัดงานประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน 23 ชุด มีการจัดทำข้อกำหนดสำคัญเพื่อแจ้งให้ผู้เข้าประกวดก่อพระทรายทุกกลุ่มได้ทราบได้มีการประชาสัมพันธ์เชิญชวนไปยังหน่วยงานงานทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ให้เข้าร่วมโครงการล่วงหน้าอย่างน้อย 1-2 เดือน มีการขอพื้นที่จากผู้ประกอบการ เริ่มตั้งแต่วันที่ 14 เมษายน โดยได้เตรียมทั้งทรายหยาบเพื่อเป็นฐานและทรายละเอียดใช้ในการก่อและตกแต่งเจดีย์ทราย (เทศบาลเมืองแสนสุข, 2565)

การตัดสินประกวดก่อพระทรายวันไหลบางแสน เทศบาลเมืองแสนสุขได้รับความร่วมมือจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ มีความรู้ที่เกี่ยวกับเจดีย์ทรายและศิลปะ ซึ่งมีประสบการณ์มาอย่างยาวนานจากหน่วยงานต่าง ๆ ในพื้นที่จังหวัดเมืองชลบุรี กรรมการตัดสินจึงมีที่มาหลากหลายหน่วยงาน เช่น มหาวิทยาลัยบูรพา อบจ.ชลบุรี ศิษย์เก่าเพาะช่าง กรรมการสภาวัฒนธรรม ศึกษาพิเศษ อาจารย์จากโรงเรียนในพื้นที่ทั้งหน่วยงานของรัฐและเอกชน (ศักดิ์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 25 มกราคม 2564) จากการสังเกตพบว่าการลงพื้นที่ตรวจประเมินพระทรายแต่ละประเภท บางท่านอาจจะใช้วิธีการสังเกตตั้งแต่ช่วงแรกของเพื่อให้เห็นกระบวนการสร้างสรรค์ของผู้ประกวด ในวันที่กรรมการเข้าตรวจหรือเข้าสังเกตการณ์เพื่อให้คะแนน อาจมีการสอบถามประเด็นต่าง ๆ ด้วย บรรยากาศตลอดทั้งวันของวันที่ 17 เมษายน ที่กรรมการเข้าตรวจนั้นจะคึกคักเป็นพิเศษ ผู้เข้าประกวดจะจัดแสดงพระทรายให้แก่กรรมการและนักท่องเที่ยวอย่างเต็มที่

ในส่วนของการประกวดพื้นที่ทางวัฒนธรรมในประเพณีก่อพระทรายของแต่ละประเภท พบว่า ประเภท ก กลุ่มชาวบ้านหรือพระทรายแบบดั้งเดิม รูปแบบจะเป็นการก่อกองทรายแบบดั้งเดิมที่เป็นลักษณะของเจดีย์ทรายแบบพูนทรายขึ้นให้เป็นกองเป็นทรงกองข้าวหรือทรงสูงแบบลอมฟาง อันเป็นความหมายเดิมของเจดีย์ทราย ผู้ร่วมก่อพระทรายคือช่างพื้นบ้าน หรือคนในชุมชนที่พอมีความรู้และประสบการณ์งานช่างประมาณ 3-5 คน ส่วนกลุ่มแม่บ้านมีหน้าที่ประดับตกแต่งพระทรายด้วยธงกระดาษ พวงมโหตร และดอกไม้สด โดยเฉพาะดอกบัว และดอกไม้ที่หาได้ในชุมชน ดังคำบอกเล่าว่า พวกเราก่อเจดีย์ประเภทดั้งเดิมแบบที่เคยก่อกันมา พอก่อเจดีย์ทรายเสร็จ ก็มีกลุ่มแม่บ้านมาช่วยกันทำธงทิวมาประดับพระทราย (สงคราม (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 15 พฤษภาคม 2564)

ประเภท ข ซึ่งเป็นประเภทของหน่วยงานนั้น (หน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชน เช่น บริษัท บางแสนมหานคร จำกัด องค์การบริหารส่วนตำบล ธนาครอสมสิน ฯลฯ) ผู้ประสานงานหลักมักเป็นหัวหน้าของ ส่วนงานนั้น ๆ เมื่อตอบรับไปยังเทศบาลเมืองแสนสุขว่าจะเข้าร่วมประกวดพระทรายแล้ว มีการจัดประชุมหรือ หารือกับทีมงานของหน่วยงาน ดังที่ผู้เข้าประกวดที่เป็นโรงแรมแห่งหนึ่งให้ข้อมูลว่า พอได้งานมาพวกเราเรียก ประชุมพนักงานของโรงแรมที่พอมีความรู้และเคยก่อพระทรายมาแล้ว มีทั้งพนักงานส่วนหน้า พนักงานต้อนรับ พนักงานสัมผัสภาระ พนักงานสัมผัสภาระภาคกลางคืน รวมทั้งเซฟของโรงแรมช่วยกันเลือกและออกแบบพระทราย ส่วนการประดับตกแต่ง จะมีแม่บ้านของโรงแรมช่วยตกแต่งพระทรายให้สวยงาม (วิชา (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 30 เมษายน 2564)

สำหรับประเภท ค กลุ่มโรงเรียนระดับประถม และประเภท ง กลุ่มโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา พบว่า มีการดำเนินงานในลักษณะใกล้เคียงกัน โดยผู้อำนวยการของโรงเรียนโดยมอบหมายให้บุคลากรในโรงเรียน ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นครูที่สอนด้านศิลปะหรือครูที่สอนสังคมศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ พอถึงขั้นตอนการ ประดับตกแต่งพระทรายจะมีผู้มีส่วนร่วมมากขึ้น ในส่วนของการขึ้นฐานและงานก่อบางช่วงเราใช้ให้นักเรียน ช่วยบ้าง แต่งานละเอียดก็ให้ผู้ที่เคยทำมาเป็นหลัก การนำเสนอนอกจากมีป้ายบอกชื่อเจดีย์และความเป็นมาแล้ว ระยะเวลาจะให้บุคลากรในโรงเรียนแต่งชุดไทยในการนำเสนอประกอบด้วย (กาญจน์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2564) ในระดับมัธยมศึกษา มีนักเรียนเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการดำเนินงานด้านต่าง ๆ มากกว่าระดับประถม เนื่องจากมีกิจกรรมที่นักเรียนสามารถช่วยทำงานได้หลายส่วน การนำเสนอด้วยการให้มี ผู้แต่งตัวชุดไทยที่เข้ากับบรรยากาศในช่วงเทศกาลสงกรานต์ก็เป็นแนวคิดที่เราพยายามคิดขึ้นมาใหม่ ซึ่งแต่ก่อน ยังไม่นิยมกัน (เจริญ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2564)

ประเภท จ กลุ่มชมรมและผู้ประกอบการ พบว่า รูปแบบการประสานงานของชมรมและ ผู้ประกอบการขายหาดบางแสนมักเป็นรวมกลุ่มกัน เมื่อแต่ละกลุ่มได้มีการตอบรับกับเทศบาลเมืองแสนสุขใน การเข้าร่วมประกวดพระทราย ประธานกลุ่มผู้ประกอบการแต่ละกลุ่มจะให้ผู้รับผิดชอบหาช่างทำเจดีย์ทราย โดยที่ผู้ประกอบการแต่ละกลุ่มร่วมกันรับผิดชอบค่าใช้จ่ายต่าง ๆ (นภา (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 28 พฤศจิกายน 2564) จะเห็นได้ว่าผู้ประกอบการเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ชายหาดบางแสนโดยตรง สิ่งที่เกิดขึ้นใน หาดบางแสน ไม่ว่าจะเป็นด้านภาพลักษณ์ของชายหาด และการเข้าถึงชายหาดบางแสนในช่วงเวลาดังกล่าว จะมีผลกระทบต่อผู้ประกอบการไม่ทางตรงก็ทางอ้อมทั้งในระยะสั้นและระยะยาว การมีส่วนร่วมในประเพณี ก่อพระทรายวันไหลบางแสนของผู้ประกอบการขายหาดจึงเป็นสิ่งเทศบาลเมืองแสนสุขให้ความสำคัญ

ประเภท ฉ กลุ่มศิลปะร่วมสมัย พบว่า เป็นกลุ่มศิลปะร่วมสมัยที่สร้างขึ้นเพื่อใช้กับการสร้างสรรค์ พระทรายที่ไม่สามารถจำแนกตามประเภทข้างต้นได้ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับการเคลื่อนไหวของแนวคิดทาง ศิลปะซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการสะท้อนกระบวนการสร้างงานศิลปะในยุคปัจจุบัน นับเป็นพระทรายที่มีขนาดใหญ่ กว่าทุกกลุ่ม และพระทรายประเภทนี้ผู้เข้าร่วมประกวดมักออกแบบมาจากนอกพื้นที่ เมื่อถึงเวลาที่กำหนดให้ ติดตั้งจึงนำสิ่งที่ออกแบบไว้แล้วเข้าติดตั้งในพื้นที่ที่กำหนดให้ ผู้ที่เข้าร่วมประกวดประเภทนี้มีทั้งหน่วยงานและ ปัจเจกบุคคล ในส่วนของหน่วยงาน เมื่อหัวหน้าส่วนงานได้รับการประสานกับเทศบาลเมืองแสนสุขก็จะกำหนด แนวทางการทำงานโดยมอบหมายให้กลุ่มผู้ที่ศึกษาด้านศิลปะเพื่อออกแบบแนวคิดในการสร้างสรรค์พระทราย ในส่วนของงบประมาณจะอยู่ในงานประชาสัมพันธ์ที่ตั้งงบประมาณไว้ในส่วนของการทำนุบำรุงศิลปะและ วัฒนธรรมของหน่วยงาน (ภรณ์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 15 ธันวาคม 2564)

องค์ความรู้ด้านที่เกิดจากกระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมข้างต้น พบว่า มี 6 ด้าน คือ 1) พระทราญแบบเจดีย์ทราญดั้งเดิม 2) พระทราญที่นำแบบมาจากเจดีย์สำคัญในภาคต่าง ๆ ของไทย 3) พระทราญที่เป็นสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา 4) พระทราญที่เป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่ 5) พระทราญที่มาจากแนวคิดศิลปะร่วมสมัยที่เป็นกระแสของสังคมปัจจุบัน และ 6) พระทราญที่มาจากแนวคิดอื่น ๆ

องค์ความรู้ที่ผู้เข้าร่วมประกวดประเภทต่าง ๆ เสนอผลผ่านรูปแบบพระทราญนั้นที่นิยมกันมากที่สุดคือ พระทราญที่จำลองแบบจากเจดีย์สำคัญในแต่ละภาคของไทย ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเจดีย์ในประเทศไทยทั้งที่สร้างขึ้นในตามแบบของยุคทางศิลปะของไทย ตลอดจนเจดีย์ที่สร้างขึ้นร่วมสมัยที่สะท้อนคติความเชื่อเกี่ยวกับเจดีย์ของสังคมไทยในปัจจุบัน ที่สัมพันธ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและเชื่อมโยงกับอุดมการณ์ทางสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยด้วย

ด้านการก่อให้เกิดการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยวและประชาชนทั่วไปพบว่าบรรยากาศที่ชายหาดบางแสนมีพระทราญจำนวนมาก นอกจากจะทำให้นักท่องเที่ยวได้รับสุนทรียะที่แปลกไปจากเดิมแล้ว ยังได้ซึมซับรับรู้ถึงคติความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเจดีย์ในพระพุทธศาสนาและแนวคิดในการสร้างสรรค์ศิลปะร่วมสมัยด้วย โดยเฉพาะทำให้รู้จักเจดีย์ต่าง ๆ ในประเทศไทยมากขึ้น (วันชัย (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2565) นักท่องเที่ยวบางคนถือโอกาสพาผู้สูงอายุมาชมพระทราญที่จำลองจากเจดีย์ที่นับถืออยู่แล้ว เช่น พระปฐมเจดีย์ พระธาตุพนม พระธาตุข่อยแอ พระบรมธาตุเจดีย์ เป็นต้น ทำให้เห็นภาพของผู้สูงอายุนั่งพับเพียบบรรยายภาพกับพระทราญอย่างนอบน้อม บางคนเห็นว่านอกจากได้รับชมความงามและความรู้แล้วยังถือว่าเป็นสิริมงคลที่ได้ชมพระทราญในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่ถือว่าการขึ้นปีใหม่ของไทยด้วย (สิริมา (นามสมมติ), สัมภาษณ์, 17 เมษายน 2565)

3. แนวทางการอนุรักษ์ สืบทอด และสร้างสรรค์ประเพณีก่อพระทราญในเทศกาลวันไหลบางแสน

สำหรับแนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์การสืบทอดและสร้างสรรค์ประเพณีก่อพระทราญวันไหลบางแสนนั้น จากการสนทนากลุ่มพบว่าสามารถแยกได้ออกเป็น 7 แนวทาง ได้แก่

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งด้านคติความเชื่อและรูปแบบของพระทราญเพื่อเป็นแนวทางในการเผยแพร่และการรณรงค์องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีก่อพระทราญในกลุ่มประชาชนและเยาวชนในพื้นที่ ตลอดจนประชาชนทั่วไปที่สนใจด้วย

3.2 การสร้างจิตสำนึกร่วมของชุมชนโดยให้ความสำคัญกับบริบทพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญและชุมชนมีวิถีชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาการท่องเที่ยวเป็นหลัก สร้างความภาคภูมิใจของชุมชนโดยการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชนที่มีผลต่อเศรษฐกิจของชุมชนในพื้นที่อย่างยั่งยืนด้วย

3.3 สร้างเครือข่ายด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในการสร้างสรรค์ สืบสาน อนุรักษ์และถ่ายทอดการก่อพระทราญโดยเฉพาะแก่ชุมชนและผู้ประกอบการชายหาดบางแสนซึ่งนับเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงเพื่อสร้างรูปแบบการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีอย่างยั่งยืน อีกทั้งยังเป็นการสนับสนุนสิทธิทางวัฒนธรรมของชุมชนด้วย

3.4 พัฒนาต่อยอดทั้งรูปแบบและแนวคิด เพื่อเพิ่มองค์ประกอบหรือปรับองค์ประกอบให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคนิคในการก่อพระทราญและแนวคิดร่วมสมัยของการใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าและไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อมในระยะยาว

3.5 เปิดพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดพื้นที่แหล่งปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (cultural lab) โดยเปิดพื้นที่จัดให้ประชาชนที่เข้าร่วมงานประเพณีก่อพระทราญวันไหลบางแสนมีส่วนร่วมในกิจกรรม

การก่อพระทรายนอกเหนือจากกิจกรรมที่ทำอยู่แล้วในช่วงเทศกาลสงกรานต์ เช่น ร่วมทำพระทรายขนาดเล็ก เพื่อเป็นพุทธานุชา ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับการสร้างเจดีย์จำนวนมากตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

3.6 ปรับปรุงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของกระแสชุมชนในปัจจุบัน เพื่อให้การใช้พื้นที่ชายหาดบางแสนเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมในช่วงเทศกาลสงกรานต์ อยู่บนหลักการของสิทธิชุมชนท้องถิ่นหรือสิทธิในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนตามบริบทของพื้นที่และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้วย

3.7 แลกเปลี่ยนองค์ความรู้เรื่องเจดีย์ทรายกับท้องถิ่นอื่นของไทย และของประเทศเพื่อนบ้านที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทเหมือนกันคือ ลาว กัมพูชาและเมียนมา เพื่อเป็นแนวทางการส่งเสริมการสร้างสรรค์ประเพณีก่อพระทรายในระดับชาติและนานาชาติต่อไป

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยข้างต้นเมื่อมองผ่านกระบวนทัศน์แบบวัตถุนิยมทางวัฒนธรรม (cultural materialism) จะเห็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจากมิติทางจิตวิญญาณของประเพณีก่อพระทรายที่อยู่บนพื้นฐานคติความเชื่อเดิมมาสู่กระบวนการสร้างใหม่ในพื้นที่ใหม่ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากกระแสการท่องเที่ยวและกระแสการแสวงหาอัตลักษณ์ท้องถิ่นในช่วงที่ผ่านมา ประเพณีก่อพระทรายในที่พบจึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากความพร้อมของพื้นที่และทุนในการสร้างสรรค์โดยมีหน่วยงานของรัฐเป็นผู้ขับเคลื่อนหลักมากกว่าการขับเคลื่อนของชุมชนในพื้นที่ ความหมายของประเพณีก่อพระทรายที่พบในการศึกษาคครั้งนี้ถูกทำให้เลื่อนไหลไปไม่หยุดนิ่งหรือมีพลวัต (dynamic) ตามบริบทพื้นที่ โดยเฉพาะในด้านของพระทรายนั้น มีการสร้างความหมายเพื่อหาจุดเชื่อมโยงกับการสร้างสรรค์ทางศิลปะในปัจจุบัน ซึ่งเห็นได้จากประเพณีของผู้เข้าร่วมก่อพระทรายที่มุ่งให้ครอบคลุมถึงศิลปะร่วมสมัยด้วย กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมดังกล่าวจึงสะท้อนความเป็นสัมพัทธนิยมทางวัฒนธรรม (cultural relativism) และยังทำให้ภาพของการนำเอาประเพณีพื้นบ้านเดิมมาสร้างเป็นประเพณีประดิษฐ์ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในสังคมอุตสาหกรรมเด่นชัดขึ้นด้วย

จากด้านบริบททางประวัติศาสตร์ของประเพณีก่อพระทรายในพื้นที่ที่ศึกษาเป็นประเพณีที่พุทธศาสนิกชนสืบทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับศิลปะที่พัฒนามาอย่างต่อเนื่องในประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน และการที่เทศบาลเมืองแสนสุข ได้มีการรื้อฟื้นประเพณีดั้งเดิมมาอนุรักษ์และสืบทอด ผ่านมาหลายยุคสมัยโดยไม่ขัดแย้งกับวิถีชีวิตความเป็นสมัยใหม่ และการพัฒนาพื้นที่ชายหาดบางแสน สะท้อนให้เห็นว่างานด้านศิลปะนั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นตามเงื่อนไขของประวัติศาสตร์สังคมของแต่ละยุคสมัย (ชลธิรา สัตยวิวัฒนา, 2561) การจัดงบประมาณไปสนับสนุนกิจกรรมกระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรม สอดคล้องกับแนวคิดในการจัดงบประมาณสะท้อนให้เห็นถึงการใช้เงินภาษีท้องถิ่น เพื่อสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมให้กับพื้นที่ ซึ่งเป็นการสนับสนุนกิจกรรมที่พบได้ในเขตเมืองที่ใช้ทุนในการสร้างเศรษฐกิจเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของเมือง (cultural symbolic economy of cities) (Barker & Emma, 2016) บนพื้นฐานของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น (local cultural identity) นอกจากนั้น การจัดสรรงบประมาณในการประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน นับเป็นการส่งเสริมและตอบสนองต่อกระแสการบริโภควัฒนธรรมและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมจะเห็นได้ว่าส่วนหนึ่งเป็นการสร้างขึ้นในรูปแบบเพื่อสนองต่อการบริโภคทางวัฒนธรรมสำหรับผู้ที่มีพื้นฐานทางวัฒนธรรมเดียวกันและสร้างความสุนทรีย์หรือความงามในมิติทางวัฒนธรรมต่อผู้บริโภคด้วย จึงนับเป็นการนำเอาจุดแข็งของพื้นที่กับประเพณีท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วบนพื้นฐานของวัฒนธรรมที่มาจากคติทางพระพุทธศาสนามาตอบสนองอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทย

ซึ่งในกรณีนี้เป็นการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ หรือให้เป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งจะส่งผลต่อมิติอื่น ๆ ในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งให้ความสำคัญกับการผลิตทางวัฒนธรรม (production of culture) ประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน จึงสนับสนุนเศรษฐกิจเชิงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ชายหาดที่สะท้อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (creative economy) มีการนำทุนทางวัฒนธรรม คือ ประเพณีก่อพระทรายมาสร้างคุณค่าและเปิดพื้นที่ให้กับประชาชนชาวบ้านและศิลปินที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสในการสร้างสรรค์ให้เป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (economic activity) และกิจกรรมทางวัฒนธรรม (cultural activity) มีพื้นฐานมาจากแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ (invented tradition) สะท้อนให้เห็นว่าพระทรายในความหมายตามกระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของเทศบาลเมืองแสนสุขเป็นนวัตกรรมทางวัฒนธรรมที่ถูกสร้างในสังคมสมัยใหม่ซึ่งมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทสังคมและวัฒนธรรมมากกว่าประเพณีแบบจารีต (ศิริพร ณ ถลาง, 2552)

แนวทางปฏิบัติในการอนุรักษ์การสืบทอดและสร้างสรรค์ประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน พบว่า การมีส่วนร่วมทั้งของนักท่องเที่ยวและของชุมชนในพื้นที่ในการสร้างความหมายและความสำคัญของประเพณีก่อพระทรายนั้นสอดคล้องกับการศึกษาเรื่อง กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ศึกษากรณี เพลินวาน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในประเด็นที่ว่าความหมายของพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นนั้นไม่ได้ถูกสร้างขึ้นจากผู้ผลิตแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ความหมายดังกล่าวยังถูกสร้างขึ้นจากผู้บริโภคได้เช่นกัน (ธนวรรณ นิธิปัญานนท์, 2558) และสอดคล้องกับงานวิจัยของคัชพล จันทเพชร และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2559) ที่ศึกษาการบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านซากแก้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ที่ให้ความสำคัญกับความเข้มแข็งของชุมชนในการด้านการบริหารจัดการทุนทางวัฒนธรรม และเมื่อชุมชนเกิดการเรียนรู้และเห็นประโยชน์ต่าง ๆ ร่วมกันแล้ว จะนำไปสู่ความร่วมมือในการพัฒนาสิ่งต่าง ๆ อย่างมีเอกภาพภายในชุมชน และเมื่อชุมชนมีความรู้และเห็นคุณค่าของทุนวัฒนธรรมท้องถิ่นจะนำไปสู่ความหวงแหนในสิ่งเหล่านั้น

กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน เป็นการนำเอากิจกรรมที่ชาวพุทธทำในวัดเนื่องในเทศกาลสงกรานต์มาจัดไว้นอกวัด กล่าวคือ นอกจากนำเอาคติความเชื่อที่ทำในวัดแล้วยังนำรูปแบบกิจกรรมมาสร้างสรรค์นอกวัด เพื่อให้ความรู้สึกถึงบรรยากาศในวัดในช่วงเทศกาลสงกรานต์ที่มีความสนุกสนานรื่นเริงและบันเทิงใจและได้รับความรู้สึกถึงแรงศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องศรัทธาต่อเจดีย์ที่ถูกนำมาเป็นสร้างสรรค์บนพื้นที่ชายหาดบางแสนซึ่งเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมและเอื้อต่อการสร้างสรรค์เจดีย์ประเภทต่าง ๆ ที่ทำให้ชุมชน องค์กร หน่วยงาน ทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชนมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึง การสร้างสรรค์พื้นที่ดังกล่าวให้มีเจดีย์ทรายหลากหลายชนิดนับเป็นสิ่งที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ดี จึงเป็นการสร้างสรรค์พื้นที่ให้สอดคล้องกับช่วงเทศกาลสงกรานต์ได้อย่างลงตัว อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหาดบางแสนตั้งอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกท่ามกลางของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีธุรกิจหลายด้านที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจโรงแรม ร้านอาหาร ธุรกิจบริการด้านการท่องเที่ยว มีระบบเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานการท่องเที่ยวทำให้เกิดการประดิษฐ์สร้างประเพณีด้วยฐานคิดที่มีลักษณะเป็นวัตถุนิยมทางวัฒนธรรมมากขึ้น ประเด็นนี้นับเป็นเรื่องท้าทายในเชิงอุดมการณ์และระดับนโยบายว่าจะดำรงคุณค่าทางวัฒนธรรมในบริบทพื้นที่ดังกล่าวอย่างไร

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการวิจัยข้างต้นยังไม่พบความเคลื่อนไหวของชุมชนในประเด็นดังกล่าวที่ชัดเจน หน่วยงานจึงควรมีนโยบาย ดังนี้

- 1) การเปิดพื้นที่ปฏิบัติการทางวัฒนธรรม (cultural lab) ที่นักท่องเที่ยวหรือประชาชนทั่วไปสามารถเข้าร่วมกิจกรรมสร้างสรรค์บนพื้นฐานของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 2) ส่งเสริมพื้นที่เมืองหรือชุมชนศิลปวัฒนธรรมเพื่ออนุรักษ์ ถ่ายทอดหรือส่งต่อมรดกทางวัฒนธรรมที่มีชีวิต (living cultural heritage)

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

จากผลการวิจัยข้างต้น ควรมีการศึกษาประเด็นดังต่อไปนี้

- 1) การนำทุนวัฒนธรรมมาสร้างสรรค์และการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่
- 2) ควรมีการศึกษาเพื่อพัฒนาระบบฐานข้อมูลทางวัฒนธรรมของถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาและสร้างสรรค์ประเพณีบนพื้นฐานของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพื้นที่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม
- 3) ควรมีการศึกษารูปแบบของการสร้างศิลปะและวัฒนธรรมสู่อุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมในพื้นที่และขยายครอบคลุมพื้นที่โครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) อนึ่งควรศึกษาในเชิงลึกต่อไปในประเด็นเรื่องการนำประเพณีที่แต่เดิมอยู่ในพื้นที่ของวัดหรือศาสนสถานมาสู่แหล่งท่องเที่ยวสาธารณะจะมีผลต่อมิติทางวัฒนธรรมอย่างไร

รายการอ้างอิง

- กาญจน์ (นามสมมติ). (2564, 28 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- คัชพล จันเพชร และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2559). การบูรณาการทุนทางวัฒนธรรมสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านซากแก้ว อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี. *วารสารวิจัยเพื่อพัฒนาชุมชน (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 10(1), 111-121.
- เจริญ (นามสมมติ). (2564, 28 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- ชลธิรา สัตยวิวัฒนา. (2561). *ด้า แถน กำเนิดรัฐไท สวรรากต้นตอ คนไท ชุมชนไท-ลาว และความเป็นไท/ไต/ไทย*. ชนนิยม.
- เทพพร มังธานี. (2563). ศิลปะทางศาสนา: แนวคิดพื้นฐานและแนวทางการศึกษา. *วารสารปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 5(1), 19-33.
- เทศบาลเมืองแสนสุข. (2561). *แผนพัฒนาท้องถิ่น (2561-2565)*. เทศบาลเมืองแสนสุข.
- เทศบาลเมืองแสนสุข. (2562). *โครงการประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน*. เทศบาลเมืองแสนสุข.
- เทศบาลเมืองแสนสุข. (2565). *โครงการประเพณีก่อพระทรายวันไหลบางแสน*. เทศบาลเมืองแสนสุข.
- ธนวรรณ นิธิภานันท์. (2558). *กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาเพลินวาน อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์*. [ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์].
- นภา (นามสมมติ). (2564, 28 พฤศจิกายน). สัมภาษณ์.
- บำเพ็ญ (นามสมมติ). (2564, 28 เมษายน). สัมภาษณ์.

- ปฐุม หงส์สุวรรณ. (2560). *ประเพณีประติษฐานในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง*. โรงพิมพ์คลังน่านวิทยา.
- พระครูสิริรัตนาวุธ และคณะ. (2553). *การศึกษาคุณค่าทางจริยธรรมของประเพณีสงกรานต์*. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ (บรรณาธิการ). (2559). *สาदनําสงกรานต์วัฒนธรรมร่วมรากของเอเชีย*. โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนา.
- พิภก เมืองหลวง. (2554). *มโนทัศน์และสัญลักษณ์ในงานบุญแปดหมื่นสี่พันขันท์ ที่บ้านท่าม่วง อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด: การศึกษาในฐานะพิธีกรรมประติษฐาน*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- ภรณ์ (นามสมมติ). (2564, 15 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- ภารดี มหาขันธุ์ (บรรณาธิการ). (2542). *วัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดชลบุรี*. ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดชลบุรี.
- ภารดี มหาขันธุ์ และนันท์ชญา มหาขันธุ์. (2562). *ความหลากหลายทางนิเวศวัฒนธรรมบางปลาสร้อย: รากฐานและภูมิพลัง จังหวัดชลบุรี*. ปรินทร์ไอโซน.
- ภารดี มหาขันธุ์. (2564, 23 ธันวาคม). สัมภาษณ์.
- ยงยุทธ ชูแว่น. (2562). *ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย*. ยิปซี กรุ๊ป.
- วันชัย (นามสมมติ). (2565, 17 เมษายน). สัมภาษณ์.
- วิชา (นามสมมติ). (2564, 30 เมษายน). สัมภาษณ์.
- ศิราพร ณ ถกลาง. (2552). *คติชนวิทยา: วิธีวิทยาในการวิเคราะห์ตำนาน-นิทานพื้นบ้าน*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศักดิ์ (นามสมมติ). (2564, 25 มกราคม). สัมภาษณ์.
- ศรีศักร วลลิโกดม. (2560). *พุทธศาสนาและความเชื่อในสังคมไทย*. มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธ์.
- สงคราม (นามสมมติ). (2564, 15 พฤษภาคม). สัมภาษณ์.
- สรเกียรติ กุลเจริญ. (2558). *การศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่น: ศึกษากรณีงานประเพณีสงกรานต์พระประแดง สมุทรปราการ*. [วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา].
- สิริมา (นามสมมติ). (2565, 17 เมษายน). สัมภาษณ์.
- สุดใจ แก้วแว. (2551). *การศึกษาเปรียบเทียบประเพณีสงกรานต์ของชุมชนมอญ ตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาครกับชุมชนมอญ ตำบลเกาะเกร็ด อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี*. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช].
- สุทธิ นามสมมติ. (2564, 25 สิงหาคม). สัมภาษณ์.
- อภิชัย โพธิ์ประสิทธิ์ศาสตร์. (2539). *พระพุทธศาสนาในสยาม*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- Barker, C., & Emma, A. (2016). *Cultural studies*. Sage.

พื้นที่กับการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีนในนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ เรื่อง *ทานตะวัน* ของ ว.วินิจชัยกุล

Space and the Cultural Politics of Chinese-Thai Identity in V. Vinichayakul's Ethnic Romance Novel-*Sunflower*

นันท์ภัสสร ภูมิธรรมรัตน์ (Nanphatchaon Phumithammarat)¹

อารียา หุตินทะ (Areeya Hutinta)²

Received: December 12, 2022

Revised: March 29, 2023

Accepted: April 4, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษานวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เรื่อง *ทานตะวัน* ของ ว.วินิจชัยกุลในประเด็นการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีน โดยอาศัยมโนทัศน์เรื่องพื้นที่ที่ผสานกับขนบนวนิยายโรมานซ์ ผลการศึกษาพบว่านวนิยายให้ความสำคัญแก่ความหมายของบ้านที่มีใจเพียงฉากท้องเรื่องที่เป็นสถานที่ในฐานะองค์ประกอบบันเทิงคดี บ้านในนวนิยายเรื่องนี้มีความหมายที่ทับซ้อนกันระหว่างสถานที่กับพื้นที่ บ้านเชื่อมโยงกับสถานะทางสังคม ชนชั้น และทุน บ้านจึงเป็นพื้นที่ในการปะทะกันระหว่างอัตลักษณ์ไทยอัตลักษณ์จีนโพ้นทะเล และอัตลักษณ์ไทย-จีนผ่านพัฒนาการของโครงเรื่องและการสร้างตัวละคร อำนาจในการนิยามอัตลักษณ์ยังปรากฏผ่านความขัดแย้งระหว่างพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ส่วนตัวที่ทุนอำนาจของตัวละครเอกในฐานะนายทุนหญิงชาวจีน แม้ตัวละครเอกหญิงชาวจีนจัดเป็นผู้หญิงก้าวหน้าที่ได้ออกไปใช้อำนาจผ่านการทำงานในพื้นที่สาธารณะเพื่อยืนยันอัตลักษณ์ของตนเอง แต่ก็สามารถกลับมาครอบครองพื้นที่ส่วนตัวได้เช่นกัน ลักษณะนี้ถือเป็นการหลอมสร้างอัตลักษณ์ไทย-จีนใหม่ผ่านความเป็นปัจเจกบุคคลและอำนาจเหนือพื้นที่ ความสำคัญของการวิจัยในครั้งนี้คือการนำเสนอแนวทางใหม่ในการศึกษาคนจีนในวรรณกรรมไทย โดยเน้นความซับซ้อนของอัตลักษณ์ไทย-จีนที่อยู่นอกเหนือเรื่องเล่าหลักว่าด้วยเสียผืนหมอนใบของผู้ชายจีนแต่จิว

คำสำคัญ: นวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์, การเมืองวัฒนธรรม, อัตลักษณ์, พื้นที่, จีนโพ้นทะเล

Abstract

This article aims at studying V. Vinichayakul's ethnic romance novel titled *Thantawan* (*Sunflower*) in terms of the cultural politics of Chinese-Thai identity. The research design is addressed by the spatial conception along with literary conventions of the romance novel. It is found that the house is foregrounded. The house is not merely a physical setting—one of fictional elements. It instead signifies the interplay between place and space. The house is related to social status, class, and capitals. The house is thus a contested space between Thai identity, overseas Chinese identity, and Chinese-Thai identity, going hand in hand with

¹ หลักสูตรอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Doctoral Program in Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University

² ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

Department of Thai, Faculty of Arts, Silpakorn University

plot development and characterization. The power which determines identity also manifests through the conflict between domestic and public space. Empowering the female protagonist as a Chinese woman capitalist, the two spaces define the female protagonist as a progressive woman who works in the public sphere. Yet she can also own her domestic sphere. This reshapes a Chinese-Thai identity through individuality and the power over certain spaces. The contribution of this research is to propose an alternative approach to the study of Chinese in Thai literature with special reference to the complexity of Chinese-Thai identity beyond the grand narrative of Teochew self-made men.

Keywords: Ethnic Romance Novel, Cultural Politics, Identity, Space, Overseas Chinese

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมประกอบไปด้วยกลุ่มคนต่างเชื้อชาติ ต่างศาสนา และต่างวัฒนธรรมมาอยู่ร่วมกัน โดยชาวจีนถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีจำนวนมากที่สุดและมีความสัมพันธ์กับสังคมไทยมาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ยุคที่ชาวจีนอพยพมายังประเทศไทยจนถึงยุคปัจจุบันที่ชาวจีนมีบทบาทสำคัญในสังคมไทย ธาณินวัฒน์ บุญโต (2542) เสนอความคิดเกี่ยวกับภูมิหลังกลุ่มชาวจีนอพยพในสังคมไทยไว้ว่า ชาวจีนเดินทางเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยเป็นจำนวนมาก โดยแบ่งตามกลุ่มภาษาได้ 6 กลุ่ม คือ ชาวจีนแต้จิ๋ว จีนแคะ จีนไหหลำ จีนกวางตุ้ง จีนฮกเกี้ยน และจีนจากส่วนอื่น ๆ โดยมีภูมิหลังของชาวจีนที่อพยพมายังประเทศไทย คือ เหตุผลด้านภูมิศาสตร์รวมถึงการถูกชักชวนจากชาวจีนกลุ่มเดียวกันที่ได้อพยพมาก่อน ทั้งนี้เมื่อชาวจีนอพยพมายังประเทศไทยและมีความสัมพันธ์กับสังคมไทยทำให้ภาพชาวจีนถูกนำเสนอผ่านตัวบทวรรณกรรมไทยมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีตัวอย่างนวนิยายไทยเรื่องสำคัญ ได้แก่ *จดหมายจากเมืองไทย* (2512) ของโบตัน *อยู่กับกัง* (2519) ของหยก บูรพา และ *ลอดลายมังกร* (2532) ของประภัสสร เสวิกุล

เมื่อชาวจีนถูกนำเสนอในวรรณกรรมไทยและสื่อมวลชนแขนงต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก จึงเกิดงานวิจัยที่ศึกษาภาพชาวจีนในวรรณกรรมไทยและสื่อแขนงต่าง ๆ แต่ไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยใดที่ศึกษาชาวจีนในนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ (ethnic romance novel) ซึ่งจัดเป็นประเภทวรรณกรรมที่ยังไม่ปรากฏชัดในงานวิชาการภาษาไทย ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาประเด็นดังกล่าวเพื่อแสดงให้เห็นความสำคัญของตัวบทนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์กับการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีน

Ramsdell (Ramsdell, 2012, p. 438) อธิบายความหมายของนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ ไว้ว่า “*Romance novels in which the cultural, racial, or ethnic background of one or more of the characters plays a major role in the story and in the protagonists’ romantic relationship.*” สรุปความได้ว่านวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เป็นนวนิยายที่นำเสนอวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ และภูมิหลังของตัวละครเอกต่างชาติพันธุ์ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการสร้างตัวละครและโครงเรื่องหลักที่ว่าด้วยความรักความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครเอกต่างชาติพันธุ์

การศึกษาในครั้งนี้นำเสนอให้เห็นความสำคัญของนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมหนึ่งที่สร้างขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและนำไปสู่การเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีน โดย Jordan and Weedon อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับการเมืองวัฒนธรรม (cultural politics) ไว้ว่า

“Cultural politics fundamentally determine the meanings of social practices and moreover, which groups and individual have power to define these meanings. Cultural politics are also concerned with subjectivity and identity, since culture plays a central role in constituting our sense of ourselves [...]”

(Jordan & Weedon, 1995, p. 5)

กล่าวโดยสรุป การเมืองวัฒนธรรม หมายถึง อำนาจที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดความหมายและขนานนามการกระทำต่าง ๆ รวมถึงการนิยามความหมายของอัตลักษณ์เพื่อช่วงชิงพื้นที่ของบุคคลและกลุ่มคนในปริภูมิทางวัฒนธรรม ซึ่งในบทความเรื่องนี้เป็นการศึกษาการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีนในนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์โดยมีมุมมองว่าตัวบทวรรณกรรมประเภทนี้จัดเป็นวัฒนธรรม/พื้นที่ทางวัฒนธรรมหนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการนิยามความหมาย ต่อรองอำนาจและช่วงชิงความหมายของอัตลักษณ์ไทย-จีนภายใต้เรื่องราวความรักและความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์

เหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกนวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* ในฐานะนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เป็นกรณีศึกษา มีหลายประการ ประการแรก คือ *ทวนตะวัน* ถือเป็นผลงานของ ว.วินิจฉัยกุลซึ่งเป็นนักเขียนชั้นครูที่มีผลงานนวนิยายเป็นจำนวนมากและบางส่วนได้ถูกนำไปดัดแปลงเป็นละครโทรทัศน์ ประการที่ 2 นวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* มีการนำเสนอภาพตัวละครเอกที่เป็นเพศหญิงและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จีนต่างจากนวนิยายเรื่องอื่น ๆ ของ ว.วินิจฉัยกุลที่ถูกประพันธ์ขึ้นในช่วงเวลาเดียวกัน เช่น นวนิยายเรื่อง *ผ้าทอง* หรือนวนิยายเรื่อง *วิมานมะพร้าว* ในนามปากกาแก้วเก้าที่นำเสนอตัวละครเอกเพศหญิงชาวไทยโดยผู้เขียนได้ให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพของตัวละครเอกผู้หญิงที่เคยสงวนไว้ให้กับผู้ชาย เช่น ตัวละคร “จุลลา” ในเรื่อง *วิมานมะพร้าว* ที่ประกอบอาชีพวิศวกร หรือ ตัวละคร “อุมา” จากเรื่อง *ผ้าทอง* ที่ได้ออกจากพื้นที่ของวังมาประกอบอาชีพดูแลคอกม้าและดูแลสโมสร (บ่อนการพนัน) ของครอบครัว ประการสุดท้าย นวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* ได้รับรางวัลชมเชยประเภตนวนิยายในงานประกวดหนังสือดีเด่นประจำปีพ.ศ. 2540 และถูกนำมาสร้างเป็นละครโทรทัศน์ใน พ.ศ. 2540 ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3 จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นนวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* จึงสามารถเป็นตัวแทนของกลุ่มนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์แสดงให้เห็นอำนาจในการสื่อความหมายเกี่ยวกับอัตลักษณ์หญิงชาวจีนภายใต้ชนบทของนวนิยายโรมานซ์ที่ไปสัมพันธ์กับอำนาจในพื้นที่เพื่อนำไปสู่การต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์หญิงชาวจีน

นวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* (2539) เล่าเรื่องผ่านตัวละครเอกหญิงชาวจีน “หลี่ส่วงหรือกานติร์ตัน” ลูกสาวคนโตของครอบครัวที่มีความใกล้ชิดกับอาม่าและเป็นผู้บริหารบริษัททอสังหาริมทรัพย์ของครอบครัวกับ “สาริศ” ข้าราชการหนุ่มกลุ่มผู้ดีไทยที่มีบิดาบุญธรรมเป็นนายทหารสัญญาบัตรและมีมารดาบุญธรรมคือ “คุณนายเกยूर” ผู้มีความยึดมั่นในศักดิ์ศรีของกลุ่มผู้ดีไทย เรื่องราวความรักความขัดแย้งของสองตระกูลเกิดขึ้นเมื่อครอบครัวของหลี่ส่วงได้ออกจากกงสีเดิมในต่างจังหวัดที่มีอากงเป็นผู้นำครอบครัว เนื่องจากบิดาของหลี่ส่วงต้องการแยกครอบครัวออกมาสร้างเนื้อสร้างตัวด้วยตนเอง โดยมีอาม่าแยกออกมาด้วยเพราะต้องการมาดูแลลูกหลานให้อาม่ากับหลี่ส่วงและน้อง ๆ ได้ย้ายมาอยู่ในกรุงเทพและมาเปิดร้านขายของชำอยู่ตึกแถวที่มีกลุ่มคนจีนแต่จีวอาศัยอยู่ ตึกแถวนี้อยู่ตรงข้ามบ้านคุณนายเกยूरซึ่งเป็นบ้านของครอบครัวตัวละครเอกชาย ครอบครัวของหลี่ส่วงมักถูกคุณนายเกยूरและคนรับใช้ดูถูกเกี่ยวกับชาติกำเนิดและความเป็นจีนอยู่เสมอ และเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดเรื่องราวคือการที่คุณนายเกยूरเรียกอาม่าไปดำเนินเรื่องความสัมพันธ์ของหลี่ส่วงกับลูกชายของเธอ ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับหลี่ส่วงอย่างมากและทำให้เธอต้องการแก้แค้นครอบครัวของสาริศ

เมื่อเวลาผ่านไปครอบครัวของหลีสว่างมีฐานะมั่นคงระดับมหาเศรษฐีจากการทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ ขณะที่ครอบครัวของสาริคมฐานะไม่มั่นคงเช่นเดิมนับตั้งแต่ผู้เป็นบิดาเสียชีวิตจนในที่สุดถึงขั้นประกาศขายบ้าน หลีสว่างจึงมาเจรจาซื้อบ้านสาริคมโดยไม่ได้เปิดเผยตัวตนตั้งแต่แรก เธอต้องการปรับเปลี่ยนบ้านให้เป็น คอนโดมิเนียม แต่สุดท้ายกลับพบว่าตัวเธอและสาริคมที่ยังมีความรู้สึกดีต่อกัน คุณนายเกออร์กจึงเรียกอำมาไปตำหนิอีกครั้งและเรียกตำรวจมาจับอำมาของหลีสว่างซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับหลีสว่างและครอบครัวเป็นอย่างมาก ครอบครัวของหลีสว่างจึงเร่งโครงการทุบบ้านคุณนายเกออร์กและสร้างคอนโดมิเนียม ในที่สุดคุณนายเกออร์กต้องย้ายไปอยู่คอนโดมิเนียมหลังจากที่ได้ขายบ้านไป แต่อย่างไรก็ตามคุณนายเกออร์กก็ยังตามขัดขวางความรักความสัมพันธ์ระหว่างหลีสว่างกับสาริคมจนจบเรื่อง

จากการศึกษานวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* แสดงให้เห็นความสำคัญของความหมายบ้านที่จะส่งผลต่อการต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์ไทย-จีนภายใต้พื้นที่นวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ ทั้งนี้เมื่อผู้วิจัยทบทวนงานวิจัยที่นำเสนอภาพชาวจีนในวรรณกรรมไทยและพบว่างานวิจัยในอดีตได้กล่าวถึงความสำคัญของทุนจีนที่ส่งผลกับสถานะกลุ่มชาวจีนที่มีสถานะดีขึ้นจากอำนาจทางเศรษฐกิจ แต่ยังไม่มีการวิจัยใดที่ศึกษาเกี่ยวกับความสำคัญของทุนจีนที่ไปสัมพันธ์กับความหมายและความทับซ้อนกันระหว่างสถานที่ (place) กับพื้นที่ (space) ที่ส่งผลต่อการต่อรองอำนาจและช่วงชิงความหมายของกลุ่มชาวจีน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* ในฐานะนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เพื่อทำความเข้าใจอำนาจเบื้องหลังการนิยามความหมายอัตลักษณ์ชาวจีนผ่านตัวบทประเภทนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์และนำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับการผันสถานที่เป็นพื้นที่ซึ่งส่งผลต่อการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีนในนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์

การทบทวนวรรณกรรม

แนวเรื่อง “สถานที่” กับ “พื้นที่”

Relph อธิบายนิทัศน์เกี่ยวกับสถานที่ (place) ว่า “สถานที่ที่เป็นจุดเน้นของประสบการณ์มนุษย์ ความทรงจำ อารมณ์ปรารถนาและอัตลักษณ์ กล่าวคือ สถานที่เป็นการประกอบสร้างทางวาทกรรม (discursive constructions) อันเป็นเป้าหมายของการแสดงออกหรือปลดปล่อยอารมณ์ ทั้งนี้ สถานที่ที่เป็นการประกอบสร้างทางวาทกรรมในที่นี้น่าจะหมายถึงการให้ความหมายแก่สถานที่ในมิติที่สัมพันธ์กับอำนาจและการต่อรองพื้นที่ทางสังคมด้วย” (Relph, 2002, pp. 906-922 อ้างถึงใน นันทนัย ประสานนาม, 2553, หน้า 144)

นิยามสถานที่ของ Relph แสดงให้เห็นว่าในความสัมพันธ์ของตัวละครเราไม่สามารถมองสถานที่แยกออกจากความหมายในเชิงพื้นที่ได้ และจากความหมายของสถานที่และพื้นที่แสดงให้เห็นว่าสิ่งสำคัญประการหนึ่งของความหมายพื้นที่คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่พาดทับพื้นที่ภายใต้ขอบเขตของสถานที่ ซึ่งแสดงให้เห็นความหมายของสถานที่และพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กัน โดยผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นนิยามของพื้นที่โดยมีนักวิชาการในสาขาต่าง ๆ ได้นำเสนอไว้ ดังนี้

Barker and Jane อธิบายความหมายของพื้นที่ไว้ว่า “Space is defined by the relationship between at least two particles. Social space is a dynamic, multitudinous and changing social construction constituted in and through social relations of power.” (Barker & Jane, 2016, p. 647)

นิยามพื้นที่ของ Barker and Jane แสดงให้เห็นว่าสิ่งสำคัญของความหมายพื้นที่คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ถูกประกอบสร้างผ่านพื้นที่ โดยเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งของสองสิ่งหรือในที่นี้คือความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ซึ่งมีลักษณะสำคัญเช่นเดียวกับความหมายของ Lefebvre โดย Lefebvre นำเสนอความหมายของพื้นที่ไว้ว่า “พื้นที่ ไม่ได้เป็นเพียงลักษณะทางภูมิศาสตร์เฉย ๆ (passive geography) รวมทั้งไม่ได้มีลักษณะ

เป็นกลางด้วย (neutral) แต่พื้นที่ที่เป็นสมรภูมิแห่งการต่อสู้ของอำนาจต่าง ๆ ในสังคม (site of struggle) พื้นที่จะถูกผลิต (produce) และผลิตซ้ำ (reproduce) ให้กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมแบบต่าง ๆ ตามแต่อำนาจของกลุ่มผู้สร้าง” (Lefebvre, 1991 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2557, หน้า 551)

จากแนวคิดพื้นที่ทางสังคม Lefebvre แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ประเภท (ศุภมณฑา สุภานันท์, 2554, หน้า 194-195) ประกอบด้วย

1) พื้นที่เชิงปฏิบัติการ (Spatial Practice or Perceived Space) เป็นพื้นที่ที่สามารถรับรู้ได้ผ่านลักษณะทางกายภาพ จากการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เช่น ห้วมถนน ตลาด ศูนย์การค้า พื้นที่ทางวัฒนธรรม พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่อื่น ๆ จัดเป็นพื้นที่เชิงประจักษ์โดยมีแผนที่หรือมีโครงสร้างปรากฏอย่างชัดเจน

2) พื้นที่ทางความคิด (Representations of Space or Conceived Space) เป็นพื้นที่ที่ถูกรับรู้และตีความซึ่งเกิดขึ้นจากจินตนาการที่ได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่นั้น ๆ ผ่านการประกอบสร้างทางวาทกรรม (Discourse) เกี่ยวกับพื้นที่ในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการอธิบายพื้นที่เหล่านั้นโดยแต่ละคนอาจจะมีความรู้ของพื้นที่ที่เหมือนกันหรือแตกต่างกันก็ได้

3) พื้นที่จากประสบการณ์ (Spaces of Representation or Lived Space) เป็นพื้นที่ที่ผสมผสานทั้งพื้นที่เชิงปฏิบัติการและพื้นที่ทางความคิด มุมมองทั้งสองเป็นสิ่งที่มิอาจตัดขาดกันและกัน พื้นที่มักจะเป็นสิ่งที่ถูกเข้าใจว่าเป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ มีตัวตนชัดเจน สามารถสร้างเป็นแผนที่ บอกได้ว่าอยู่ตรงไหน สามารถวิเคราะห์ อธิบายได้ หรือเป็นพื้นที่เป็นสิ่งปลูกสร้างขึ้นทางความคิด ดังนั้นพื้นที่จากประสบการณ์จึงเป็นการรวมทั้งสองไว้ด้วยกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เมื่อผู้วิจัยศึกษาความเป็นจีนในตัวบรรณกรรมไทยพบว่า นักเขียนส่วนใหญ่มักนำเสนอภาพชาวจีนเป็นโครงเรื่องเกี่ยวกับการรับรู้ความเป็นจีนในประวัติศาสตร์ไทย คือ กลุ่มชาวจีนมักถูกรับรู้ว่าเป็นชาวจีนแต่จิวอพยพมาด้วยเล่ห์เหลี่ยมอันโหดร้าย มีความกตัญญู ขยันหมั่นเพียร และมีธรรมาภิบาลประสบความสำเร็จถือเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พึงประสงค์เพราะมีความจงรักภักดีและรู้บุญคุณแผ่นดินไทย ธาณินวัฒน์ บุญโต (2542, หน้า 4) นำเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับผลงานของหยก บูรพาว่า “หยก บูรพาเป็นนักเขียนที่สะท้อนชีวิตชาวจีนไว้หลายด้าน บรรณกรรมของเขาไม่เพียงแต่สะท้อนชีวิตหากแต่มีสารัตถะอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก เช่น ให้ข้อคิดคติเตือนใจ กำลังใจ เป็นแบบอย่างที่ดีงาม” ผลงานของหยก บูรพาถือเป็นตัวอย่างภาพเหมารวมของชาวจีนในนวนิยายไทยว่าเป็นกลุ่มชาวจีนที่พึงประสงค์เพราะมีความจงรักภักดีต่อแผ่นดินไทยและมีความต้องการกลืนกลายเป็นไทย

นันทนัย ประสานนาม (2553, หน้า 129) เสนอว่า “ประวัติศาสตร์ของจีนพลัดถิ่นหรือจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยที่เป็นกระแสหลัก คือ ‘ประวัติศาสตร์ของผู้ขายจีนแต่จิว’ ดังนั้น การเขียนประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาจึงแฝงการกดทับหลงลืมทั้งมิติเพศสถานะและชาติพันธุ์” ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความคิดของนันทนัยที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์กระแสหลักว่าเป็นประวัติศาสตร์ของผู้ขายชาวจีนแต่จิว เนื่องจากเมื่อได้ศึกษากลุ่มบรรณกรรมทั้งบันเทิงคดีและสารคดีที่กล่าวถึงชาวจีนในบริบทสังคมไทยพบว่าล้วนแล้วแต่ให้ความสำคัญกับชาวจีนแต่จิวทั้งสิ้น งานวิทยานิพนธ์ของเพ็ญภา หนองสอาด (2550) เรื่อง ภาพลักษณ์ของชาวจีนในเมืองไทยที่ปรากฏในนวนิยายไทย พ.ศ. 2512-2533 แสดงให้เห็นพลวัตของภาพลักษณ์ชาวจีนในนวนิยายไทยจากภาพลักษณ์เป็น “คนอื่น” ผู้ร้าย ศัตรู กลุ่มผู้มีอิทธิพล “คอมมิวนิสต์” คนไม่มีคุณธรรม มาจนถึงภาพลักษณ์เป็น “จีนสยาม” มีการปรับตัวกลายเป็นไทย ซึ่งภาพลักษณ์ของชาวจีนในงานของเพ็ญภาถือเป็นภาพเหมารวมที่มีการรับรู้ในสังคมไทย

ต่อมางานสุชาวดี เกษมณี (2555) ศึกษาวรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย เป็นการศึกษ้อัตลักษณ์จีนในตัวบทวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีและสารคดีช่วง พ.ศ. 2510-2550 ผลการวิจัยพบว่าวรรณกรรมไทยสะท้อนอัตลักษณ์จีน 4 ด้าน คือ ด้านสัมพันธ์ทางครอบครัวและระบบเครือญาติ ด้านภาษาจีน ด้านอุปการกิจ และด้านประเพณี โดยงานของสุชาวดีถือเป็นการศึกษ้อัตลักษณ์ชาวจีนภายใต้แนวคิดปฏิฐานนิยม (positivism) ที่ศึกษ้อัตลักษณ์ในมุมมองการสะท้อนความเป็นจริง

งานวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การรับรู้ความเป็นจีนในสังคมไทยมักให้ความสำคัญกับกลุ่มชาวจีนแต่จีนและอำนาจชายเป็นใหญ่หรือปิตาธิปไตย ซึ่งในที่นี้หมายถึง “วิธีคิดและแบบแผนปฏิบัติอันมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญ คุณค่า และอภิสิทธิ์แก่ผู้ชายเหนือกว่าผู้หญิง” (เสนาะ เจริญพร, 2548, หน้า 299) และพบว่าเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปมาจนถึงในทศวรรษ 2530 ผู้หญิงชาวจีนเริ่มมีบทบาทมากขึ้น “สถิติรายงานว่าปลายทศวรรษ 2530 มีผู้หญิงทำงานวิชาชีพ และงานด้านเทคนิคมากกว่าผู้ชาย” (คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2559, หน้า 289) คริสและผาสุกยังได้กล่าวถึงทศวรรษ 2530-2540 ว่าในช่วงเวลานี้ครอบครัวจีนไทยระดับชั้นนำจะให้โอกาสลูกสาวบางคนรับผิดชอบเป็นผู้บริหารใหญ่ เช่น ชนัตถ์ ปิยะอยู่ในเครือโรงแรมดุสิตธานี และศุภลักษณ์ อัมพข จากกลุ่มเดอะมอลล์ แต่ทว่าภาพหญิงชาวจีนที่ถูกผลิตซ้ำผ่านวรรณกรรมและประดิษฐกรรมทางวัฒนธรรมต่าง ๆ ยังคงเป็นภาพเหมารวมว่าผู้หญิงชาวจีนส่วนใหญ่ยังอยู่ในสถานะรองภายใต้อำนาจชายเป็นใหญ่ โดยมีตัวอย่างงานศึกษาผู้หญิงชาวจีนในวงวรรณกรรมไทยตั้งแต่ทศวรรษ 2530 พัทรี วราศรัย (2537) เขียนวิทยานิพนธ์เรื่องนวนิยายที่เสนอภาพสังคมชาวจีนในเมืองไทย งานวิจัยของพัทรีเป็นการศึกษาที่เน้นองค์ประกอบวรรณกรรมและประเด็นสถานภาพทางสังคมระหว่างชายหญิงในครอบครัวจีน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าเพศชายยังคงมีสถานภาพทางสังคมสูงกว่าเพศหญิง

ต่อมาพบงานวิจัยที่ศึกษาหญิงชาวจีนในวรรณกรรมที่เป็นลักษณะเฉพาะประเด็นมากขึ้น เช่น วิทยานิพนธ์ของกิตติยา วิทยาประพัฒน์ (2555) เรื่อง สถานภาพและบทบาทสตรีในครอบครัวไทยเชื้อสายจีนในนวนิยายไทยแนวชีวิตครอบครัวปีพ.ศ. 2538-2546 เป็นการศึกษาบริบทต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับนวนิยาย ได้แก่ ภูมิหลังทางสังคมทั้งด้านโครงสร้างครอบครัวและการผสมกลมกลืน พัฒนาการของนวนิยายเกี่ยวกับจีนในประเทศไทย แนวการประพันธ์ของผู้เขียน ซึ่งงานของกิตติยายังคงเน้นไปที่สถานภาพและบทบาทของหญิงชาวจีนภายใต้อิทธิพลของอำนาจชายเป็นใหญ่

นอกจากนี้ยังมีงานของ Zarchi (2011) เรื่อง หญิงเชื้อสายจีนในนวนิยายไทย: การต่อรองแห่งอัตลักษณ์ เพศสถานะและการเปลี่ยนรุ่น เป็นการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงบทบาทและสถานะของผู้หญิงชาวไทยจีน โดยแสดงให้เห็นการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางไทยจีนทำให้อัตลักษณ์หญิงจีนเปลี่ยนไปส่งผลให้ลูกสาวได้รับการยอมรับมากขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยในอดีตเกี่ยวกับชาวจีนในวรรณกรรมไทย ผู้วิจัยพบว่าแม้จะมีการศึกษาชาวจีนในวรรณกรรมไทยแต่ล้วนเป็นงานวิจัยที่มีฐานคิดอยู่กับแนวคิดวรรณกรรมสะท้อนสังคมเป็นส่วนใหญ่และเป็นงานที่นำเสนอให้เห็นภาพเหมารวมของชาวจีนแต่จีนในวรรณกรรมไทย แม้จะมีงานวิจัยที่ศึกษาผู้หญิงชาวจีนในวรรณกรรมไทยแต่ผู้หญิงยังคงถูกนำเสนอให้มีสถานะรอง และยังไม่มีการศึกษาผู้หญิงชาวจีนโดยใช้มโนทัศน์เกี่ยวกับ “พื้นที่” และ “สถานที่” ที่ส่งผลต่อการต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์ของผู้หญิงจีนในวรรณกรรมไทย ซึ่งในการศึกษาค้นค้านำเสนอให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่บ้านกับการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีนที่ถูกนำเสนอภายใต้พื้นที่นวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ซึ่งส่งผลกับการต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์ของผู้หญิงชาวจีน

วิธีการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับการผันสถานที่เป็นพื้นที่ซึ่งส่งผลต่อการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีนในนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เรื่อง *ทวนตะวัน* ซึ่งมีขั้นตอนในการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษานวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน*
2. ทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อเพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดการวิจัยประกอบด้วย
 - 2.1 นิยามและขนบนวนิยายโรมานซ์ของ Regis (Regis, 2003 อ้างถึงใน นัทธนี ประสานนาม, 2559)
 - 2.2 นิยามและลักษณะของวรรณกรรมประเภทนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Romance) ของ Ramsdell (Ramsdell, 2012)
 - 2.3 แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการศึกษาการเมืองวัฒนธรรมของ Jordan and Weedon (Jordan & Weedon, 1995)
 - 2.4 มโนทัศน์เกี่ยวกับ“พื้นที่”ของ Baker and Jane (Barker & Jane, 2016) ร่วมกับนิยามและการจัดประเภทพื้นที่ของ Lefebvre (Lefebvre, 1991 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ, 2557) และศุภมณฑา สุภานันท์ (2554)
 - 2.5 มโนทัศน์เกี่ยวกับ “สถานที่”ของ Relph (Relph, 2002 อ้างถึงใน นัทธนี ประสานนาม, 2553)
 - 2.6 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับอัตลักษณ์จีนในวรรณกรรมไทย
 - 2.7 เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาวจีนและสังคมจีนในประเทศไทย
3. วิเคราะห์ข้อมูลจากตัวบทตามกรอบแนวคิด
4. นำเสนอผลการวิเคราะห์ในประเด็นต่าง ๆ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยแล้วนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (description analysis)

ผลการวิจัย

ทวนตะวัน ในฐานะนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์

ผู้วิจัยศึกษานิยามนวนิยายโรมานซ์ของ Ramsdell (2012) จากหนังสือ *Romance Fiction: A Guide to the Genre* ร่วมกับขนบนวนิยายโรมานซ์ของ Regis (Regis, 2003 อ้างถึงใน นัทธนี ประสานนาม, 2559) Regis ได้เสนอขนบนวนิยายโรมานซ์ที่มีตัวละครเอกหญิงเป็นศูนย์กลางผ่านองค์ประกอบ 8 ประการ โดยผู้วิจัยวิเคราะห์นวนิยายเรื่องนี้ด้วยองค์ประกอบ 8 ประการควบคู่กับการอภิปรายร่วมกับประเด็นทางชาติพันธุ์เพื่อทำความเข้าใจวรรณกรรมกลุ่มนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ ดังนี้

องค์ประกอบที่ 1 คือ การวาดภาพสังคม (society defined) หมายถึง “สังคมที่เป็นฉากท้องเรื่องในนวนิยายโรมานซ์มักเป็นสังคมที่บ่งพร่อง ลำห้อย หรือศีลธรรมเสื่อมถอย โดยมีก๊กด้นบังคับตัวละครเอกหญิงและชาย” (Regis, 2003 อ้างถึงใน นัทธนี ประสานนาม, 2559, หน้า 456) ผลการวิจัยพบว่านวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* วาดภาพสังคมในสองช่วงเวลาสลับกัน คือ ช่วงแรกเป็นช่วงเวลาตัวละครเอกหญิงเป็นนักศึกษาซึ่งครอบครัวมาเปิดร้านชำตรงข้ามบ้านตัวละครเอกชาย เป็นช่วงเวลาสังคมไทยให้ความสำคัญกับอำนาจจากระบอบข้าราชการไทย โดยครอบครัวตัวละครเอกชายมีบิดาเป็นนายทหารเรือสัญญาบัตรทำให้คุณนายเกยร

มารดาบุญธรรมของตัวละครเอกชายมีความคิดต่อกลุ่มชาวจีนว่าเป็นกลุ่มคนต่ำต้อยด้อยวัฒนธรรมเนื่องจากปัจจัยด้านความต่างทางชาติพันธุ์และความต่างชนชั้นตัวละครเอกหญิงจึงไม่คู่ควรกับลูกชายของตน

การวาดภาพสังคมอีกช่วงหนึ่ง คือ การเล่าเหตุการณ์ในทศวรรษ 2530 เป็นช่วงเวลาที่มีย่านชนชั้นกลางมากขึ้นและมีบทบาทสำคัญในสังคมโดยเฉพาะกลุ่มนายทุนจีนในไทย ซึ่งครอบครัวของตัวละครเอกหญิงเป็นครอบครัวที่ประกอบอาชีพทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์จนประสบความสำเร็จเป็นระดับมหาเศรษฐีและเป็นที่รู้จักในสังคม นวนิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นการขยายตัวของสังคมเศรษฐกิจในทศวรรษ 2530 รวมทั้งมุมมองและการดำเนินชีวิตตามระบอบทุนนิยมของครอบครัวตัวละครเอกหญิงซึ่งมีลักษณะเป็นโลกใหม่และเป็นข้อตรงข้ามกับโลกเก่าของกลุ่มผู้ดีไทยในครอบครัวตัวละครเอกชายที่กำลังค่อย ๆ ล่มสลาย

องค์ประกอบที่ 2 คือ การพบ (meeting) หมายถึง “การพบกันครั้งแรกระหว่างตัวละครเอก ร่องรอยความขัดแย้งมักนำเสนอมานองประกอบนี้” (Regis, 2003 อ้างถึงใน นันทนัย ประสานนาม, 2559, หน้า 456) ผลการวิเคราะห์พบว่าตัวละครเอกชายและตัวละครเอกหญิงได้พบกันครั้งแรกที่บริเวณตึกแถวซึ่งเป็นที่อยู่ของคนจีนแต่จ้าวและอยู่ตรงข้ามกับบ้านของตัวละครเอกชาย ในการพบกันครั้งแรกนั้นตัวละครเอกชายไม่ได้ให้ความสำคัญกับตัวละครเอกหญิงชาวจีนมากนัก ซึ่งนวนิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นความต่างของคนทั้งคู่ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ ความต่างทางชนชั้นและชาติพันธุ์ ตัวอย่างเช่น ตัวละครเอกหญิงชาวจีนเปิดร้านขายอยู่ตรงข้ามได้พบตัวละครเอกชายที่เพิ่งกลับจากต่างประเทศกำลังเข้าบ้าน ดังข้อความตัวอย่าง “เด็กสาวเหลียวมองโดยไม่ได้ตั้งใจ แสงโคมเหนือประตูศาลสองมายังคงทวน้ำรูปไข่ ผิวสะอาดสีเรื่ออย่างคนที่เพิ่งกลับมาจากประเทศหนว้นัยน์ตาคมลึกมองหล่อนแวบหนึ่งก่อนจะเลื่อนกระจกขึ้นตามเดิม” (ว.วินิจฉัยกุล, 2539, หน้า 89)

การพบและมีปฏิสัมพันธ์ครั้งแรกเนื่องจากอามาของตัวละครเอกหญิงถูกคุณนายเกยูรมารดาบุญธรรมของตัวละครเอกชายเรียกไปตำหนิตที่บ้านซึ่งสร้างความไม่พอใจให้กับตัวละครเอกหญิงและครอบครัวผู้วิจัยได้ตั้งข้อสังเกตว่า อามาในที่นี้เป็นตัวแทนของความเปิ่นจีนและเป็นบุคคลสำคัญในครอบครัว การที่อามาถูกกดขี่ข่มเหงจากครอบครัวตัวละครเอกชายจึงแสดงให้เห็นว่าความต่างทางชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ขัดขวางสำคัญที่ส่งผลกับความรักและความสัมพันธ์ของตัวละครเอกต่างชาติพันธุ์

องค์ประกอบที่ 3 คือ สิ่งกีดขวาง (barrier) หมายถึง “ความขัดแย้งที่ทำให้ตัวละครเอกลงเอยกันไม่ได้ สิ่งกีดขวางภายนอก คือ สภาพแวดล้อมที่ตัวละครดำรงอยู่ ภาพสังคมที่วาดไว้ตอนต้นเรื่อง สถานะทางเศรษฐกิจ กฎเกณฑ์ทางสังคม ระยะห่างทางภูมิศาสตร์ และสิ่งกีดขวางภายในมาจากทัศนคติ อารมณ์ คุณค่า และความเชื่อที่ต่างฝ่ายต่างยึดถือ” (Regis, 2003 อ้างถึงใน นันทนัย ประสานนาม, 2559, หน้า 456) สิ่งกีดขวางสำคัญในนวนิยายเรื่อง ทานตะวัน คือ ความต่างทางชาติพันธุ์ โดยครอบครัวตัวละครเอกชายมีความคิดเห็นต่อตัวละครเอกหญิงและครอบครัวว่าเป็นกลุ่มชาวจีนที่มีความต่ำต้อยและมีความต่างทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ยังมีความต่างทางชนชั้นและสถานะทางเศรษฐกิจที่ส่งผลกับอัตลักษณ์ของตัวละครเอกหญิงชาวจีนและความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์ โดยภายหลังเมื่อตัวละครเอกหญิงมีฐานะมั่นคงในระดับมหาเศรษฐีมารดาของตัวละครเอกชายก็ยังไม่ยอมรับ แสดงให้เห็นว่าสิ่งกีดขวางที่เกิดจากความต่างทางชาติพันธุ์ไม่ถูกแก้ไข ดังข้อความตัวอย่าง “คุณเกยูรก็มึนศีรษะเนิบๆ บอกตัวเองว่า...โอ้ห่วยคนนี้นั่นกล้าดีทำทางมันหนักแน่นกว่าสาริศเลียดอีก คงเป็นเพราะมันเคยค้าขาย เคยพบปะผู้คนมาร้อยแปด มันถึงกล้าเดินหน้า ไม่สำรวมอย่างลูกชายเธอ” (ว.วินิจฉัยกุล, 2539, หน้า 788)

สืบเนื่องจากนวนิยายเรื่อง ทานตะวัน ถูกเขียนขึ้นในปี 2539 เป็นช่วงเวลาที่ชนชั้นกลางในไทยมีจำนวนมากขึ้นโดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาวจีนในสังคมไทย ความเป็นจีนได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายมากขึ้น

ในช่วงเวลานั้น โดยเฉพาะกลุ่มนายทุนจากการประกอบธุรกิจและการสะสมทุน แต่เมื่อผู้วิจัยศึกษานวนิยายเรื่องนี้กลับพบว่า ตัวละครคุณนายเกอรัมเบญจธรรมที่มีส่วนสำคัญกับชีวิตสาริศตัวละครเอกชายยังคงต่อต้านตัวละครเอกหญิงและครอบครัวจากความต่างทางชาติพันธุ์ แสดงให้เห็นว่าประเด็นทางชาติพันธุ์ที่มาเกาะเกี่ยวและสนทนากับชนบของนวนิยายโรมานซ์เป็นสิ่งกีดขวางที่ไม่สามารถทำลายได้

นอกจากนี้ยังมียอดประกอบที่ 4 ที่เกี่ยวกับประเด็นทางชาติพันธุ์ได้มาสนทนาด้วย ได้แก่ “ความดึงดูดใจ (attraction) คือ เงื่อนไขที่ทำให้ตัวละครเอกเกาะเกี่ยวกันยาวนานพอที่จะข้ามผ่านสิ่งกีดขวาง ความดึงดูดใจมีที่มาจากส่วนผสมระหว่างความชอบทางเพศ มิตรภาพ การมีจุดหมายร่วมกัน ความคาดหวังของสังคม และประเด็นทางเศรษฐกิจ” (Regis, 2003 อ้างถึงใน นันทนัย ประสานนาม, 2559, หน้า 456) เห็นได้จากในช่วงที่ตัวละครเอกชายกลับมาเจอตัวละครเอกหญิงอีกครั้งและพบว่าตัวละครเอกหญิงมีความต่างกับสมัยก่อนที่ได้พบกัน ดังตัวอย่าง “หลีส่องเป็นผู้หญิงฉลาด แล้วที่ผมชอบเขาคือเขายังโง่งชีวิตแบบเก่า ๆ กับยาของเขาได้แนบแน่นดีมากทำให้ครั้งหนึ่งเขาเป็นคนรุ่นใหม่ แต่อีกครั้งหนึ่งเขาก็ยังไม่ทิ้งความลึกลับโง่งไยกับคนรุ่นเก่า แม้หรือคิดมัยครั้นมันทำให้เขาสุขุมกว่าที่จะมองไปข้างหน้าอย่างเดียวน” (ว.วินิจฉัยกุล, 2539, หน้า 534)

บทตัดตอนข้างต้นแสดงให้เห็นว่า สำหรับตัวละครเอกชายนั้นแม้ตัวละครเอกหญิงชาวจีนจะกลายเป็นกลุ่มนายทุนแต่ประเด็นทางชาติพันธุ์ของความเป็นจีนก็ยังถูกกล่าวถึงผ่านความผูกพันระหว่างตัวละครเอกหญิงกับอาม่าที่ยังยึดโยงกับอัตลักษณ์จีนอย่างเข้มข้น เช่น การใช้ภาษาจีนในการสื่อสารระหว่างอาม่ากับหลาน การเข้าไปอยู่ในพื้นที่ของอาม่าที่มีการจัดตกแต่งแสดงถึงอัตลักษณ์จีนและการพาอาม่ากลับไปอยู่ในบ้านหลังเก่าและใช้ชีวิตแบบยุคก่อนที่ตัวละครเอกหญิงชาวจีนจะมีฐานะมั่นคงเป็นระดับมหาเศรษฐี พฤติกรรมดังกล่าวส่งผลต่อความดึงดูดใจให้ตัวละครเอกชายมีต่อตัวละครเอกหญิง

องค์ประกอบที่ 5 คือ การเผยความรู้สึก (declaration) “เป็นตัวแทนของการพังทลายของสิ่งกีดขวางในเรื่องที่มีตัวละครเอกหญิงเป็นศูนย์กลาง การเผยความรู้สึกมักจะอยู่ปลายเรื่องหลังจากการเลือกคู่ โดยอาจแยกกันระหว่างตัวละครเอกหญิงชาย” (Regis, 2003 อ้างถึงใน นันทนัย ประสานนาม, 2559, หน้า 456-457) การเผยความรู้สึกในนวนิยายเรื่องนี้เกิดขึ้นภายหลังจากที่ตัวละครเอกหญิงได้ไปพบกับคุณนายเกอรัมมารดาของตัวละครเอกชายและทำให้รับรู้ว่าคุณนายเกอรัมไม่สามารถรับเธอได้ แต่ถึงกระนั้นตัวละครเอกชายก็เลือกกลับมาหาตัวละครเอกหญิงอีกครั้งและยืนยันความรักของตนเองที่มีต่อตัวละครเอกหญิงชาวจีน

องค์ประกอบที่ 6 คือ การตายเป็นพิธี (point of ritual death) หมายถึง “ตัวแทนของช่วงเวลาที่เราทิ้งเล้าคลาปมขัดแย้งที่วาดหวังดูเหมือนเป็นไปไม่ได้ และสิ่งกีดขวางในเรื่องแข็งแกร่งเกินกว่าจะข้ามไปเป็นจังหวะสุดท้ายของเรื่องที่สร้างวิกฤตอันโศกเศร้าสูงสุดก่อนจะคลี่คลาย ตัวละครเอกหญิงมักเป็นเป้าของการตายเป็นพิธี” (Regis, 2003 อ้างถึงใน นันทนัย ประสานนาม, 2559, หน้า 457) เหตุการณ์ที่จัดเป็น “การตายเป็นพิธี” และแสดงให้เห็นประเด็นชาติพันธุ์ที่เข้าไปสนทนากับชนบของนวนิยายโรมานซ์คือ เหตุการณ์ที่ตัวละครเอกหญิงได้นัดพบกับคุณนายเกอรัมมารดาของตัวละครเอกชายในตอนท้ายเรื่องซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าประเด็นชาติพันธุ์เป็นสิ่งกีดขวางสำคัญในความรักระหว่างตัวละครเอกไทย-จีนและไม่สามารถถูกทำลายได้แม้ตัวละครเอกหญิงจะมีฐานะมั่นคงเป็นระดับมหาเศรษฐีแล้วก็ตามแต่ยังไม่เป็นที่ยอมรับของครอบครัวตัวละครเอกชาย

สุดท้ายแม้ตัวละครเอกหญิงชาวจีนจะเลือกคืนแหวนและคืนสาริศให้กับคุณนายเกอรัมมารดาบุญธรรม ซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้ดีไทย แต่ตัวละครเอกชายตัดสินใจนำแหวนดังกล่าวกลับมามอบให้ตัวละครเอกหญิงอีกครั้งนำไปสู่องค์ประกอบที่ 7 คือ การระลึกได้ (recognition) ในนวนิยายโรมานซ์ตัวละครเอกหญิงคือ “ศูนย์กลางฉากที่แสดงการระลึกได้ หากสิ่งกีดขวางอยู่นอกสิ่งนั้นจะถูกขจัดไปหรือสูญเสียความสำคัญ

ในเรื่องที่สิ่งกีดขวางอยู่ภายในตัวละครเอกหญิงจะตระหนักรู้จิตใจตัวเองดีขึ้น” (Regis, 2003 อ้างถึงใน นัทธนี ประสานนาม, 2559, หน้า 457) ดังตัวอย่างเช่น “คุณอย่าทำให้ฉันลำบากใจมากกว่านี้เลยค่ะ.... ไม่ใช่นักพรอที่คนไม่เคยแพ้อย่างฉันจะต้องยอมรับว่าตัวเองแพ้” (ว.วินิจฉัยกุล, 2539, หน้า 806) และตัวละครเอกชายได้กล่าวว่า “แต่ก็คงไม่ยากเท่าคนที่ไม่เคยจนอย่างผมจะต้องจนให้ได้” (ว.วินิจฉัยกุล, 2539, หน้า 807)

การที่ตัวละครเอกชายนำแหวนมามอบให้กับตัวละครเอกหญิงอีกครั้งในพื้นที่ของตัวละครเอกหญิง ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าสามารถนำไปสู่องค์ประกอบที่ 8 ของนวนิยายโรมานซ์ คือ การสมรสสมรส (betrothal) “เป็นฉากที่ร้องขอและตอบรับการสมรส หากการร้องขอและตอบรับแยกขาดจากกันเป็นสองตอน นวนิยายจะเน้นการเผชิญหน้ากับสิ่งกีดขวางภายในที่ทำให้กระบวนการทั้งสองถูกแยกจากกัน” (Regis, 2003 อ้างถึงใน นัทธนี ประสานนาม, 2559, หน้า 457)

ผลการวิเคราะห์ ทานตะวัน ในฐานะนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์อธิบายให้เห็นว่านวนิยายเรื่องนี้จัดเป็นนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เนื่องจากการกล่าวถึงความรักและความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์เป็นโครงเรื่องหลักรวมถึงแสดงให้เห็นลักษณะสำคัญของตัวบทวรรณกรรมกลุ่มนี้คือการสนทนากันระหว่างชนของนวนิยายโรมานซ์ผ่านองค์ประกอบทั้ง 8 ประการกับประเด็นทางชาติพันธุ์ ซึ่งในที่นี้คือประเด็นทางชาติพันธุ์ของกลุ่มชาวจีน โดยความต่างระหว่างชาติพันธุ์ถือเป็นสิ่งกีดขวางที่เป็นอุปสรรคสำคัญในความรักและความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครเอกต่างชาติพันธุ์

2. การเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีนผ่านพื้นที่

ในหัวข้อนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ให้เห็นว่าภายใต้พื้นที่นวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เรื่อง ทานตะวัน นำเสนอความสำคัญของ ‘บ้าน’ รวมทั้งเสนอปฏิสัมพันธ์ของตัวละครภายในพื้นที่ระหว่างชาติพันธุ์ อันจะนำไปสู่การต่อรองอำนาจภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างชาติพันธุ์อย่างไร ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

2.1 บ้าน: ความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่และพื้นที่กับอัตลักษณ์ไทย-จีน

นิยามสถานที่ของ Relph (Relph, 2002 อ้างถึงใน นัทธนี ประสานนาม, 2553) แสดงให้เห็นความหมายของสถานที่ที่สัมพันธ์กับความหมายพื้นที่โดยการศึกษาสถานที่ในครั้งนั้นได้ศึกษาเพียงแค่สถานที่ในฐานะฉากแสดงการกระทำของตัวละครเท่านั้น แต่ผู้วิจัยศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่กับพื้นที่ โดยแสดงให้เห็นการผันสถานที่ไปเป็นพื้นที่ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายใต้การปฏิสัมพันธ์ของตัวละครต่างชาติพันธุ์ และนำไปสู่การต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์ไทย-จีนของตัวละครเอกหญิงชาวจีน จากความหมายพื้นที่ของ Barker and Jane แสดงให้เห็นว่าสิ่งสำคัญประการหนึ่งของพื้นที่ คือ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างของสองสิ่ง ในที่นี้คือความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคนสองชาติพันธุ์ คือไทยและจีนที่มาปฏิสัมพันธ์กันภายในขอบเขตของสถานที่ซึ่งแสดงให้เห็นความหมายของพื้นที่และสถานที่มีความสัมพันธ์กัน

นวนิยายเรื่อง ทานตะวัน กล่าวถึงความหมายของบ้านในยุคหนึ่งตามทัศนะของกลุ่มผู้ดีไทย เป็นการกล่าวถึงบ้านในฐานะพื้นที่ทางสังคมที่มาจากความต่างทางชาติพันธุ์และชนชั้น พื้นที่บ้านของกลุ่มผู้ดีไทยที่เป็นคฤหาสน์เป็นพื้นที่สงวนและจะให้คนกลุ่มเดียวกันเข้าไปในบ้านเท่านั้น โดยมีตัวอย่างมุมมองของตัวละครเอกหญิงที่มีต่อบ้านที่เป็นคฤหาสน์ของกลุ่มผู้ดีไทย ดังนี้ “บ้านของเขาเป็นบ้านใหญ่โตกว่าบ้านของหล่อน ลักลิบเท่าใด เท่าที่หล่อนเคยเห็นแวบ ๆ ตอนประตูเปิดและปิดแต่ละครั้ง ดูเป็นบ้านที่โอ่อามีสง่าราศีแบบบ้านผู้ดีรุ่นเก่า แต่ถ้อยคำและแววตาของเด็กหนุ่มแสดงว่าเขาไม่มีความสุขที่จะอยู่ในบ้านสวยหลังนี้” (ว.วินิจฉัยกุล, 2539, หน้า 107)

บทตัดตอนข้างต้นแสดงให้เห็นมุมมองของตัวละครเอกหญิงชาวจีนที่มีต่อบ้านของกลุ่มผู้ดีไทย ที่มาจากความต่างทางชาติพันธุ์และชนชั้น และการที่เธอกล่าวว่าเธอเห็นบ้านหลังนี้เฉพาะเวลาเปิดปิดแสดงให้เห็นการใช้อำนาจของกลุ่มผู้ดีไทยในตัวบ้านที่ไม่เปิดให้บุคคลภายนอกโดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนที่อาศัยอยู่ติดแถวตรงข้ามเข้าไป เหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของตัวละครเอกชายหญิงคือ ตอนที่มาถูกตำรวจแจ้งจับข้อหาบุกรุก แสดงให้เห็นการใช้อำนาจผ่านพื้นที่บ้านของกลุ่มผู้ดีไทยในการขีดพรมแดนให้ตัวละครจีนเมื่อคุณนายเกยูรไม่พอใจที่รู้ว่าหลานสาวสานสัมพันธ์กับลูกชาย ดังตัวอย่าง “บ้านตรงข้ามนี้แหละ คุณนายเจ้าของบ้านแกล้งเป็นอะไรยังงั้นก็ไม่เห็น รู้แต่ว่าแกล้งตำรวจป้อมปากขอยมาจับไป หว่าอาซิมบุกรุกเข้าไปในบ้านแกล” (ว.วินิจฉัยกุล, 2539, หน้า 620)

ตัวอย่างข้างต้นนอกจากแสดงให้เห็นการใช้อำนาจในพื้นที่บ้านของกลุ่มผู้ดีไทยต่อกลุ่มชาวจีนแล้วคุณนายเกยูรยังมอบความเป็นอื่นที่ต่ำต้อยและแตกต่างให้กับอัตลักษณ์จีน โดยในครั้งแรกที่มาถูกเรียกไปที่บ้านคุณนายเกยูรเพื่อตักเตือนเรื่องความไม่เหมาะสมที่หลานสาวมามาสานสัมพันธ์กับลูกชายของเธอ และเหตุการณ์นี้เป็นเหตุการณ์ครั้งที่ 2 ภายหลังจากที่ตัวละครเอกชายหญิงสานสัมพันธ์กันแล้วแต่คุณนายเกยูรยังคงไม่ยอมรับซึ่งเป็นสิ่งกีดขวางสำคัญตามองค์ประกอบของนวนิยายโรมานซ์แสดงให้เห็นว่ากลุ่มชาวจีนเป็นกลุ่มที่ถูกทำให้ด้อยกว่าเนื่องจากความต่างทางชาติพันธุ์และชนชั้น กลุ่มผู้ดีไทยจึงสามารถใช้อำนาจจริงแกลและปรักปรำได้ผ่านพื้นที่บ้านของตนเอง

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่แสดงให้เห็นการใช้อำนาจผ่านพื้นที่ภายในบ้านซึ่งเกี่ยวข้องกับความต่างระหว่างชาติพันธุ์และชนชั้นคือ การสร้างความหมาย “บ้านตึกแถว” ของกลุ่มคนจีนให้มีความด้อยวัฒนธรรมต่างจากกลุ่มผู้ดีชาวไทย เป็นชาวบ้านที่ไร้เกียรติไร้ศักดิ์ศรี

“ไอพวกตึกแถวนี้แหละ มั่งง่าย สะเพร่า มันมาโยนทิ้งให้พื้นหน้าบ้านมัน” เธอนึกสรุปพลางมองตึกแถวเล็ก ๆ ไม่ก็ห้องฟากตรงข้ามหน้าบ้านเธอด้วยความขุ่นใจ บางห้องก็เปิดประตูเหล็กหน้าร้านแล้ว เจ้าของห้องออกมาทำอะไรอยู่บนลานซีเมนต์หน้าร้าน บางร้านก็ยังปิดอยู่หรือเปิดเพียงครึ่งเดียว คนที่อยู่อาศัยตรงนั้นล้วนแต่อยู่กันมานานนับสิบปี แต่ไม่เคยมีการโอภาปราศรัยระหว่างคุณเกยูรกับคนเหล่านั้น

(ว.วินิจฉัยกุล, 2539, หน้า 181)

“บ้านตึกแถว” กับครอบครัวตัวละครเอกหญิงชาวจีนและกลุ่มชาวจีนแต่จิวที่อยู่ในบ้านดังกล่าวแสดงความหมายของพื้นที่ประเภทที่ 3 ตามแนวคิดของ Lefebvre ที่มีความต่างกับกลุ่มผู้ดีไทยที่อยู่ในคฤหาสน์ ตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพของบ้านที่ต่างกันจนถึงมุมมองเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาวจีนที่มีความต่างทางชาติพันธุ์ซึ่งส่งผลถึงความต่างวัฒนธรรม มีความมั่งง่าย สะเพร่า ไม่มีความรู้และแสดงถึงการขาดการอบรมซึ่งตัวละครกลุ่มผู้ดีไทยไม่ควรจะไปมีปฏิสัมพันธ์ด้วย

ตลอดเรื่องจะเห็นว่าตัวละครคุณนายเกยูรซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มผู้ดีไทยไม่เคยไปมีปฏิสัมพันธ์กับคนที่อยู่อาศัยในบ้านตึกแถว รวมทั้งไม่คิดแม้จะจดจำชื่อของตัวละครเอกหญิงชาวจีนและครอบครัว มีเพียงการส่งแม่บ้านคนสนิทไปซื้อของที่ร้านขายของชำของตัวละครเอกหญิง การให้แม่บ้านคนสนิทไปซื้อของกับบ้านตัวละครเอกหญิงมีนัยยะหนึ่งก็คือ แม่บ้านมีสถานะที่ต่ำกว่าคุณนายเกยูรจึงเหมาะสมที่จะเป็นคนสื่อสารกับคนในตึกแถวซึ่งเป็นคนระดับเดียวกัน ตัวบทนวนิยายแสดงให้เห็นว่าตัวละครแม่บ้านมักใช้คำเรียกตัวละครเอกหญิงและครอบครัวอย่างดูถูกเสมอ เช่น “ม้วย เอาขนมปังสองแผ่น” หล่อนพูดไม่มีหางเสียง ฟังเป็นการออกคำสั่งตามความเคยชิน และกำชับแถมท้ายประโยคด้วยความเคยชินอีกนั่นแหละว่า “ทาเนยหนา ๆ หน่อย คราวที่แล้วทา

บางนิตเดียวแล้วขนมปังอย่าให้แข็งห่อ ไม่จั้นนะฉันไม่ให้สดางค์” (ว.วินิจฉัยกุล, 2539, หน้า 109-110) หรือมีคำเรียกร้านค้าของครอบครัวตัวละครเอกหญิงว่า ร้านเจ็ก เป็นต้น

จากที่กล่าวมาทั้งหมดแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความหมายของสถานที่และพื้นที่กับอัตลักษณ์ไทย-จีนที่ถูกนำเสนอผ่านตัวบทนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เรื่อง *ทานตะวัน* ในช่วงเวลาหนึ่งที่กลุ่มผู้ดีไทยมีอำนาจ บ้านที่เป็นคฤหาสน์ของกลุ่มผู้ดีไทยจะถูกกันไว้เป็นพื้นที่หวงห้ามที่กลุ่มชาวจีนไม่ควรเข้าไปปฏิสัมพันธ์ด้วย รวมทั้งมีการใช้อำนาจผ่านพื้นที่บ้านและให้ความหมายที่กดให้เป็นอื่นและต่ำต้อยกับที่อยู่อาศัยและกลุ่มตัวละครเอกหญิงชาวจีน แสดงให้เห็นความหมายที่ทับซ้อนกันของสถานที่และพื้นที่ ซึ่งอยู่ภายใต้กรอบของชนชั้นและชาติพันธุ์ทำให้ตัวละครเอกหญิงชาวจีนและครอบครัวถูกผลักให้เป็นอื่นจากการอยู่ภายในตึกแถวที่มีนัยยะถึงความต่างทางชาติพันธุ์ ความต่างชนชั้น และค่านิยมวัฒนธรรม โดยในหัวข้อถัดไปจะนำเสนอให้เห็นการต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์ตนเองผ่านพื้นที่และความหมายของบ้านที่มีความเปลี่ยนแปลงเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป

2.2 นายทุนหญิงจีนกับการยืนยันตัวตนและต่อรองอำนาจผ่านพื้นที่

เมื่อเวลาผ่านมาถึงทศวรรษ 2530 ครอบครัวของตัวละครเอกชายประสบปัญหาทางเศรษฐกิจทำให้มีฐานะไม่มั่นคงเช่นเดิมหลังจากบิดาที่เป็นนายทหารสัญญาบัตรเสียชีวิตลง ต่างจากครอบครัวของตัวละครเอกหญิงที่มีฐานะในระดับมหาเศรษฐี โดยในช่วงเวลานี้ “บ้าน” ถูกให้ความหมายใหม่ที่แตกต่างกันในแต่ละชาติพันธุ์และเป็นช่วงที่ตัวละครเอกหญิงและครอบครัวได้กลับมาแก้แค้นครอบครัวตัวละครเอกชายผ่านการใช้อำนาจที่มาจากทุนภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่และพื้นที่ จากหัวข้อที่ผ่านมาบ้านของกลุ่มผู้ดีไทยสื่อความหมายถึงอำนาจและความมั่นคงที่เกิดจากตำแหน่งหน้าที่ของข้าราชการไทยที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ดังนั้นเมื่อบิดาหมดอำนาจและเสียชีวิตทำให้ความมั่นคงของบ้านสูญสลายไปด้วย ลักษณะดังกล่าวปรากฏในความทรุดโทรมของตัวบ้านและถูกปิดตาย ขณะที่น้องสาวของหลิวส่วงอาศัยอำนาจจากการสะสมทุนของนายทุนจีนที่มีการขยายตัวในบริบทสังคมไทยเข้ามาวิพากษ์วิจารณ์ครอบครัวคุณนายเกยูรผ่านบ้านที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

โลกภายนอกหมุนไปถึงยุคโลกาภิวัตน์แล้ว แต่บ้านนี้ดูเหมือนจะหยุดนิ่งอยู่ในยุคสมัย... สมัยไหนดิฉันสมัยที่ยังตัดเลื้อแพง ๆ กันอยู่กับช่างตัดเลื้อปากคลองตลาดนะซี “โอ๊ย! จะบ้าตาย!” ขอให้พี่ใหญ่ซื้อบ้านนี้ให้สำเร็จเร็ว ๆ เถอะ แล้วทุบบ้านทิ้งซะให้หมดซาก ทำคอนโดมิเนียมอยู่กับพี่วันชาติให้เท่าๆ เดิมสักร้อยเท่า เพื่อว่าการทุบบ้านนี้ทิ้งจะเท่ากับทุบความเชยและความแคบเหล่านี้ให้หมดสิ้นไปด้วย

(ว.วินิจฉัยกุล, 2539, หน้า 493)

การปิดตายของบ้านตัวละครเอกชายมีความต่างกับบ้านของตัวละครเอกหญิงชาวจีน เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวกลุ่มนายทุนจีนกำลังเฟื่องฟู บ้านของตัวละครเอกหญิงจีนถูกนำเสนอในลักษณะของเพนเฮาส์ที่มีความหรูหราอยู่ใจกลางเมืองอยู่ในพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางของความทันสมัยมีความสะดวกกับการติดต่อธุรกิจและมีการให้คุณค่าของกลุ่มคนที่มาจากความสำเร็จในการประกอบธุรกิจที่ถูกวัดด้วยมูลค่าทางการเงิน ต่างกับการให้คุณค่าศักดิ์ศรีและการสืบทอดอำนาจจากมุมมองของกลุ่มผู้ดีไทยที่ยังผูกติดอยู่กับอำนาจที่เกิดจากระบบข้าราชการไทย

นอกจากนี้จากลักษณะบ้านของตัวละครเอกหญิงที่เปลี่ยนไปจากตึกแถวมาสู่เพนเฮาส์แสดงให้เห็นการเลื่อนสถานะทางสังคมของครอบครัวตัวละครเอกหญิงชาวจีนจากการทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ซึ่งเป็น

ธุรกิจเกี่ยวกับการซื้อขายบ้านและที่ดิน รวมทั้งการมีธุรกิจรับเหมาก่อสร้างอยู่ในเครือ แสดงให้เห็นอัตลักษณ์นายทุนเงินที่สัมพันธ์กับความหมายของสถานที่และพื้นที่ การทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ของตัวละครเอกหญิงชาวจีนถูกเชื่อมโยงความเป็นสถานที่ให้อยู่ภายในความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ในกรอบชาติพันธุ์ กล่าวคือ การทำธุรกิจเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์ของกลุ่มชาวจีนที่อยู่ภายใต้อำนาจที่เกิดจากการสะสมทุนเพื่อไปต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์ไทย-จีนผ่านการใช้อำนาจซื้อขายอสังหาริมทรัพย์ โดยการไปติดต่อขอซื้อบ้านของเธอถือเป็นความชอบธรรมในการเข้าครอบครองพื้นที่ทรุดโทรมของกลุ่มผู้ดีไทยและแปลงสภาพเป็นคอนโดมิเนียม

การเข้าครอบครองบ้านไม่ได้ครอบครองเพียงพื้นที่เท่านั้นแต่ยังใช้อำนาจจากทุนครอบครองและปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ของกลุ่มผู้ดีไทยให้เปลี่ยนแปลงไป เพราะท้ายเรื่องจะเห็นว่าบ้านของตัวละครเอกชายถูกทุบทิ้งและเขาพร้อมกับมารดาจึงต้องย้ายไปอยู่คอนโดมิเนียม บ้านที่ถูกทุบทิ้งก็ถูกเปลี่ยนเป็นคอนโดมิเนียมและสำนักงานเพื่อต่อยอดความมั่นคงของกลุ่มนายทุนเงิน แสดงให้เห็นว่าการติดต่อซื้อบ้านของตัวละครเอกชายบ้านในที่นี้เป็นภาพของสถานที่ตามลักษณะทางกายภาพ แต่กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของการสื่อความหมายในเชิงพื้นที่ถึงที่อยู่ อำนาจและความมั่นคงของกลุ่มผู้ดีไทยซึ่งถูกแทนที่ด้วยการต่อรองอำนาจของตัวละครเอกหญิงชาวจีนผ่านความสัมพันธ์ระหว่างทุนกับพื้นที่

ห้องรับแขกเป็นห้องใหญ่ กั้นเนื้อที่เกือบจะครึ่งหนึ่งของตัวบ้านชั้นล่าง ผืนผนังตกแต่งด้วยวอลล์เปเปอร์สีเหลืองอ่อนตัดกับบัวและขอบล่างของห้องซึ่งเป็นไม้สีเข้มเกือบดำ เครื่องเรือนทุกชิ้นเห็นได้ชัดว่าเป็นของเก่าแก่ ขัดแต่งและลงน้ำมันเสียใหม่เป็นสีไม้โอ๊กน้ำตาลแก่เกือบดำทุกชิ้นบุด้วยเบาะสีครีมลายเหลืองอ่อนกลมกลืนกับลายวอลล์เปเปอร์ มุมห้องตั้งแกรนด์เปียโนเก่าแก่ซึ่งดูแลเช็ดถูสะอาดเอี่ยมวางรูปถ่ายเก่าแก่หลายใบในกรอบเงินสลักบนหลังเปียโนตัวนั้น บนผนังด้านตรงข้ามกับประตูซึ่งแขกทุกคนจะมองเห็นทันทีที่ย่างเข้ามา คือภาพสีน้ำมันค่อนข้างเก่าเป็นภาพเต็มตัวของชายหญิงวัยกลางคน ฝ่ายชายในเครื่องแบบเต็มยศของทหารเรือยศพลเรือเอก และฝ่ายหญิงในชุดไทยบรมพิมานนั่งอยู่บนเก้าอี้แบบ ‘หลุยส์’ ซึ่งนิยมกันเฟื่องฟูในสมัยยี่สิบกว่าปีก่อน

(ว.วินิจฉัยกุล, 2539, หน้า 8)

บทตัดตอนข้างต้นกล่าวถึงบ้านของตัวละครเอกชายในวันที่กลายเป็นบ้านที่เก่าแก่ ทรุดโทรมและเป็นบ้านที่มีการจัดตกแต่งไม่เข้ากับสมัยนิยม เช่น การใช้เฟอร์นิเจอร์และการเลือกสีในการตกแต่งที่เน้นความเก่าแก่และทรุดโทรมของตัวบ้านจัดเป็นลักษณะความหมายพื้นที่ของ Lefebvre ประเภทที่ 1 ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับความหมายของสถานที่ที่สามารถรับรู้ได้ผ่านประสาทสัมผัส และในความหมายพื้นที่ประเภทที่ 2 คือ การบรรยายผ่านสายตาของตัวละครเอกหญิงชาวจีนในวันที่เธอสวมอัตลักษณ์ความเป็นนายทุนหญิงเงินที่มีอำนาจจากการสะสมทุนและการทำธุรกิจอสังหาริมทรัพย์เข้ามาซื้อบ้านหลังนี้เพื่อต่อยอดทางธุรกิจ โดยการใช้อำนาจทุนต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์ไทย-จีนผ่านความต้องการซื้อบ้านจัดเป็นความหมายพื้นที่ในประเภทที่ 3 ซึ่งแสดงความสัมพันธ์ทางสังคมของการสร้างภาพนั้น การซื้อบ้านและทุบเพื่อสร้างคอนโดมิเนียมให้มีความร่วมสมัยถือเป็นการกระทำเพื่อต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์ไทย-จีนของหญิงชาวจีน และนำไปสู่ความสัมพันธ์ทางสังคมของการสร้างภาพบ้านว่าภายใต้ความหมายของบ้านในฐานะสถานที่ที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มนายทุนเงินที่ซ่อนทับอยู่ในเชิงพื้นที่ เนื่องจากการเข้าครอบครองพื้นที่ของตัวละครเอกหญิงชาวจีนมิได้ครอบครองแค่พื้นที่บ้าน แต่หมายรวมถึงความชอบธรรมในการครอบครองและจัดการอัตลักษณ์กลุ่มผู้ดีไทยที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกเชื่อมโยงกับตัวบ้าน

เมื่อเชื่อมโยงกลับไปทีมนบของนวนิยายโรมานซ์ ผู้วิจัยพบว่าเมื่อตัวละครเอกหญิงชาวจีนเข้าครอบครองพื้นที่ที่เป็นของกลุ่มผู้ดีไทยด้วยอำนาจทุน ตัวละครเอกชายกลับกลายเป็นบุคคลที่ไร้อำนาจและเป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างสองโลกในที่นี้คือระหว่างคุณนายเกยูรและตัวละครเอกหญิง โดยในตอนสุดท้ายที่ตัวละครเอกชายกลับไปหาตัวละครเอกหญิง ซึ่งคาดว่าจะไปสู่การสมรสสมรสนั้นก็เกิดขึ้นภายในพื้นที่ของตัวละครเอกหญิงที่เพนเฮ้าส์

ในหัวข้อถัดไปผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นการรุกเข้าไปยังพื้นที่สาธารณะของตัวละครเอกหญิงชาวจีน และการรักษาอัตลักษณ์ความเป็นจีนผ่านพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะของตัวละครเอกหญิงชาวจีน ซึ่งในที่นี้แสดงให้เห็นถึงการหลอมสร้างอัตลักษณ์ไทย-จีนใหม่ โดยเป็นลักษณะของความเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้นผ่านการสร้างครอบครัวเดี่ยวภายใต้พื้นที่บ้านเพนเฮ้าส์ แสดงให้เห็นอิทธิพลจากบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเมื่อผู้หญิงเริ่มมีอำนาจและมีบทบาทมากขึ้นจึงสามารถหลอมสร้างอัตลักษณ์ของหญิงชาวจีนขึ้นมาได้ใหม่ผ่านการครอบครองพื้นที่ของตนเอง

2.3 พื้นที่สาธารณะ-พื้นที่ส่วนตัวกับตัวละครเอกหญิงชาวจีน

นอกจากปัจจัยด้านชาติพันธุ์และชนชั้นที่ส่งผลกับการนิยามความหมาย ต่อรองและช่วงชิงอำนาจผ่านการใช้พื้นที่แล้วนั้น นวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* แสดงให้เห็นการแบ่งพื้นที่จากปัจจัยด้านเพศสถานะซึ่งเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกับการยืนยันอัตลักษณ์ของตัวละครเอกหญิงชาวจีน จากการแบ่งพื้นที่กับความสัมพันธ์ระหว่างเพศสถานะแสดงให้เห็นว่า พื้นที่บ้านโดยเฉพาะในบ้านของกลุ่มชาวจีนมักถูกตีกรอบให้เป็นพื้นที่ของผู้หญิง นวนิยายเรื่องนี้แสดงการแบ่งพื้นที่ที่ต่างกันของผู้หญิงชาวจีน 2 รุ่น ได้แก่ รุ่นอามาและรุ่นหลี่ส่วง โดยรุ่นอามาแสดงให้เห็นการแบ่งพื้นที่ของผู้หญิงให้อยู่ในบ้าน และผู้หญิงที่มีอำนาจในบ้านจะเป็นภรรยาเอก ส่งผลให้ลูกชายที่เกิดจากภรรยาเอกได้รับสิทธิ์ในการดูแลสืบทอดจากบิดา แสดงให้เห็นว่าในรุ่นอามาผู้หญิงยังคงอยู่ใต้อานาจชายเป็นใหญ่และยังติดอยู่กับพื้นที่ภายในบ้านที่เป็นพื้นที่ส่วนตัว ทั้งนี้ผู้ชายซึ่งอยู่ในสถานะผู้นำครอบครัวจะไม่เข้ามายุ่งเกี่ยวกับปัญหาภายในบ้าน แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของผู้หญิงชาวจีนในยุคเก่าที่ยังคงปฏิบัติตัวตามกรอบจารีตที่ครอบงำชีวิตตามบรรพบุรุษ แม้ภายหลังอามาจะออกจากกงสีของอาวंगเพื่อมาดูแลครอบครัวหลี่ส่วง แต่ผู้วิจัยพบว่าตัวอามาไม่สามารถหลุดจากอำนาจชายเป็นใหญ่ได้เพราะยังคงกลับไปช่วยดูแลปรนนิบัติอาวंगเป็นครั้งคราว

มาถึงรุ่นหลี่ส่วงมีความน่าสนใจในประเด็นพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว คือ ตัวละครเอกหญิงชาวจีนอย่างหลี่ส่วงจัดเป็นผู้หญิงหัวก้าวหน้าที่ได้ออกไปใช้อำนาจผ่านการทำงานในพื้นที่สาธารณะ ซึ่งเป็นพื้นที่ของผู้ชาย แต่เมื่อศึกษาวิเคราะห์ในประเด็นนี้อาจลึกซึ้งจะพบว่า ตัวละครหญิงชาวจีนออกไปยืนยันอัตลักษณ์ของตนเองเพื่อกลับมาครอบครองพื้นที่ส่วนตัวในบ้านด้วยเช่นกัน โดยพื้นที่ที่มีส่วนสำคัญกับความรักและความสัมพันธ์ของตัวละครเอกต่างชาติพันธุ์ตามชนบของนวนิยายโรมานซ์

นอกจากนี้ยังมีประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ภายในบ้านกับงานบ้านของผู้หญิงชาวจีนตามที่มีการยึดถือมาได้ถูกลดความสำคัญลงเมื่อตัวละครเอกหญิงชาวจีนก้าวเข้ามาสู่โลกทุนนิยม เนื่องจากตัวละครเอกหญิงอยู่ในสถานะนักธุรกิจที่ต้องรับผิดชอบงานนอกบ้าน งานบ้านจึงถูกทำให้กลายเป็นหน้าที่รับผิดชอบของคนรับใช้ ซึ่งส่งผลต่ออัตลักษณ์หญิงชาวจีนมีความเปลี่ยนแปลงเป็นผู้หญิงก้าวหน้าที่ไม่ได้ถูกยึดโยงกับบทบาทของเมีย แม่ และลูกสาวตามที่มีการรับรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์ของผู้หญิงในครอบครัวจีน และจากการศึกษานวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* จะพบว่าเมื่อหลี่ส่วงออกไปสู่พื้นที่นอกบ้าน แต่การที่เธอเป็นผู้ดูแลอามาและพื้นที่ความเป็นจีนของอามาแสดงให้เห็นความประนีประนอมของหลี่ส่วงในการนิยามอัตลักษณ์ไทย-จีนของตนเอง ส่งผลให้เธอมี

ความเป็นพลเมืองที่ยืดหยุ่นทั้งในฐานะหญิงชาวจีนและฐานะนักธุรกิจหญิงที่ต้องติดต่อสื่อสารกับคนหลายกลุ่มในสังคม ซึ่งเธอได้เลือกนำเสนออัตลักษณ์นายทุนหญิงจีนภายใต้พื้นที่สาธารณะที่มีการติดต่อประสานงานกับคนหลายกลุ่ม แต่เลือกนำเสนออัตลักษณ์หญิงชาวจีนในพื้นที่ส่วนตัวในระหว่างที่อยู่บ้านกับอาม่า โดยมีตัวอย่างพื้นที่ของอาม่าที่ถือว่าเป็นพื้นที่ความเป็นจีน ดังนี้ “เครื่องเรือนในห้องนั้นเป็นแบบจีน ประกอบด้วยชุดมุกเข้ากันทั้งชุด ผ้าคลุมเตียงไหมไทยลึกลับบัวคลุมอยู่เรียบร้อยบนเตียงใหญ่ฝั่งมุกเป็นลวดลายดอกไม้สีชมพูอมฟ้า ภาพเขียนเจ้าแม่กวนอิมบนผืนผ้าไหมสีครีม ฝีมือจิตรกรจากแผ่นดินใหญ่ใส่กรอบตรึงตระหง่านอยู่บนผนัง...” (ว.วินิจญ์กุล, 2539, หน้า 33)

ตัวอย่างพื้นที่ความเป็นจีนและการที่เธอเป็นผู้ดูแลอาม่ากลับกลายเป็นความดึงดูดใจตามชนบของนวนิยายโรมานซ์เพราะตัวละครเอกชายมีความดึงดูดใจต่อตัวเธอเพราะเธอสามารถรักษาอัตลักษณ์จีนและสวมทับอัตลักษณ์ความเป็นนายทุนได้พร้อมกัน แสดงให้เห็นว่าเธอสามารถใช้อำนาจทั้งในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัวจากความยืดหยุ่นในอัตลักษณ์จีนของตัวเอง

จากการศึกษาในหัวข้อพื้นที่กับอัตลักษณ์ผู้หญิงชาวจีนแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่กับชาติพันธุ์และเพศสถานะ โดยการศึกษานวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เรื่อง *ทวนตะวัน* แสดงให้เห็นถึงการประกอบสร้างอัตลักษณ์ของหญิงชาวจีนที่มีความสัมพันธ์กับการแบ่งพื้นที่ 2 รุ่น รุ่นอาม่าแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงชาวจีนกับพื้นที่ส่วนตัวภายในบ้านและการรับผิดชอบงานบ้าน ซึ่งต่างกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงชาวจีนกับการแบ่งพื้นที่ในรุ่นของตัวละครเอกหญิงเพราะแสดงให้เห็นถึงการใช้อำนาจจากสถานะทางเศรษฐกิจของตัวละครเอกหญิงในบริบทของพื้นที่สาธารณะของผู้ชายเพื่อต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์ตนเองจากการเป็นนายทุนจีน แต่ในขณะเดียวกันก็สามารถทำให้เธอครอบครองได้ทั้งพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัวเพราะท้ายที่สุดจะเห็นว่าตัวละครเอกชายเลือกที่จะมาอยู่กับตัวละครเอกหญิงในพื้นที่เพนเฮ้าส์ของตัวละครเอกหญิงชาวจีน ซึ่งแสดงให้เห็นการยอมรับการใช้อำนาจของตัวละครเอกหญิงในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ส่วนตัว

อภิปรายผล

นวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เรื่อง *ทวนตะวัน* จัดเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมหนึ่งที่มีการนำเสนอความหมายการต่อรองและช่วงชิงความหมายของอัตลักษณ์ไทย-จีนผ่านมโนทัศน์เกี่ยวกับ “สถานที่” และ “พื้นที่” ซึ่งแสดงให้เห็นการใช้อำนาจผ่านพื้นที่บ้านของกลุ่มผู้ดีไทย และการต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์ไทย-จีนของหญิงชาวจีนผ่านอำนาจทุนที่สัมพันธ์กับพื้นที่ โดยเมื่อศึกษานวนิยายเรื่องนี้ด้วยมโนทัศน์เกี่ยวกับ “สถานที่” และ “พื้นที่” พบว่ามีการให้ความสำคัญกับ ‘บ้าน’ มากกว่าเป็นเพียงแค่ฉากสถานที่ในฐานะองค์ประกอบบันเทิงคดี โดยบ้านในนวนิยายเรื่องนี้มีความทับซ้อนกันของความหมายของบ้านทั้งในความเป็นสถานที่ พื้นที่ รวมทั้งแสดงให้เห็นการผันความหมายของสถานที่ไปเป็นพื้นที่ ซึ่งถือเป็นการใช้อำนาจผ่านพื้นที่บ้านที่ไปสัมพันธ์กับทุนซึ่งส่งผลกับการต่อรองอำนาจและยืนยันอัตลักษณ์ของกลุ่มชาวจีน

ผลวิจัยครั้งนี้ช่วยเติมเต็มองค์ความรู้เรื่องผู้หญิงชาวจีนในวรรณกรรมไทยทศวรรษ 2530 เนื่องจากในบริบทสังคมไทยช่วงเวลานี้แม้ผู้หญิงจะมีบทบาทมากขึ้นในสังคม แต่ที่ผ่านมาเมื่อมีการศึกษาชาวจีนในวรรณกรรมไทยมักจะให้ความสำคัญกับชายชาวจีนและประวัติศาสตร์การอพยพของชายชาวจีนแต่จึงเป็นสำคัญ โดยเฉพาะที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยเรื่องสำคัญในทศวรรษเดียวกัน เช่น *ลอดลอยมังกร* ของ ประภัสสร เสวิกุล แต่เมื่อผู้วิจัยศึกษาการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีนในนวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* ผ่านมโนทัศน์เกี่ยวกับ “สถานที่” และ “พื้นที่” ในบทความเรื่องนี้จะเห็นว่ามีการนำเสนออัตลักษณ์หญิงชาวจีนที่มีความเป็นหญิงก้าวหน้ามีการหลอมสร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่โดยเป็นอัตลักษณ์ไทย-จีนเพื่อยืนยันอัตลักษณ์ของตนเองโดย

อาศัยความเป็นปัจเจกบุคคลมากขึ้น ซึ่งมีได้ยึดโยงกับครอบครัวหรือประวัติศาสตร์การอพยพของครอบครัวชาวจีนแต่จิว รวมทั้งมีได้ยึดโยงกับบทบาทความเป็นเมีย แม่ และลูกสาวตามการรับรู้เกี่ยวกับอัตลักษณ์หญิงชาวจีนในวรรณกรรมไทยที่มีมาก่อนที่ตัวละครหญิงชาวจีนมักถูกนำเสนอให้มีสถานะรอง ผลวิจัยในครั้งนี้มีความต่างจากงานของ Zarchi (2011) เรื่อง หญิงเชื้อสายจีนในนวนิยายไทย: การต่อรองแห่งอัตลักษณ์เพศภาวะและการเปลี่ยนรุ่นที่กล่าวถึงการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางไทยจีนทำให้อัตลักษณ์หญิงจีนเปลี่ยนไปส่งผลให้ลูกสาวได้รับการยอมรับมากขึ้น แต่จากการศึกษานวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เรื่อง *ทวนตะวัน* ควบคู่กับโน้ตส์เกี่ยวกับ “สถานที่” และ “พื้นที่” กลับพบว่าตัวละครหลีสงซึ่งเป็นลูกสาวคนจีนที่มีฐานะมั่นคงก็ยังไม่เป็นที่ยอมรับในสังคมไทยแม้จะมีอำนาจจากทุน นวนิยายเรื่อง *ทวนตะวัน* นับเป็นอีกหนึ่งเรื่องที่แสดงให้เห็นการใช้อำนาจผ่านทุนและพื้นที่เพื่อยืนยันอัตลักษณ์จีนในตัวละครผู้หญิงชาวจีนที่เป็นลูกสาวแต่ก็มีได้เป็นขอบเขตของวิทยานิพนธ์เรื่องดังกล่าว

นอกจากการเติมเต็มองค์ความรู้เกี่ยวกับผู้หญิงจีนในวรรณกรรมทศวรรษ 2530 ผลวิจัยในบทความเรื่องนี้จะนำเสนอให้เห็นว่าความหมายของอัตลักษณ์จีนมิได้มีลักษณะตายตัวตามชาติกำเนิดของกลุ่มชาติพันธุ์จีนเท่านั้น แต่ความหมายของอัตลักษณ์มีความเป็นพลวัตและมีลักษณะของกระบวนการในการต่อรองอำนาจของปัจเจกบุคคลและกลุ่มคนเพื่อยืนยันอัตลักษณ์ตนเองผ่านพื้นที่นวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ในฐานะพื้นที่ทางวัฒนธรรมซึ่งมีความต่างจากวิทยานิพนธ์ของสุชาวดี เกษมณี (2555) ศึกษาอัตลักษณ์จีนในตัวบทวรรณกรรมประเภทบันเทิงคดีและสารคดีช่วง พ.ศ. 2510-2550 ภายใต้แนวคิดปฏิฐานนิยม (positivism) เป็นการสะท้อนความเป็นจริงจึงส่งผลต่อข้อสรุปของอัตลักษณ์จีนในวรรณกรรมไทยที่มีได้แสดงถึงความเป็นพลวัตและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในกระบวนการต่อรองอำนาจเพื่อยืนยันอัตลักษณ์

ผลการวิจัยในครั้งนี้ถือเป็นการจุดประกายให้เกิดการตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญของพื้นที่และสถานที่กับการต่อรองอำนาจของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยที่ผ่านมามีงานวิจัยที่ศึกษาพื้นที่กับกลุ่มชาติพันธุ์จีน แต่เป็นไปในลักษณะของพื้นที่ทางกายภาพที่แสดงความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับชุมชนจีนในประเทศไทยรวมทั้งชุมชนชาวจีนในฐานะฉากสถานที่ที่เป็นองค์ประกอบบันเทิงคดี เช่น วิทยานิพนธ์ของพัชรี วราศรัย (2537) ซึ่งงานวิจัยที่ผ่านมายังมิได้ตั้งคำถามถึงความหมายของพื้นที่ทางสังคมที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจอยู่เบื้องหลังซึ่งส่งผลต่อการต่อรองอำนาจระหว่างชาติพันธุ์ โดยผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถเป็นแนวทางในการศึกษาความหมายพื้นที่กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในวรรณกรรมไทยเพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจเบื้องหลังการสร้างตัวบทต่อไป รวมทั้งเป็นการยืนยันว่าแนวทางการวิจัยและผลการวิจัยในครั้งนี้จะนำไปขยายผลต่อและเปิดมุมมองในการศึกษานวนิยายโรมานซ์ อัตลักษณ์ไทย-จีน และคนจีนในวรรณกรรมไทยให้ลุ่มลึกต่อไปได้

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผลการวิจัยสามารถนำไปเพิ่มเติมองค์ความรู้เกี่ยวกับชาวจีนในวรรณกรรมไทยได้ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความต่างกับผลการศึกษาที่มีมาก่อนเกี่ยวกับชาวจีนในวรรณกรรมไทยที่ส่วนใหญ่มีภาพเหมารวมกลุ่มชาวจีนที่อยู่ภายใต้แนวคิดวรรณกรรมสะท้อนสังคมหรือกระบวนการกลืนกลายเป็นไทย นอกจากนี้สามารถเป็นแนวทางในการศึกษากลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในวรรณกรรมไทยเพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจเบื้องหลังการสร้างตัวบทได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

การวิจัยในอนาคตอาจศึกษาพื้นที่กับการเมืองวัฒนธรรมจากนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์ ทั้งในบริบทสังคมไทยและในบริบทข้ามชาติเพื่อทำความเข้าใจการเมืองวัฒนธรรมที่ผูกพันกลุ่มชาติพันธุ์แต่ละกลุ่มซึ่งมีพลวัตผูกพันกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการแสดงออกทางวัฒนธรรมในแต่ละช่วงเวลา

รายการอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2557). *ศาสตร์แห่งสื่อและวัฒนธรรมศึกษา*. ภาพพิมพ์.
- กิตติยา วิทยาประพัฒน์. (2555). *สถานภาพและบทบาทสตรีในครอบครัวไทยเชื้อสายจีนในนวนิยายไทยแนวชีวิตครอบครัว ปี พ.ศ. 2538-2546*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- คริส เบเคอร์ และผาสุก พงษ์ไพจิตร. (2559). *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย* (พิมพ์ครั้งที่ 5). มติชน.
- ธานีวัฒน์ บุญโต. (2542). *ภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวจีนในวรรณกรรมของหยก บูรพา*. [ปริญญานิพนธ์การศึกษา มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
- นัทธนี ประสานนาม. (2553). รอยสันต์ ของยุวดี ต้นสกุลรุ่งเรือง: การเขียนอัตลักษณ์และประวัติศาสตร์ของผู้หญิงทางตั้งพลัดถิ่น. *วารสารภาษาและหนังสือ*, 41, 127-170.
- นัทธนี ประสานนาม. (2559). ศัตรูที่รัก: คุณค่าสงครามกับสงครามคุณค่าในคู่กรรมของทมยันตี. ใน *สุรเดช โชติอุดมพันธ์* (บรรณาธิการ), *ถกเถียงเรื่องคุณค่า* (หน้า 445-508). วิทยา.
- พัชรี วราศรัย. (2537). *นวนิยายที่เสนอภาพสังคมชาวจีนในเมืองไทย*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- เพ็ญภา หมอนสอาด. (2550). *ภาพลักษณ์ของชาวจีนในเมืองไทยที่ปรากฏในนวนิยายไทย พ.ศ. 2512-2533*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- ว.วินิจัยกุล. (2539). *ทานตะวัน*. ดอกหญ้า.
- ศุภมณฑา สุภานันท์. (2554). พื้นที่ เวลา อัตลักษณ์ และการสร้างความหมายทางสังคม. *วารสารนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ*, 29(3), 186-204.
- เสนาะ เจริญพร. (2548). *ผู้หญิงกับสังคมในวรรณกรรมไทยยุคทอง*. มติชน.
- สุชาวดี เกษมณี. (2555). *วรรณกรรมไทยที่สะท้อนอัตลักษณ์จีนในสังคมไทย*. [วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์].
- Barker, C., & Jane, E. A. (2016). *Cultural studies: Theory and practice* (5th ed.). Sage.
- Jordan, G., & Weedon, C. (1995). *Cultural politics: Class, gender, race and the postmodern world*. Blackwell.
- Ramsdell, K. (2012). *Romance fiction: A guide to the genre* (2nd ed.). Libraries Unlimited.
- Zarchi, M. A. (2011). *Ethnic Chinese women in Thai novels: The negotiation of identity, gender and generational transitions*. [Doctoral dissertation of Thai Studies, Chulalongkorn University].

การประยุกต์หลักการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงและแฮกกาธอน มาใช้ในการก่อตัวของนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพของเมืองพัทยา Application of the Transformative Scenario Planning and Hackathon Process for Healthy Public Policy Formulation in Pattaya City

พัชณา เฮ้งบริบูรณ์พงศ์ ใจดี (Patchana Hengboriboonpong Jaidee)¹

สมนึก จงมีวสิน (Somnuck Jongmeewasin)²

ธรรมพล ศรีสุวรรณ พรชฎาธร (Thamapol Srisuwan Pornchadatorn)³

ชนะวัชย์ ธรรมะปิยวงศ์ (Chanawat Thammapiyawong)⁴

สุรพัศโยธิน บุรณานนท์ (Suraphatyothin Bhurananondt)⁵

เตชิต ชาวบางพรหม (Techid Chawbangpom)⁶

วัลลภ ใจดี (Wanlop Jaidee)⁷

Received: December 1, 2022

Revised: March 21, 2023

Accepted: March 28, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อประยุกต์กระบวนการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงและหลักการแฮกกาธอนมาใช้ในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมของเมืองพัทยา ครอบคลุมกิจกรรมทั้ง 3 ระยะ ได้แก่ ระยะการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม ระยะการดำเนินการ และระยะการสรุปผล เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสนทนากลุ่มและการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายที่ประกอบด้วยคณะกรรมการวิชาการจำนวน 9 คน และภาคีเครือข่ายทั้ง 9 กลุ่ม ในเมืองพัทยารวม 138 คน ระหว่างเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน พ.ศ. 2565 วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและการวิเคราะห์แก่นสาระ ผลการศึกษาพบว่า ประเด็นที่จะนำมากำหนดอนาคตภาพของเมืองพัทยา ประกอบด้วย 6 ภาพ ได้แก่ 1) เมืองที่มีความเจริญเติบโตโดยคำนึงถึงพื้นที่ใช้สอยที่ไม่แออัด 2) เมืองที่มีความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน 3) เมืองที่มีการรักษาความสมดุลของมรดกทางธรรมชาติ 4) เมืองที่มีระบบบริการสาธารณะครอบคลุมทุกพื้นที่ 5) เมืองแห่งการศึกษาที่มุ่งจัดการศึกษาโดยคนพัทยาเพื่อคนพัทยา และ 6) เมืองที่ส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ โดยอนาคตภาพแต่ละด้านมีแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน ซึ่งเป็นข้อมูล

^{1, 7} สาขาวิชาการสาธารณสุขชุมชน คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Major of Community-Public Health, Faculty of Public Health, Burapha University

^{2, 3} นักวิชาการอิสระ

Independent Scholar

⁴ ฝ่ายคุ้มครองผู้บริโภคด้านสาธารณสุข สำนักสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม ศาลาว่าการเมืองพัทยา

Protect Health Consumer Subdivision Bureau of Public Health and Environment Pattaya City Hall

⁵ คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

The National Health Commission

⁶ ศูนย์ขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะกรุงเทพมหานครและเมืองพัทยา สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

Bangkok and Pattaya City Public Policy Movement Center, The National Health Commission Office

สำคัญในการก่อตัวของนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมและพัฒนาแนวทางการขับเคลื่อนนโยบายอย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่เมืองพัทยาต่อไป

คำสำคัญ: อนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลง, แสกการอน, นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ, การก่อตัวของนโยบาย, เมืองพัทยา

Abstract

The objective of this participatory action research was to apply the principles of transformative scenario planning and a hackathon to formulate healthy public policies in Pattaya City. The study involved three phases, including the participatory planning phase, the implementation phase, and the conclusion phase. The data were collected using focus group discussions and participant observation with nine academic sub-committees and 138 participants from nine network partners in Pattaya City during October and November 2022. Then it was analysed using a content analysis and thematic analysis. According to the findings, six future scenarios for Pattaya included 1) a growing city with efficient land use and proper density, 2) a safe city to live, 3) a natural heritage city, 4) a city with public services covering all areas, 5) an educational city that provides education by Pattaya people and for Pattaya people, and 6) a creative cultural heritage city. To develop each of these scenarios, the clear procedures were established. This research, thus, provides valuable insights for the participatory formulation of healthy public policies and the development of concrete policy implementation approaches in Pattaya city.

Keywords: Transformative Scenario Planning, Hackathon, Healthy Public Policy, Policy Formulation, Pattaya City

บทนำ

หนึ่งในกลยุทธ์ที่สำคัญในการพัฒนาและสร้างเสริมสุขภาพตามกฎบัตรออตตาวา (Ottawa Charter) คือ การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ (build healthy public policy) (วิชัย เทียนถาวร, 2559) ประเทศไทยได้ขับเคลื่อนระบบสุขภาพโดยนำนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมมาเป็นการพัฒนาตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 โดยกำหนดองค์การ คือ “สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ” และกลไกการดำเนินงานนโยบายสุขภาพอย่างมีส่วนร่วม (พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550, 2550)

เครื่องมือในการพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพตามกลไกแห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ประกอบด้วย 1) สมัชชาสุขภาพ (health assembly) เป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างสมานฉันท์เพื่อกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพอย่างมีส่วนร่วม 2) การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (health impact assessment) เป็นการประเมินผลกระทบของกิจกรรมที่มีต่อสุขภาพของประชาชน ทั้งก่อน ระหว่างและหลังดำเนินกิจกรรมในทุกระดับ และ 3) ธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพ เป็นข้อตกลงร่วมกันเรื่องเป้าหมายและทิศทางการดำเนินงานด้านสุขภาพที่ชัดเจนของประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2552)

การพัฒนาระบบสุขภาพของไทยผ่านการกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมจึงมีการดำเนินงานอย่างชัดเจนทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับนานาชาติด้วยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายสุขภาพ โดยหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายเชิง

รูปธรรมเพื่อพัฒนาระบบสุขภาพในพื้นที่ชุมชน ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งการปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบทั่วไป ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาล (แบ่งตามจำนวนประชากรและรายได้ ประกอบด้วย เทศบาลตำบล เทศบาลเมือง เทศบาลนคร) และองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) กับการปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษ ได้แก่ กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา (พัชรา เอ็งบริบูรณ์พงศ์ ใจดี, 2565)

สภาเมืองพัทยาและนายกเมืองพัทยามีอำนาจตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ. 2542 ให้บริหารเมืองด้วยการกำหนดนโยบาย วางระเบียบ และรับผิดชอบในการบริหารราชการของเมืองพัทยา (พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ. 2542, 2542) ในปัจจุบันยุทธศาสตร์การพัฒนาของเมืองพัทยามุ่งเน้นการปรับปรุงพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์และสังคมเพื่อปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของเมืองพัทยาไปสู่ “นครศูนย์กลางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวที่มีมาตรฐาน ยั่งยืน และน่าอยู่สำหรับทุกคน” (สำนักยุทธศาสตร์และงบประมาณ เมืองพัทยา, 2562) ทั้งนี้รูปแบบของการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมของเมืองพัทยานั้นในปัจจุบันได้นำเครื่องมือขึ้นสำคัญ ได้แก่ “สมัชชาสุขภาพ” มาใช้โดยมีกำหนดการในการจัดงานสมัชชาสุขภาพสากลเมืองพัทยาในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2565 แต่ที่ผ่านมามีการกำหนดนโยบายเกิดขึ้นในลักษณะจากบนลงล่าง (top down approach) ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้ถือเป็นการทดลองนำร่องการประยุกต์กระบวนการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลง (transformative scenario planning) และหลักการแฮกกาธอน (hackathon) มาใช้ในกิจกรรม Health Hack for Better Pattaya เพื่อเป็นข้อมูลนำเข้าสำคัญในกระบวนการสมัชชาสุขภาพของเมืองพัทยาเพื่อกำหนดประเด็นเชิงนโยบายสุขภาพ (agenda setting) และการก่อตัวของนโยบายสุขภาพ (policy formulation) ในลักษณะของการกำหนดนโยบายจากล่างสู่บน (bottom up approach) ที่เป็นไปตามวงจรของนโยบายสาธารณะ (public policy model) ซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ (Benoit, 2013) ผลการศึกษาในครั้งนี้สามารถนำมาสกัดเป็นองค์ความรู้เชิงปฏิบัติการและยกระดับแนวปฏิบัติทั้งเชิงกระบวนการและผลลัพธ์ให้กับภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องได้นำไปปรับใช้ในกลไกการกำหนดและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมในทุกระดับของสังคมไทยต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเรื่องการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformative Scenario Planning)

การวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลง (transformative scenario planning) หรือ การมองภาพอนาคตร่วมกันเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ถูกกล่าวถึงไว้ในหนังสือเรื่อง *Transformative Scenario Planning: Working Together to Change the Future* ของ Adam Morris Kahane นักปฏิบัติการด้านสังคมซึ่งมีประสบการณ์ในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในหลายพื้นที่ทั่วโลก โดยประยุกต์วิธีการสร้างฉากทัศน์อนาคต (scenario method) มาเป็นประเด็นพูดคุยของกลุ่มบุคคลที่มีเป้าหมายร่วมกันในการแก้ไขปัญหาของสังคม ซึ่งก่อนหน้านี้ Adam เคยเขียนหนังสือที่น่าสนใจขึ้นมาสองเล่ม เป็นหนังสือที่เล่าประสบการณ์การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในหลายพื้นที่ของโลก ชื่อหนังสือเล่มแรกของ Adam คือ “*Solving Tough Problems: An Open Way of Talking, Listening, and Creative New Realities*” ที่เผยแพร่ในปี ค.ศ. 2004 ที่กล่าวถึงประสบการณ์การจัดกระบวนการสร้างภาพฉากทัศน์อนาคตในประเทศต่าง ๆ ส่วนหนังสือเล่มที่สองของ Adam ที่มีชื่อว่า “*Power and Love: A Theory and Practice of Social Change*” ที่เผยแพร่ในปี ค.ศ. 2010 ซึ่งสรุปบทเรียนได้ว่า สงครามไม่ใช่วิธีการในการแก้ไขปัญหาในสังคมได้ แต่สิ่งที่ทำให้สังคมเปลี่ยนแปลงมาจาก 2 สิ่งที่สำคัญ คือ อำนาจ และความรัก (Kahane, 2012)

กระบวนการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงมุ่งแสดงให้เห็นว่ากลุ่มบุคคลที่มีความคิดแตกต่างกันหรือคู่ขัดแย้งนั้นสามารถร่วมงานกันเพื่อแก้ไขปัญหาเดียวกันได้และทุกสถานการณ์สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงร่วมกันได้ (collaboration) โดยคำว่า “transform” หรือ “การเปลี่ยนผ่าน” นับว่าเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้คำว่า “การสร้างอนาคต” หรือ “การสร้างการเปลี่ยนแปลง” เกิดขึ้นได้จริง (change) ไม่ใช่เป็นเพียงแค่การปรับตัวกับสิ่งที่เกิดขึ้น (adaptation) เท่านั้น

หลักการ 5 ขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลง เริ่มจาก

- 1) ร่วมกันริเริ่ม (Co-initiating) เป็นการรวมทีมตัวแทนทั้งระบบที่จะต้องเข้ามาแก้ไขปัญหาร่วมกัน
- 2) ร่วมกันรับรู้ (Co-sensing) เป็นการสังเกตความเป็นไปของทีมตัวแทน
- 3) ร่วมกันเปิดใจ (Co-presencing) เป็นการปรับตัวเข้าหากัน มีสติ ละทิ้งอัตตาของแต่ละฝ่ายเพื่อนำไปสู่การสร้างชุดภาพอนาคตร่วมกันที่คาดว่าจะเกิดขึ้น
- 4) ร่วมกันสร้างสรรค์ (Co-creating) เป็นการลงมือปฏิบัติ ค้นหาสิ่งที่ทำได้ และจำเป็นต้องทำร่วมกัน
- 5) ร่วมกันเปลี่ยนแปลง (Co-evolving) เป็นการร่วมกันทำเพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง

การวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงที่กล่าวมานี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการขยายในการสร้างองค์ประกอบที่สำคัญรวม 3 เรื่อง ได้แก่ 1) การสร้างพันธมิตรใหม่ ๆ 2) การสร้างความเข้าใจใหม่ ๆ และ 3) การสร้างความคิดริเริ่มใหม่ ๆ โดยยึดโยงกันด้วยความคิดพื้นฐานบางอย่างร่วมกัน ทั้งนี้ความสำเร็จของกระบวนการวางแผนจะเกิดขึ้นได้หรือไม่ขึ้น ต้องอาศัยการทำความเข้าใจอย่างถูกต้องว่า “ชุดภาพอนาคตที่มีความยั่งยืนร่วมกันคืออะไร” ความแม่นยำของโจทย์จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงร่วมกันได้อย่างชัดเจน

นอกจากนี้ปัจจัยสำคัญในการสร้างภาพอนาคตร่วมกัน ได้แก่ 1) **ผู้เข้าร่วม** โดยผู้เข้าร่วมจะต้องมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงใหม่ได้ มีพันธะสัญญาในการทำงานร่วมกันเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและมีฐานความคิดใหม่อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงร่วมกัน 2) **บรรยากาศร่วม** โดยมีบรรยากาศสถานที่ประชุมที่น่าพูดคุยกัน และการกิจการพูดคุยจะเน้นการทำงานร่วมกันแบบจริงจังถึงเล่น ไม่เครียดจนเกินไป และ 3) **ข้อมูลร่วม** โดยเป็นข้อมูลที่สร้างความเข้าใจร่วมกัน กลุ่มที่ทำงานร่วมกันสามารถมีชุดทางออกมากกว่า 1 ชุดได้ เพื่อเป็นทางเลือกที่ดีที่สุดของกลุ่ม

การศึกษาในครั้งนี้ได้ประยุกต์กระบวนการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงมาใช้เพื่อกำหนดอนาคตภาพของเมืองพัทยาร่วมกัน โดยจำแนกเป็นประเด็นเชิงนโยบายเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาเชิงรูปธรรมตามแนวทางการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมแบบล่างสู่บน (bottom up approach)

แนวคิดเรื่องแฮกกาธอน (Hackathon)

แฮกกาธอน “hackathon” มาจากคำว่า “hack” กับ “marathon” โดยคำว่า “แฮก (hack)” หมายถึง แฮกเกอร์ (hacker) คือ ผู้ที่ต้องการสร้างสิ่งใหม่ และคำว่า “มาราธอน (marathon)” คือ การทำงานอย่างต่อเนื่องไม่หยุดพักเปรียบเสมือนกับการวิ่งมาราธอน ดังนั้นคำว่า “แฮกกาธอน (hackathon)” จึงหมายถึงการสร้างสิ่งใหม่อย่างต่อเนื่องจากกิจกรรมระดมสมองของผู้ที่ต้องการสร้างสิ่งใหม่ภายใต้โจทย์ที่ได้รับ (theme) ภายในระยะเวลาจำกัด กระบวนการนี้เป็นที่นิยมมากสำหรับนักนวัตกรรม นักเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีทั้งในและต่างประเทศ (วิลาลิณี ฉายรัตน์ตระกูล, 2563)

โดยทั่วไปกระบวนการแฮกกาธอนจะเริ่มต้นจากการแนะนำโครงการและอธิบายถึงความสำคัญของการจัดงานเพื่อให้ผู้เข้าร่วมงานได้เข้าใจถึงจุดประสงค์ของการจัดงานที่ถูกต้องและนำเสนอไอเดียได้ตรงจุด จากนั้นตัวผู้เข้าร่วมงานทุกคนจะถือว่าเป็นผู้ให้ข้อมูล (key informant) และผู้แก้ไขปัญหา (hacker) ภายใน

ตัวเองด้วย หลังจากนั้นก็จะเข้าไปสู่กระบวนการระดมความคิด กำหนดขอบเขตของการวิเคราะห์และสังเคราะห์ปัญหา แล้วจึงนำปัญหาไปสู่ทางออกที่ทุกคนต้องช่วยกันพัฒนาสร้างสรรค์นวัตกรรม ตลอดจนนำเสนอทางออกของปัญหา เป็นการตอบโจทย์การแก้ปัญหาที่ถูกกำหนดไว้จากกระบวนการแรก

การจัดแฮกกาธอนมีขึ้นครั้งแรกในประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ. 2559 ในงาน Emergency Disaster Mitigation Hackathon มีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักพัฒนาเว็บไซต์และแอปพลิเคชันมาร่วมแข่งขันกันสร้างแอปพลิเคชันที่ใช้เป็นข้อมูลเปิดของภาครัฐ (open government data) มาใช้ในการเตรียมพร้อมรับมือภัยพิบัติทางธรรมชาติ ต่อมาได้ขยายผลไปใช้ในงานอื่น ๆ เช่น การพัฒนานวัตกรรมด้านการศึกษาของกองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาในงาน Education disruption hackathon ในปี พ.ศ. 2561 และ 2563 การพัฒนานวัตกรรมส่งเสริมการเข้าถึงการรับรู้กฎหมายของสำนักงานกิจการยุติธรรม ในงาน Jus(t)act Hackathon เมื่อ พ.ศ. 2562 (วิลาสิณี ฉายรัตน์ตระกูล, 2563)

กระบวนการแฮกกาธอนได้ถูกนำมาใช้เพื่อพัฒนานโยบาย (policy hackathon) โดยธนาคารแห่งประเทศไทย ในกิจกรรม BOT Policy Hackathon เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2565 เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าแข่งขันได้ออกแบบนโยบายพัฒนาระบบการเงินอย่างยั่งยืนอย่างสร้างสรรค์ในประเด็นนโยบายด้านการเงินดิจิทัล นโยบายด้านการเงินเพื่อสิ่งแวดล้อม และนโยบายการแก้ปัญหาหนี้ที่ต้องคิดอย่างรอบคอบและตอบโจทย์ได้อย่างชัดเจน (ธนาคารแห่งประเทศไทย, 2565)

สำหรับการพัฒนาระบบสุขภาพนั้นมีนักวิชาการและนักวิจัยจำนวนหนึ่งที่ได้ให้ความสนใจกระบวนการแฮกกาธอนและเริ่มนำกระบวนการแฮกกาธอนนี้มาใช้ในระบบสุขภาพ Jeeshan Chowdhury แพทย์ชาวแคนาดา ผู้ก่อตั้ง HeackingHealth.ca ได้กล่าวว่าการพัฒนาระบบสุขภาพอย่างยั่งยืนไม่สามารถทำได้ด้วยกระบวนการกำหนดนโยบายจากบนลงล่าง (top down approach) เนื่องจากหน่วยงานภาครัฐมีข้อจำกัดในการสร้างสรรค์ระบบบริการสุขภาพที่สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน ดังนั้นกระบวนการที่ประยุกต์หลักการแฮกกาธอนมาใช้ในระบบสุขภาพจึงถือเป็นการสร้างความร่วมมือระหว่างผู้ให้บริการสุขภาพและนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยมุ่งเน้นการปรับปรุงระบบบริการสุขภาพควบคู่กับการสร้างนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นไปได้จริง เน้นให้ประชาชนเป็นศูนย์กลางของการแก้ไขปัญหาและพัฒนาระบบสุขภาพ ถือเป็นการพัฒนานวัตกรรมจากล่างสู่บน (bottom up approach) ให้เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน (Chowdhury, 2012) อีกทั้งมุ่งหวังว่ากิจกรรมเชิงปฏิบัติการในลักษณะนี้จะสามารถพัฒนาศักยภาพให้กับคนรุ่นใหม่ให้สามารถทำงานกับทีมอื่นในลักษณะข้ามสายวิชาชีพ (cross-disciplinary collaboration) เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง (empowerment) เชิงความคิด เน้นการทำงานเป็นทีม เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และทักษะระหว่างกันได้ (Lyndon et al., 2018) สรุปได้ว่ากระบวนการแฮกกาธอนเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์วิธีแก้ไขปัญหาอย่างมีส่วนร่วมที่เป็นนวัตกรรมใหม่สำหรับโจทย์ที่เร่งด่วนภายใต้ระยะเวลาที่กำหนด

ในการศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้นำกระบวนการแฮกกาธอนมาใช้เพื่อกำหนดแนวปฏิบัติตามภาพอนาคตของเมืองพัทยาที่กำหนดขึ้นในลักษณะของการกำหนดนโยบายแบบล่างสู่บน (bottom up approach) เนื่องจากกระบวนการนี้มีรูปแบบของกิจกรรมที่ระดมความคิดสร้างสรรค์ เป็นเครื่องมือในการสร้างนวัตกรรมแบบเร่งด่วนที่เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาสังคมของเมืองพัทยา

แนวคิดเรื่องนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ

นโยบาย (policy) เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องเกี่ยวข้องด้วย เนื่องจากนโยบายเป็นข้อกำหนดแนวทางและเป้าหมายของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีอำนาจหรือผู้ปกครองกำหนดขึ้น นโยบายของรัฐบาลจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับประชาชนทุกคนในประเทศ นโยบายขององค์กรจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทุกคนในองค์กรเช่นเดียวกัน

นโยบาย หมายถึง ข้อความที่บ่งบอกถึงความตั้งใจ (intention) ในหลักการของการกระทำ (principle of action) ให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ (objective) ที่กำหนดไว้ในขณะที่นโยบายสุขภาพ (health policy) คือ นโยบายที่มุ่งจัดการเฉพาะในเรื่องสุขภาพ การจัดการบริการสุขภาพ การเงินการคลังและค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสุขภาพ รวมถึงการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีผลกับสุขภาพของประชาชน (กุลวดี อภิชาติบุตร, 2563) ซึ่งถือว่าเป็นการปฏิบัติการหรือความตั้งใจที่จะปฏิบัติการ โดยองค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชนและองค์กรอาสาสมัครที่มีผลกระทบต่อสุขภาพ (นวรรตน์ สุวรรณผ่อง, มธุรส ทิพยมงคล, ทองหล่อ เดชไทย และนพพร ไหวธีระกุล, 2557) และเป็นนโยบายที่มีผลต่อสาธารณชนในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและความเจ็บป่วย เพราะเป็นการตัดสินใจใช้อำนาจหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและปัจจัยกำหนดสุขภาพเพื่อชักจูงให้บุคคลกระทำหรือไม่กระทำในเรื่องสุขภาพ อันจะนำไปสู่เป้าหมายคือการทำให้ประชาชนมีสุขภาพที่ดี (สถาพร เริงธรรม, 2562; Huber, 2010; Longest, 2002) โดยคำว่า “สุขภาพ” ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 นั้นมีความหมายที่กล่าวถึง สุขภาพที่ครอบคลุมไปถึงปัจจัยหรือสาเหตุที่กำหนดสุขภาพ หรือที่เรียกว่า ปัจจัยกำหนดสุขภาพ (health determinants) (พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550, 2550) ดังนั้นนโยบายสุขภาพจึงมีความหมายใกล้เคียงกับนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ (healthy public policy) เนื่องจากเป็นนโยบายที่นำสุขภาพและปัจจัยกำหนดสุขภาพมาเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายที่มีผลกับสาธารณชน

นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพจึงเป็นนโยบายที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพและปัจจัยกำหนดสุขภาพ มีจุดมุ่งหมายของนโยบาย คือ การส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในทุกด้าน (เช่น ด้านกายภาพ ด้านชีวภาพ และด้านสังคม) ที่ทำให้ประชาชนมีทางเลือกทางสุขภาพก่อให้เกิดสุขภาวะในชุมชน มุ่งเน้นประสานการดำเนินงานจากภาคีเครือข่ายทุกภาคส่วนเพื่อดำเนินการทุกอย่างมุ่งไปสู่การสร้างสุขภาวะ และสร้างสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ไม่ก่อให้เกิดสภาวะที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ หรือไม่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงระบบบริการสุขภาพของประชาชน (กุลวดี อภิชาติบุตร, 2563)

กระบวนการนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพมักอ้างอิงมาจากกระบวนการนโยบายสาธารณะ (policy process) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน (Benoit, 2013) ได้แก่

1) การกำหนดประเด็นนโยบาย (Agenda Setting) เป็นขั้นตอนที่ต้องตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาที่จะนำมากำหนดเป็นประเด็นเชิงนโยบาย โดยปกติมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาธารณประโยชน์หรือเรื่องที่ประชาชนในสังคมให้ความสนใจร่วมกัน

2) การก่อตัวของนโยบาย (Policy Formulation) เป็นการให้ความหมายหรือตีความทั้งประเด็นเชิงนโยบายและแนวทางในการดำเนินการตามประเด็นดังกล่าว จากนั้นตรวจสอบทางเลือกเชิงนโยบายเพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของแนวทางนั้นโดยผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าวเพื่อกำหนดทิศทางของนโยบายที่จะดำเนินการต่อไป

3) การตัดสินใจเชิงนโยบาย (Adoption or Decision Making) เป็นการตัดสินใจเลือกทางเลือกเชิงนโยบาย อาจเป็นการยอมรับแนวทางเดียวหรือแนวทางหลายแนวทางในการแก้ไขปัญหา

4) การนำนโยบายไปปฏิบัติ (Implementation) เป็นการลงมือปฏิบัติตามแนวนโยบายที่กำหนด โดยคำนึงถึงประเภทและความซับซ้อนของสาเหตุของปัญหา ขนาดของปัญหา กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการตามนโยบาย ตลอดจนโครงสร้างการบริหารและทรัพยากรที่ต้องถูกนำมาใช้ในปฏิบัติการดังกล่าว

5) การประเมินผล (Evaluation) เป็นการตรวจสอบการนำนโยบายไปปฏิบัติและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากนโยบายว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยใช้เครื่องมือที่มีคุณภาพเป็นที่น่าเชื่อถือของทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม

โดยปกติการกำหนดนโยบายสาธารณะมักเป็นลักษณะการกำหนดจากด้านบนสู่ด้านล่าง (top down approach) เนื่องจากผู้กำหนดนโยบายที่มีผลต่อสาธารณะมักเป็นกลุ่มบุคคลที่มีอำนาจด้านการปกครองและอำนาจการบริหาร แต่การกำหนดนโยบายในลักษณะดังกล่าวพบว่ามีปัญหาในหลายด้าน เช่น การกำหนดนโยบายไม่เป็นไปตามขั้นตอนกระบวนการนโยบาย เพราะเป็นนโยบายรัฐแต่ฝ่ายเดียวไม่ได้นำปัญหาสาธารณะ (public problems) มากำหนด การตัดสินใจในนโยบาย (policy decision making) มักคำนึงถึงเฉพาะเรื่องหรือเฉพาะผลประโยชน์ของบางหน่วยงาน อีกทั้งขาดการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมรับรู้ในนโยบาย ทำให้ประชาชนไม่ทราบถึงวัตถุประสงค์ของนโยบาย ว่าจะทำให้เกิดอะไร ประชาชนจะได้อะไร เกิดผลกระทบอย่างไร การตัดสินใจเชิงนโยบายจึงมักเป็นเรื่องของผู้มีอำนาจและถูกแทรกแซงโดยกลุ่มที่แสวงหาประโยชน์ (วรรณภา วามานนท์, 2561) ทำให้ในปัจจุบันแนวคิดของกระบวนการกำหนดนโยบายมีแนวโน้มที่จะกำหนดจากด้านล่างสู่ด้านบน (bottom up approach) เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย โดยเสรี จัดเวทีสาธารณะเพื่อการสร้างสรรค์แนวคิดนวัตกรรม ดังนั้นหัวใจสำคัญของแนวคิดการสร้างการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบาย คือการเปลี่ยนประชาชนจากการเป็น “ผู้รอรับบริการ” จากรัฐ มาเป็นประชาชนผู้ตื่นรู้และพร้อมเข้าร่วมในการทำงานร่วมกับภาครัฐและภาคีเครือข่ายอื่น โดยให้ความสำคัญกับการที่นโยบายนั้น “เป็นของประชาชน (of people)” และ “ทำโดยประชาชน (by people)” ให้เกิดผลลัพธ์ “เพื่อประชาชน (for people)” ในกระบวนการนโยบายสาธารณะ (สถาพร เริงธรรม, 2562)

แนวคิดเรื่องสมัชชาสุขภาพเมืองพัทยา

สมัชชาสุขภาพ เป็นเครื่องมือตามหน้าที่และอำนาจของคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติที่เป็นไปตามแห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ที่กำหนดให้ต้องจัดให้มีสมัชชาสุขภาพแห่งชาติอย่างน้อยปีละหนึ่งครั้ง และสนับสนุนในการจัดให้มีสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่หรือสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็น วัตถุประสงค์ของการจัดสมัชชาสุขภาพ คือ การรวมตัวกันของกลุ่มประชาชนเพื่อสรุปข้อเสนอให้หน่วยงานของรัฐนำไปปฏิบัติ หรือนำไปพิจารณาประกอบในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ โดยให้เสนอต่อคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) เพื่อพิจารณาดำเนินการให้บรรลุผลต่อไป (พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550, 2550)

รูปแบบของสมัชชาสุขภาพตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 มี 3 รูปแบบ ได้แก่

1) **สมัชชาสุขภาพแห่งชาติ** หมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐได้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเรียนรู้อย่างสมานฉันท์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและเสนอแนะข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพหรือสุขภาพะของประชาชน โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประชุมร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อความมีสุขภาพดีของประชาชนในระดับชาติ

2) **สมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่** หมายถึง กระบวนการที่ให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐได้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเรียนรู้อย่างสมานฉันท์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและเสนอแนะข้อเสนอเชิงนโยบาย

สาธารณะเพื่อสุขภาพหรือสุขภาวะของประชาชน โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประชุมร่วมกันอย่างเป็นระบบ ซึ่งกำหนดให้ใช้อาณาบริเวณที่แสดงขอบเขตเป็นตัวตั้งในการดำเนินการ

3) **สมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็น** กระบวนการที่ให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐได้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเรียนรู้อย่างสมานฉันท์ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาและเสนอแนะข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพหรือสุขภาวะของประชาชน โดยการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประชุมร่วมกันอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดให้ใช้ประเด็นสาธารณะที่ชัดเจนเป็นตัวตั้งในการดำเนินการ

การจัดสมัชชาสุขภาพสากลเมืองพัทยาจึงถือเป็นการจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะพื้นที่ที่มุ่งเน้นการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพ และปัจจัยกำหนดสุขภาพของทุกคนที่อาศัยอยู่ในเมืองพัทยา โดยมีลักษณะเฉพาะตามหลักการจัดสมัชชาสุขภาพ 4 ประการ ได้แก่ หลักการดำเนินการอย่างเป็นระบบ หลักการใช้หลักความยืดหยุ่น หลักการมีส่วนร่วม และหลักการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างบูรณาการ ในฐานะที่สมัชชาสุขภาพถือเป็นเครื่องมือพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นกระบวนการสมัชชาสุขภาพที่พึงประสงค์นั้นควรประกอบด้วย 6 กลไกสำคัญ (ศุภวลัย พลายน้อย, 2554) คือ

- กลไกการจัดการแบบพหุภาคี หมายถึง องค์ประกอบของการจัดสมัชชาสุขภาพควรมี 3 ภาคส่วนตามแนวคิดสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา (Wasi, 2000) คือภาคการเมืองและราชการ ภาควิชาชีพและวิชาการ และภาคประชาสังคม มาร่วมทำงานในรูปแบบภาคีหุ้นส่วน เพื่อออกแบบ วางแผนและการดำเนินงานร่วมกัน

- กลไกการจัดการอย่างเป็นระบบ โดยออกแบบกระบวนการทำงานให้ครอบคลุมตั้งแต่การกำหนดประเด็นเชิงนโยบาย กำหนดทางเลือก ตัดสินใจทางนโยบาย การปฏิบัติ และการติดตามประเมินผล

- กลไกการใช้ฐานความรู้สานเข้ากับฐานด้านจิตใจ เป็นกระบวนการที่ให้ประชาชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องได้ร่วมแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และเรียนรู้ร่วมกันอย่างสมานฉันท์

- กลไกการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย หมายถึง การออกแบบให้เกิดกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (participatory democracy) ที่เปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้เข้ามาทำงานร่วมกัน

- กลไกการกำหนดประเด็นที่ชัดเจน โดยประเด็นในกระบวนการสมัชชาสุขภาพ ควรเป็นประเด็นที่เป็นข้อตกลงร่วมกันที่ชัดเจน

- กลไกการผลักดันสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมในหลายช่องทาง ทั้งผลสำเร็จเบื้องต้น ได้แก่ การมีมติหรือข้อเสนอเชิงนโยบายที่เกิดจากฉันทามติของสมาชิกสมัชชา และผลสำเร็จที่แท้จริงในระยะยาว คือการขับเคลื่อนข้อเสนอเชิงนโยบายไปสู่การปฏิบัติของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

สมัชชาสุขภาพสากลเมืองพัทยาจึงเป็นเวทีสาธารณะที่สำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนภายใต้แนวคิดกระบวนการประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมผ่านยุทธศาสตร์สามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขา เพื่อให้สามารถพัฒนาและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพอย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่ มุ่งหวังทั้งการเป็นกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่ายและผลลัพธ์จากการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพอย่างฉันทามติจากสมาชิกสมัชชา (พัชชา เอ็งบริบูรณ์พงศ์ ใจดี, ปุณิกา ศรีติมงคล, วนัสรา เขาวนนิม และเพ็ญพร กันหารี, 2560) โดยการจัดสมัชชาสุขภาพสากลเมืองพัทยาในครั้งนี้ได้วางแผนที่จะนำประเด็นเชิงนโยบายจากการประยุกต์ใช้หลักการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงและแสวงหาหนทางที่เป็นผลจากกิจกรรมในครั้งนี้มาเป็นข้อมูลนำเข้าเพื่อหาฉันทามติเกี่ยวกับนโยบายและการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพของเมืองพัทยาต่อไป

วิธีการวิจัย

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในครั้งนี้ได้แบ่งการดำเนินการวิจัยเป็น 3 ระยะครอบคลุมทั้ง 5 กิจกรรม ได้แก่ ระยะแรก เป็นระยะการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม ประกอบด้วยกิจกรรมการจัดการประสบการณ์อย่างเป็นระบบ (systematizing experience) และกิจกรรมการวิเคราะห์โดยการมีส่วนร่วมและจัดการแก้ไขปัญหา (collectively analyzing and problematizing) ระยะที่สอง เป็นระยะการดำเนินการ ประกอบด้วยกิจกรรมการสะท้อนกลับและการปฏิบัติ (reflecting on and choosing action) และกิจกรรมการดำเนินการและการประเมินผลการปฏิบัติการ (taking and evaluating action) และระยะที่สาม คือ ระยะสรุปผลการดำเนินงาน ได้แก่ กิจกรรมการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ (systematizing learning) (Baum, 2016) เก็บข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่มและการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลตามเกณฑ์การคัดเลือก (key informant inclusion criteria) ด้านคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลที่ยึดจุดมุ่งหมาย (purposeful) คือ การเข้าร่วมกระบวนการและยินยอมให้ข้อมูล ดังนี้

ระยะที่ 1 ระยะการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ คณะอนุกรรมการวิชาการภายใต้คณะกรรมการสนับสนุนการจัดและขับเคลื่อนมิติสุขภาพเมืองพัทยา (คจ.สพ.) ที่ประกอบด้วยผู้แทนภาครัฐและเมืองพัทยา ภาควิชาการจากสถาบันการศึกษา และภาคประชาสังคมที่เป็นผู้แทนของกลุ่มภาคีเครือข่ายสุขภาพในเมืองพัทยา ภาคละ 3 คน รวมจำนวน 9 คน โดยเครื่องมือที่ใช้เป็นประเด็นในการสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อทบทวน แลกเปลี่ยน และวางแผนการทำงานอย่างมีส่วนร่วมจากภาคส่วน เพื่อยกร่างประเด็นสาธารณะเชิงนโยบายเพื่อพัฒนาเมืองพัทยา ดำเนินการในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ. 2565

ระยะที่ 2 ระยะการดำเนินการ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้แทนจาก 9 ภาคีเครือข่ายของเมืองพัทยาจำนวน 138 คน โดยเครื่องมือที่ใช้เป็นประเด็นในการสนทนากลุ่ม (focus group) และการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม (participant observation) มีการแบ่งกลุ่มเพื่อทำกิจกรรมตามความสนใจและประเด็นดำเนินงานของภาคีเครือข่ายเป็น 6 กลุ่มย่อย เพื่อออกแบบประเด็นเชิงนโยบายและข้อเสนอเชิงนโยบายเพื่อบูรณาการภาพของเมืองพัทยาย่างมีส่วนร่วมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และแสดงความคิดเห็นอย่างหลากหลายและเปิดกว้าง ในกิจกรรม Health Hack for Better Pattaya ในวันที่ 19-20 พฤศจิกายน พ.ศ. 2565

ระยะที่ 3 ระยะการสรุปผลการดำเนินงาน กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นกลุ่มเดียวกับระยะการวางแผนอย่างมีส่วนร่วม คือ คณะอนุกรรมการวิชาการจำนวน 9 คน โดยเครื่องมือที่ใช้เป็นประเด็นในการสนทนากลุ่ม (focus group) เพื่อวิเคราะห์ สรุป และประเมินผลของกระบวนการและผลของกิจกรรม ซึ่งสรุปผลหลังจากจัดกิจกรรม Health Hack for Better Pattaya ในช่วงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2565

การพิทักษ์สิทธิ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการตามหลักการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์โดยขออนุญาตเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมายในทุกระยะของกิจกรรมและสอบถามความสมัครใจของผู้ให้ข้อมูลทุกราย เคารพต่อความเป็นบุคคลของผู้ให้ข้อมูลและให้ข้อมูลว่ากลุ่มผู้ให้ข้อมูลสามารถถอนตัวจากการศึกษาได้ตลอดเวลาโดยไม่มีผลกระทบใด ๆ นอกจากนี้คณะผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความกังวลของชุมชน (community concern) จึงได้ดำเนินการขออนุญาตตัวแทนของภาคีเครือข่ายในการเผยแพร่ผลงานทางวิชาการในครั้งนี้อย่างเรียบร้อยแล้ว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลในการศึกษาที่ได้จากการเก็บรวบรวมได้นำมาตรวจสอบวิธีการสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูล (credibility) โดยใช้การสังเกตติดต่อกัน (persistent observation) และการตรวจสอบ

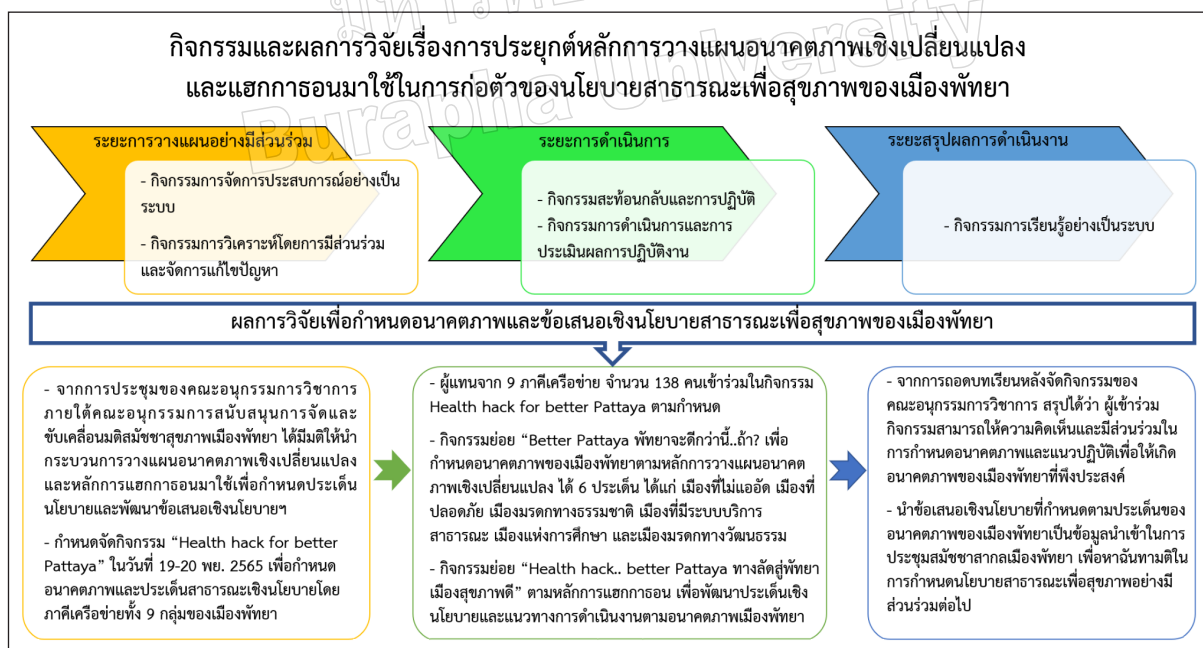
สามเส้า (use of triangulation technique) โดยนำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบด้านข้อมูล (data triangulation) ตรวจสอบโดยผู้เชี่ยวชาญ (peer debriefing) และตรวจสอบโดยผู้ให้ข้อมูล (member checks) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ (Teddlie & Tashakkori, 2007) จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อทำความเข้าใจและสรุปประเด็นสำคัญร่วมกับการวิเคราะห์แก่นสาระ (thematic analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่ จำแนกประเภท ตีความให้ความหมาย และตรวจสอบหาข้อสรุปเกี่ยวกับประเด็นในการกำหนดประเด็นและแนวทางในการเสนอแนะเชิงนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ

ผลการวิจัย

จากการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแสดงผลการวิจัยตามระยะของการศึกษา ได้แก่ การวางแผนการดำเนินการ การปฏิบัติการตามแผนและการสรุปประเมินผลที่เกิดขึ้น ผลการวิจัยแสดงได้ตามแผนภาพต่อไปนี้

ภาพ 1

กิจกรรมและผลการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเรื่องการประยุกต์หลักการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงและแสกการอนมาใช้ในการก่อตัวของนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพของเมืองพัทยา

ผลการวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผลการวางแผนแบบมีส่วนร่วม

ผลของการวางแผนในระยะนี้ประกอบด้วยกิจกรรมการจัดการประสบการณ์อย่างเป็นระบบ (systematizing experience) ซึ่งกำหนดให้มีการทบทวนแนวปฏิบัติจากผู้มีประสบการณ์ผ่านการประชุมของคณะกรรมการวิชาการโดยจากการประชุมหารือร่วมกัน คณะกรรมการฯ ได้มีมติให้นำกระบวนการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลง (transformative scenario planning) และหลักการ hackathon มาประยุกต์ในขั้นตอนของการกำหนดประเด็น (agenda setting) และการก่อตัวของนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพอย่างมีส่วนร่วม (policy formulation) ของเมืองพัทยาเพื่อเป็นกระบวนการในการยกร่างข้อเสนอเชิงนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพแบบมีส่วนร่วมในเวทีสมัชชาสุขภาพสากลเมืองพัทยา

ต่อจากนั้นกิจกรรมการวิเคราะห์โดยการมีส่วนร่วมและจัดการแก้ไขปัญา (collectively analyzing and problematizing) เป็นขั้นตอนของการเตรียมเวทีเพื่อจัดรับฟังความคิดเห็นของ 9 เครือข่ายของเมืองพัทยา ได้แก่ กลุ่มเครือข่ายด้านการศึกษา กลุ่มเครือข่ายองค์กรด้านสิ่งแวดล้อม กลุ่มเครือข่ายสังคมออนไลน์ กลุ่มเครือข่ายองค์กรชุมชนและสวัสดิการชุมชน กลุ่มเครือข่ายสื่อและธุรกิจการท่องเที่ยว กลุ่มเครือข่ายองค์กรทำงานด้านขับเคลื่อนนโยบายด้านสิทธิสุขภาพ กลุ่มเครือข่ายองค์กรด้านกลุ่มผู้เปราะบางทางสังคม กลุ่มเครือข่ายธุรกิจสุขภาพและการสร้างเสริมสุขภาพ และกลุ่มเครือข่ายธุรกิจบันเทิงและบริการ

สำหรับกิจกรรม Health Hack for Better Pattaya กำหนดให้วันแรกเป็นกิจกรรมมองภาพอนาคต “Better Pattaya พัทยาจะดีกว่านี้.. ถ้า?” ภายใต้ 6 กิจกรรมย่อยเพื่อให้ผู้เข้าร่วมได้คิด คูย มอง เขียน และวาดภาพอนาคตร่วมกัน ประกอบด้วย 1) กิจกรรมเข้าใจกระบวนการ เพื่อชี้แจงรายละเอียดของกิจกรรม 2) กิจกรรมรู้จักเพื่อนใหม่ก่อนมองภาพอนาคต เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้สร้างสัมพันธภาพ 3) กิจกรรมพาดหัวข่าว โดยเล่าสู่กันฟังเกี่ยวกับภาพเมืองพัทยาที่เปลี่ยนไป เพื่อสะท้อนภาพมุมมองในอดีตจนถึงปัจจุบัน แล้วเสนอเป็นประเด็นสำคัญ 4) กิจกรรมใครกำหนด โดยวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการเปลี่ยนแปลงของเมืองพัทยา 5) กิจกรรมร่างภาพอนาคตเมืองพัทยา เป็นการกำหนดอนาคตภาพของเมืองพัทยาในอีก 20 ปีข้างหน้า และ 6) กิจกรรมทบทวนและแก้ไขภาพอนาคตของเมืองพัทยา เพื่อกำหนดอนาคตภาพที่มุ่งหวังให้เกิดขึ้นและมีความเป็นไปได้ในอีก 20 ปีข้างหน้าร่วมกัน ต่อจากนั้นในวันที่สอง ประกอบด้วยกิจกรรม “Health Hack...Better Pattaya ทางลัดสู่พัทยาเมืองสุขภาพดี” มี 6 กิจกรรมย่อย ได้แก่ 1) กิจกรรมเข้าใจปัญหา โดยให้ผู้เข้าร่วมระดมสมองกำหนดเรื่องที่ต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน 2) กิจกรรมควมรวมปัญหาและสร้างทีมแก้ไข โดยให้พิจารณาปัญหาของเมืองพัทยาที่ค้นพบ เพื่อเป็นประเด็นสำคัญเชิงนโยบาย (agenda setting) และแบ่งผู้สนใจในแต่ละประเด็นเพื่อเข้าร่วมกิจกรรมต่อไป 3) กิจกรรมร่วมค้นหาความรู้ในการแก้ไขปัญา โดยกำหนดให้ผู้เข้าร่วมทุกคนต้องนำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญา ซึ่งทุกคนต้องรับฟังความคิดเห็นทั้งเห็นพ้องและเห็นต่างร่วมกัน 4) กิจกรรมปรับแต่งแนวทางแก้ไขปัญา เป็นการกำหนดให้แต่ละทีมสรุปแนวทางการแก้ไขปัญาร่วมกัน 5) กิจกรรมการนำเสนอประเด็นเชิงนโยบายและแนวทางการดำเนินงาน ซึ่งกำหนดให้ทุกทีมต้องนำเสนอประเด็นและแนวทางการดำเนินงานให้ผู้เข้าร่วมทุกคนรับฟัง และกิจกรรมสุดท้าย 6) ร่วมกันตัดสินใจเชิงนโยบาย เพื่อสรุปประเด็นเชิงนโยบายและแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน

2. ผลการดำเนินการ

ผลการดำเนินงานในกิจกรรม Health Hack for Better Pattaya เป็นไปตามกิจกรรมการสะท้อนกลับและการปฏิบัติ (reflecting on and choosing action) และกิจกรรมการดำเนินการและการประเมินผลการปฏิบัติการ (taking and evaluating action) พบว่า จากการจัดกิจกรรม Health Hack for Better Pattaya ได้ดำเนินการตามกำหนด อย่างไรก็ตามพบว่า กลุ่มเครือข่ายธุรกิจสุขภาพและการสร้างเสริมสุขภาพเข้าร่วมมากที่สุด ส่วนกลุ่มเครือข่ายธุรกิจบันเทิงและธุรกิจบริการส่งผู้แทนเข้าร่วมน้อยที่สุด

ผลจากการจัดกิจกรรมพบว่า ประเด็นเชิงนโยบาย ประกอบด้วยอนาคตภาพของเมืองพัทยา 6 ประเด็น และแนวทางเชิงนโยบายของแต่ละประเด็นมีรายละเอียดดังนี้

ประเด็นที่ 1 เมืองที่มีความเจริญเติบโตโดยคำนึงถึงพื้นที่ใช้สอยที่ไม่แออัด มีแนวทางดังนี้

1.1 การแบ่งโซนแต่ละพื้นที่ เช่น ที่อยู่อาศัย เกษตรกรรม การศึกษา การท่องเที่ยว และสาธารณสุข
ควรศึกษาตามสภาพภูมิศาสตร์

1.2 เพิ่มพื้นที่สวนสาธารณะใกล้ชุมชน เน้นเรื่องความปลอดภัยและรองรับสถานที่จอดรถ

1.3 ปรับปรุงพื้นที่ผิวนอน โดยเน้นย้ำความปลอดภัยของคนในชุมชน

1.4 พัฒนาระบบขนส่งสาธารณะ โดยจัดระเบียบรถสาธารณะ พัฒนาระบบโครงข่ายคมนาคม
เพื่อรองรับการเดินทางของนักท่องเที่ยวในอนาคต

1.5 เพิ่มพื้นที่จอดรถสาธารณะ บริหารจัดการเส้นทางฉุกเฉิน

1.6 พัฒนาระบบสาธารณูปโภค เพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองและประชากรที่เพิ่มขึ้น

1.7 จัดระเบียบเรือในทะเล เรือสถานที่จอด เพื่อความปลอดภัยและเพิ่มพื้นที่เล่นน้ำ

1.8 เพิ่มตลาดรวม พ่อค้า แม่ค้า หาบเร่ แผงลอย รถพ่วงข้าง

1.9 จัดระเบียบความสะอาด กำหนดจุดจัดการขยะ

1.10 เข้มงวดกฎระเบียบของการเลี้ยงสุนัข

1.11 จัดระเบียบประชากรแฝง บริหารจัดการเรื่องที่อยู่อาศัยของคนไร้บ้าน

1.12 ประชาสัมพันธ์เตือนภัยเหตุการณ์ฉุกเฉินชักซ้อมการหนีภัยพิบัติ

ประเด็นที่ 2 เมืองที่มีความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน มีแนวทางดังนี้

2.1 ติดตั้งกล้องวงจรปิดให้ทั่วเมืองพญาไทใช้ได้จริงและขอคุณภาพได้

2.2 มีไหล่ทางหรือถนน ให้รถพยาบาล เล่นจักรยาน ไม่มีหาบเร่แผงลอยในบริเวณฟุตบอล

2.3 มีเจ้าหน้าที่ตำรวจสำรวจตรวจตรายามวิกาล และปฏิบัติงานร่วมกับอาสาตำรวจบ้าน

2.4 มีเสาไฟฟ้าส่องสว่างทุกพื้นที่ และเอาสายไฟลงดินเพื่อความปลอดภัย

2.5 การปรับถนนและขุดเจาะท่อ ให้มีแผนดำเนินงานและแจ้งประชาชนล่วงหน้า และภายหลัง
ปรับเสร็จแล้วให้ทำถนนให้สวยงาม

2.6 มีที่พักพิงหรือสถานดูแลส่งเสริมอาชีพ เพื่อพัฒนาความรู้ให้คนไร้บ้าน ผู้เร่ร่อน

2.7 มีสถานที่ดูแลสัตว์จรจัด ได้แก่ สุนัข แมว ถึง โดยฉีดวัคซีนและทำหมันให้เรียบร้อย

2.8 ควบคุมการใช้ยาเสพติด เช่น พืชกัญชา ใบกระท่อม บุหรี่ไฟฟ้า อย่างจริงจัง โดยให้มี
กีฬาในชุมชน ให้เยาวชนห่างไกลยาเสพติด

2.9 จัดการสภาวะน้ำท่วม ให้มีการขุดลอกท่อระบายน้ำอย่างสม่ำเสมอ โดยจัดทำทางระบายน้ำ
ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไข

2.10 จัดโซนสถานที่ท่องเที่ยวกลางคืน (สถานบันเทิง) และกำหนดให้เปิดปิดเป็นเวลา

ประเด็นที่ 3 เมืองที่มีการรักษาความสมดุลของมรดกทางธรรมชาติ มีแนวทางดังนี้

3.1 การจัดการขยะโดยจัดหาถังขยะให้เพียงพอ และจัดวางในที่ที่เหมาะสมเพื่อจะได้ลดการส่งกลืน
รบกวน รวมถึงออกกฎระเบียบ การทิ้งขยะให้ถูกที่ถูกทาง รวมถึงรณรงค์ให้ใช้ถุงผ้าและภาชนะที่สามารถนำกลับมา
ใช้ใหม่ได้

3.2 อนุรักษ์ท้องทะเลและปะการัง โดยกำหนดเขตพื้นที่ในการทำประมงและทำจอดเรือให้ชัดเจน
มีการบังคับใช้กฎระเบียบอย่างเคร่งครัด รวมถึงห้ามผู้ประกอบการไม่ให้ปล่อยน้ำเสียลงทะเล เพื่อไม่ให้
เป็นการทำลายธรรมชาติ แหล่งอาศัยของปลาและสัตว์ทะเลรวมถึงแนวปะการัง

3.3 อนุรักษ์นิเวศวิทยาของเมืองพัทยาทั้งต้นไม้และสัตว์ (คน สัตว์ สิ่งแวดล้อม) โดยลดการตัดต้นไม้ และส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ (ม้า ช้าง ฯลฯ) เพื่อเป็นเอกลักษณ์ของเมืองพัทยาให้มีความร่มรื่นตามธรรมชาติ

ประเด็นที่ 4 เมืองที่มีระบบบริการสาธารณะครอบคลุมทุกพื้นที่ มีแนวทางดังนี้

4.1 รถไฟฟ้าโซล่าเซลล์ จะต้องใช้พื้นที่จอดรถสาธารณะ โดยมีแบตเตอรี่สำรองไว้ใช้กลางคืน โดยการสร้าง จะต้องไม่กระทบกับสิ่งแวดล้อม และไม่เวนคืนพื้นที่ประชาชน โดยอำนวยความสะดวกสำหรับผู้สูงอายุและผู้พิการ ในการใช้บริการ เพื่อให้พัทยาเจริญและเป็นระเบียบเรียบร้อย

4.2 จัดระเบียบทางเดินเท้าและร้านค้าริมทาง โดยร้านค้าต้องมีระเบียบอยู่ในพื้นที่ของตนเอง ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงการจัดพื้นที่ค้าขายที่เหมาะสม ไม่กระทบต่อคนเดินเท้าแต่ยังมีพื้นที่ค้าขายได้มีประสิทธิภาพ

4.3 จัดทำทางลอดหรือทางข้ามในทุกแยก โดยคำนึงถึงความปลอดภัยและผู้สัญจรไปมาพร้อม ป้ายจราจรที่ชัดเจนไม่บดบังทัศนียภาพ และไม่เวนคืนที่ดิน พร้อมมีทางข้ามที่ปลอดภัยสำหรับคนเดิน

4.4 มีรถบริการสาธารณะวิ่งรอบเมืองพัทยา โดยจะต้องแยกสีโชนบริการให้ชัดเจน (เหนือ-กลาง-ใต้) และค่าบริการที่เป็นธรรม คนขับต้องมีเอกสารแสดงชัดเจน สุภาพ มีใจบริการผู้สูงอายุ มีความเท่าเทียมกันทั้งคนไทยและต่างชาติ พร้อมทั้งจัดระเบียบรถ 2 แถว และวินมอเตอร์ไซด์

4.5 ระบบบริการ พาผู้สูงอายุและผู้พิการไปโรงพยาบาล ต้องมีประสิทธิภาพและเพียงพอ โดยการร่วมมือกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานราชการ เพื่อไปรับบริการได้ตามนัดหมายในการดูแลผู้สูงอายุที่จะเป็นสังคมผู้สูงอายุต่อไป

4.6 เรือสาธารณะ รับส่ง พัทยา - เกาะล้าน ที่ดีปลอดภัย โดยสามารถรองรับผู้บริการได้ทุกกลุ่มวัย มีอุปกรณ์ดูแลความปลอดภัยที่ครบถ้วนและเพียงพอ ทั้งนี้ให้มีหน่วยงานราชการรับผิดชอบตรวจสอบเรือและ อุปกรณ์ให้ได้ตามมาตรฐาน และมีประสิทธิภาพประกอบกับผู้ขับเรือต้องมีใบอนุญาตถูกต้องและมีใจบริการ

ประเด็นที่ 5 เมืองแห่งการศึกษาที่จัดการศึกษาโดยคนพัทยาเพื่อคนพัทยา มีแนวทางดังนี้

5.1 หลักสูตรที่เปิดสอน ควรมุ่งเน้นเรื่องการท่องเที่ยว การบริการและการโรงแรม รวมไปถึงการพัฒนาฝีมือแรงงานทางด้านเทคนิคต่าง ๆ ซึ่งหลักสูตรการเรียนเหล่านี้ต้องจัดการเรียนการสอนแบบหลากหลายภาษา

5.2 การเข้าถึงการศึกษาสามารถเข้าถึงได้ทุกเพศ ทุกวัย รวมถึงเด็กพิเศษและกลุ่มด้อยโอกาส โดยภาครัฐสนับสนุนค่าใช้จ่าย ซึ่งค่าใช้จ่ายในการศึกษาต้องมีราคาเหมาะสม ไม่แพง

5.3 เมื่อจบการศึกษาออกไปแล้ว ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับท้องถิ่น และสามารถเรียนรู้เพิ่มทักษะความชำนาญอย่างต่อเนื่อง เช่น ช่างซ่อมเรือยอร์ช เชฟในโรงแรม

5.4 สนับสนุนด้านวิชาการ เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่น (สินค้า OTOP) เช่น อาหารทะเลตากแห้ง หมึกน้ำดำ ห่อหมกทะเล พืชสมุนไพร น้ำปลา กะปิ ฯลฯ เป็นต้น

5.5 พื้นที่จัดตั้งมหาวิทยาลัยต้องอยู่ในชุมชน เพื่อให้เดินทางได้สะดวก

5.6 สนับสนุนให้สถาบันครอบครัวและชุมชนให้ความสำคัญต่อการศึกษาของลูกหลาน

ประเด็นที่ 6 เมืองที่ส่งเสริมมรดกทางวัฒนธรรมอย่างสร้างสรรค์ มีแนวทางดังนี้

6.1 ด้านประเพณี ให้มีการทำบุญแห่เทียนพรรษา มีการไหลเรือไฟในทะเล แข่งเรือ การรวมญาติ ให้ช่วงทำบุญกองข้าว เพิ่มประเพณีอื่น ๆ เช่น ผีตาโชน วิ่งควาย บุญบั้งไฟ

6.2 สถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนาควรอนุรักษ์ให้คงอยู่ ให้สถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งลดค่าเข้าชม

6.3 วิถีประมงพื้นบ้าน ควรให้ส่วนราชการอุดหนุนค่าน้ำมันเรือประมงและหาจุดจอดให้เป็นหลักแหล่ง ช่วยควบคุมราคาอาหารทะเลไม่ให้สูงเกินไป และประชาสัมพันธ์ช่องทางออนไลน์เพื่อให้รู้จักวิถีประมงพื้นบ้าน

6.4 ขนมหัทยโบรมณ เช่น ขนมหัเต้า ทอห้ม้วนสด ห่อห้มวง กลีบล้าดวณ ส่งเสริมการเรียนรู้ในชุมชน และโรงเรียน รวมถึงส่งเสริมการตลาด ออกบูทจำหน่ายและส่งออกทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ

จากการสังเกตและสนทนากลุ่มกับผู้แทนภาคีเครือข่ายที่เข้าร่วมพบว่า ผู้เข้าร่วมรู้สึกภาคภูมิใจ ในการกำหนดอนาคตภาพของเมืองพัทยายังมีส่วนร่วม โดยให้ความสำคัญกับการแสดงความคิดเห็นร่วมกันตาม กติกาที่กำหนดไว้ว่าต้องรับฟังทุกความคิดเห็นอย่างตั้งใจ ไม่พูดแทรก ไม่ถาม ไม่สงสัยและไม่ตัดสินว่าผิดหรือถูก แต่ใช้กระบวนการกลุ่มในการให้ความคิดเห็นจากกลวิธการยกมือ การติดสติ๊กเกอร์ การเครพในความคิดเห็นที่ แตกต่างกันอันจะนำมาสู่ฉันทมติ ซึ่งเป็นไปตามแนวทางประชาธิปไตยอย่างมีส่วนร่วม

3. สรพผลการดำเนินการ

กิจกรรมการเรียนรู้้อย่างเป็นระบบ (systematizing learning) เกิดขึ้นจากการถอดบทเรียนหลัง จัดกิจกรรม (After Action Review: AAR) ของคณะอนุกรมการวิชาการ สรพได้ว่า ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทุกคน สามารถให้ความคิดเห็นเพื่อกำหนดประเด็นตามอนาคตภาพของเมืองพัทยาและแนวปฏิบัติเพื่ให้เกิดอนาคต ภาพของเมืองพัทยาที่พึงประสงค์ ผลของการดำเนินงานดังกล่าวสามารถดำเนินการได้ครบถ้วนตามกิจกรรมที่ ประยุกต์ตามกระบวนการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงและหลักการแฮกกาธอน รวมถึงบรรลุวัตถุประสงค์ ที่กำหนดไว้ได้ โดยคณะอนุกรมการวิชาการได้นำข้อเสนอเชิงนโยบายที่กำหนดตามประเด็นของอนาคตภาพของ เมืองพัทยาที่ได้ในครั้งนี้เป็นข้อมูลนำเข้าในการประชุมสมัชชาสากลเมืองพัทยาในวันที่ 26 ธันวาคม พ.ศ. 2565 เพื่หาฉันทมติในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่สุขภาพอย่างมีส่วนร่วมต่อไป

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถสรพและอภิปรายผล ได้ว่า การนำกระบวนการวางแผนอนาคตภาพ เชิงเปลี่ยนแปลง (transformative scenario planning) และหลักการแฮกกาธอน (hackathon) มา ใช้ในกิจกรรม Health Hack for Better Pattaya เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการและประเมินผลร่วมกัน ซึ่งถือว่าเป็นแนวคิดที่ดี เพราะเรื่องการสร้างสังคมสุขภาวะไม่ควรเป็นภารกิจของหน่วยงานด้านสุขภาพเพียงเท่านั้น ดังนั้นการก่อดตัวของ นโยบายสาธารณะเพื่สุขภาพในครั้งนี้จึงเป็นไปตามหลักการออกแบบนโยบายที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (inclusive policy design) คือ การกำหนดเป้าหมายเชิงนโยบายที่ชัดเจน พัฒนาเชิงกระบวนการที่สร้างการมีส่วนร่วมเชิง บูรณาการและเปลี่ยนผ่านเพื่สร้างการเปลี่ยนแปลงได้ (ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และพบสุข ห้าของ, 2563) ที่มุ่งเน้น การกำหนดนโยบายจากล่างสู่บน (bottom up approach) โดยกระบวนการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลง สามารถกำหนดภาพของเป้าหมายที่ชัดเจนมากขึ้น และหลักการแฮกกาธอนสามารถกำหนดแนวคิดสร้างสรรค์ เพื่พัฒนาแนวทางเพื่ดำเนินการตามเป้าหมายอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างชัดเจน

ข้อจำกัดของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบมีส่วนร่วมเพื่การระดมสมองเชิงสร้างสรรค์ ของภาคีเครือข่ายของเมืองพัทยา แต่กระบวนการในครั้งนี้เป็นเพียงขั้นตอนการก่อดตัวของนโยบายสาธารณะ เพื่สุขภาพอย่างมีส่วนร่วม ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญบางกลุ่มอาจมีข้อจำกัดของมุมมองในเรื่องการกำหนด นโยบายว่า เป็นเรื่องของภาครัฐหรือกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม จึงอาจไม่ได้ให้ความสำคัญต่อกระบวนการดังกล่าว ดังนั้นการสร้างควมเข้าใจในกระบวนการนโยบายสาธารณะเพื่สุขภาพ จึงเป็นเรื่องที่ควรดำเนินการและ เตรียมความพร้อมให้กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูล อีกทั้งการพิจารณาควมเหมาะสมและความเป็นไปได้เชิงปฏิบัติของ ข้อเสนอเชิงนโยบายจากงานวิจัยนี้ อาจต้องใช้ระยะเวลาในการทบทวนถึงประเด็นดังกล่าวให้มากขึ้นด้วย

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะต่อการประยุกต์กระบวนการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงและหลักการของ
แฮกกาธอนมาใช้ในการก่อตัวของนโยบาย มีรายละเอียดดังนี้

ข้อเสนอแนะทั่วไป

1. คณะกรรมการสนับสนุนการจัดและขับเคลื่อนมิติสุขภาพเมืองพัทยาและคณะอนุกรรมการ
วิชาการ ถือเป็นกลุ่มบุคคลหลัก (key person) ในการวางแผนและออกแบบกระบวนการสร้างความร่วมมือ
เพื่อกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ดังนั้นการเสริมสร้างศักยภาพและการทบทวนองค์ความรู้
เพื่อจัดกิจกรรมตามการจัดการอย่างเป็นระบบแบบพหุภาคีด้วยแนวคิดสามเหลี่ยมเขยื้อนภูเขาจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น
2. ควรมุ่งเน้นการประชาสัมพันธ์เพื่อรณรงค์และกระตุ้นความสนใจของภาคีเครือข่ายทั้งภาครัฐ
ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม โดยเฉพาะกลุ่มเครือข่ายธุรกิจบันเทิงและธุรกิจบริการให้เข้ามามีส่วนร่วม
เพิ่มมากขึ้นในการกำหนดนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพอย่างมีส่วนร่วม เพื่อให้เกิดความครอบคลุมของ
ความคิดเห็นที่สำคัญในการพัฒนาข้อเสนอเชิงนโยบายอย่างรอบคอบและรอบด้านยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

ควรได้นำกระบวนการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลง ร่วมกับหลักการแฮกกาธอนนำไปประยุกต์
ในกระบวนการนโยบายสาธารณะสำหรับพื้นที่อื่นหรือกลุ่มเป้าหมายอื่นต่อไป เนื่องจากกระบวนการทั้ง 2
กระบวนการนี้สนับสนุนให้เกิดการร่วมกันริเริ่ม ร่วมกันรับรู้ ร่วมกันเปิดใจ ร่วมกันลงมือปฏิบัติอย่างสร้างสรรค์
และร่วมกันทำเพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจัง

รายการอ้างอิง

- กุลวดี อภิชาติบุตร. (2563). *นโยบายสุขภาพ: กระบวนการและการวิเคราะห์*. สมาร์ทโคตรดีจังแอนด์เซอร์วิส.
ธนาคารแห่งประเทศไทย. (2565). *BOT policy hackathon กิจกรรม Insight Talk with Gurus* ดิวเข้ม
ผู้เข้าร่วมแข่งขัน. [https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/25650275SpecialScoop_](https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/25650275SpecialScoop_Hackathon1.aspx)
[Hackathon1.aspx](https://www.bot.or.th/Thai/BOTMagazine/Pages/25650275SpecialScoop_Hackathon1.aspx)
- นวรรตน์ สุวรรณผ่อง, มธุรส ทิพย์มงคล, ทองหล่อ เดชไทย และนพพร ไหวธีระกุล. (2557). *นโยบายสุขภาพ:
การจัดทำวิเคราะห์และประเมินผล*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ปิยะพงษ์ บุชบงก์ และพบสุข ชำชอง. (2563). *การออกแบบนโยบายที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (Inclusive policy
design)*. เรือนแก้วการพิมพ์.
- พัทธนา เอ็งบริบูรณ์พงศ์ ใจดี, ปุณิกา ศรีติมงคล, วันสรา เขาวนนิยัม และเพียงพร กันหารี. (2560). *สมัชชา
สุขภาพแห่งชาติครั้งที่ 9: การเรียนรู้สู่ข้อท้าทายต่อไป. วารสารวิชาการสาธารณสุข, 26(ฉบับเพิ่มเติม*
2), S255-S261.
- พัทธนา เอ็งบริบูรณ์พงศ์ ใจดี. (2565). *การจัดการสุขภาพชุมชน: หลักการและแนวปฏิบัติ*. โอ. เอส. พริ้นติ้ง เฮาส์.
- พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการเมืองพัทยา พ.ศ. 2542. (2542, 29 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา*.
หน้า 21-48.
- พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550. (2550). *ราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา*. หน้า 1-16.
- วรรณภา วามานนท์. (2561). *กระบวนการนโยบายสาธารณะในประเทศไทย. วารสารเกษมบัณฑิต, 19(ฉบับ*
พิเศษเดือนมีนาคม), 197-207.

- วิชัย เทียนถาวร. (2559). *อนาคตแห่งการสร้างเสริมสุขภาพและสังคมวิทยา* (พิมพ์ครั้งที่ 3). พิมพ์ดีสมาร์ท เซ็นเตอร์.
- วิลาสินี ฉายรัตน์ตระกูล. (2563). การจัดแฮกกาธอน (Hackathon) เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และสร้างนวัตกรรมแบบเร่งด่วนในประเทศไทย. ใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร สำนักวิชาการ (บรรณาธิการ), *บทความร้อยเรื่องเมืองไทย*. <https://library.parliament.go.th/th/radioscript/rr2563-dec3>
- ศุภวัตร พลายน้อย. (2554). *การประเมินสมัชชา: เครื่องมือในการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ*. พี.เอ.อีฟวิ่ง.
- สถาพร เจริญธรรม. (2562). แนวคิดว่าด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะแนวใหม่. ในสถาพร เจริญธรรมและคณะ (บรรณาธิการ), *นโยบายสาธารณะและการมีส่วนร่วมของประชาชน*. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2552). *พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550* (พิมพ์ครั้งที่ 6). สหพัฒนพิบูล.
- สำนักยุทธศาสตร์และงบประมาณ เมืองพัทยา. (2562). *แผนพัฒนาเมืองพัทยา (พ.ศ. 2561-2565)*. <https://www.pattaya.go.th/document/แผน2561-2565.pdf>
- Baum, F. E. (2016). Power and glory: Applying participatory action research in public health. *Gaceta Sanitaria*, 30(6), 405-407.
- Benoit, F. (2013). *Public policy models and their usefulness in public health: The stages model*. National Collaborating Centre for Healthy Public Policy.
- Chowdhury J. (2012). Hacking health: Bottom-up innovation for healthcare. *Technology Innovation Management Review*, 2(7), 31-35.
- Huber, D. L. (2010). *Leadership and nursing care management*. Saunders Elsevier.
- Kahane, A. M. (2012). *Transformative scenario planning: Working together to change the future*. Berrett-Koehler Publishers.
- Longest, B. B. (2002). *Health policy making in the United States* (3rd ed.). Health Administration Press.
- Lyndon M. P. et al. (2018). Hacking hackathons: Preparing the next generation for the multidisciplinary world of healthcare technology. *International Journal of Medical Informatics*, 112 (April 2018), 1-5.
- Teddle, C., & Tashakkori, A. (2007). *Foundations of mixed methods research: Integrating quantitative and qualitative approaches in the social and behavioral sciences*. Sage.
- Wasi, P. (2000). *Triangle that moves the mountain and health systems reform movement in Thailand*. Health systems research Institute.

นัยแห่งการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่ากับการจัดการ:
กรณีเปรียบเทียบการจัดแบ่งขององค์การยูเนสโกและประเทศไทย
Implications of Classification of Old Towns and Management:
A Comparison between UNESCO's and Thailand's Categorizations

เตชวัน ปัญญาวุฒิธรรม (Tachawan Panyawutthitham)¹

กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล (Kanjana Laochockchaikul)²

Received: January 4, 2023

Revised: March 29, 2023

Accepted: April 3, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งเน้นศึกษาการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าเพื่อศึกษาภาพสะท้อนการจัดการจากการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าผ่านกรณีเปรียบเทียบการจัดแบ่งประเภทเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกและการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าในการดำเนินงานเมืองเก่าของประเทศไทย จากการวิเคราะห์เอกสารพบว่าการจัดแบ่งประเภทเมืองเก่าสามารถสะท้อนให้เห็นถึงมิติด้านการจัดการได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ การจัดแบ่งประเภทเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกมีการให้ความสำคัญต่อทั้งเมืองเก่าที่ตายแล้ว เมืองเก่าที่ยังมีชีวิต และเมืองในบริบทสมัยใหม่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นการจัดการที่ให้ความสำคัญต่อการอยู่อาศัยของผู้คน ความเป็นพลวัตของเมือง และความจริงแท้ซึ่งมีความสัมพันธ์กับคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล ขณะที่การจัดแบ่งประเภทเมืองเก่าของประเทศไทยให้ความสำคัญต่อเมืองเก่าที่ตายแล้วและเมืองเก่าที่มีชีวิตเท่านั้น แต่ขาดหายประเด็นเกี่ยวกับเมืองในบริบทสมัยใหม่ ภาพสะท้อนการจัดแบ่งประเภทแสดงให้เห็นถึงการจัดการที่ให้ความสำคัญต่อประเด็นด้านการอยู่อาศัยของผู้คนเช่นเดียวกัน มีการให้ความสำคัญในด้านจำนวนประชากรเพิ่มขึ้นมา และมีการให้ความสำคัญต่อโครงสร้างเมืองและการเป็นศูนย์กลางของสำคัญของเมือง นอกจากนี้ยังพบว่าการจัดการเมืองเก่าของไทยให้ความสำคัญต่อมิติทางกายภาพของเมืองและมิติทางประวัติศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ: ประเภทของเมืองเก่า, การจัดการ, ยูเนสโก, เมืองเก่าประเทศไทย

Abstract

This paper mainly studies the classification of old towns. It compares UNESCO's old town classification and the classification used in Thailand's old town operations. According to the documentary analysis, the study found that the old town classification clearly reflected management dimensions. That is, UNESCO's classification of old towns pays attention to dead old towns, living old towns, as well as cities in the modern context. This reflects the management that values people's dwelling, the dynamics of the city and its authenticity, which are associated

¹ หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมรดกวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Master of Arts Program in Management of Cultural Heritage and Creative Industries, College of Innovation, Thammasat University

² สาขาการจัดการมรดกวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์ วิทยาลัยนวัตกรรม มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Department of Management of Cultural Heritage and Creative Industries, College of Innovation, Thammasat University

with outstanding universal values. However, Thailand's old town classification only focuses on dead old towns and living old towns, while neglecting the issues in the modern context. Thailand's classification similarly pays attention to people's housing issues. There has been an increased emphasis on population, urban structure, and the centrality of urban importance. Finally, the study found that Thailand's management of old towns puts a significant emphasis on the physical and historical dimensions of the city.

Keywords: Types of Old Towns, Management, UNESCO, Old Towns in Thailand

บทนำ

เมืองเป็นพื้นที่ที่มนุษย์รวมตัวกันทางสังคมในลักษณะของการรวมกลุ่มเพื่อสานประโยชน์ร่วมกันทั้งในการอยู่อาศัยและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ (กรรณิการ์ สุริรัตนภิรมย์, 2562, หน้า 12) โดยเมืองนับเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือสิ่งแวดล้อมชั้นสูงที่มนุษย์ร่วมกันสร้างขึ้น เนื่องจากเมืองเป็นพื้นที่ที่มีความซับซ้อน เป็นที่อยู่ของคนหลายกลุ่ม และสามารถสะท้อนลักษณะโดยรวมของผู้คนในพื้นที่นั้น ๆ ได้ รวมถึงยังเป็นแหล่งรวมของเทคโนโลยีและวัฒนธรรมของมนุษย์ (ปรานอม ต้นสุขานันท์, 2559, หน้า 18) เมืองที่มนุษย์อยู่อาศัยกันในทุกวันนี้ มีทั้งส่วนของเมืองที่เกิดขึ้นใหม่และการดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องของเมืองเก่าในอดีต ก่อนที่เมืองเหล่านี้จะปรากฏขึ้นนั้นมนุษย์ได้มีการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยและรวมตัวกันตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น ๆ และมีพัฒนาการของการตั้งถิ่นฐานอย่างต่อเนื่องจนมีลักษณะเป็นชุมชนถาวรและมีการพัฒนาเติบโตขึ้นทั้งในเชิงของพื้นที่ ประชากร และกิจกรรมต่าง ๆ จนกลายเป็นเมือง และเมื่อเวลาผ่านไป กอปรกับการพัฒนาและการขยายตัวของมนุษย์ในด้านต่าง ๆ ส่งผลให้เมืองจำนวนมากต้องกลายสภาพเป็นเมืองเก่า ซึ่งเมืองเก่าหลายเมืองยังคงมีการดำรงอยู่และมนุษย์ยังคงตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ในขณะเดียวกันเมืองเก่าอีกหลายเมืองไม่ได้มีการตั้งถิ่นฐานต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน หรือกลายสภาพเป็นเมืองร้าง โดยในปัจจุบันเมืองเก่าเหล่านี้จึงมีทั้งเมืองเก่าที่ยังมีชีวิต (living city) และเมืองเก่าที่ตายแล้ว (dead city) (Fielden & Jokilehto, 1993)

เมืองเก่าทั้งหมดไม่ว่าจะเป็นเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตหรือเมืองที่ตายแล้วจะมีลักษณะที่แตกต่างจากเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ในภายหลังด้วยเหตุผลต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีอยู่ของมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองนั้น ๆ ส่งผลให้เมืองเก่ากลายเป็นพื้นที่ที่คงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ (identity) และคุณลักษณะเฉพาะ (character) รวมถึงบูรณภาพ (integrity) และความจริงแท้ (authenticity) (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554ก, หน้า 1-2) จึงนำไปสู่การให้ความสำคัญต่อการจัดการเมืองเก่าทั้งในส่วนของการอนุรักษ์และการปรับปรุงฟื้นฟูเมือง (ยงธนิศร์ พิมลเสถียร, 2556, หน้า 1-8) โดยการอนุรักษ์ในยุคแรกนั้นจะให้ความสำคัญไปที่การอนุรักษ์คุณค่าทางศิลปะผ่านมรดกเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งมรดกทางสถาปัตยกรรม ภายหลังได้มีการขยายความสนใจไปสู่เรื่องของสภาพแวดล้อมมากขึ้นนอกเหนือจากด้านกายภาพเท่านั้น และขยายจากการอนุรักษ์ไปสู่การปรับปรุงฟื้นฟูและการพัฒนาภายใต้กรอบของการจัดการเมืองเก่า (ซูวิทย์ สุจฉายา, 2552, หน้า 1-2)

การจัดการเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์ พัฒนา และปรับปรุงฟื้นฟูเมืองนั้นจะมีข้อจำกัดและวิธีการที่แตกต่างออกไปตามแต่บริบทของพื้นที่ ซึ่งกระบวนการการจัดการมักจะเริ่มตั้งแต่การกำหนดนิยามความหมายของเมืองเก่าและการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่า สำหรับการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่านั้นจะแตกต่างกันไปตามกฎเกณฑ์หรือข้อกำหนดของหน่วยงานหรือการดำเนินงานเมืองเก่าของแต่ละประเทศซึ่งสามารถสะท้อนถึงการให้ความสำคัญต่อเมืองเก่าในประเด็นต่าง ๆ ตลอดจนมิติการจัดการเมืองเก่าเหล่านั้น วัตถุประสงค์ของ

บทความนี้มุ่งศึกษาการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าสะท้อนภาพการจัดการเมืองเก่าอย่างไร ผ่านการเปรียบเทียบการจัดแบ่งประเภทเมืองเก่าขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) และการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าในการดำเนินงานเมืองเก่าของประเทศไทย ซึ่งจะให้เห็นถึงข้อแตกต่างในการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าในบริบทสากลและบริบทของประเทศไทยอันนำไปสู่การประเมินความเหมาะสมของการจัดแบ่งเมืองเก่าของประเทศไทย ข้อมูลที่ได้จะเป็นประโยชน์ต่อสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงานเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทยและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการระดับเมืองและเมืองเก่าในประเทศไทยที่จะนำไปสู่การจัดการเมืองเก่าอย่างเป็นสากลและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

แนวคิดด้วยเมืองเก่า

การอนุรักษ์หรือการจัดการระดับเมืองที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่าในบริบทสากลนั้น มักจะใช้คำว่า “historic city” หรือ “เมืองประวัติศาสตร์” แต่ในประเทศไทยจะนิยมใช้คำว่า “เมืองเก่า” ซึ่งคำทั้งสองสื่อความหมายถึงเมืองในลักษณะเดียวกัน (ปรานอม ต้นสุขนันท์, 2559, หน้า 23-24) ในบทความนี้จะใช้คำว่า “เมืองเก่า” เป็นสำคัญ

การอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่าในบริบทสากลนั้นจะอยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของข้อกำหนดระหว่างประเทศทั้งส่วนที่เป็นกฎบัตร (charter) ข้อเสนอแนะ (recommendation) มติ (resolution) และมาตรฐาน (standards) ระหว่างประเทศหลายฉบับ (วรรณศิลป์ พีรพันธุ์, 2553) ไม่ว่าจะเป็นมติบริกส์: หลักการว่าด้วยการฟื้นฟูเมืองประวัติศาสตร์ (The Resolution of Bruges: Principles Governing the Rehabilitation of Historic Towns) (ICOMOS, 1975b) มติการประชุมวิชาการระหว่างประเทศว่าด้วยการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ขนาดเล็ก (Resolutions of the International Symposium on the Conservation of Smaller Historic Towns) (ICOMOS, 1975a) ข้อเสนอแนะของไอโคโมสและยูเนสโกจากที่ประชุมสัมมนาระหว่างประเทศเรื่อง “ชีวิตใหม่สำหรับเมืองประวัติศาสตร์” (ICOMOS-UNESCO recommendation adopted at the international symposium-“A New Life for Historic Towns”) (ICOMOS & UNESCO, 1976) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปกป้องและบทบาทร่วมสมัยของพื้นที่ประวัติศาสตร์ (Recommendation concerning the safeguarding and contemporary role of historic areas) (UNESCO, 1976) กฎบัตรวอชิงตัน: กฎบัตรเพื่อการอนุรักษ์เมืองและพื้นที่เมืองประวัติศาสตร์ (Washington Charter: Charter for the conservation of historic towns and urban areas) (ICOMOS, 1987) และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Recommendation on the historic urban landscape) (UNESCO, 2011) เป็นต้น แต่ส่วนที่มีความสำคัญที่สุด คือ อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ค.ศ. 1972 (Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage 1972) (UNESCO, 1972) ซึ่งมีองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือยูเนสโก (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization: UNESCO) เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลรับผิดชอบ โดยแนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ค.ศ. 1972 กำหนดให้เมืองประวัติศาสตร์และศูนย์กลางของเมือง (historic towns and town centers) เป็นหนึ่งในประเภทของมรดกทางวัฒนธรรม (Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 2008)

สำหรับในประเทศไทย การอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่าในส่วนหนึ่งของเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตดำเนินการภายใต้ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2564 (2564) โดยมีคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่ามีอำนาจและหน้าที่ในการดำเนินการในส่วนกลาง และมีคณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ระดับเมือง ดำเนินการในเมืองเก่านั้น ๆ โดยมีกลุ่มงานอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า กองจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและศิลปกรรม สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นหน่วยงานหลักในการดูแลรับผิดชอบ และในส่วนหนึ่งของเมืองเก่าที่ตายแล้วจะดำเนินการในฐานะโบราณสถาน ภายใต้พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (2504) และพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 (2535) โดยมีกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม เป็นหน่วยงานหลักในการดูแลรับผิดชอบ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554ก, หน้า 8)

โดยการให้นิยามเมืองเก่านั้น ในบริบทขององค์การยูเนสโกไม่ได้มีการกำหนดนิยามความหมายในภาพกว้างไว้ แต่จะกำหนดไว้ในการให้นิยามของเมืองเก่าแต่ละประเภท และในส่วนของประเทศไทยนั้นยึดตามนิยามของเมืองเก่าตามที่บัญญัติไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์ และเมืองเก่า พ.ศ. 2564 (2564) ซึ่งให้ความหมายไว้ดังนี้

“เมืองเก่า” หมายความว่า

- 1) เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีลักษณะพิเศษเฉพาะแห่งสืบต่อมาแต่กาลก่อน หรือที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่น หรือมีลักษณะจำเพาะของสมัยหนึ่งในประวัติศาสตร์
- 2) เมืองหรือบริเวณของเมืองที่มีรูปแบบผสมผสานสถาปัตยกรรมต่างกัน หรือมีลักษณะเป็นรูปแบบวิวัฒนาการทางสังคมที่สืบต่อมาในยุคต่าง ๆ
- 3) เมืองหรือบริเวณของเมืองที่เคยเป็นตัวเมืองดั้งเดิมในสมัยหนึ่งและยังคงมีลักษณะเด่นประกอบด้วยโบราณสถาน
- 4) เมืองหรือบริเวณของเมืองซึ่งโดยหลักฐานทางประวัติศาสตร์หรือโดยอายุ หรือโดยลักษณะแห่งสถาปัตยกรรม มีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์

จากความหมายข้างต้นแสดงให้เห็นว่า เมืองเก่า คือ พื้นที่ที่มีขอบเขต ผ่านการคัดเลือกและมีความเกี่ยวเนื่องกับวิถีชีวิตของผู้คนในอดีตอันสะท้อนถึงคุณค่าด้านต่าง ๆ ในปัจจุบัน นอกจากคำว่า “เมืองเก่า” แล้วในประเทศไทยยังมีการใช้คำว่า “เมืองโบราณ” เพื่อใช้เรียกเมืองเก่าที่มีอายุค่อนข้างมากและเมืองเก่าที่ปัจจุบันมีสภาพเป็นเมืองเก่าที่ตายแล้วหรือเมืองร้างอีกด้วย

การจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่า

ประเภทของเมืองเก่าหรือเมืองประวัติศาสตร์นั้นสามารถจัดแบ่งได้อย่างหลากหลายรูปแบบ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับข้อกำหนดกฎเกณฑ์และการให้นิยามในการจัดแบ่งนั้น ๆ เช่น การจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าตามลักษณะที่ปรากฏหรือที่เป็นอยู่ (existence) ในปัจจุบัน โดยเบอร์นาร์ด ฟิลเดิล ได้จำแนกเมืองเก่าหรือเมืองประวัติศาสตร์ไว้ในหลักการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ด้านการบริหารจัดการ ออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เมืองเก่าที่ยังมีชีวิตหรือมีกิจกรรม (living city) และเมืองเก่าที่ตายแล้วหรือไร้กิจกรรม (dead city) (Fielden & Jokilehto, 1993) หรือการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าตามการศึกษาทางโบราณคดี จัดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ เมืองร่วมสมัย

(contemporary city) และเมืองโบราณ (ancient city) (กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์, 2562, หน้า 14-15) เป็นต้น ในบทความนี้มุ่งเน้นศึกษาผ่านกรณีศึกษาการจัดแบ่งประเภทขององค์การยูเนสโกและประเทศไทย ดังนี้

1. ประเภทของเมืองเก่าตามการจัดแบ่งขององค์การยูเนสโก

อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ค.ศ. 1972 (UNESCO, 1972, p. 2) ได้กำหนดความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมครอบคลุมถึงสิ่งต่าง ๆ ได้แก่ อนุสรณ์สถาน (monuments) กลุ่มอาคาร (groups of building) และแหล่ง (sites) และองค์การยูเนสโกได้กำหนดแนวทางการอนุรักษ์ตามอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ค.ศ. 1972 โดยระบุประเภทและความหมายของมรดกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ เพื่อรัฐภาคีสมาชิกจะใช้ในการประเมินและนำเสนอขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกโลก โดยจัดแบ่งประเภทของมรดกทางวัฒนธรรมไว้ 4 ประการ ได้แก่ ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (cultural landscape) เมืองประวัติศาสตร์และศูนย์กลางของเมือง (historic towns and town centers) มรดกล้ำคลอง (heritage canals) และมรดกเส้นทาง (heritage routes) ในส่วนของเมืองประวัติศาสตร์และศูนย์กลางของเมืองนั้นได้จำแนกไว้ 3 ประเภท (Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 2008, p. 87) ดังนี้

1.1 เมืองที่ไม่มีคนอยู่อาศัยแล้ว (Towns which are no longer inhabited) คือ เมืองที่ถูกทิ้งร้างไปแล้ว แต่ยังคงปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีของอดีตซึ่งสามารถประเมินตามเกณฑ์ความจริงแท้ได้

1.2 เมืองประวัติศาสตร์ที่ยังคงมีผู้อยู่อาศัย (Historic towns which are still inhabited) คือ เมืองที่ยังคงมีผู้อยู่อาศัยและมีพลวัต รวมถึงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องภายใต้อิทธิพลของเศรษฐกิจ สังคม และการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม

1.3 เมืองสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20 (New towns of the twentieth century) คือ เมืองที่ก่อร่างขึ้นใหม่ในบริบทสมัยใหม่ และเมืองสามารถรักษาคุณลักษณะให้รับรู้ได้อย่างชัดเจนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของความจริงแท้ อาจมีคุณลักษณะพื้นฐานบางประการที่สอดคล้องกับเมืองสองประเภทแรก อนาคตของเมืองประเภทนี้จะไม่มีความไม่ชัดเจนเนื่องจากพัฒนาการของเมืองโดยส่วนใหญ่ไม่อาจควบคุมได้

2. ประเภทของเมืองเก่าตามการจัดแบ่งของประเทศไทย

คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า (2548) ได้จัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าของไทยโดยใช้นิยามของเมืองเก่าที่บัญญัติไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 (2546) ฉบับปัจจุบันคือระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2564 (2564) ยังคงนิยามความหมายของเมืองเก่าเช่นเดียวกับระเบียบฯ ในปี พ.ศ. 2546 โดยเกณฑ์ในการจัดแบ่งมี 4 ประเภท ดังนี้

2.1 เมืองหรือบริเวณของเมืองที่ไม่พบหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองในอดีต

2.2 เมืองหรือบริเวณของเมืองที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และปัจจุบันไม่มีผู้คนพักอาศัย หรือพักอาศัยอยู่น้อย มีลักษณะเป็นเมืองร้าง และได้รับการอนุรักษ์ไว้ในลักษณะอนุสรณ์สถาน หรืออุทยานประวัติศาสตร์ โดยกลายประโยชน์ใช้สอยเป็นแหล่งศึกษา หรือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

2.3 เมืองหรือบริเวณของเมืองที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพอันบ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมือง หรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และมีการใช้สอยในลักษณะของเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจาก

อดีตถึงปัจจุบัน ในลักษณะชุมชนเมืองขนาดเล็กหรือเมืองที่มีได้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการของจังหวัด

2.4 เมืองหรือบริเวณของเมืองที่ปรากฏหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองหรือโบราณวัตถุสถานในอดีต และมีการใช้สอยในลักษณะของเมืองที่ยังมีชีวิตอย่างต่อเนื่องจากอดีตถึงปัจจุบัน ในลักษณะชุมชนเมืองขนาดใหญ่ที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการของจังหวัดที่มีจำนวนประชากรพักอาศัยเป็นจำนวนมาก

จากประเภทเมืองเก่าของไทยในข้างต้น จะเห็นได้ว่าเมืองเก่าประเภทที่ 1 และ 2 เป็นเมืองเก่าที่มีลักษณะเป็นเมืองโบราณ (ancient city) หรือเมืองที่มีภูมิทัศน์แบบพิพิธภัณฑ์ (museum landscape) ส่วนเมืองเก่าประเภทที่ 3 และ 4 เป็นเมืองเก่าที่ยังคงมีการอยู่อาศัยของผู้คนสืบเนื่องจนถึงปัจจุบัน จึงจัดเป็นเมืองที่ยังมีชีวิต (living environment) โดยเมืองเก่าประเภทที่ 3 จะมีขนาดเล็กกว่าประเภทที่ 4 (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554ก, หน้า 8)

เกรียงไกร เกิดศิริ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2562, หน้า 12-13) ได้วิเคราะห์และอธิบายลักษณะของเมืองเก่าตามประเภทที่จัดแบ่งของไทยออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

เมืองเก่าประเภทที่ 1 มีลักษณะเป็น “ชุมชนโบราณ” ที่ปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ แต่ต่อมาได้ถูกทิ้งร้างลงด้วยเหตุต่าง ๆ และไม่มีพัฒนาการสืบเนื่อง เมืองในประเภทนี้ปรากฏเพียงแนวคูน้ำคันดินและซากโบราณสถาน

เมืองเก่าประเภทที่ 2 มีลักษณะเป็น “เมืองโบราณ” ที่แสดงถึงการเป็นเมืองศูนย์กลางการปกครองในอดีต แต่ไม่มีการพัฒนาสืบเนื่องถึงปัจจุบัน เนื่องจากที่ตั้งของเมืองหมดบทบาทลงในชั้นหลัง เมืองในประเภทนี้ยังคงปรากฏหลักฐานที่เป็นซากโบราณสถานที่แสดงถึงความรุ่งเรืองในอดีต

เมืองเก่าประเภทที่ 3 มีลักษณะเป็น “เมืองโบราณ” เช่นเดียวกับประเภทที่ 2 โดยเมืองประเภทนี้มีพัฒนาการของเมืองสืบต่อมาตั้งแต่สมัยรัฐจาริต ปัจจุบันยังมีการตั้งถิ่นฐานของผู้คนเป็นชุมชนที่มีพลวัต มีขนาดไม่ใหญ่และไม่ซับซ้อนมาก

เมืองเก่าประเภทที่ 4 มีลักษณะเป็น “เมืองเก่าที่มีพลวัต” และมีลักษณะเป็นเมืองศูนย์กลางของรัฐจาริตตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา หรือเป็นเมืองที่ตั้งขึ้นจากทำเลที่ตั้งของชุมชนการค้า และเป็นเมืองที่ยังคงมีการตั้งถิ่นฐานและยังมีการสอยใช้เมืองของผู้คนสืบเนื่องมาโดยตลอด รวมถึงยังมีพลวัตทางสังคมวัฒนธรรม และเศรษฐกิจมาจนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ประเทศไทยยังได้จัดแบ่งกลุ่มของเมืองเก่าด้วย โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554ก, หน้า 23-30) ดังนี้

เมืองเก่ากลุ่มที่ 1 คือ เมืองเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี มีขนาดใหญ่ เคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรในยุคใดยุคหนึ่ง มีหลักฐานแสดงถึงเอกลักษณ์ในอดีต และมีการอยู่อาศัยของชุมชนในปัจจุบัน จึงต้องเร่งประกาศเมืองในกลุ่มนี้เพื่อป้องกันภัยคุกคามจากการขยายตัวของเมือง

เมืองเก่ากลุ่มที่ 2 คือ เมืองเก่าที่มีความสำคัญรองจากเมืองเก่ากลุ่มที่ 1 ทั้งในแง่ขนาดที่มีเล็กกว่าและในแง่ประวัติศาสตร์ ทั้งยังมีการขยายตัวของเมืองไม่สูงและไม่มีปัญหาภัยคุกคามต่อเมืองเก่ากลุ่มที่ 1

เมืองเก่ากลุ่มที่ 3 คือ เมืองโบราณขนาดเล็กที่มีหลักฐานทางโบราณคดีและศิลปกรรมค่อนข้างน้อย และปัจจุบันไม่มีการอยู่อาศัยของผู้คน จึงประสบปัญหาภัยคุกคามน้อย

จากการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าทั้งขององค์การยูเนสโกและของประเทศไทยในช่วงต้น สามารถสรุปประเภทของเมืองเก่าดังตาราง 1

ตาราง 1

ประเภทของเมืองเก่าตามการจัดแบ่งขององค์การยูเนสโกและประเทศไทย

หน่วยงาน	การจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่า
Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 2008	1. เมืองที่ไม่มีคนอยู่อาศัยแล้ว
	2. เมืองประวัติศาสตร์ที่ยังคงมีผู้คนอยู่อาศัย
	3. เมืองสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20
คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า, 2548	1. เมืองร้าง (ไม่พบหลักฐานทางกายภาพอันเด่นชัดที่บ่งบอกถึงโครงสร้างเมืองในอดีต)
	2. เมืองร้าง (พบหลักฐานทางกายภาพอันเด่นชัดที่บ่งบอกถึงโครงสร้างเมืองในอดีต)
	3. ชุมชนเมืองขนาดเล็ก
	4. ชุมชนเมืองขนาดใหญ่

จากตาราง 1 จะเห็นได้ว่าการจำแนกประเภทที่มีความแตกต่างกันออกไปแต่ยังคงมีความสอดคล้องกันหากพิจารณาตามลักษณะที่ปรากฏหรือที่เป็นอยู่ (existence) ในปัจจุบัน ตามแนวคิดของเบอร์นาร์ด ฟิลเดลจะพบว่าเมืองเก่าประเภทที่ 1 ขององค์การยูเนสโกและเมืองเก่าประเภทที่ 1 และ 2 ของประเทศไทยจะมีลักษณะเดียวกัน คือ มีสภาพเป็นเมืองเก่าที่ตายแล้ว ส่วนเมืองเก่าประเภทที่ 2 และ 3 ขององค์การยูเนสโกและเมืองเก่าประเภทที่ 3 และ 4 ของประเทศไทยจะมีลักษณะเดียวกัน คือ มีสภาพเป็นเมืองเก่าที่ยังมีชีวิต สามารถสรุปในตาราง 2

ตาราง 2

ประเภทของเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกและประเทศไทยจัดแบ่งตามลักษณะที่ปรากฏ

Fielden and Jokilehto, 1993	การจัดประเภทตามลักษณะที่ปรากฏหรือที่เป็นอยู่	
	เมืองที่ตายแล้ว	เมืองที่ยังมีชีวิต
Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 2008	ประเภทที่ 1 เมืองที่ไม่มีคนอยู่อาศัยแล้ว	ประเภทที่ 2 เมืองประวัติศาสตร์ที่ยังคงมีผู้คนอยู่อาศัย
		ประเภทที่ 3 เมืองสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20
คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า, 2548	ประเภทที่ 1 เมืองร้าง (ไม่พบหลักฐานทางกายภาพโครงสร้างเมืองในอดีต)	ประเภทที่ 3 ชุมชนเมืองขนาดเล็ก
	ประเภทที่ 2 เมืองร้าง (พบหลักฐานทางกายภาพที่โครงสร้างเมืองในอดีต)	ประเภทที่ 4 ชุมชนเมืองขนาดใหญ่

จากตาราง 2 แสดงการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าทั้งในส่วนขององค์การยูเนสโกและของประเทศไทย จะเห็นได้ว่าบริบทของการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่ามีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทขององค์การหรือรัฐประเทศนั้น ๆ แต่ก็ยังมีจุดร่วมเดียวกัน คือ การให้ความสำคัญต่อเมืองเก่าทั้งเมืองเก่าที่ยังมีชีวิตและเมืองเก่าที่ตายแล้ว

ภาพสะท้อนการจัดการการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่า

การจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าเป็นส่วนหนึ่งในกระบวนการจัดการเมืองเก่าเพื่อใช้ในการจัดการขั้นแรก คือ การศึกษา สำรวจ และจัดทำทะเบียนแหล่ง ซึ่งถือเป็นกระบวนการจัดการแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ปฏิบัติกันอย่างเป็นสากล (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554ก, หน้า 23) เมื่อวิเคราะห์ประเภทของเมืองเก่าเหล่านั้นแล้วจะพบว่า ประเภทของเมืองเก่าเหล่านั้นสามารถสะท้อนภาพของการจัดการเมืองเก่าขององค์การหรือรัฐประเทศนั้นได้ จากกรณีศึกษาประเภทของเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกและประเทศไทยสามารถสะท้อนภาพการจัดการได้ดังนี้

1. ภาพสะท้อนการจัดการการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าขององค์การยูเนสโก

งานเกี่ยวกับเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกมีความสัมพันธ์อยู่กับงานมรดกโลกทางวัฒนธรรม ส่งผลให้การจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าจึงสอดคล้องสัมพันธ์กับนิยามของมรดกทางวัฒนธรรมในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและทางธรรมชาติ ค.ศ. 1972 โดยการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าของยูเนสโกนั้น จะให้ความสำคัญกับเมืองทุกรูปแบบทั้งเมืองเก่าที่ตายแล้ว กล่าวคือ เมืองประเภทที่ 1 เมืองที่ไม่มีคนอยู่อาศัยแล้ว (towns which are no longer inhabited) เมืองเก่าที่ยังมีชีวิต กล่าวคือ เมืองประเภทที่ 2 เมืองประวัติศาสตร์ที่ยังคงมีผู้คนอยู่อาศัย (historic towns which are still inhabited) และเมืองในบริบทสมัยใหม่กล่าวคือ เมืองประเภทที่ 3 เมืองสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20 (new towns of the twentieth century) โดยการให้นิยามความหมายต่อเมืองทั้งสามประเภทยังได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อมิติด้านการจัดการเมืองในหลายประเด็น คือ

1.1 การอยู่อาศัยของผู้คน (Dwelling) เป็นส่วนหนึ่งของการใช้กำหนดประเภทของเมืองซึ่งส่งผลต่อรูปแบบของการจัดการที่จะเกิดขึ้นตามมา โดยในส่วนของอยู่อาศัยของผู้คนจะสัมพันธ์กับความเป็นพลวัตของเมือง

1.2 ความเป็นพลวัตของเมือง (Dynamic) ลักษณะการพัฒนอย่างต่อเนื่องของเมืองในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งถูกใช้ในการให้นิยามความหมายในประเภทของเมืองและนำไปสู่การจัดการเมือง โดยเมืองประเภทที่ 1 นับเป็นเมืองที่ไร้พลวัต การจัดการจะให้ความสำคัญกับมรดกเมืองที่ปรากฏหลงเหลืออยู่ เมืองประเภทที่ 2 เป็นเมืองที่มีพลวัตของผู้คนและมีพัฒนาการภายใต้อิทธิพลของสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม การจัดการจะต้องให้ความสำคัญกับพลวัตของเมืองที่เป็นอยู่ และเมืองประเภทที่ 3 เป็นเมืองที่มีพลวัตและพัฒนาการตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา การจัดการเมืองประเภทยังให้ความสำคัญกับส่วนที่เป็นคุณค่าโดดเด่นของเมืองและมีความยากในการจัดการเมือง

1.3 ความจริงแท้หรือความเป็นของแท้ดั้งเดิม (Authenticity) ส่วนนี้เป็นส่วนสำคัญที่จะบ่งบอกถึงคุณค่าและอัตลักษณ์ของเมืองนั้น ๆ โดยในการให้นิยามเมืองเก่าในแต่ละประเภทในการจัดแบ่งขององค์การยูเนสโกจะมีการกล่าวถึงประเด็นด้านความจริงแท้ ซึ่งส่งผลถึงการจัดการที่จะต้องให้ความสำคัญกับประเด็นนี้เป็นส่วนสำคัญ การให้ความสำคัญและการประเมินความจริงแท่นั้นจะต้องมีความสัมพันธ์ไปกับแนวคิดคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (outstanding universal value) เนื่องจากงานเมืองเก่าเป็นส่วนหนึ่ง

ของงานมรดกโลกซึ่งให้ความสำคัญต่อคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล โดยการประเมินคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลจะพิจารณาจาก 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) เกณฑ์การพิจารณาแหล่งมรดกโลก (world heritage criteria) 2) ความครบถ้วนสมบูรณ์ (integrity) และ/ หรือความจริงแท้ (authenticity) และ 3) การปกป้องคุ้มครองและการบริหารจัดการ (protection and management) (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2561, หน้า 68-69)

2. ภาพสะท้อนการจัดการการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าของประเทศไทย

การจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าของประเทศไทยเป็นไปตามนิยามความหมายของเมืองเก่าที่บัญญัติไว้ในระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่าที่ให้ความสำคัญกับเมืองเก่า 2 รูปแบบ คือ เมืองเก่าที่ตายแล้ว ได้แก่ เมืองประเภทที่ 1 และประเภทที่ 2 เมืองร้าง และเมืองเก่าที่ยังมีชีวิต ได้แก่ เมืองประเภทที่ 3 ชุมชนเมืองขนาดเล็กและเมืองประเภทที่ 4 ชุมชนเมืองขนาดใหญ่ โดยการอธิบายเมืองทั้ง 4 ประเภทนั้นได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อมิติด้านการจัดการเมืองใน 2 ประเด็น ได้แก่ (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554ก, หน้า 8)

ประเด็นแรก เป็นการให้ความสำคัญกับประเด็นที่เมืองทุกประเภทต้องมี ได้แก่ ลักษณะพิเศษเฉพาะของเมืองที่สืบทอดมาแต่อดีต การมีเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมท้องถิ่นหรือมีรูปแบบผสมผสานของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น วิวัฒนาการทางสังคมในแต่ละยุคสมัยหรือการเคยเป็นเมืองในสมัยหนึ่ง และคุณค่าทางศิลปะ โบราณคดี หรือประวัติศาสตร์ ซึ่งในส่วนนี้สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเมืองเก่าของไทยให้ความสำคัญต่อมิติทางกายภาพของเมืองและมิติทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างมาก กล่าวคือ ลักษณะทางกายภาพของเมืองจะต้องมีความโดดเด่นด้วยอัตลักษณ์ของพื้นที่และอัตลักษณ์นั้นต้องมีการสืบทอดมาจากประวัติศาสตร์ของเมือง รวมถึงมรดกเมืองจะต้องมีคุณค่าในทางศิลปะ โบราณคดี และประวัติศาสตร์

ประเด็นที่สอง เป็นการให้ความสำคัญในการจำแนกประเภทของเมืองที่สะท้อนการจัดการในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

2.1 โครงสร้างเมือง โดยเมืองเก่าทั้งสี่ประเภทมีการกำหนดถึงเรื่องหลักฐานทางกายภาพที่บ่งบอกถึงลักษณะอันเด่นชัดของโครงสร้างเมืองในอดีตซึ่งอาจปรากฏหรือไม่ปรากฏก็ได้โดยหลักฐานในส่วนนี้จะเป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งที่จะบ่งชี้การจัดการประเภทของเมืองที่จะนำไปสู่รูปแบบการจัดการของหลักฐานทางกายภาพหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ของเมือง

2.2 การอยู่อาศัยของผู้คน ทั้งในแง่ของการดำรงอยู่และจำนวนซึ่งจะถูกใช้เป็นส่วนหนึ่งของการใช้กำหนดประเภทของเมือง

2.3 ความเป็นพลวัตของเมือง ลักษณะการพัฒนาย่างต่อเนื่องของเมืองในด้านต่าง ๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันซึ่งถูกใช้ในการอธิบายในประเภทของเมืองและนำไปสู่การจัดการเมือง โดยเมืองประเภทที่ 1 และ 2 เมืองร้าง นับเป็นเมืองที่ไร้พลวัต การจัดการจะเน้นการอนุรักษ์ในลักษณะอนุสรณ์สถานหรืออุทยานประวัติศาสตร์ โดยเปลี่ยนประโยชน์ใช้สอยเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554ก, หน้า 5) และเมืองประเภทที่ 3 และ 4 ชุมชนเมือง เป็นเมืองที่มีพลวัตมีการใช้สอยในลักษณะของเมืองถึงปัจจุบัน การจัดการจะให้ความสำคัญกับความเป็นพลวัตนั้น ๆ

2.4 การเป็นศูนย์กลางของความสำคัญบางประการ ไม่ว่าจะเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการปกครอง หากเมืองเก่าเมืองใดยังคงเป็นศูนย์กลางของความสำคัญด้านนั้น ๆ อยู่ในปัจจุบัน การจัดการ

ก็จะให้ความสำคัญกับการเป็นศูนย์กลางนั้นด้วย และหากเมืองใดเคยเป็นศูนย์กลางของความสำคัญด้านนั้น ๆ ในอดีต การจัดการจะให้ความสำคัญกับการเป็นศูนย์กลางนั้นในฐานะประวัติศาสตร์ของเมือง

ทั้งนี้ ในส่วนของประเทศไทย นอกจากจะมีการจัดประเภทของเมืองเก่าแล้ว ยังมีการจัดกลุ่มของเมืองเก่าด้วยโดยใช้กฎเกณฑ์ความเป็นเมืองทางประวัติศาสตร์ที่มีการอยู่อาศัยของผู้คนมากกว่าความเป็นเมืองเก่าที่ร้างลงแล้ว การจัดกลุ่มนั้นเป็นไปเพื่อการประกาศเขตเมืองเก่าและการให้ลำดับความสำคัญในการจัดการ ส่วนนี้สะท้อนได้ดีว่าการจัดการเมืองเก่าในประเทศไทยให้ความสำคัญต่อเมืองทุกเมืองไม่เท่ากัน หากแต่เมืองที่ได้รับการจัดอยู่ในกลุ่มที่ 1 ซึ่งเป็นเมืองที่มีความสำคัญและขนาดใหญ่ก็จะได้รับการให้ความสำคัญในการจัดการเป็นลำดับต้น ด้วยการให้เหตุผลเรื่องการถูกคุกคามของเมืองที่มีมากกว่าเมืองในกลุ่มอื่น

ข้อเปรียบเทียบการจัดการจากการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่า

การจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกและของประเทศไทยมีความแตกต่างกัน แต่ยังคงมีจุดร่วมกันอยู่ และการให้ความสำคัญต่อประเด็นต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนและนำไปสู่การจัดการก็มีความแตกต่างกันแต่ก็มีหลายประเด็นที่มีความสอดคล้องสัมพันธ์กัน ทั้งนี้ เนื่องด้วยประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากรูปแบบการจัดการขององค์การยูเนสโกซึ่งนับเป็นรูปแบบที่ยอมรับกันอย่างเป็นสากลมาปรับใช้ในประเทศ ซึ่งนัยแห่งการจัดการจากการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าของทั้งสองกรณีศึกษา สามารถเปรียบเทียบกันได้ตามตาราง 3

ตาราง 3

เปรียบเทียบประเด็นจากการจัดแบ่งประเภทเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกและประเทศไทย

ประเด็น	องค์การยูเนสโก	ประเทศไทย
รูปแบบเมือง	1. เมืองเก่าที่ตายแล้ว 2. เมืองเก่าที่ยังมีชีวิต 3. เมืองในบริบทสมัยใหม่	1. เมืองเก่าที่ตายแล้ว 2. เมืองเก่าที่ยังมีชีวิต
การอยู่อาศัยของผู้คน	การดำรงอยู่	การดำรงอยู่และจำนวนประชากร
ความเป็นพลวัต	1. เมืองที่ไร้พลวัต 2. เมืองที่ยังมีพลวัต	1. เมืองที่ไร้พลวัต 2. เมืองที่ยังมีพลวัต
ความจริงแท้	ความจริงแท้ของเมืองซึ่งสัมพันธ์กับการประเมินคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล	ความจริงแท้ของเมือง ซึ่งพิจารณาจากมรดกเมือง
โครงสร้างเมือง	สัมพันธ์กับการประเมินความจริงแท้ของเมือง	กำหนดในประเภทของเมือง
การเป็นศูนย์กลางของความสำคัญ	ไม่มีการกำหนดในการจัดแบ่งประเภท	กำหนดไว้ในประเภทเมือง ถึงการเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ สังคม หรือการปกครอง

จากตาราง 3 แสดงให้เห็นว่าองค์การยูเนสโกได้ให้ความสำคัญต่อเมืองในทุกรูปแบบซึ่งการจัดการมีการให้ความสำคัญต่อการอยู่อาศัยของผู้คน ความเป็นพลวัตของเมือง และความจริงแท้ที่จะนำไปสู่การจัดการเมืองเก่าที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละประเภท ในส่วนของประเทศไทยนั้น การให้ความสำคัญต่อประเด็นต่าง ๆ ก็เป็นไปในลักษณะใกล้เคียงกับองค์การยูเนสโกแต่ก็ยังคงมีความแตกต่างกันบ้างในหลายส่วน คือการให้ความสำคัญต่อเมืองในรูปแบบเมืองเก่าที่ตายแล้วและเมืองเก่าที่มีชีวิตเท่านั้น ในประเด็นด้านการอยู่อาศัย

ของผู้คนมีการให้ความสำคัญในเชิงปริมาณ (จำนวนประชากร) เพิ่มขึ้นมา มีการกำหนดประเด็นเรื่องของโครงสร้างเมืองและการเป็นศูนย์กลางของความสำคัญของเมืองเพิ่มขึ้นมาในการจัดประเภท และประเด็นเรื่องความจริงแท้ แม้จะไม่มีกรกล่าวถึงโดยตรงอย่างองค์การยูเนสโกแต่ก็มีการให้ความสำคัญต่อประเด็นดังกล่าวผ่านมรดกเมืองหรือมรดกทางวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่ในเมือง

ประเภทเมืองเก่าของประเทศไทยกับบางส่วนที่อาจจะขาดหายไป

การจัดประเภทของเมืองเก่าของประเทศไทยได้มีการจัดแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังที่ได้กล่าวก่อนหน้านี้ ซึ่งมากกว่าการจัดแบ่งประเภทขององค์การยูเนสโกที่มีเพียง 3 ประเภท แต่หากพิจารณารูปแบบของประเภทเมืองจากการจัดแบ่งแล้วกลับพบว่าประเภทเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกครอบคลุมมากกว่า กล่าวคือประเภทเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกครอบคลุมเมืองทั้งเมืองเก่าที่ตายแล้ว เมืองเก่าที่ยังมีชีวิต และเมืองในบริบทสมัยใหม่ ขณะที่การจัดแบ่งประเภทเมืองเก่าของประเทศไทยครอบคลุมเพียงเมืองเก่าที่ตายแล้วและเมืองเก่าที่มีชีวิตเท่านั้น ไม่มีการให้ความสำคัญครอบคลุมไปถึงเมืองในบริบทสมัยใหม่ อันหมายถึง เมืองสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20 (new towns of the twentieth century) จึงทำให้เกิดคำถามว่าการจัดประเภทของเมืองเก่าที่เป็นอยู่นั้นมีความครอบคลุมหรือไม่กับบริบทของประเทศไทย หรืออาจจะเป็นการจัดประเภทที่ขาดหายไป ทั้งนี้ หากนำรูปแบบการจัดประเภทเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกในส่วนที่เกี่ยวข้องกับเมืองในบริบทสมัยใหม่มาเพิ่มเติมในการจัดประเภทเมืองเก่าของประเทศไทยจะทำให้เกิดความครบถ้วนสมบูรณ์ได้มากขึ้นหรือไม่ หรือหากพิจารณาจากประเภทของเมืองเก่าที่เป็นอยู่และหากปรากฏมีเมืองที่เข้าข่ายเมืองสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20 ตามการจัดประเภทขององค์การยูเนสโกจะสามารถจัดให้อยู่ในประเภทที่ 4 ชุมชนเมืองขนาดใหญ่หรือประเภทอื่น ๆ ตามการจัดแบ่งของประเทศไทยได้หรือไม่

ทั้งนี้ อาจเนื่องด้วยการดำเนินงานเกี่ยวกับเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกที่สัมพันธ์อยู่กับงานมรดกโลก งานเมืองเก่าจึงถูกกำหนดไว้ในส่วนหนึ่งของมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเภทเมืองประวัติศาสตร์และศูนย์กลางของเมือง (historic towns and town centers) ซึ่งไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะเมืองเก่า แต่ดำเนินการในส่วน of ศูนย์กลางของเมืองด้วย (Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 2008, p. 87) อาจทำให้ในการจัดแบ่งประเภทจึงครอบคลุมไปถึงเมืองในบริบทสมัยใหม่ อีกทั้งบริบทสมัยใหม่ในแต่ละประเทศอาจจะไม่อยู่ในช่วงเวลาเดียวกันจึงอาจส่งผลให้ประเทศไทยไม่ได้จัดประเภทเมืองเก่าที่รวมเอาเมืองสมัยใหม่เข้ามาเป็นหนึ่งในประเภทของเมืองเก่าด้วย และเมื่อพิจารณาจากประเภทเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกประเภทเมืองสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20 ซึ่งตรงกับช่วงปี พ.ศ. 2443 - 2543 ในสมัยรัชกาลที่ 5 - 9 เมืองในประเทศไทยที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้อาจมีจำนวนน้อยหรืออาจไม่ได้มีเมืองเกิดขึ้นใหม่ หากแต่เกิดการขยายตัวของเมืองเดิมเท่านั้น ในการจัดการเมืองเหล่านั้นจึงอาจจัดให้อยู่ในประเภทของเมืองเก่าที่มีชีวิตตามที่มีการจัดแบ่งประเภทเมืองเก่าไว้ แต่ทั้งนี้ ประเด็นดังกล่าวเป็นประเด็นที่ควรมีการศึกษาต่อไปตามบริบทของประเทศไทยซึ่งไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นไปตามองค์การยูเนสโก หากมีการศึกษาประเด็นนี้ในอนาคตควรมีการศึกษาเมืองในประเทศไทยว่ามีเมืองใดเข้าข่ายเมืองสมัยใหม่หรือไม่ และมีปัญหาในการจัดประเภทเมืองหรือไม่ ซึ่งอาจนำไปสู่การจัดการเมืองเก่าของไทยที่เป็นไปอย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทสรุป

เมืองเก่าเป็นพื้นที่ที่มีอัตลักษณ์อันสะท้อนถึงคุณค่าในมิติต่าง ๆ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการที่จะต้องมีการจัดการเมืองเก่าเพื่อการอนุรักษ์ พัฒนา และปรับปรุงฟื้นฟูเมือง ซึ่งกระบวนการจัดการเมืองเก่าในขั้นต้นจะมีการให้นิยามและการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่า โดยองค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่ง

สหประชาชาติหรือยูเนสโกได้จัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ เมืองที่ไม่มีคนอยู่อาศัยแล้ว เมืองประวัติศาสตร์ที่ยังคงมีผู้คนอยู่อาศัย และเมืองสมัยใหม่ในศตวรรษที่ 20 ขณะที่ในประเทศไทยนั้นมีการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ เมืองร้าง (เมืองที่ไม่พบหลักฐานทางกายภาพอันเด่นชัดที่บ่งบอกถึงโครงสร้างเมืองในอดีต) เมืองร้าง (เมืองที่พบหลักฐานทางกายภาพอันเด่นชัดที่บ่งบอกถึงโครงสร้างเมืองในอดีต) ชุมชนเมืองขนาดเล็ก และชุมชนเมืองขนาดใหญ่ โดยการจัดแบ่งประเภทยังสามารถสะท้อนให้เห็นถึงมิติด้านการจัดการของทั้งสองส่วนได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ การจัดแบ่งประเภทเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกมีการให้ความสำคัญต่อเมืองในทุกรูปแบบทั้งเมืองเก่าที่ตายแล้วและเมืองเก่าที่ยังมีชีวิต รวมถึงเมืองในบริบทสมัยใหม่ซึ่งสะท้อนให้เห็นการจัดการที่ให้ความสำคัญต่อการอยู่อาศัยของผู้คน ความเป็นพลวัตของเมือง และความจริงแท้ซึ่งมีความสัมพันธ์กับคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล อันเนื่องมาจากงานเมืองเก่าขององค์การยูเนสโกเป็นส่วนหนึ่งของงานมรดกโลก ขณะที่การจัดแบ่งประเภทเมืองเก่าของประเทศไทยมีความแตกต่างกับองค์การยูเนสโกในหลายส่วน คือ การให้ความสำคัญต่อเมืองในรูปแบบเมืองเก่าที่ตายแล้วและเมืองเก่าที่มีชีวิตเท่านั้น แต่ขาดหายประเด็นเกี่ยวกับเมืองในบริบทสมัยใหม่ ประเภทของเมืองเก่าสะท้อนให้เห็นการจัดการที่ให้ความสำคัญต่อประเด็นด้านการอยู่อาศัยของผู้คนเช่นเดียวกัน แต่มีการให้ความสำคัญในด้านจำนวนประชากรเพิ่มเติมขึ้นมา รวมถึงมีการกำหนดประเด็นเรื่องโครงสร้างเมืองและการเป็นศูนย์กลางของสำคัญของเมืองในการจัดประเภทด้วย

จากที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อรูปแบบเมือง องค์ประกอบเมืองและประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมืองเก่าอันนำไปสู่มิติของการจัดการเมืองเก่าที่มีการมุ่งเน้นการให้ความสำคัญต่อประเด็นต่าง ๆ ที่แตกต่างกันในบริบทสากลและบริบทประเทศไทย ทั้งนี้ การจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่าไม่สามารถสะท้อนการจัดการเมืองเก่าได้อย่างครอบคลุมทุกมิติตามการจัดการที่เกิดขึ้นจริง เช่น การจัดการเมืองเก่าของประเทศไทยที่มุ่งเน้นให้ความสำคัญต่อเมืองเก่าทั้งในด้านการมรดกวัฒนธรรม ธรรมชาติ ผู้คน และสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ภายในเมือง (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2554) ซึ่งบางประเด็นไม่ได้ปรากฏอยู่ในรายละเอียดของการจัดแบ่งประเภทของเมืองเก่า หากแต่ในการจัดการมีการให้ความสำคัญต่อประเด็นเหล่านี้ด้วย ดังนั้น หากต้องการเข้าใจถึงประเด็นการจัดการเมืองเก่าอย่างละเอียดจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษากระบวนการจัดการเมืองและการจัดการที่เกิดขึ้นจริงในบริบทของเมืองเก่าเหล่านั้น ๆ หรือประเทศนั้น ๆ ซึ่งจะสามารถทำให้เห็นภาพของการจัดการเมืองเก่าได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- กรรณิการ์ สุธีรัตนภิรมย์. (2562). *โบราณคดีเมือง โบราณคดีกรุงเทพมหานคร*. ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- คณะกรรมการอนุรักษและพัฒนารัฐันสินทร์และเมืองเก่า. (2548). *ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า พ.ศ. 2548 - 2552*. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- ชูวิทย์ สุขฉายา. (2552). *การอนุรักษ์เมือง*. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ปรานอม ต้นสุขนันท์. (2559). *การอนุรักษ์ชุมชนเมือง*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504. (2504, 29 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 980-998.

- พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535. (2535, 5 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 12-26.
- ยงธนิศร์ พิมลเสถียร. (2556). *การปรับปรุงฟื้นฟูเมืองและการอนุรักษ์เมือง*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546. (2546, 26 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 8-13.
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2564. (2564, 20 สิงหาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. หน้า 1-5.
- วรรณศิลป์ พีรพันธุ์. (2553). กฎบัตรและมาตรฐานระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เมือง. *วารสารวิจัยและสารสถาปัตยกรรม/การผังเมือง*, 7(1), 1-10.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554ก). *ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเมืองเก่าในประเทศไทย*. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2554ข). *ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ พัฒนา และบริหารจัดการเมืองเก่า เล่มที่ 2 แนวคิดและหลักเกณฑ์โดยทั่วไปเกี่ยวกับการอนุรักษ์ พัฒนา และฟื้นฟูเมืองเก่า*. สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2561). *คู่มือการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมและแหล่งมรดกทางธรรมชาติเป็นแหล่งมรดกโลก*. อี.ที.พับลิชชิง.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2562). *การอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าในประเทศไทยกับแนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์*. อี.ที.พับลิชชิง.
- Fielden, B., & Jokilehto, J. (1993). *Management guidelines for world cultural heritage sites*. ICCROM.
- ICOMOS. (1975a). *Resolutions of the international symposium on the conservation of smaller historic towns*. ICOMOS.
- ICOMOS. (1975b). *The resolution of Bruges: Principles governing the rehabilitation of historic towns*. ICOMOS.
- ICOMOS. (1987). *Charter for the conservation of historic towns and urban areas (Washington charter 1987)*. ICOMOS.
- ICOMOS & UNESCO. (1976). *ICOMOS - UNESCO - Recommendation adopted at the international symposium - "A New Life for Historic Towns"*. ICOMOS.
- Intergovernmental Committee for the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. (2008). *Operational guidelines for the implementation of the world heritage convention*. UNESCO.
- UNESCO. (1972). *Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage*. UNESCO.

UNESCO. (1976). *Recommendation concerning the safeguarding and contemporary role of historic areas*. UNESCO.

UNESCO. (2011). *Recommendation on the historic urban landscape*. UNESCO.

มหาวิทยาลัยบูรพา
Burapha University

วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในพิธีสืบทอดเชื้อสายของชาวไทย-ยวน
ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
Critical Discourse Analysis in Seup Cha-ta Yao Ruan Yuan Ceremony
of Thai-Yuan, Tambon Don Rae, Amphoe Mueang Ratchaburi,
Ratchaburi Province

ปณัฏฐ์จริย สรสีสม (Puncharee Sornsrisom)¹

ชนกพร ขาวคำ (Chanokphorn Khaokham)²

ศราวุฒิ บุตรดาวงค์ (Sarawut Buddawong)³

Received: November 28, 2022

Revised: March 29, 2023

Accepted: April 4, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอองค์ประกอบของตัวบทวาทกรรมทางพุทธศาสนาในตวับทสืบทอดเชื้อสายของชาวไทย-ยวน ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี รวมถึงอธิบายวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมในพิธีสืบทอดเชื้อสาย โดยใช้การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความตามแนวทางภาษาศาสตร์ โดยเฉพาะแบบจำลองการวิพากษ์วาทกรรม 3 มิติ (3 D model) ของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) มาวิเคราะห์ตัวบทของข้อความภาษาไทย ดังนี้ มิติที่ 1 คือ การวิเคราะห์ตัวบท มิติที่ 2 คือ การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม และมิติที่ 3 คือ การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม

ผลการศึกษาพบว่าองค์ประกอบของตัวบทในพิธีสืบทอดเชื้อสายของชาวไทย-ยวน มีจำนวน 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การใช้คำอ้างถึง 2) การใช้วาทศิลป์ 3) การใช้คำและชุดคำศัพท์ และ 4) การขยายความ ในขณะที่วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมพบว่า ผู้สร้างวาทกรรม คือ พระภิกษุชาวไทย-ยวน วัดนาหนอง ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ผู้รับวาทกรรม คือ ชาวไทย-ยวน ทั้ง 10 หมู่บ้าน ได้รับตัวบทผ่านการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม และวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมพบว่ามี 3 ลักษณะ คือ 1) การสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในทางพุทธศาสนา 2) ความเชื่อเรื่องภพภูมิ และ 3) การสร้างความอุดมสมบูรณ์ในสังคมเกษตรกรรม

คำสำคัญ: วาทกรรมเชิงวิพากษ์, พิธีสืบทอดเชื้อสาย, ไทย-ยวน, ตำบลดอนแร่, จังหวัดราชบุรี

Abstract

This paper presents features of Buddhism discourse in Seup Cha-ta Yao Ruan Ceremony of Thai-Yuan, Tambon Don Rae, Amphoe Mueang, Ratchaburi Province, and explains the discursive and socio-cultural practice in the ceremony under the discourse analysis framework.

¹ สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

Thai Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajabhat University

² สาขาวิชาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

Chinese Language Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajabhat University

³ สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจสมัยใหม่ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

Modern Business English Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Muban Chombueng Rajabhat University

Fairclough's (1995) 3D model (text, discursive practice, and socio-cultural practice) is employed as an analysis method.

The findings show that the textual dimension of Seup Cha-ta Yao Ruan Ceremony includes the following four elements: 1) the use of references; 2) the use of rhetoric; 3) the use of words and lexicons; and 4) explanation. Regarding the discursive practice, the discourse was formulated by Thai-Yuan Buddhist monks of Wat Na-nong, Tambon Don Rae, Amphoe Mueang Ratchaburi, Ratchaburi Province, and communicated to Thai-Yuan participants in Seup Cha-ta Yao Ruan Yuan Ceremony. The features of socio-cultural practice include the discourses about 1) the sacredness of Buddhism; 2) the belief of life after death; and 3) the abundance of agricultural society.

Keywords: Critical Discourse, Seup Cha-ta Yao Ruan, Thai-Yuan, Tambon Don Rae, Ratchaburi Province

บทนำ

ชาวยวน (ไทยวน หรือ ไทย-ยวน) คือ กลุ่มคนเชื้อสายกลุ่มหนึ่งที่มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในอาณาจักรล้านนา ซึ่งเป็นพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ทรงมีพระบัญชาให้กองของกรมหลวงเทพบรีรักษ์กองทัพเมืองเวียงจันทน์พร้อมด้วยกองทัพเมืองล้านนากยกขึ้นไปตีเมืองเชียงแสนในช่วงปี พ.ศ. 2343-2347 (เจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), 2545) ได้เมืองเชียงแสนและไล่ตีทัพพม่าแตก แล้วกองทัพจากกรุงเทพฯ ได้รื้อกำแพง เผาบ้านเมือง กวาดต้อนชาวยวนแบบเหวี่ยงราว 23,000 คนเศษ และพาอพยพมาทางทิศใต้ แบ่งครัวออกเป็น 5 ส่วน ส่วนหนึ่งอยู่เมืองเวียงจันทน์ ส่วนสุดท้ายพาลงมากรุงเทพฯ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก โปรดให้ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่สระบุรีบ้าง ราชบุรีบ้าง (พระยาประจักษ์จักรจักร (แช่ม บุนนาค), 2478) นักประวัติศาสตร์เรียกช่วงเวลาการอพยพของชนยวนจากศึกเชียงแสนแตกครั้งนั้นว่า “ยุคเก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” (สรสวดี อ่องสกุล, 2544)

นราธิป ทับทัน และชินศักดิ์ ตันติกุล (2560) ระบุพื้นที่การตั้งถิ่นฐานในช่วงเวลาปัจจุบันของชาวยวนกลุ่มเชียงแสนในเขตจังหวัดสระบุรีมีจำนวนอย่างน้อย 114 หมู่บ้าน จังหวัดราชบุรี 77 หมู่บ้าน จังหวัดกาญจนบุรี 5 หมู่บ้าน จังหวัดนครปฐม 12 หมู่บ้าน จังหวัดลพบุรี 51 หมู่บ้าน จังหวัดพิจิตร 8 หมู่บ้าน จังหวัดพิษณุโลก 20 หมู่บ้าน จังหวัดอุดรธานี 6 หมู่บ้าน จังหวัดสระแก้ว 12 หมู่บ้าน และจังหวัดนครราชสีมา 9 หมู่บ้าน ทั้งนี้ ชุมชนชาวยวนเชียงแสนที่เก่าแก่ที่สุดในตอนกลางของประเทศไทยซึ่งมีอายุมากกว่า 200 ปี อยู่ในบริเวณอำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี และอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี สำหรับการตั้งถิ่นฐานของยวน ในพื้นที่จังหวัดราชบุรีนั้น วีระพงษ์ มีสถาน (2550) ให้รายละเอียดว่า พบการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนบริเวณริมฝั่งขวาของแม่น้ำแม่กลอง ห่างจากราชบุรีไปทางทิศตะวันออกประมาณ 2 กิโลเมตร เรียกว่า บ้านไร่นา ต่อมามีการขยายครัวเรือนออกไปจากเดิมอีกหลายพื้นที่ อาทิ ตำบลคูบัว ตำบลอ่างทอง ตำบลดอนแร่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ซึ่งในปัจจุบันชาวยวนได้กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้ง 7 อำเภอของจังหวัดราชบุรี เช่น อำเภอเมือง อำเภอโพธาราม อำเภอบ้านโป่ง อำเภอปากท่อ อำเภอบางแพ อำเภอจอมบึง และอำเภอสวนผึ้ง ซึ่งการอพยพตั้งถิ่นฐานของชาวยวนที่กระจายในพื้นที่ต่าง ๆ มีเหตุผลหลัก คือ การจับจองพื้นที่หัวไร่ปลายนา ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยเป็นหมู่บ้าน ซึ่งจะเรียกชื่อหมู่บ้านตามลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ เมื่อพิจารณาชาวยวนที่อยู่ในพื้นที่ตำบลดอนแร่นั้นพบว่า ปรากฏการตั้งถิ่นฐานกระจายในพื้นที่ 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านดอนแร่ หมู่ 2 บ้านนาหนอง หมู่ 3

บ้านหนองขาม หมู่ 4 บ้านดอนชาด หมู่ 5 บ้านดอนตัน หมู่ 6 บ้านดอนกอก หมู่ 7 บ้านหนองสระ หมู่ 8 บ้านหนองโโปร่ง หมู่ 9 บ้านหนองมะตูม และหมู่ 10 บ้านห้วย โดยพบหลักฐานที่เก่าแก่ที่ทำให้เห็นการตั้งถิ่นฐาน คือ การสร้างวัดบ้านห้วย หรือวัดทุ่งหญ้าคมบาง ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ 10 ซึ่งคนในชุมชนสันนิษฐานว่าวัดแห่งนี้สร้างขึ้นช่วงปลายรัชกาลที่ 4 และที่มาของชื่อตำบลดอนแร่ จากคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ที่นั่นมาจากที่ในอดีตพื้นที่บริเวณแห่งนี้มีความแห้งแล้งกันดารมาก เนื่องจากมีหินกรวดเยอะ ซึ่งภาษาท้องถิ่นเรียกว่า “แร่” และเป็นที่ดินจึงเรียกกันต่อมาว่า “ดอนแร่” (สารโจน์ มูลพวก, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2565)

จากการลงพื้นที่สำรวจและการดำเนินโครงการพัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง เพื่อสร้างความยั่งยืนของชุมชนเชิงพื้นที่ ด้าน “ภาษา อักษร และวัฒนธรรมไทย-ยวน” ในพื้นที่ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ในช่วงเมษายน-ตุลาคม 2565 นั้นพบว่า ภาษาและวัฒนธรรมของชาวไทย-ยวนมีทั้งการคงอยู่และการปรับเปลี่ยน สิ่งหนึ่งที่ยังคงอยู่ของคนกลุ่มนี้เป็นรากเหง้าที่เปรียบเป็นเสาหลักของหมู่บ้านที่มีสถาบันสงฆ์เป็นผู้สืบทอด และเป็นผู้ประกอบพิธีให้กับคนในหมู่บ้าน นั่นคือ “พิธีสืบทอดเต้าเหี้ยเฮือน” พิธีนี้เป็นประเพณีบุญกลางบ้าน หรือการทำบุญหมู่บ้าน ที่เกิดจากความเชื่อถือว่า ในรอบปีหนึ่ง ๆ ชุมชนหมู่บ้านซึ่งประกอบไปด้วยหลายครัวเรือน และในแต่ละครัวเรือนอาจมีบางคนไปทำให้ “ผิดผี” จนผีต้องมาทำร้ายด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทำให้ไม่สบาย สัตว์เลี้ยงล้มตาย นอกจากจะแก้ไขปัญหากับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นรายกรณีแล้ว วิธีการหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างกำลังใจให้คนในชุมชน คือ การทำบุญกลางบ้าน ซึ่งเป็นพิธีกรรมเพื่อปัดรังควานให้ห่างหายไปจากหมู่บ้านนั่นเอง (พระครูวินัยธรอำนาจ อนุภักโท, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2565)

พิธี “สืบทอดเต้าเหี้ยเฮือน”

พิธี “สืบทอดเต้าเหี้ยเฮือน” (เฮือน ในบทความนี้หมายถึงชุมชนไทย-ยวน) ซึ่งต่อไปในบทความนี้ผู้เขียนจะใช้คำว่า “สืบทอดเต้าเหี้ยเฮือน” เป็นภาษากลาง เพื่อง่ายต่อการทำความเข้าใจ พิธีนี้เป็นการทำบุญหมู่บ้านของชาวไทย-ยวนราชบุรี มีลักษณะพิธีกรรม ดังนี้

1. **วันกำหนดพิธี** ชาวไทย-ยวนถือเอาวันแรม 8 ค่ำ เดือน 6 ของทุก ๆ ปี เป็นวันทำพิธีสืบทอดเต้าเหี้ยเฮือน หรือทำบุญกลางบ้าน

2. **อุปกรณ์ประกอบพิธี** ชาวไทย-ยวนทุกครัวเรือนจะทำกระทง (ชาวบ้านเรียกว่ากระบะ) ซึ่งทำจากกาบกล้วยเป็นรูปทรงสามเหลี่ยมหรือสี่เหลี่ยม ไว้สำหรับใส่เครื่องเซ่นไหว้ ในระยะหลังเริ่มมีการดัดแปลงใช้ลังกระดาษแทนกาบกล้วย ภายในกระบะจะบรรจุของเซ่นไหว้ เช่น ข้าวสาร หัวหอม หัวกระเทียม เกลือ พริกแห้ง และข้าวสุกซึ่งปั้นเป็น 3 ก้อน แต่ละก้อน ทำให้มีสีต่างกัน คือ สีดำ ได้จากการนำข้าวสุกไปคลุกกับหม้อ (หม้อ คือ เหมื่อดำกันหม้อที่เกิดจากการหุงต้มด้วยไฟฟืน คนในอดีตนำไปป้ายหน้าเด็กคลอดใหม่ ด้วยเชื่อว่าจะทำให้ผีไม่มาอยากได้เด็กเอาไปเป็นลูก หรือใช้คลุกข้าวไว้เช่นผี) สีแดง ได้จากการนำข้าวสุกไปคลุกเคล้ากับปูนแดง และ สีเหลือง ได้จากการคลุกด้วยขมิ้น นอกเหนือจากนี้ หากหากผู้ใดต้องการใส่อาหารพิเศษก็สามารถบรรจุไว้ในกระบะนั้นได้ สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ในพิธี คือ ต้องมีหุ่นปั้นรูปคนและสัตว์เลี้ยง ซึ่งอาจทำจากดินเหนียวหรือดินน้ำมัน ใช้เป็นสัญลักษณ์แทนสมาชิกและสัตว์เลี้ยงของครอบครัว จำนวนหุ่นปั้นนั้นจะเท่ากับจำนวนคนและสัตว์เลี้ยงที่มีอยู่ของแต่ละบ้าน สัตว์ที่นิยมปั้น ได้แก่ วัว ควาย หรือม้า (ชด ชมใจ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2565)

3. **การดำเนินพิธีกรรม** พิธีกรรมจะจัดขึ้น ณ ศาลากลางบ้านของหมู่บ้าน บางแห่งอาจอยู่ใกล้กับศาลปู่ตาหรือศาลเทพารักษ์ประจำหมู่บ้าน เริ่มในวันแรม 7 ค่ำ โดยเชิญพระสงฆ์ 9 รูปมาเจริญพระพุทธมนต์ และเทศนาธรรมโดยใช้บทวิสาขสูตร (บทสืบทอดเต้าเหี้ยเฮือน) ครั้นรุ่งเช้าแรม 8 ค่ำ ชาวบ้านจะร่วมกันทำบุญตักบาตร บางชุมชนจะถวายอาหารเลี้ยงพระในตอนเช้า ต่อจากนั้นจึงทยอยนำกระบะของเซ่นไหว้ที่เตรียมไว้ไปวางไว้ที่

ศาลปู่ตา พร้อมกับกล่าววบนบานให้ปู่ตาเทพารักษ์คุ้มครอง (ชด ชมใจ, สัมภาษณ์, 25 กันยายน 2565) รูปแบบการจัดงานพิธีนี้ สื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของพุทธศาสนาพร้อมกับความเชื่อเรื่องผีเข้าด้วยกัน เมื่อวิเคราะห์แล้วจะเห็นว่า เครื่องเซ่นไหว้ต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นถึงบาทของผีในฐานะที่เป็นสมาชิกหนึ่งของสังคมชาวไทย-ยวน มีอำนาจบันดาลความทุกข์ สุข ให้กับคนในพื้นที่ ผีมีความต้องการอาหารเช่นเดียวกับคน จึงต้องมีการให้ของเซ่นไหว้เพื่อให้ผีเกิดความพึงพอใจ ไม่เบียดเบียนทำร้ายคนในชุมชน และการใช้หุ่นปั้นรูปคนและสัตว์นั้นก็เพื่อสื่อให้ผีบรรพบุรุษเห็นว่าในครัวเรือนนี้มีสมาชิกที่ประกอบไปด้วยอะไร จำนวนเท่าใดบ้าง ผีจะได้ไม่มาทำร้ายหรือพรางไปเสียจากครอบครัว

วาทกรรมสืบชะตาเหยาเรือน

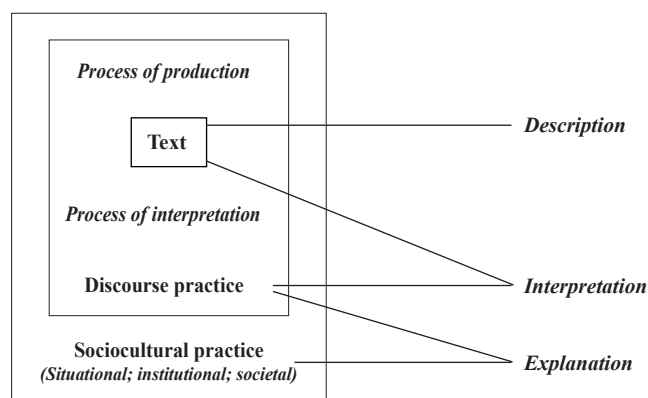
การสืบชะตาเหยาเรือนหรือสืบชะตาเป็นพิธีกรรมของชาวไทย-ยวน ที่สืบทอดกันมาตามแบบวัฒนธรรมล้านนาเพื่อต่อดวงชะตาและสร้างความเป็นสิริมงคลให้แก่ผู้เข้าร่วม ในพิธีสืบชะตานี้จะบทรายยธรรมวิชานสูตรซึ่งเป็นธัมมคาถาบทหนึ่งในการดำเนินพิธี เพื่อทำความเข้าใจบทบาทความสัมพันธ์ระหว่างบทสืบชะตากับชาวไทย-ยวน ผู้เขียนจะทำการวิเคราะห์บทสืบชะตานี้ โดยนำแนวทางการวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ ที่ใช้แบบจำลองการวิพากษ์วาทกรรม 3 มิติ (3-D model) ของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) ได้แก่ การบรรยายตัวบท (text) การตีความวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discourse practice) และการอธิบายวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (socio-cultural practice) เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาษาในตัวบทกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แวดล้อมตัวบท เพื่อต้องการบรรยายลักษณะทางภาษาและรายละเอียดของเนื้อหาที่ประกอบเป็นตัวบทที่ใช้สวดในพิธีสืบชะตาเหยาเรือน รวมถึงตีความกระบวนการสร้างตัวบทของพระสงฆ์และการบริโภคตัวบทของคนยวนในชุมชนตอนแรก ที่แสดงให้เห็นความสำคัญของบทสวดสืบชะตาเหยาเรือน ที่มีพลัง มีอำนาจสื่ออุดมการณ์กับคนไทย-ยวนในพื้นที่ตอนแรกตั้งแต่ครั้งอดีตที่ก่อร่างสร้างชุมชนจวบจนถึงช่วงเวลาปัจจุบันและต่อเนื่องไปถึงช่วงอนาคต

แบบจำลองการวิพากษ์วาทกรรม 3 มิติ (3 D Model)

ในบทความนี้ใช้แบบจำลองการวิพากษ์วาทกรรม 3 มิติ (3 D model) ของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) พิจารณาวาทกรรมออกเป็น 3 มิติ คือ 1) ตัวบท 2) วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม และ 3) วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (พิจารณา ภาพ 1)

ภาพ 1

แบบจำลองการวิพากษ์วาทกรรม 3 มิติ (3 D Model)

หมายเหตุ. “Critical discourse analysis: The critical study of language” by N. Fairclough, 1995, Longman, p. 98.

แฟร์คลัฟ ได้อธิบายวิธีการวิเคราะห์ในแต่ละระดับ ดังนี้

1. การบรรยายตัวบท ซึ่งเป็นการพิจารณาองค์ประกอบของตัวบททั้งในแง่ของคำศัพท์ รูปประโยค และโครงสร้างของตัวบทที่เลือกใช้ว่าสามารถสร้างคุณค่าต่าง ๆ ให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดวาทกรรมได้อย่างไร เช่น คำศัพท์ที่เลือกใช้นั้นอาจสร้างหรือแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ทางสังคมบางประการของผู้ใช้คำศัพท์นั้นได้ หรือ รูปประโยคบางชนิดสามารถสร้างการรับรู้ที่แตกต่างกันให้แก่ผู้รับสารได้ เป็นต้น

2. การตีความวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม ซึ่งเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม ในแง่ที่ตัวบทเป็นผลผลิตของกระบวนการผลิตและเป็นแหล่งข้อมูลของกระบวนการตีความ หรือ พิจารณาวาทกรรมที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

3. การอธิบายวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมกับวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรม ในแง่ที่มีมิติของสังคมและวัฒนธรรมมีผลต่อกระบวนการผลิต และกระบวนการตีความ ตลอดจนมีผลกระทบต่อสังคม ซึ่งวัตถุประสงค์สำคัญของการวิเคราะห์ในระดับนี้ คือ การแสดงให้เห็นว่าวาทกรรมนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคมและเป็นวิถีปฏิบัติทางสังคม โดยอธิบายว่า วาทกรรมนั้นถูกกำหนดโดยโครงสร้างทางสังคมได้อย่างไร และขณะเดียวกันการผลิตซ้ำของวาทกรรมนั้นมีผลต่อการธำรงรักษาหรือเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมได้อย่างไร

เมื่อวิเคราะห์วาทกรรมจากบทสืบทอดเขาเหยาเรือนของชาวไทย-ยวน ตำบลคอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ตามแนวทางของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) พบรายละเอียด ดังนี้

มิติที่ 1 การวิเคราะห์ตัวบท (Text)

ตัวบทที่พระสงฆ์ใช้สวดในพิธีสืบทอดเขาเหยาเรือนมีลักษณะทางภาษาที่ประกอบเป็นตัวบท โดยพิจารณา ลักษณะทางภาษาที่สื่อถึงผู้แสดงทางสังคม ตามแนวคิดของฟาน ลูอีเวน (Leeuwen, 2008) พบลักษณะทาง ภาษา 4 ลักษณะ ดังนี้

1. การใช้คำอ้างอิง (Use of References) คือ การใช้รูปภาษาเพื่อกล่าวถึงบุคคล กลุ่มบุคคล บางตัวบทมีการกล่าวถึงสรรพสิ่งและเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งมีอยู่จริงหรืออยู่ในจินตนาการก็ได้ (ราชบัณฑิตยสภา, 2560, หน้า 367) ในตัวบท สืบทอดเขาเหยา พบการอ้างอิง 5 ลักษณะ ได้แก่

1.1 การอ้างอิงแบบเป็นกลุ่มเดียวกัน (Association) คือ การอ้างอิงแบบเป็นกลุ่มเดียวกัน ที่มีการเชื่อมโยงกัน เพื่อวัตถุประสงค์บางประการ เช่น

ตัวอย่างที่ 1

“ดูราลัปปริสธังหลาย ลัตถาลัปปัญญ พระพุทเจ้าอยู่เสถียรารามในดอยกิตติจะกุด อัน มีในดักไถ้เมืองราจะคะหะนะกร ตั้นัน ก็เตสะนายัง วิจารณ์ะสูตร”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการอ้างอิง “ลัปปริสธังหลาย” คือ กลุ่มคนที่มีสัมมาทิฐิ, บุคคลผู้มีศรัทธาในพระศาสนา รวมถึงบุคคลที่มีความเห็นชอบตามทำนองคลองธรรมทั้งหลาย ซึ่งเป็นการอ้างอิงถึงกลุ่มบุคคลที่มีศรัทธาในพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนิกชน

ตัวอย่างที่ 2

“ดูราอานนทังตั้งอันว่าต่านจุงเตสะนายังสะรา กระวิวิจารณ์ะสูตร แก่นันนะสัตว์ตั้งหลาย”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการอ้างอิง “นันนะสัตว์ตั้งหลาย” คือ กลุ่มสรรพสัตว์ทั้งหลาย ที่ครอบคลุมทุกชีวิต ซึ่งสรรพสัตว์ทั้งหลายในทางพุทธศาสนา เป็นการอ้างอิงถึงกลุ่มบุคคลทั้งในภพสาม คือ มนุษย์ เทวดา พรหม อรุพพรหม ในอบาย กระทั่งถึงโลกนรก ซึ่งเป็นที่ขังสัตว์นรก ซึ่งเป็นการอ้างอิงถึงกลุ่มสรรพสัตว์ที่อยู่ทั้งในชั้นฟ้า, ชั้นพื้นดิน และชั้นใต้พื้นแผ่นดิน

1.2 การอ้างถึงแบบระบุชื่อ หรืออ้างถึงชื่อประกอบกับตำแหน่งหน้าที่ (Nomination) คือ การปรากฏคำอ้างถึงแบบระบุชื่อหรืออ้างถึงชื่อประกอบกับตำแหน่งหน้าที่ บางครั้งอาจปรากฏร่วมกับตำแหน่งหน้าที่ หรือคำระบุความสัมพันธ์

ตัวอย่างที่ 3

“พระพุทธเจ้าก็นั่งอยู่เหนืออาสนะอันมหาอนันต์เถรเจ้า หากบูไว้ด้วยดินนั้นและพระพุทธเจ้าก็เตเสนาแก่มหาอนันต์เถร ด้วยกัว่าดังนี้”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการอ้างถึงชื่อประกอบกับตำแหน่งหน้าที่ในชื่อ “พระพุทธเจ้า” คือ ชื่อ หรือพระสมัญญานามที่ใช้เรียกพระบรมศาสดาของศาสนาพุทธ และอ้างถึงชื่อ “มหาอนันต์เถรเจ้า” คือ ชื่อ หรือ สมัญญานามของพระอรหันต์สาวกของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงยกย่องพระอนันต์ว่าเป็นผู้เลิศกว่าพระภิกษุในการเป็นผู้รอบรู้พหูสูตร ซึ่งเป็นการใช้รูปภาษาที่อ้างถึงแบบระบุชื่อกับตำแหน่งหน้าที่

1.3 การอ้างถึงแบบระบุความสัมพันธ์ (Relational Identification) คือ การนำเสนอบุคคลผู้ร่วมเหตุการณ์ด้วยการใช้คำอ้างถึงที่แสดงความสัมพันธ์ทางเครือญาติ หรือความสัมพันธ์ระหว่างหน้าที่การงานที่มีต่อกัน

ตัวอย่างที่ 4

“ส่วนอันว่ายักษ์ทั้งหลาย ผูกไฉนนั้น ถ้อยักษ์ผู้จายก็ดี ยักษ์ผู้หญิงก็ดี ยักษ์ผู้เป็นบริวารก็ดี และบำเรอใจสอยก็ดี ยักษ์ผู้เป็นไวยาวัจจิง อันอยู่ดีไกลก็ดี อันอยู่ดีใกล้ก็ดี ยักษ์ทั้งหลายผูกเป็นเสนาอำมาตย์ทั้งหลาย นาคทั้งหลาย ผูกเป็นบริษัทก็ดี นาคผูกเป็นไวยาวัจจิงก็ดี”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการอ้างถึงแบบระบุความสัมพันธ์ ใน “ยักษ์ผู้เป็นบริวาร” คือ อมนุษย์ชนิดหนึ่งที่มีรูปร่างใหญ่โตซึ่งเป็นบริวารของพระพุทธเจ้าเนื่องจากมีความเลื่อมใสในคำสอนของพระองค์ ยักษ์ถูกนำมากล่าวอ้างถึงทั้งในทางศาสนาและวรรณคดี ยักษ์ในความเชื่อของไทยมักได้รับอิทธิพลจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ นอกจากนี้ยังปรากฏการอ้างถึงแบบระบุความสัมพันธ์ในกลุ่มหรือหมู่พวกเดียวกัน ใน “ยักษ์ผู้เป็นไวยาวัจจิง” ซึ่งเป็นการอ้างถึงยักษ์ที่เป็นอมนุษย์ที่บรรลุนิพพานด้วยการเป็นบริวารรับใช้พระพุทธเจ้า นอกจากนี้ คำว่า “ไวยาวัจจิง” ยังเป็นการอ้างถึงผู้ทำในสิ่งที่ประโยชน์ต่อผู้อื่น

1.4 การอ้างถึงแบบระบุหน้าที่/อาชีพ (Functionalization) คือ การอ้างถึงบุคคลด้วยการใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งหน้าที่ บทบาทหรืออาชีพ

ตัวอย่างที่ 5

“อันว่าบุคคะระผู้ใดก็ดี ตัวพยามหาชะลัตย์ และเสนาอำมาต และนักบวช อาจารย์ และพราหมณะกะหะบอดิสะมะณะพราหมณ์ก็ดี”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการอ้างถึงบุคคลด้วยการใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งหน้าที่ใน “ตัวพยามหาชะลัตย์” คือ ตำแหน่งของท้าว พระยา และพระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้ปกครองราษฎรประชาชน “เสนาอำมาต” คือ “เสนาอำมาตย์” ซึ่งเป็นตำแหน่งของข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ในสมัยโบราณที่สถาบันพระมหากษัตริย์มีความเป็นเทวราชา โดย “เสนา” เป็นตำแหน่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายทหาร และ “อำมาตย์” เป็นตำแหน่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ฝ่ายพลเรือน นอกจากนี้ยังมีการอ้างถึงบุคคลด้วยการใช้คำศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งหน้าที่ บทบาทหรืออาชีพ คือ “นักบวช อาจารย์” และ “พราหมณะกะหะบอดิสะมะณะพราหมณ์” คือ นักบวช อาจารย์ พราหมณ์ คหบดี และสมณพราหมณ์ ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับโครงสร้างทางสังคมที่มีการระบุและอ้างถึงตำแหน่งหน้าที่ บทบาท และอาชีพของคนในสังคม

1.5 การอ้างถึงด้วยวัตถุ/สถานที่ (Objectivization) คือ การอ้างถึงสิ่งที่ไม่มีชีวิตที่เป็นวัตถุ
สิ่งของ หรือสถานที่ ที่ใกล้ชิดสัมพันธ์กับบุคคลมากล่าวถึง หรืออีกนัยหนึ่งคือการอ้างถึงด้วยนามนัย

ตัวอย่างที่ 6

“สะลากะริวิจาสสูตร ที่อรุณรุ่งเรื่องยังบ้านเมือง ที่จมนเงินยงดิรุ่งเรื่องยังต้นข้าว ต้นกล้วย
ต้นอ้อย ต้นฝ้าย เงินค่าวัวควายตั้งหลาย ก็บ่ห่อนมีกำไรโทษณ์ลี้กิดใจเอื้องใด”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการอ้างถึงสถานที่ คือ บ้านเมืองที่มีความรุ่งเรือง และอ้างถึง
วัตถุ คือ เงินทองที่มีจำนวนมากมาจากอุทยานภาพของบทสวดสารากริวิจาสสูตร

ตัวอย่างที่ 7

“แม้ว่าเข้าของเงินค่า วัวควายผู้้น หากมีมาแต่เก่าก็เป้นดี มันแก่นแน่นหนา บั๋ฮู้
เลียงบ่อฮู้หมด บั๋ฮู้หุดบ่อฮู้หย่อน ผ่อนลงลี้กิดเอื้อ”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการอ้างถึงสิ่งของ คือ ข้าวของ และอ้างถึงวัตถุ คือ เงินทองที่
มีมาแต่เก่าก่อนไม่หมดสิ้น ไม่ลดน้อยลง และยังคงมีอย่างมั่นคง

จากตัวอย่างที่ 1-7 การอ้างถึงบุคคลทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นการอ้างถึงในลักษณะใดก็ตามใน
บทสืบทาณนี้ ล้วนแล้วแต่ต้องการสื่อให้เห็นว่า พระพุทธเจ้า หรือบุคคลใกล้ชิดพระองค์ท่าน ต่างก็ยังมีเลื่อมใส
ศรัทธาในธรรม เป็นการโน้มน้าวชาวไทย-ยวนผู้ฟังธรรมให้เห็นความสำคัญของธรรมเทศนาครั้งนี้ ที่จะเป้น
ประโยชน์ในการดำรงชีวิตของตนเอง เมื่อเข้าถึงธรรมในวิจาสสูตรนี้จะนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ มั่งมีไป
ด้วยทรัพย์ทั้งปวง ดังตัวอย่างที่ได้กล่าวถึง เงินทอง วัวควาย ซึ่งเป็นของมีค่าสำหรับผู้คน สิ่งเหล่านี้จะมีอยู่ไม่รู้
จักหมดสิ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า นี่เป็นอุบายในการบรรยายธรรม โดยใช้วัจนกรรมโน้มน้าว ผ่านการเชื่อมโยง
ภูมิหลังเกี่ยวกับบุคคลและวิถีชีวิตที่สัมผัสได้จากประสบการณ์ และมีอำนาจให้ชาวไทย-ยวน ติดตาม เชื่อฟังใน
ธรรมวิจาสสูตร

2. การใช้วาทศิลป์ (Use of Rhetoric) คือ การเลือกใช้ภาษาและถ้อยคำในการสื่อความหมายที่ดี
ซึ่งวาทศิลป์ที่ปรากฏในตัวบทสืบทาณ มีการใช้ “ภาพพจน์” ที่ทำให้ผู้รับสารเกิดมโนภาพหรือที่เรียกว่า “ภาพ
ในใจ” เกิดจินตนาการ ถ่ายทอดอารมณ์ ทำให้มีความรู้สึกร่วมตรงตามความปรารถนาของผู้ส่งสาร 3 ลักษณะ
คือ การใช้อุปลักษณ์, การใช้บุคลาธิษฐาน และการใช้อดีตพจน์ รายละเอียดและตัวอย่างมีดังนี้

2.1 การใช้อุปลักษณ์ (Metaphor) คือ การปรากฏของรูปภาษาที่แสดงการเปรียบเทียบซึ่งเป้น
การเปรียบว่าสิ่งหนึ่ง “เป้น” อีกสิ่งหนึ่ง ในตัวบทสืบทาณ พบรูปภาษาที่บ่งชี้อุปลักษณ์ คือ “เป้น” ดังนี้

ตัวอย่างที่ 8

“ดูราอาณนถ์แม้ว่าพระพุทธเจ้าตนจื้อว่า เวสะภูตนเป้นครูแกโลก”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการเปรียบเทียบพระพุทธเจ้าเป้นครูแกโลก พบรูปภาษาที่บ่งชี้
อุปลักษณ์ คือ “เป้น”

ตัวอย่างที่ 9

“ด้วยเตจ๊ะ สะลากะริวิจาสสูตร อันประเสริฐ หากไปด้วยไปตาม รักษายังผู้้นันตูกเมื่อ
เป้นดั่งเงาเตรียมต้น ไปตูกตั้นนและ”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการเปรียบเทียบอุทยานภาพของบทสวดสารากริ วิจาสสูตร
เป้นดั่งเงาติดตามตัวคนผู้้นันเพื่อรักษาคนผู้้นันให้อยู่รอดปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง พบรูปภาษาที่บ่งชี้
อุปลักษณ์ คือ “เป้น”

2.2 การใช้บุคคลาธิฐาน (Personification) คือ การสมมติสิ่งไม่มีชีวิต หรือสิ่งมีชีวิตจำพวก

พืช สัตว์ หรือความคิดที่เป็นนามธรรมให้มีความคิด ความรู้สึก และการแสดงออกอย่างมนุษย์ เพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น

ตัวอย่างที่ 10

“อันว่าพยาธิเดือดเนื้อร้อนใจ เป็นตุ๊กตะเวทนาลำบากมากนัก”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการใช้ความเปรียบที่สมมติสิ่งมีชีวิตจำพวกพยาธิ มีอาการท่าทาง และความรู้สึกเหมือนมนุษย์ที่มีความเดือดเนื้อร้อนใจและความทุกข์เวทนา

ตัวอย่างที่ 11

“ด้วยสัตว์มะรึสาน ตัวเคื่องขาบหยาบจ้าว กล้าคะนอง มีต้นว่า จ้างร้าย ม้าร้าย จัวควาย ตัวร้าย งูจิกเข็บ แมงป่องตัวร้าย และไม่ค่อนกอนดิน”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการใช้ความเปรียบที่สมมติสิ่งมีชีวิตจำพวกสัตว์ร้าย เช่น ตะขาบยักษ์ ช้างม้า วัว ควาย งู แมงป่อง และสิ่งของจำพวกไม้ค้อน กอนดิน มีอาการเหมือนคนที่มีใจหยาบช้า กล้าคะนอง และดุร้าย

ตัวอย่างที่ 12

“ยังต้นข้าว ต้นกล้วย ต้นอ้อย ต้นฝ้าย เงินค่า วัวควายต่งหลาย ก็บ่อหอนมีกาโททะนัสกัดใจเยื้องใด”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการใช้ความเปรียบที่สมมติสิ่งมีชีวิตจำพวกพืช เช่น ต้นข้าว ต้นกล้วย ต้นอ้อย ต้นฝ้าย สัตว์จำพวกวัวควาย และสิ่งของที่เป็นทรัพย์สิน เช่น เงินทอง มีอาการเหมือนคนที่ไม่มีความทุกข์ร้อนเดือดเนื้อร้อนใจ

2.3 การใช้ข้อติพจน์ (Hyperbole) คือ การเปรียบเทียบโดยการกล่าวข้อความที่เกินจริง

มักเปรียบเทียบในเรื่องปริมาณว่ามีมากหรือน้อย เพื่อบรรยายข้อความที่กล่าวนั้นให้น่าสนใจยิ่งขึ้น

ตัวอย่างที่ 13

“บุคกระผู้้นจำเริญรักษายังสะรากระวีจวนสูตร อันนี้แม่นว่าเลิงกาละปัจฉิมมะวัย มาชอดแล้ว ปอยเฒ่าแก่ง่าชะราลงแล้ว ปอยจักมีใจ อันถอยโรยแรงแห่งบุคกระผู้้นก็บ่อมีลักเตื่อ”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการใช้ความเปรียบที่เป็นการกล่าวเกินจริง เนื่องจากอุทยานภาพของบทสวดสาราการิกวิจวนสูตรที่ทำให้ผู้เฒ่า ผู้แก่ ที่อยู่ในวัยชรา หรืออยู่ในช่วงบั้นปลายชีวิตที่อายุ 60 ปีขึ้นไป กลับกลายเป็นแข็งแรงมีใจเข้มแข็ง และมีพลังวังชา

ตัวอย่างที่ 14

“ธรรมะสะรากระวีจวนสูตร เป็นอันดียิ่งนัก มีอัจจาริยะเจตนาไปในอันเมื่อยังตั้งอยู่ด้วย ชันธตั้งห้า และไปม้างปัญจะขันธเดื่อนั้น ก็หาพยาธิโรคยาบ่อได้ และบ่อมีอลทวายลักเยื้อง”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการใช้ความเปรียบที่เป็นการกล่าวเกินจริง เนื่องจากอุทยานภาพของบทสวดสาราการิกวิจวนสูตรที่รักษาธาตุที่ประกอบมาเป็นร่างกายของมนุษย์ หรือขันธทั้งห้าให้ตั้งอยู่ จะรักษาร่างกายให้ไม่ดับหรือแตกสลาย อีกทั้งไม่มีโรคพยาธิใด ๆ มาทำอันตรายได้

จากตัวอย่างที่ 8-14 เป็นการใช่วิธีทางวาทศิลป์ เพื่อเชื่อมโยงปริชาณของผู้รับวาทกรรมให้ได้สัมผัสกับภาพประสบการณ์เกี่ยวกับความทุกข์ ความดิ้นรน ความเจ็บป่วยทั้งปวง ด้วยเจตนาแห่งบทสืบทอดนี้ที่มุ่งหมายให้ชาวไทย-ยวนรู้สึกถึงพลังอำนาจ และความศักดิ์สิทธิ์แห่งธรรม การใช้วาทศิลป์เพื่อชักนำความสนใจ

และสร้างมโนภาพในปรีชาของชาวไทย-ยวน จึงถือเป็นผลพวงจากอำนาจแห่งวาทกรรมที่ทำให้คนเชื่อมั่นใน
ฤทธาภาพแห่งธรรม อันจะเป็นแรงกระตุ้น เป็นกำลังใจในการดำรงชีพ

3. การใช้คำและชุดคำศัพท์ (Use of Words and Lexicons) คือ การพิจารณากลวิธีทางภาษา
ของผู้สร้างตัวบท ซึ่งในบทความดังกล่าวนี้ พิจารณาและยกตัวอย่างกลวิธีทางภาษาที่เป็นลักษณะสำคัญซึ่งพบ
ในตัวบทสิบชะตาฯ 3 ลักษณะ ดังนี้

3.1 การใช้ชุดคำศัพท์เกี่ยวกับเมืองสวรรค์ เมืองมนุษย์ และเมืองนรก เนื่องจากบทสวดสิบชะตาฯ
เป็นบทสวดที่นำพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าและพระอานนท์ที่เป็นสาวกเอกของพระพุทธเจ้าในการเทศนาถึง
ฤทธาภาพของบทสวดสาราณิกวิธานสูตรที่บันดาลให้เทวดาในเมืองสวรรค์ และสรรพสัตว์ในเมืองมนุษย์ และ
นรกบังเกิดความพินทุ์และประสบโชคดี การใช้ชุดคำศัพท์เกี่ยวกับเมืองสวรรค์ เมืองมนุษย์ และเมืองนรกที่พบ
ในตัวบทสิบชะตาฯ มีรายละเอียดและตัวอย่าง ดังนี้

ตัวอย่างที่ 15

*“ยังสระกะริวิจนะสูตรอันนี้ก็เปื้อนหิตะประโยชน์จะนะแก่สัตว์โลกและเทวะ
โลก เปื้อนหื้อหับดับ อะบายยะภูมิตั้งมีนรกเป็นต้น หื้อได้พ้นจากเสียแล้ว หื้อได้ถึงมรรคผล
และสัตตะโมคชะธรรม กือเมืองคนและเมืองฟ้า และนิพพาน”*

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการใช้ชุดคำศัพท์ที่กล่าวถึงสรรพสัตว์ทั้งในโลกและ
เทวะโลก รวมถึงสรรพสัตว์ในอบายภูมิทั้งสี่ที่ประกอบด้วยนรกจะพ้นจากความทุกข์ยากลำบาก และถึงมรรคผล
รับความสุขสำราญใจทั้งในเมืองมนุษย์และเมืองฟ้า รวมถึงได้นิพพานซึ่งเป็นการดับสนิทแห่งกิเลสและกองทุกข์
จากฤทธาภาพของบทสวดสาราณิกวิธานสูตร การเชื่อมโยงระหว่างโลก สวรรค์ และนรก เป็นการดึงปรีชา
การรับรู้ถึงอานุภาพบุญ บาป ที่มีต่อการดำรงชีวิตของชาวไทย-ยวน เพื่อให้เกิดความซาบซึ้งในผลบุญ และการฟัง
ธรรมวิธานสูตรนั้นถือเป็นบุญอย่างหนึ่ง ในแง่ของจิตวิทยาแล้วจึงเสมือนเป็นเครื่องกระตุ้นให้ชาวไทย-ยวนมี
ขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิตของตน

3.2 การใช้ชุดคำศัพท์ที่เน้นย้ำผลดีและอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพิธีสิบชะตาฯ เนื่องจาก
บทสวดสิบชะตาฯ เป็นบทสวดที่นำพุทธประวัติของพระพุทธเจ้าในการเทศนาถึงฤทธาภาพของบทสวด
สาราณิก วิธานสูตรจึงปรากฏการใช้ชุดคำศัพท์ที่เน้นย้ำผลดีและอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพิธีสิบชะตาฯ ที่พบใน
ตัวบทสิบชะตาฯ ดังรายละเอียดและตัวอย่าง ต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ 16

*“ยังสระกะริวิจนะสูตรอันนี้ก็เปื้อนหิตะประโยชน์จะนะแก่สัตว์โลกและ
เทวะโลก เปื้อนหื้อหับดับ อะบายยะภูมิตั้งมีนรกเป็นต้น หื้อได้พ้นจากเสียแล้ว หื้อได้ถึงมรรค
ผลและสัตตะโมคชะธรรม กือเมืองคนและเมืองฟ้า และนิพพานเป็นปอด เขะขอตเลียง
ยังตุ้กวัน บ่อฮู้เฒ่า บ่อฮู้ตาย นั้นและ”*

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการใช้ชุดคำศัพท์ที่เน้นย้ำผลดีและอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของ
บทสวดสาราณิกวิธานสูตรแก่สรรพสัตว์ทั้งในโลกและเทวะโลก รวมถึงสรรพสัตว์ที่อาศัยในอบายภูมิ เช่น เมืองนรก
ให้พ้นจากความทุกข์ยากลำบากและได้รับซึ่งมรรคผลและสรรพโมกชะธรรม ได้แก่ ธรรมที่เป็นเค รื่องหลุดพ้น หรือ
พระนิพพาน รวมถึงไม่นำพาให้เสียหาย ทุกข์ยากลำบากในทุกวันของการดำรงชีวิต อีกทั้งไม่แก่ ไม่เจ็บ และไม่ตาย
ด้วยนัยทางความหมายของผลบุญนี้มีเจตนามุ่งหวังให้ชาวไทย-ยวนเชื่อในธรรมเพื่อนำพาความสุขความเจริญมา
สู่ตนเองและครอบครัว รวมถึงเพื่อความผาสุกของชุมชนด้วยเช่นเดียวกัน

3.3 การใช้ชุดคำศัพท์เกี่ยวกับพุทธประวัติ เนื่องจากตัวบทสวดเป็นวาทกรรมที่ถูกนำไปใช้ในพิธีทางพุทธศาสนา จึงมีการปรากฏการใช้ชุดคำศัพท์เกี่ยวกับพุทธประวัติในเนื้อความ ดังนี้

ตัวอย่างที่ 17

“พระพุทเจ้าก็นั่งอยู่เหนืออาสนะอันมหาอนันต์เถรเจ้า หากบูไว้ด้วยดินนั้นและพระพุทเจ้าก็เตลสะนาแกมหาอนันต์เถร ด้วยกัว่าดังนี้”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการใช้ชุดคำศัพท์เกี่ยวกับพุทธประวัติซึ่งกล่าวถึงพระพุทเจ้านั่งอยู่เหนืออาสนะที่พระอนันต์บุรบริงไว้ และพระพุทเจ้าได้เทศนาถึงเรื่องสารากริกวิธานสูตรกับพระอนันต์เรื่องราวของพุทธประวัตินี้เป็นเสมือนการเชื่อมโยงความเชื่อ ความศักดิ์สิทธิ์ในบทวิธานสูตรมากขึ้น

4. การขยายความ (Explanation) คือ การเขียนอธิบายโดยการขยายความเพื่อให้รายละเอียดของเหตุการณ์ซึ่งมักปรากฏในรูปของการใช้ส่วนขยายเพื่อขยายรายละเอียดลักษณะต่าง ๆ โดยการใช้ส่วนขยายที่ให้รายละเอียดสภาพแวดล้อมด้านเวลาและสถานที่

ตัวอย่างที่ 18

“เมื่อจักตาย จิตจักขาดนั้น ก็ยังมีสติ สัมปะชัญญะตั้งมั่น บ่อละรังหลงลืม ก็รู้ล่ำเปิงดูยังภาวะสงสารและนิปินะติ ก็รู้หนายกาย เลียยังวัดตะสงสาร”

ข้อความดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นการเขียนอธิบายโดยการขยายความเพื่อให้รายละเอียดของสภาวะของบุคคลที่ใกล้หมดอายุขัย ดวงจิตใกล้ดับสูญ แต่อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของบทสวดสารากริกวิธานสูตรบันดาลให้มีสติสัมปะชัญญะ ไม่หลงลืม

จากมิติที่ 1 สรุปได้ว่า บทสืบชะตาเห้าเรือนมีลักษณะทางภาษาที่ประกอบเป็นตัวบท 4 ลักษณะ ได้แก่ 1) การใช้คำอ้างถึง 2) การใช้วาทศิลป์ 3) การใช้คำและชุดคำศัพท์ และ 4) การขยายความ กลวิธีทางภาษาเหล่านี้เป็นไปเพื่อเชื่อมโยงชุดความคิดจากวาทกรรมสืบชะตา โดยในกลวิธีทางภาษานี้สอดคล้องชุดความคิดไว้ 3 ประการ ได้แก่ 1) ชุดความคิดความศักดิ์สิทธิ์ โดยยกเอาเรื่องราวทางพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือ 2) ชุดความคิดเรื่องความดีชั่ว แสดงผ่านชุดคำศัพท์เกี่ยวกับบวร สวรรค์ อันเป็นความเชื่อที่มีในกลุ่มชาวไทย-ยวน และ 3) ชุดความคิดบุญบาป ที่ใช้อธิพนัน คำศัพท์ และวาทศิลป์

มิติที่ 2 การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (Discourse Practice)

แฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) ได้อธิบายวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมว่าเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม ในแง่ที่ตัวบทเป็นผลผลิตของกระบวนการผลิตและเป็นแหล่งข้อมูลของกระบวนการตีความ หรือพิจารณาวาทกรรมที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งตัวบทสืบชะตาเห้าเรือนมีวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม สรุปได้ดังนี้

จากการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมในพิธีสืบชะตาเห้าเรือนของชาวไทย-ยวน ของชาวไทย-ยวน ตำบลดอนแร่ อำเภอมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2558 พบว่า ผู้สร้างวาทกรรม คือ พระภิกษุชาวไทย-ยวน วัดนาหนอง นำโดยท่านเจ้าอาวาส ได้ก่อให้วาทกรรมเกิดขึ้นผ่านการประกอบพิธีกรรม และมีการถ่ายทอดวาทกรรมโดยการเทศนา ซึ่งผู้รับวาทกรรม คือ ชาวไทย-ยวน ทั้ง 10 หมู่บ้านของตำบลดอนแร่ ซึ่งชาวบ้านทั้ง 10 หมู่บ้าน ได้รับตัวบทผ่านการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมถือเป็นการบริโภคและรับตัวบทตามหลักจารีตของชุมชนซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในประเพณีบุญกลางบ้านของชาวไทย-ยวน หลังประเพณีสงกรานต์ของทุกปี

วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ชาวไทย-ยวณยังคงมีความเชื่อและอุดมการณ์เรื่องบุญ และการสืบชะตาอยู่ ความเชื่อนี้มีบทบาทต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวไทย-ยวณตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากวาทกรรมสืบชะต่ายังคงมีการผลิตซ้ำ ถ่ายทอดเรื่อยมา และจะยังคงดำเนินต่อไปในอนาคต

มิติที่ 3 การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-Cultural Practice)

วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมตามแนวคิดของของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) เป็นการวิเคราะห์ถึงบริบทที่ส่งผลให้เกิดวาทกรรมนั้น ซึ่งตัวบทสืบชะตาเห้าเรือนมีวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม 3 ลักษณะ ดังนี้

1. บริบทการสร้างความคิดดีดีในทางพุทธศาสนา

การอธิบายวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมที่สะท้อนจากตัวบทสืบชะตาเห้าเรือนของชาวไทย-ยวณ ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ใช้แนวคิดเรื่องความคิดดีดีกับศาสนาเป็นกรอบแนวทางในการวิเคราะห์ เพื่ออธิบายบริบทการสร้างความคิดดีดีในทางพุทธศาสนาของชาวไทย-ยวณ ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี เมื่อพิจารณาการประกอบพิธีกรรมทางพุทธศาสนาของชาวไทย-ยวณ พบว่าการประกอบพิธีกรรมโดยเฉพาะพิธีสืบชะตาเห้าเรือนได้รับอิทธิพลที่สืบเนื่องจากการสืบทอดที่สืบทอดมาซึ่งหนึ่งในการสวดของชาวล้านนาในภาคเหนือ โดยความมุ่งหมายที่เป็นวัตถุประสงค์หลักของการประกอบพิธีกรรมนี้เพื่อเป็นการปัดเป่าสิ่งชั่วร้ายและเภทภัยต่าง ๆ ออกจากคน บ้าน หรือเมือง และยังเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจสร้างความมั่นคงทางจิตใจทำให้เกิดความสำเร็จและสุขสวัสดิแก่ผู้เข้าร่วมพิธีกรรม จากการศึกษาเปรียบเทียบตัวบทสืบชะตาเห้าเรือนของชุมชนดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรีกับงานวิทยานิพนธ์ของพระณัฏฐพล คุตตธมโม (ต้นคำ) (2561) ที่ได้ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ล้านนาที่ใช้ในงานพิธีมงคล และบทความวิชาการของเชิดชาติ หิรัญโร (2557) เรื่องธัมมคถาและพระสูตรกับกระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีสืบชะตาล้านนา พบว่าโครงสร้างตัวบทสืบชะตาเห้าเรือนของชุมชนดอนแร่ มีความคล้ายคลึงกับโครงสร้างตัวบทในพิธีกรรมทางพุทธศาสนาของชาวล้านนา โดยจะนิยมสวดหรือสวดโดยใช้ทำนองร้อยแก้วที่มีทำนองสัมผัสสวดติดต่อกันไปเรื่อย ๆ จนจบในแต่ละบท โดยพระสงฆ์ที่เป็นเจ้าอาวาส หรือพระสงฆ์ที่อาวุโสมากที่สุดจะเป็นประธานนำสวดในแต่ละบท และพระรูปอื่น ๆ สวดตามพร้อมกันซึ่งจะเป็นแบบนี้จนกระทั่งจบพิธี ลำดับการสวดสืบชะตาจะเริ่มต้นด้วยการนำเอาคาถาและมนต์พิธีพุทธศาสนาต่าง ๆ มาขึ้นต้น ช่วงกลางจะเป็นส่วนของพระสูตรหรือพระปริตต์ ปิดท้ายด้วยคาถาพนต์พิธีอีกครั้ง และจบด้วยการเทศน์ธัมมอย่างน้อย 1 เรื่อง

โครงสร้างตัวบทสืบชะตาฯ ประกอบด้วย 3 โครงสร้างหลัก ได้แก่

ก. **กลุ่มคาถาและมนต์พิธีพุทธศาสนา** ประกอบด้วยคาถาต่าง ๆ และมนต์พิธีที่ใช้ในงานพิธีทางพุทธศาสนาทั่วไป ซึ่งนิยมเริ่มด้วยบทนมัสการพระรัตนตรัย บทอาราธนาศีล บทคาถาขุมนุมเทวดา บทเวทอาอุโยชนคาถา บทสัณทิตวา เป็นต้น เพื่อให้เกิดความคิดดีดีอย่างเต็มรูปแบบ ตามแบบพื้นเมืองล้านนาจะต้องลงท้ายด้วยคาถาอุณฺหิสสวขี คาถาอินทชาตา และสูตรสัณทิตวา โดยเชื่อว่าคาถาอุณฺหิสสวขีเป็นธรรมที่ทำให้ผู้สวดผู้ฟังมีอายุยืนยาวพ้นจากภัยทั้งปวง ดังตัวอย่างที่ 19-20

ตัวอย่างที่ 19

“(นะโม 3 จบ) อี ตัง สุ ตัง ตีป ปะ มั่น ต้า ภาคะวา วิหะระติกิจจัง กุตถัง อัดฐิระตั้ง
ราชะคะหะ อะโหสิสาธะโว ดูราลัปปุริสะตังหลาย สัตถาสัพปัญญ พระพุทธเจ้าอยู่เสถียราราม
ในดอยกิตติจะกุด อันมีในตักไถ่ เมืองราชะคะหะนะกร ตีนัน ก็เตสะนายัง วิชาเนสุตร อันนี้แก้
มหาอะนันทะเถระเจ้า ถ้วนครบสองตี แห่งวิชาเนสุตรอันนี้แล้ว”

ตัวอย่างที่ 20

*“อิธมะโวจะ ณะคะวา อาปัสสะมาอาณันโต ณะคะวะโต ภาสิตัง อะภินันติ ยะปัผาฬิ
จายัสสะมา อาณันโต ตัมหาอาภาทา ตะธาปาทีโนจา ยัสมาโต อาณันตะสะโส อาภาโธ อะโหสิ
ณะคะวา อันว่าสัปปัญญ พระพุทธเจ้าตนประกอบไปด้วยมหากรุณาอันมาก ก็เตสเณายัง
สราคะวิริจานสูตร อันนี้หื้อแก่อาณนทเถรเจ้านั้นและมหาอาณนทก็ได้สดับรับฟังเอาธรรม
ดวงประเสริฐ ลวดบังเกิดยังใจยินดีมากนัก หั้นและ”*

ข. กลุ่มพระสูตร หรือพระปริตต์ ที่นิยมใช้กับพิธีสืบทอดในปัจจุบัน คือ การสวดแบบ
เจ็ดตำนานเหมือนกับการสวดพระปริตต์ในท้องถิ่นอื่นแล้วประกอบด้วยด้วยบทขัดตำนาน มงคลสูตร รัตนปริตต์
กรณิเมตตปริตต์ ชันธปริตต์ รัชคปริตต์ อาฏานาฎิยปริตต์ และชยปริตต์

การสวดพระปริตต์เป็นการสวดเพื่อป้องกันซึ่งความวิบัติ ขจัดความทุกข์ทั้งปวง ขจัดภัยอันตราย
ทั้งปวงและขจัดโรคทั้งปวง ซึ่งเชื่อกันว่าอำนาจของพระปริตต์มีมากมายหลายด้าน ทั้งด้านการบำบัด
การขจัดปัดเป่า การป้องกัน ค้ำครองและรักษา นอกจากนี้พระปริตต์ในบทต่าง ๆ ทั้งเจ็ดสูตรยังมีความมุ่งหมาย
เพื่อให้เกิดผลต่าง ๆ ในด้านที่ตี่งาม รุ่งเรือง ขจัดซึ่งอุปสรรค เภทภัย อันตราย บาปเคราะห์ทั้งมวล ดังตัวอย่าง
ที่ 21-22

ตัวอย่างที่ 21

*“ดูราอาณนท ธรรมโมไลยัง อันว่าธรรมกุพระตะภาคะตะนี้ะเสริฐ เกิดแก่องคะจิตรแห่ง
คุพระตะภาคะตะ กัดังไว้ เปื่อหื้อรักษา ยังหมุ่สัตว์ ตักตัวใหญ่ตัวน้อย หื้อเขาตั้งหลาย มีใจจมจิ้น
ยินดี ซึ่งกันไปมา อันหากรรมหาเวร บ่อได้นั้นและ นะหุดตะลัตตาลัง รักขังกัตตัง พระวิสะติ
ยะสันตะลัง รักขัง พระวิสะติ นะโสตะลัง คะลังรักขัง พระวิสะติ นะโสตะลัง ตะลังรักขัง พระวิสะติ
นะภานะลัง ตะลังรักขัง กัตตังพระวิสะติ นะยะสันตะลัง พระวิสติ ตัดทะอุดตะริง นะรับพะติติ”*

ตัวอย่างที่ 22

*“ปิกกาเสนโตธรรมปะริโยสาเน สัตติกา ธรรมมะเตสะนา โสตาปะฏิฆะละ นิพพานะ
ตินิปาบุณิสสุ ปะหุชะนา อันว่าคนดังหลายได้ฟังยังรสพระธรรมมะเตสะนาแห่งสัพปัญญ
พระพุทธเจ้านี้แล้ว ก็มีใจจมจิ้นยินดีมากนักแล้ว”*

ค. กลุ่มธัมม ธัมมที่เกี่ยวข้องกับพิธีสืบทอดนั้น สามารถแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มธัมมที่ใช้
เทศน์ประกอบพิธีสืบทอดที่บ้าน และกลุ่มธัมมที่ใช้เทศน์หรือนำมารวมกับพิธีสืบทอดเมื่อ

ลักษณะของธัมมในพิธีสืบทอดของชาวไทย-ยวน ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัด
ราชบุรีเป็นธัมมสารา กริกวิธานสูตร เรียกตามแบบท้องถิ่นว่า สรากริกวิชา หรือธัมมสารา เป็นธัมมที่นิยมสวด
ในพิธีสืบทอดที่บ้านภายหลังจากประกอบพิธีเสร็จแล้ว เป็นธัมมที่ทำให้พ้นจากทุกข์ภัยจากโรคาพยาธิทั้งมวล
ดังตัวอย่างที่ 23-24

ตัวอย่างที่ 23

*“ดูราอาณนท แม่นว่าพระพุทธเจ้า ตนจื่อว่าโทนาคะมะนะ ตนตรัสรู้ ยังจะตุอะริยะสัจจะ
ธรรมดังสี่ ก็เตสะนา ยังสราคะวิริจานะสูตร อันนี้ เปื่อหื้อลัตตะโลกกับตังเตวะโลกปั่นจากเสียยัง
อะกุสสะละปาปะธรรมตังมวน”*

ตัวอย่างที่ 24

“อานนท์ ส่วนอันว่าสระกะริวจานสูตร อันนี้อันพระยาอินทร์ธำมหาราชตนเป็นเจ้าแก้ว
เตเวตาดังหลาย หากเขียนเอาแต่สำนักแห่งครูพระตะเถาภิระได้แล้ว ก็เอาไว้กับใจ และสังวาด
สาธิติยายไปจู้อันบ่อขาด และสังวาดสาธิติยายสั่งสอน ยังหมู่คนและเตเวตาดังหลาย ทือไว้
ในใจจู้ตน เปื่อทือเป็นตีเป็งแกใจทือมัน อย่าทือได้มีกำสระรังหลงลิมลีสืบสายกันไปอุปต่อเต้า
เลียงอายุจู้คนทั้งและ”

กล่าวโดยสรุป ธัมมที่พระสงฆ์ใช้เทศน์ประกอบหลังการสูตรสืบทอด มีลักษณะเด่นที่สำคัญร่วมกัน
คือ เป็นเรื่องชาดกพื้นบ้าน หรืออดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการทำให้เกิดสิริมงคล การมีอายุยืนยาว
ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การพ้นจากความตาย การพ้นจากเวรกรรมบาปเคราะห์ทั้งมวล ซึ่งเกิดจากการประกอบ
กรรมดีและการยึดมั่นในธรรม ดังนั้นการเทศน์ธัมมเหล่านี้จึงเสมือนการสอนหลักธรรมให้กับชาวบ้านใน
เวลาเดียวกัน ซึ่งการนำเอาธัมม คาถา และพระสูตรในพระพุทธศาสนาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการสูตรสืบทอด
เป็นพิธีทางโลก มีผลทำให้พิธีสืบทอดกลายเป็นพิธีที่ต่างไปจากพิธีทางโลกอื่น ๆ ในวัฒนธรรมล้านนา เนื่องจาก
ธัมม คาถา และพระสูตรเป็นกลไกหลักสำคัญในการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ทำให้เกิดความสมบูรณ์ทั้งในทาง
โลกและทางธรรม หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการอัญเชิญเอาความศักดิ์สิทธิ์ของคุณพระรัตนตรัยมาสู่การประกอบพิธี
ของฆราวาสหลอมรวมเข้ากับการสอนธรรมะผ่านทางคาถาต่าง ๆ ซึ่งคาถาก็เป็นส่วนเติมเต็มให้กับพิธีในแง่ของ
การตอกย้ำอุดมคติของสังคมล้านนาในเรื่องของความเชื่อเรื่องอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติกับความอุดมสมบูรณ์
ในชุมชนและสังคม นอกจากนี้ธัมมที่ใช้เทศน์หลังจากการสูตรสืบทอดก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้าง
ความศักดิ์สิทธิ์ให้กับพิธีกรรมเช่นกัน เนื่องจากชาวล้านนามีความเชื่อว่าคัมภีร์หรือธัมมเป็นสิ่งที่ศักดิ์สิทธิ์เพราะ
ส่วนใหญ่ถูกเขียนขึ้นโดยพระสงฆ์เป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นธัมม คาถา และพระสูตรที่อยู่ในพิธีสืบทอดทั้งหมดล้วน
เป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการสร้าง “ความศักดิ์สิทธิ์” ให้กับพิธีกรรมสืบทอด ซึ่งทำให้สิ่งที่อยู่เหนือ
ความจริงหรือไม่สามารถมองเห็นหรือสัมผัสได้ด้วยตาเปล่า กลายเป็นสิ่งที่เสมือนจริงที่มนุษย์สามารถเข้าใจและ
รับรู้ผ่านการผสมผสานกันระหว่างโลกของความคิดกับโลกสามัญในพิธีกรรม

2. บริบทความเชื่อในเรื่องภพภูมิ

การอธิบายวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนจากตัวบทสืบทอดเต้าเรือนของ
ชาวไทย-ยวน ในบริบทความเชื่อเรื่องภพภูมินั้น พบว่าความเชื่อดังกล่าวถูกนำไปใช้ในการสร้างวาทกรรมทางพุทธ
ศาสนาอยู่เสมอ เนื่องจากหลักธรรมพุทธศาสนาข้อหนึ่งมุ่งสั่งสอนและปลูกฝังให้คนกระทำความดี ละเว้นความชั่ว
โดยนำความเชื่อเรื่องภพภูมิ ได้แก่ ภพภูมิสวรรค์ ภพภูมิมนุษย์ และภพภูมินรก มาใช้แทนผลที่มนุษย์จะได้รับ
ซึ่งหากมนุษย์กระทำความดี มนุษย์จะได้รับผลตอบแทนการทำความดีโดยการขึ้นสวรรค์ แต่หากมนุษย์กระทำ
ไม่ดี โดยระดับการกระทำที่ไม่ดีจะทำให้มนุษย์ผู้นั้นยังต้องเวียนว่ายตายเกิดและชดใช้การกระทำในภพภูมินรก
ดังตัวอย่างที่ 25-26

ตัวอย่างที่ 25

“ยังสระกะริวจานะสูตรอันนี้ก็เปื่อเป็นหิตะประโยชน์จะนะแก่สัพพะสัตว์ตะโลกและเตวะโลก
เปื่อทือหับต๊ับ อะบาย ยะภูมิตังสี้ มีนรกเป็นต้น ทือได้ป็นจากเลี้ยแล้ว ทือได้ถึงมรรคพะละและ
สัตตะโมคชะธรรม กือเมืองคนและเมืองฟ้า และนิพพาน”

ตัวอย่างที่ 26

“และด้วยเตจ๊ะสะระกะรวีจางสูตรอันนี้ จื้อว่าดีดีธรรมเวตะริยะกรรมและผะกคหันมาต่อหน้าบัดนี้ และผะการหนึ่งเล่าอัปปะราปะราเวตะนิยะกรรม อันนำตนตัวหื้อได้เสวยยังสุขลัมปะฎิ ในปะระโลกปายหน้า ถือสุขลัมปะฎิ อันมีในเมืองคนและเมืองฟ้าอยู่จื้อจ้อย บ่อห่อนได้ไปหันยังอะบายลักจ้านันก็ด้วยเตจ๊ะสะระกะรวีจางสูตรนั้นและ”

3. บริบทการสร้างความอุดมสมบูรณ์ในสังคมเกษตรกรรม

การอธิบายวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมที่สะท้อนจากตัวบทสืบชะตาเห้าเรือนของชาวไทย-ยวน ในบริบทการสร้างความอุดมสมบูรณ์ในสังคมเกษตรกรรม พบว่าถูกนำมาเพื่อสร้างขวัญกำลังใจให้กับคนในสังคมที่มีวิถีการดำรงชีพด้วยการเกษตรกรรมเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้การที่พระสงฆ์สวดสืบชะตาฯ จะบันดลฤทธาภาพให้การดำรงชีพของคนในสังคมทำให้พืชพรรณธัญญาหารและสัตว์เลี้ยงมีความอุดมสมบูรณ์ในสังคม ดังตัวอย่างที่ 27-28

ตัวอย่างที่ 27

“ดูราอานนท บุกะระผู้ใด หากได้จำเรื่ออุปะฐากรักษาอย่างสะระกะรวีจางสูตร อันนี้รักษาเอาอย่างสะระกะรวีจางสูตร อันนี้ก็ได้ขึ้นใจ เรียนเอาก็ดี ได้แต่เขียนไว้อุปะฐากบูจาด้วยเข้าตอกดอกไม้ รูปเทียน ไหว้ตุ๊กค่าเข้า ดังอัน บุกะระผู้้นจำเรื่อด้วยวุฒิเข้าของเงินค่า จั่วควายเข้าเปลือกข้าวสารตั้งมวนและ”

ตัวอย่างที่ 28

“บุกะระผู้ใดยังใคร่สมฤทธิ มีข้าวของเงินค่า ลัมปะติ ข้าวเปลือกข้าวสาร ช้างม้า วัวควาย ช้างคน มนติดังอันก็จริง อาราธนายงเจ้าภิกขุสงฆ์สมณะพรหม ตนมีศีลบริสุทธิ มาสะระกะรวีจางสูตรอันนี้ ถือว่าลัมปะติสืบชะตาเห้าเรือน เวียงใหญ่ อารามดังหลาย ก็จักวุฒิสำราญรุ่งเรือง มากนักด้วยรสพระธรรมคำสอนแห่งครู พระตะถาคะตะ บ่ออย่าจื้อและสะละกะรวีจางสูตร หื้อรุ่งเรืองยังบ้านเมือง หื้อจมนเงินยืนตั่งรุ่งเรืองยังต้นข้าว ต้นกล้วย ต้นอ้อย ต้นฝ้าย เงินค่า วัวควายดังหลาย ก็บ่อห่อนมีกำโทพะนัลกิดใจเยื่องใดและจักประกอบไปด้วยลาภ ลักการะ โชคใหญ่ วุฒิจำเรื่อด้วยเงินค่า เครื่องบริโภค เกิดมาหื้อแก่บุกะระ ผู้้น

บทสรุป

จากเนื้อหาของตัวบทสืบชะตาเห้าเรือนของชาวไทย-ยวน ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรีนั้นได้ใช้การวิเคราะห์ภาษาระดับข้อความตามแนวทางภาษาศาสตร์โดยใช้แบบจำลองการวิพากษ์วาทกรรม 3 มิติ (3 D model) ของแฟร์คลัฟ (Fairclough, 1995) มาวิเคราะห์ตัวบทสืบชะตาฯ ดังนี้ มิติที่ 1 คือ การวิเคราะห์ตัวบท (text) มิติที่ 2 คือ การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (discourse practice) และมิติที่ 3 คือ การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (socio-cultural practice) ผลการวิเคราะห์ พบว่าองค์ประกอบของตัวบทในพิธีสืบชะตาเห้าเรือนของชาวไทย-ยวน มี 4 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การใช้คำอ้างถึง 2) การใช้วาทศิลป์ 3) การใช้คำและชุดคำศัพท์ และ 4) การขยายความ ในขณะที่มิติที่ 2 คือ วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม พบว่าผู้สร้างวาทกรรม คือ พระภิกษุชาวไทย-ยวน วัดนาหนอง ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ทำให่วาทกรรมเกิดขึ้นผ่านการประกอบพิธีกรรม และมีการถ่ายทอดวาทกรรมโดยการเทศนาซึ่งผู้รับวาทกรรม คือ ชาวไทย-ยวน ทั้ง 10 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านดอนแร่ หมู่ 2 บ้านนาหนอง หมู่ 3 บ้านหนองขาม หมู่ 4 บ้านดอนซาด หมู่ 5 บ้านดอนตัน หมู่ 6 บ้านดอนกอก หมู่ 7 บ้านหนองสระ หมู่ 8 บ้านหนองโปรง

หมู่ 9 บ้านหนองมะตูม และหมู่ 10 บ้านห้วย ซึ่งชาวบ้านทั้ง 10 หมู่บ้านได้รับตัวบทผ่านการมีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรมถือเป็นการบริโภคและรับตัวบทตามหลักจารีตของชุมชนซึ่งเป็นธรรมเนียมปฏิบัติในประเพณีบุญกลางบ้านของชาวไทย-ยวน หลังประเพณีสงกรานต์ของทุกปี และวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมที่เป็นการวิเคราะห์ถึงบริบทที่ส่งผลให้เกิดวาทกรรมนั้น พบว่ามี 3 ลักษณะ คือ 1) บริบทการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในทางพุทธศาสนา 2) บริบทความเชื่อในเรื่องภพภูมิ และ 3) บริบทการสร้างความอุดมสมบูรณ์ในสังคมเกษตรกรรม กล่าวได้ว่าทวดสืบชะตาเห่าเรือนของชาวไทย-ยวน ตำบลดอนแร่สะท้อนให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธเจ้า ความเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ และชีวิตหลังความตายซึ่งสอดคล้องกับบทความของเชิดชาติ หิรัญโร (2557) ที่ได้กล่าวถึงชาวล้านนาว่ามีความเชื่อว่าคัมภีร์หรือธัมมเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธัมมต่าง ๆ ที่ใช้เทศน์หลังการสูตรสืบชะตา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องชาดกพื้นบ้าน หรืออดีตชาติของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการทำให้เกิดสิริมงคล การมีอายุยืนยาว ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ การพ้นจากความตาย การพ้นจากเวรกรรมบาปเคราะห์ทั้งมวล ซึ่งเกิดจากการประกอบกรรมดีและการยึดมั่นในธรรม และธัมมสารากริวิชานสูตร เป็นธัมมที่เชื่อว่าทำให้พ้นจากทุกข์ภัยจากโรคพยาธิทั้งมวล นอกจากนี้ชาวไทย-ยวนจะสอนลูกสอนหลานให้เข้าวัดทำบุญตั้งแต่เด็ก ปลุกฝังความเชื่อที่ว่าเข้าวัดทำบุญแล้วจะเป็นมงคลกับชีวิต เกิดชาติหน้าจะได้สบาย ตายไปจะได้ขึ้นสวรรค์ มีความเชื่อในโลกหลังความตาย เช่น การทำบุญทานข้าวเป็นการทำบุญให้กับบรรพบุรุษที่ได้ล่วงลับไปแล้ว โดยจะมีการเตรียมอาหารคาวหวานที่เป็นอาหารโปรดของบรรพบุรุษนำไปทำบุญที่วัด เพราะมีความเชื่อว่าคนที่ล่วงลับไปแล้วจะได้รับประทานอาหารเหล่านั้น นอกจากนี้ชาวไทย-ยวนยังมีการทำบุญสืบชะตาให้กับคนป่วย เพราะมีความเชื่อว่าจะสามารถต่ออายุและปิดเป่าสิ่งไม่ดีออกไปจากร่างกายได้ โดยการนิมนต์พระสงฆ์มาสวด และนำผ้าขาวมาคลุมร่างผู้ป่วยหลังจากนั้นห่อผ้าเปรียบเสมือนว่าห่อสิ่งไม่ดีเอาไปโยนทิ้งที่อื่น หรือแม้กระทั่งคนที่ป่วยหนักใกล้จะสิ้นใจ ก็จะทำให้ลูกหลานจุดเทียนเพื่อเป็นแสงสว่างให้กับผู้ตายเพื่อจะได้ไปเมืองแก้วเมืองสวรรค์ หากผู้ป่วยยังมีสติจะให้พนมมือและรำลึกนึกถึงพระรัตนตรัยและให้เปลี่ยนเสื้อผ้าใหม่จะมีการนำของใช้ส่วนตัวที่ใช้เป็นประจำของผู้ตายใส่ไปในโลงศพด้วยเพราะเชื่อว่าจะได้มีของติดตัวไป ลูกหลานที่มาดูใจก็ห้ามร้องไห้ให้น้ำตาหยดโดนตัวผู้ตาย เพราะมีความเชื่อว่าผู้ตายจะเป็นห่วงและไม่สามารถจากไปอย่างสงบได้จากความเชื่อเหล่านี้ทำให้วิถีชีวิตของชาวไทย-ยวนผูกพันอยู่กับการเข้าวัดทำบุญ ช่วงเข้าพรรษาก็จะมีอุบาสกอุบาสิกาถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ที่วัดเป็นประจำ นอกจากความเชื่อเรื่องการประกอบกรรมดีและการยึดมั่นในธรรมแล้วนั้น ยังมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีปรากฏในวิถีชีวิตของชาวไทย-ยวนเช่นกัน โดยเฉพาะการบนบานให้ไร่นาเรือกสวนให้มีความอุดมสมบูรณ์และเก็บเกี่ยวผลผลิตดี หรือแม้แต่การประกอบกิจกรรมใดต้องมีการบอกเจ้าที่เจ้าทางก่อนเพื่อให้งานนั้นดำเนินไปอย่างราบรื่น หากในบางคนที่ขึ้นดอยเข้าป่าไปเก็บเห็ดเก็บหน่อไม้ กลับบ้านมาแล้วป่วยไข้ กินยาเท่าไรไม่ดีขึ้น ก็มีความเชื่อว่าจะถูกเจ้าป่าเจ้าเขาทัก เมื่ออาการป่วยดีขึ้นก็จะนำอาหารหวานคาวตามที่ได้นบนานศาลกล่าวเอาไว้มากถวายแด่เจ้าที่เจ้าทาง เจ้าป่าเจ้าเขา โดยการจุดธูปและนำของไปวางไว้กลางแจ้ง จากที่กล่าวโดยสรุปข้างต้นนี้แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวไทย-ยวน ในพื้นที่ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

- ชต ชมใจ. (2565, 25 กันยายน). ปราชญ์ชาวบ้านด้านภูมิปัญญาด้านภาษาและศิลปวัฒนธรรม. สัมภาษณ์.
เชิดชาติ หิรัญโร. (2557). ธีรม คธา และพระสูตรกับกระบวนการสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในพิธีสืบทอดล้านนา.
วรรณวิทัศน์, 14 (พฤศจิกายน), 107-129.
- ทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค), เจ้าพระยา. (2545). *พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 1* (พิมพ์ครั้งที่ 7).
กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- นราธิป ทับทัน และชินศักดิ์ ตันติกุล. (2560). ภูมิหลังการเคลื่อนย้ายประชากรชาวยวนเชียงแสนและ
การตั้งถิ่นฐานในบริเวณตอนกลางของประเทศไทย. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัย อุบลราชธานี*, 8(ฉบับพิเศษตุลาคม 2560 อาเซียน: แรงงานกับการพัฒนา), 10-34.
- ประชากรกิจกรจักร (แซม บุนนาค), พระยา. (2478). *พงศาวดารโยนก*. โสภณพิพรรฒนาการ.
- พระครูวินัยธรอำนาจ อนุภักโท. (2565, 25 กันยายน). เจ้าอาวาสวัดนาหนอง หมู่ 2 ตำบลดอนแร่ อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี. สัมภาษณ์.
- พระณัชพล คุณตมโม (ต้นคำ). (2561). *ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ล้านนาที่ใช้ในงานพิธีมงคล*
[วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- ราชบัณฑิตยสภา. (2560). *พจนานุกรมศัพท์ภาษาศาสตร์ (ภาษาศาสตร์ทั่วไป)*. เอปิช อินเตอร์กรุป.
- วีระพงษ์ มีสถาน. (2550). *คนราชบุรี*. สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี.
- สร้อยดี อ่องสกุล. (2544). *ประวัติศาสตร์ล้านนา*. อมรินทร์.
- สาโรจน์ มูลพวก. (2565, 25 กันยายน). นายกองค์การบริหารส่วนตำบลดอนแร่ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี.
สัมภาษณ์.
- Fairclough, N. (1995). *Critical discourse analysis: The critical study of language*. Longman.
- Leeuwen, V. (2008). *Discourse and practice: New tools for critical analysis*. Oxford University Press.

การเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ใน วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ได้เผยแพร่ผลงานวิชาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ติดต่อกันมา 3 ทศวรรษ การเสนอบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฯ นั้นมีรายละเอียดหลักเกณฑ์และรูปแบบ ดังนี้

1. ประเภทของบทความที่รับพิจารณาต้องเป็นบทความวิชาการ หรือบทความวิจัย ของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา อาจารย์ นักวิจัย และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ
2. ขอบเขตเนื้อหาต้องเกี่ยวข้องกับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และ/หรือข้อมูลท้องถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงใต้ สาขาภาษา ภาษาศาสตร์และวรรณคดี ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา นิเทศศาสตร์ ศาสนา และปรัชญา สารสนเทศศาสตร์ หรือจิตวิทยา

3. บทความที่ส่งมาให้กองบรรณาธิการพิจารณาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และต้องไม่อยู่ระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารฉบับอื่น

รูปแบบการพิมพ์บทความ

ผู้เขียนต้องจัดบทความให้เป็นไปตามรูปแบบที่วารสารฯ กำหนด ดังนี้

1. การตั้งค่าน้ำกระดาษ ขนาดกระดาษ A4 ตั้งระยะขอบกระดาษบนและล่าง ซ้ายและขวา 2.5 ซม. (1 นิ้ว) ระยะบรรทัด 1 เท่า (single space) พร้อมกำหนดเลขหน้ามุมบนขวาของหน้ากระดาษความยาวของบทความ
2. ความยาวของบทความอยู่ระหว่าง 13-17 หน้า โดยรวมรูปภาพ ตาราง เอกสารอ้างอิง (ระบบ APA style ทั้งภายในและส่วนท้ายของบทความ)
3. รูปแบบตัวอักษรในบทความ คือ TH Sarabun PSK

ส่วนแรกของบทความ

1. ชื่อเรื่องภาษาไทย (TH Sarabun PSK 18 พอยท์ จัดข้อความกึ่งกลางหน้ากระดาษ ตัวอักษรตัวหนา)
2. ชื่อเรื่องภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK 18 พอยท์ จัดข้อความกึ่งกลางหน้ากระดาษ ตัวอักษรตัวหนา) โดยกำหนดตัวอักษรตัวแรกของคำเป็นตัวใหญ่
3. ชื่อผู้เขียน (TH Sarabun PSK 14 พอยท์ จัดข้อความชิดขวา) ระบุชื่อภาษาไทย และวงเล็บชื่อภาษาอังกฤษ และให้ใส่อ้างอิงเชิงบรรณานุกรมของผู้เขียนแต่ละคน เพื่อใส่ข้อมูลข้อที่ 6
4. บทคัดย่อภาษาไทย (TH Sarabun PSK 16 พอยท์) และคำสำคัญ (จำนวน 3-5 คำ) (TH Sarabun PSK 12 พอยท์) ไม่เกิน 250 คำ
5. บทคัดย่อภาษาอังกฤษ (TH Sarabun PSK 16 พอยท์) และคำสำคัญ (จำนวน 3-5 คำ) (TH Sarabun PSK 12 พอยท์) ไม่เกิน 250 คำ โดยคำสำคัญภาษาอังกฤษนั้นให้กำหนดตัวอักษรตัวแรกของคำเป็นตัวใหญ่
6. เชิงอรรถ ให้ระบุข้อมูลสถานที่ทำงานหรือหลักสูตร และสถานศึกษาถ้าผู้เขียนกำลังศึกษาอยู่ (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ)

ส่วนเนื้อหาของบทความ

1. เนื้อหาบทความให้ใช้ตัวอักษร TH Sarabun PSK ขนาด 16 พอยท์ และจัดข้อความชิดซ้ายทั้งหมด
2. บทความวิชาการ เนื้อหาประกอบไปด้วย
 - บทนำ
 - เนื้อหา
 - บทสรุป
 - รายการอ้างอิง
3. บทความวิจัย เนื้อหาประกอบไปด้วย
 - บทนำ
 - การทบทวนวรรณกรรม
 - วิธีการวิจัย ให้ระบุรายละเอียดเกี่ยวกับ 1) ประเภทของการวิจัย 2) ประชากร ตัวอย่าง และการสุ่มกลุ่มตัวอย่าง (กรณีเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (กรณีเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ) หรืออื่น ๆ 3) เครื่องมือในการวิจัย การพัฒนา และการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ 4) การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 5) การวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล
 - ผลการวิจัย
 - อภิปรายผล
 - ข้อเสนอแนะการวิจัย (ข้อเสนอแนะทั่วไป และข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต)
 - กิตติกรรมประกาศ (ถ้ามี)
 - รายการอ้างอิง

ส่วนการอ้างอิง

เป็นไปตามหลักเกณฑ์ APA version 7.0 (American Psychological Association) ทั้งนี้ กองบรรณาธิการได้ทำตารางสรุปตัวอย่างวิธีการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา และการอ้างอิงในรายการอ้างอิงเบื้องต้น เพื่อช่วยในการเตรียมบทความ

วิธีการจัดส่งบทความ

ผู้เขียนส่งบทความเพื่อพิจารณาผ่านระบบออนไลน์ Thai Journals Online (Thaijo) ได้ที่ URL: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index> เท่านั้น บทความที่ผ่านการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน จะได้รับการพิจารณาเพื่อตีพิมพ์ในวารสารฯ ต่อไป

ตารางสรุปตัวอย่างวิธีการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา

จำนวนผู้แต่ง	7.1 รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา	
	(ภาษาไทย)	(ภาษาอังกฤษ)
1 คน	ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์) ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์, /หน้า/เลขหน้า) ชื่อ/สกุล/(สัมภาษณ์, /วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์)	สกุล/(ปีพิมพ์) สกุล/(ปีพิมพ์, /p./เลขหน้า) สกุล/(ปีพิมพ์, /pp./เลขหน้า)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> กาญจนา แก้วเทพ (2557) xxx ขจีรัตน์ ดวงดาว (2555, หน้า 10) xxx เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์ (2560, หน้า 123-126) xxx นงนารถ ชัยรัตน์ (สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2553) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (กาญจนา แก้วเทพ, 2557) xxx (ขจีรัตน์ ดวงดาว, 2555, หน้า 10) xxx (เพชรรุ่ง เทียนปิวโรจน์, 2560, หน้า 123-126) xxx (นงนารถ ชัยรัตน์, สัมภาษณ์, 10 กรกฎาคม 2553)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Kessler (2003) xxx Week (2003, p. 27) xxx Kidd (1987, pp. 15-16) xxx Paradis (personal communication, February 24, 2020) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Kessler, 2003) xxx (Week, 2003, p. 27) xxx (Kidd, 1987, pp. 15-16) xxx (Paradis, personal communication, February 24, 2020)
2 คน	ชื่อ/สกุล/และ/ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)	สกุล/and/สกุล/(ปีพิมพ์)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> สุพร ชัยเดชสุริยะ และพัชรี วรจรัสรังสี (2554) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (สุพร ชัยเดชสุริยะ และพัชรี วรจรัสรังสี, 2554) xxx (เสรี วงศ์พิเชษฐ และพิศาล หมื่นแก้ว, 2556, หน้า 15) xxx (ชัชวาลย์ หลิวเจริญ และณิชชา โขศพิทักษ์กุล, 2559, หน้า 275-280)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> Bernard and Krupat (1994) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ <u>ตัวอย่าง</u> xxx (Bernard & Krupat, 1994) xxx (Haynes & Rao, 2013, p. 12) xxx (Jaiswal & Kant, 2018, pp. 345-356)

จำนวน ผู้แต่ง	7.1 รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา	
	(ภาษาไทย)	(ภาษาอังกฤษ)
3-5 คน	ชื่อ/สกุล,/ชื่อ/สกุล/และชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)	สกุล,/สกุล,/and/สกุล/(ปีพิมพ์)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ ตัวอย่าง นักรบ หมีแสน, จารุวรรณ สกุลคู, อรรณพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์ (2557) xxx	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ ตัวอย่าง Fisher, Bashyal, and Bachman (2012) xxx
	การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ ตัวอย่าง xxx (นักรบ หมีแสน, จารุวรรณ สกุลคู, อรรณพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์, 2557, หน้า 266) xxx (นักรบ หมีแสน, จารุวรรณ สกุลคู, อรรณพ โพธิสุข และสุชาดา สุธรรมรักษ์, 2559, หน้า 265-266)	การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ ตัวอย่าง xxx (Fisher, Bashyal, & Bachman, 2012, p. 172) xxx (Fisher, Bashyal, & Bachman, 2012, pp. 172-173)
6 คน ขึ้นไป	ชื่อ/สกุล/และคณะ/(ปีพิมพ์)	สกุล/et al./(ปีพิมพ์)
	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ ตัวอย่าง อวยพร เรื่องตระกูล และคณะ (2551) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ ตัวอย่าง xxx (อวยพร เรื่องตระกูล และคณะ, 2551) xxx (ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์ และคณะ, 2560, หน้า 89) xxx (พวงพรภัสสร วิริยะ และคณะ, 2560, หน้า 48-56)	การอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความ ตัวอย่าง Eker et al. (2000) xxx การอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความ ตัวอย่าง xxx (Eker et al., 2000) xxx (Gleim et al., 2013, p. 118) xxx (Leary et al., 2011, pp. 35-42)
หมายเหตุ: 1) การอ้างอิงผู้เขียน 3-5 คน นั้น ให้ใส่ชื่อผู้เขียนทุกคนในการอ้างอิงในเนื้อหาครั้งแรก และเขียน “และคณะ” หรือ et al. ในการอ้างอิงครั้งต่อไป ในกรณีอ้างอิงผู้เขียนตั้งแต่ 6 คนขึ้นไป สามารถเขียนชื่อผู้เขียนคนแรก และตามด้วย “และคณะ” หรือ et al. ได้ตั้งแต่การอ้างอิงครั้งแรก 2) / หมายถึง เคาะ space bar 1 ครั้ง, // หมายถึง เคาะ space bar 2 ครั้ง		

การอ้างอิงในเนื้อหาแบบอื่น ๆ

- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาหน้าข้อความจากแหล่งข้อมูลระดับทุติยภูมิ ให้เขียนดังนี้
รูปแบบ ชื่อ/สกุล/(ปี/อ้างอิงใน/ชื่อ/สกุล,/ปี)
ตัวอย่าง เพิ่มพูน แพนศรี (2548 อ้างถึงใน ศีรวิรรณ มีคุณ, 2551) xxx
Arnett (2000 cited in Claiborne & Drewery, 2010) xxx
- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาหลังข้อความมากกว่า 1 แหล่ง ให้เรียงตามลำดับอักษร ก-ฮ หรือ A-Z และ
อ้างอิงแหล่งข้อมูลภาษาไทยก่อนแหล่งข้อมูลภาษาอังกฤษ ดังนี้
รูปแบบ แหล่งข้อมูลภาษาไทย xxx (ชื่อ/สกุล,/ปี;/ชื่อ/สกุล,/ปี) xxx
แหล่งข้อมูลภาษาอังกฤษ xxx (สกุล,/ปี;/สกุล,/ปี) xxx
ตัวอย่าง xxx (เพิ่มพูน แพนศรี, 2551; ศีรวิรรณ มีคุณ, 2548)
xxx (Embretson & Reise, 2000; Marvelde et al., 2006)
- กรณีอ้างอิงในเนื้อหาที่แหล่งข้อมูลอ้างอิงไม่มีชื่อผู้แต่ง ให้เขียนดังนี้
รูปแบบ (ชื่อเรื่อง,/ปีที่เผยแพร่) หรือ (Title,/ปีที่เผยแพร่)
ตัวอย่าง (เส้นทางความสุข: การสัมผัสธรรมชาติ, 2559) (Preschool Prep, 2010)
ถ้าไม่มีปีที่เผยแพร่ปรากฏ ถ้าแหล่งข้อมูลอ้างอิงเป็นภาษาไทยให้ใส่ ม.ป.ป. หรือแหล่งข้อมูลอ้างอิง
เป็นภาษาอังกฤษให้ใส่ n.d.

ตารางสรุปตัวอย่างการอ้างอิงในรายการอ้างอิง

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือทั่วไป	ชื่อ/สกุล./(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(ครั้งที่พิมพ์ ระบุครั้งที่ 2 เป็นต้นไป). สำนักพิมพ์. ตัวอย่างภาษาไทย สุรางค์ โค้วตระกูล. (2544). <i>จิตวิทยาการศึกษา</i> (พิมพ์ครั้งที่ 5). ด้านสุทธาการพิมพ์. ศิริวรรณ เสรีรัตน์, ศุภร เสรีรัตน์, อองอาจ ปทพานิช, ปริญ ลักษิตานนท์ และสุพิศ ลิ้มไทย. (2543). <i>หลักการตลาด: Principles of marketing</i>. ดวงกลมสมัย. พิทยา ว่องกุล. (บรรณาธิการ). (2541). <i>ไทยยุควัฒนธรรมทาส</i>. โครงการวิถิทรศน์. สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). <i>ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง</i> (พ.ศ. 2552-2561). พรักหวานกรากฟัก. ชินวุฒิ เตชานุวัตร และธนัชพร นันทากวิธน์. (2564). <i>ดีแพลตฟอร์ม E-Commerce ไทย ตรงไหนคือโอกาส</i>. https://media.kkpfg.com/document/2021/Aug/(ฉบับเต็ม)%0KKP%20Research_ecommerce.pdf <u>ในกรณีที่ไม่ทราบชื่อผู้แต่ง</u> ผู้หญิงอีสาน: <i>ทางเลือก ศักยภาพและแนวทางการพัฒนา</i>. (2541). สถาบันและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Ritchie, B. W. (2003). <i>Managing educational tourism</i>. Channel View Publications. Ettinger, R. H., Crooks, R., & Stein, J. (1994). <i>Psychology: Science, behavior, and life</i> (3rd ed.). Harcourt Brace College Publishers. <u>ในกรณีหนังสืออิเล็กทรอนิกส์มีเลข DOI</u> Schmid, H. J. (Ed.) (2017). <i>Entrenchment and the psychology of language learning: How we recognize and adapt linguistic knowledge</i>. American Psychology Association; De Gruyter Mouton. https://doi.org/10.1037/15969-000 Brown, L. S. (2018). <i>Feminist therapy</i>. American Psychology Association. https://doi.org/10.1037/0000092-000
หนังสือแปล	ชื่อผู้แต่ง./(ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง/(ชื่อผู้แปล, แปล)./สำนักพิมพ์. โอเวน, ลินเนตต์. (2543). <i>คู่มือธุรกิจลิขสิทธิ์</i> (งามพรรณ เวชชาชีวะ, แปล). สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ. ธอโร, เฮนรี เดวิด. (2562). <i>วอลเดน</i> (สุริยฉัตร ชัยมงคล, แปล) (พิมพ์ครั้งที่ 5). ภาพพิมพ์.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือ ต่างประเทศ ที่ไม่ใช่ ภาษาอังกฤษ	ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่องภาษาต่างประเทศ/[ชื่อเรื่องแปลเป็นภาษาอังกฤษ]./ สำนักพิมพ์. Hong, N. (1959). <i>Lịch sử truyền giáo Việt Nam [History of missionaries in Vietnam]</i>. Contemporary Publishing House. Launay, A. (1924). <i>Histoire de la Mission de Cochinchine 1658-1823 (Vol 3: 1771-1823) [History of the Cochinchina mission 1658-1823 (Vol 3: 1771-1823)]</i>. Documents Historiques Maisonneuve Frères.
บทความ ในหนังสือ	ชื่อ/สกุลผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ใน/ ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ) (ถ้ามี)./ ชื่อหนังสือ/ (เลขหน้า)./ สำนักพิมพ์. ตัวอย่างภาษาไทย จามะรี เชียงทอง. (2543). ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร: ศักยภาพและการต่อสู้ของท้องถิ่น. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บรรณาธิการ), <i>พลวัตของชุมชนในการจัดการทรัพยากร: สถานการณ์ในประเทศไทย</i> (หน้า 1-51). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. กาญจนา แก้วเทพ. (2557). ทฤษฎีการสื่อสารตามทัศนะของสำนักทฤษฎีวิพากษ์. ใน <i>ประมวลสารชุดวิชาปรัชญานิติศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร</i> (หน้า 103-105). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Keyes, C. F. (1993). Why the Thai are not Christians: Buddhist and Christian conversion in Thailand. In R. W. Hefner (Ed.), <i>Conversion to Christianity: Historical and anthropological perspectives on a great transformation</i> (pp. 259-283). University of California Press.
วารสาร/ นิตยสาร	ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ชื่อวารสาร, /ปีที่ (ฉบับที่),/ เลขหน้า. ตัวอย่างภาษาไทย หฤทัยทิพย์ ตัณตเทศ. (2563). ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความผูกพันของนักเรียนนายเรืออากาศต่อโรงเรียนนายเรืออากาศนวมินทกษัตริยาธิราช. <i>วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา</i>, 28(3), 214-234. วิระ แก้วสุกใส และชัยรัตน์ จุสาลอ. (2556). เครือข่ายสังคมออนไลน์: กรณีเฟสบุ๊ก (Facebook) กับการพัฒนาผู้เรียน. <i>วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์</i>, 5(197), 195-205. ณรงค์ นิตินันท์. (2547). ปัญหาหญิงไทยในต่างแดน. <i>คู่สร้างคู่สม</i>, 24(464), 38. ดวงพร สุรพงษ์พิพัฒน์. (2562). พ่อแม่...ตัวแปรพัฒนาการของลูกกรีก. <i>หมอชาวบ้าน</i>, 41(488), 61-64.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
วารสาร/ นิตยสาร	ตัวอย่างภาษาไทย (ต่อ) ณิชาพร เจริญวานิชกูร และไพโรจน์ น่วมนุ้ม. (2562). ผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ที่เน้นแบบอย่างและกลวิธีตามแนวคิดของเมย์เนสและจูเลียน-ชูลต์ซ ที่มีต่อความรู้ทางคณิตศาสตร์และความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ ของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 5. <i>วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย</i>, 47 (ฉบับเพิ่มเติม 2), 88-100. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/232424 ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Porter, M. E., & Kramer, M. R. (2006). The link between competitive advantage and corporate social responsibility. <i>Harvard Business Review</i>, 84(12), 78-92. Sengupta, K. M. (2018). Community and neighborhood in a colonial city: Calcutta's para. <i>Sage Journals</i>, 38(1), 40-56. Barone, M. (2014, December 25). The experience factor. <i>U.S. News & World Report</i>, 141(24), 26. Bucur, I. (2013). Managerial core competencies as predictors of managerial performance, on different levels of management. <i>Social and Behavioral Sciences</i>, 78, 365-369. https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.04.312 Chunhachinda, P. (2017). FinTech: Towards Thailand 4.0. <i>Electronic Journal of Open and Distance Innovative Learning</i>, 7(1), 1-23. http://e-jodil.stou.ac.th/filejodi/14_0.pdf
หนังสือพิมพ์	ชื่อ/สกุล/(ปี,/วัน/เดือน)/ชื่อบทความ./ชื่อหนังสือพิมพ์,/หน้า/(ระบุเลขหน้า). หมายเหตุ: กรณีที่บทความเป็นภาษาอังกฤษ ขอให้ใช้ (ปี,/เดือน/วัน) ตัวอย่างภาษาไทย จิราวัฒน์ จารุพันธุ์. (2556, 3 มกราคม). โฆษณาดิจิทัล 56 กระแสยังแรงไม่เลิก. <i>เดลินิวส์</i>, หน้า 10. ทีมข่าวการเมือง. (2557, 24 กุมภาพันธ์). ปรีศนา “เสธ.น้ำเงิน” แฉรวบโลกไซเบอร์. <i>โพสต์ทูเดย์ออนไลน์</i>. https://www.posttoday.com/politic/report/279972 ไทยรัฐออนไลน์. (2563, 3 มกราคม). ล้อมคอกโรคซึมเศร้า ปฏิบัติการพิทักษ์สุขภาพคนไทย สู้พิษฆาตกรรมเงียบ ลดตายปีหนุ่ท้อแท้ 2563. https://www.thairath.co.th/news/society/1738735

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
หนังสือพิมพ์ (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Schwartz, J. (1993, September 30). Obesity affects economic, social status. <i>The Washington Post</i>, pp. A1- A4. Belluck, P. (2018, July 26). New Alzheimer’s drug slows memory loss in early trial results. <i>NY Times</i>, p. A1. Brody, J. E. (2007, December 11). Mental reserves keep brain agile. <i>The New York Times</i>. https://www.nytimes.com
วิทยานิพนธ์	ชื่อ/สกุล(ผู้เขียนวิทยานิพนธ์)/(ปีที่เผยแพร่)/(ชื่อวิทยานิพนธ์/[วิทยานิพนธ์ปริญญาโทหรือปริญญาตรีหรือวิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, /ชื่อมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษา]. ตัวอย่างภาษาไทย ปิติพัฒน์ จีระวนิชชญาณนท์. (2555). การศึกษากลวิธีในการแปล มุกตลกไทยในภาษาอังกฤษ: กรณีศึกษาภาพยนตร์เรื่องหลวงพี่เท่ง ภาค 1 และรถไฟฟ้ามหานคร. [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยบูรพา]. ชลวรินทร์ แป้นสุวรรณ. (2562). ลักษณะทางกายภาพ ความไว้วางใจคุณภาพการให้บริการ คุณค่าที่รับรู้ และความพึงพอใจส่งผลกระทบต่อการใช้บริการซ้ำและการบอกต่อของลูกค้ารับประทานอาหารบุฟเฟต์โรงแรมระดับ 4 ดาวขึ้นไป ในกรุงเทพมหานคร. [วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ]. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Footrakoon, O. (1999). <i>Lived experiences of Thai war brides in mixed Thai-American families in The United States</i>. [Doctoral dissertation of Philosophy, University of Minnesota]. Sehwised, W. (2007). <i>A study of conflict between mothers and daughters in The Joy Luck Club</i>. [Master’s thesis, Srinakharinwirot University].
เอกสารการประชุมวิชาการ	ชื่อ/สกุล/(ปีพิมพ์)/(ชื่อเรื่อง/ใน/ชื่อบรรณาธิการ/(บรรณาธิการ)/(ถ้ามี), ชื่อการประชุม/(ระบุเลขหน้า)/สำนักพิมพ์. ตัวอย่างภาษาไทย บุญเขต หนูอิม. (2558). สภาพเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมวิถีชุมชนปากคลองนาจอมเทียน. ใน สุชาติ พงศ์กิตติวิบูลย์ (บรรณาธิการ), <i>การประชุมวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ประจำปี 2558</i> (หน้า 223-232). คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา. หัตยา ศรีวงษ์. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะงาน ความสามารถในการทำงาน และบรรยากาศองค์การกับความสุขในการทำงานของพยาบาลส่วนงานอุบัติเหตุฉุกเฉินในโรงพยาบาลชุมชนในเขตภาคกลาง. ใน <i>การประชุมวิชาการและเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ “ราชนครินทร์วิชาการและวิจัย ครั้งที่ 5”</i> (หน้า 1-13). สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
เอกสาร การประชุม วิชาการ (ต่อ)	ตัวอย่างภาษาอังกฤษ Pojanapunya, P., & Todd, R. W. (2011). Relevance of findings in results to discussion sections in applied linguistics research. In R. W. Todd (Ed.), <i>Proceeding of the Internation Conference: Doing Research in Applied Linguistics</i> . (pp. 51-60). King Mongkut's University of Technology Thonburi. Ramesh, S. (2012). Preparation and evaluation of nanoparticles for sustained delivery of ampicillin. In <i>Proceedings of the Burapha University International Conference 2012 Global Change Opportunity & Risk</i> (pp. 351-357). Burapha University.
ราชกิจจานุเบกษา	ตัวอย่างภาษาไทย กฎกระทรวงให้ใช้บังคับผังเมืองรวมบริเวณอุตสาหกรรมและชุมชนแหลมฉบัง จังหวัดชลบุรี (ฉบับที่ 2). (2561, 16 สิงหาคม). <i>ราชกิจจานุเบกษา</i> . หน้า 1-2. ประกาศกรมศิลปากร เรื่องขึ้นทะเบียนโบราณสถานและกำหนดเขตที่ดินโบราณสถาน (วัดปิตุลาธิราชรังสฤษฎิ์ อาคารพุทธสมาคม (ศาลเก่า) วัดบุปผาราม ศาลากลาง จังหวัดตราด (หลังเก่า) ตึกมหาราช ตึกราชินี วัดชนะไชยศรี ปราสาทตาโบ ปราสาทพุลผล ปราสาทหนองผักบุ้งใหญ่ คุกขี้ไก่). (2539, 18 ธันวาคม). <i>ราชกิจจานุเบกษา</i> . หน้า 3, 7.
จดหมายเหตุ คำสั่ง ประกาศ ระเบียบ	ตัวอย่างภาษาไทย หอสมุดแห่งชาติ. (จ.ศ. 1206). <i>จดหมายเหตุรัชกาลที่ 3</i> . เล่มที่ 12. ศรีสทเทพ,พระยา. (2451). <i>จดหมายเหตุเสด็จประพาสยุโรป ร.ศ. 116 เล่ม 1</i> . โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร. มหาวิทยาลัยบูรพา. (2548, 13 กุมภาพันธ์). <i>ประกาศมหาวิทยาลัยบูรพา เรื่องกำหนดการเกี่ยวกับการเรียนการสอนประจำปีการศึกษา 2548</i> . มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (2549, 18 มีนาคม). <i>ระเบียบมหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์ จังหวัดปทุมธานี ว่าด้วยการออกหลักฐานแสดงผลการศึกษา พ.ศ. 2549</i> . จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2458). <i>พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. 2417 ถึง พ.ศ. 2453)</i> . ใน <i>หนังสืออนุสรณ์ในงานศพ อำพัน มารดา พุทธศักราช 2458</i> . โสภณพิพรรฒธนากร.

ประเภท	7.2 รูปแบบการอ้างอิงในรายการอ้างอิง
สื่อประเภท อื่น ๆ เช่น ภาพถ่าย ภาพยนตร์ คลิปเสียง เป็นต้น	ชื่อหน่วยงาน./ (ปี)/ชื่อเอกสาร./รหัสเอกสาร (ถ้ามี)/ ประเภทของเอกสาร. ตัวอย่างภาษาไทย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). <i>การแสดงละครพระราชานิพนธ์รัชกาลที่ 6 เรื่องโพงพาง</i>. รหัสเอกสาร M7500037. ภาพถ่าย. หอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน). (2564). 15 คำ เดือน 11 (Mekhong Full Moon Party). https://www.fapot.or.th/main/cinema/view/998 ภูวนาท คุณพลิน. (2542). เจ้าไม่มีศาล ใน <i>กรรมมีโกลด์ซีรีส์</i> [ซีดี]. บริษัทจีเอ็มเอ็ม แกรมมี่. ตัวอย่างภาษาอังกฤษ BBC (Producer). (n.d.). <i>EYFS. Listening skills - 1: Weather</i> [Audio podcast]. BBC School Radio. https://www.bbc.co.uk/teach/school-radio/eyfs-listening-skills-weather/zvrcf4j
เว็บไซต์	ชื่อ/สกุล./ (ปีที่พิมพ์)/ชื่อเรื่อง./URL ตัวอย่างภาษาไทย ศิริพจน์ เหล่ามานะเจริญ. (2560). <i>เขาดิน เดิมไม่ใช่สวนสัตว์ แต่เป็น botanical garden ไฮโซ ในพระราชวังสวนดุสิต</i>. https://thematter.co/thinkers/dusit-zoo/40695
สื่อ โซเชียลมีเดีย	ชื่อเจ้าของผลงาน./ (ปี./วัน/เดือน)/ชื่อเรื่อง./[Video]./YouTube./URL ตัวอย่างภาษาอังกฤษ IQD Media Official. (2561). <i>IQD Media Official</i>. [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/channel/UCBl1dBQ0n1ZW_pYqk7HLeTA
บทสัมภาษณ์	ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์./ (ปี./วัน/เดือน)/ตำแหน่ง/(ถ้ามี)/สัมภาษณ์. ตัวอย่างภาษาไทย นงนารถ ชัยรัตน์. (2553, 10 กรกฎาคม). ผู้อำนวยการสำนักหอสมุดกลาง. สัมภาษณ์. ศักดิ์ศิริ (นามสมมติ). (2553, 10 กันยายน). สัมภาษณ์.

การอ้างอิงในรายการอ้างอิงรูปแบบอื่น ๆ

- กรณีผู้เขียนมือสกริยศ

รูปแบบ ชื่อ/สกุล./ยศ./ (ปี)/ชื่อหนังสือ./ชื่อสำนักพิมพ์.

ตัวอย่าง นริศรานันต์วงศ์, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยา. (2552). *บันทึกความรู้เรื่องต่าง ๆ* (พิมพ์ครั้งที่ 3). มูลนิธิเสถียรโกเศศ-นาคะประทีป.

- กรณีผู้เขียนมีสมณศักดิ์

รูปแบบ สมณศักดิ์/(นาม)/ (ปี)/ชื่อหนังสือ./ชื่อสำนักพิมพ์.

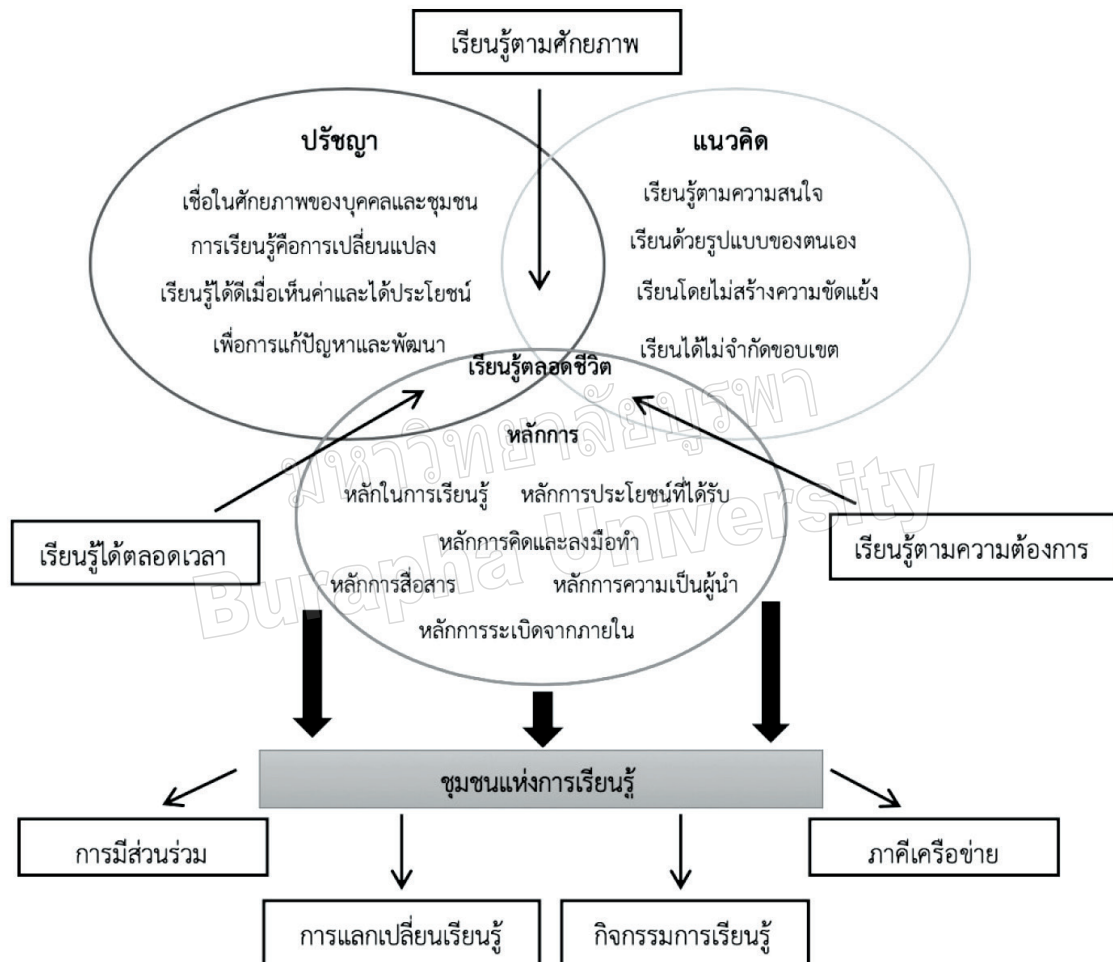
ตัวอย่าง พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2549). *ชุดเพชร. อนัญญา*.

รูปแบบการทำภาพประกอบ การทำตาราง และการอ้างอิง

การอ้างอิงภาพและตารางจะใส่ในหมายเหตุ โดยมีลักษณะการอ้างอิงแตกต่างกัน ดังนี้

ภาพ 1

ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อขับเคลื่อนชุมชนแห่งการเรียนรู้

หมายเหตุ. จาก “การวิเคราะห์และสังเคราะห์ปรัชญา แนวคิด และหลักการของการศึกษา ตลอดชีวิตเพื่อการเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้” โดย อาชญญา รัตนอุบล, 2562, วารสารครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 47(ฉบับเพิ่มเติม 2), หน้า 436 (<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/EDUCU/article/view/232667/>).

ภาพ 2

การแสดงเรื่องโพงพาง พ.ศ. 2463

หมายเหตุ. จาก การแสดงละครพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6 เรื่อง โพงพาง, โดย สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, ม.ป.ป., รหัสเอกสาร M7500037, ภาพถ่าย.

กรณีผู้เขียนสร้างหรือออกแบบด้วยตนเอง ให้เขียนอ้างอิงได้ภาพ ดังตัวอย่างต่อไปนี้
หมายเหตุ. โดย เพชรรุ่ง เทียนปัวโรจน์, ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 16 มีนาคม พ.ศ. 2560
หมายเหตุ. โดย อัจริยา ตามัน, ออกแบบเมื่อวันที่ 27 ธันวาคม พ.ศ. 2564

ตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงตาราง

ในกรณีที่สร้างตารางรายงานผลด้วยตนเอง ไม่จำเป็นต้องระบุแหล่งที่มา ยกเว้นตารางดังกล่าวนั้นดัดแปลงมาจากงานของนักวิจัยท่านอื่น ๆ หรือนำมาจากหนังสือ ตำรา หรือบทความวิชาการใด ๆ จำเป็นต้องเขียนอ้างอิง

ตาราง 1

ความเที่ยงรายองค์ประกอบและค่าสถิติการตรวจสอบความตรงเชิงโครงสร้างของโมเดลการวัด

ตัวแปร	คุณภาพด้านความเที่ยง		คุณภาพด้านความตรงเชิงโครงสร้าง
	องค์ประกอบการวัด	ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา	
ความร่วมมือในการปฏิบัติงานของครู	การวางแผนการทำงานร่วมกัน	0.920	chi-square = 0.010, df = 1, p = 0.914, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงาน	0.912	
ปัจจัยเชิงสาเหตุของความร่วมมือในการปฏิบัติงานของครู	ทัศนคติที่มีต่อความร่วมมือในการปฏิบัติงาน	0.886	chi-square = 0.330, df = 2, p = 0.747, RMSEA = 0.848, GFI = 0.999, AGFi = 0.995
	การรับรู้ความสามารถของตนเอง	0.919	
	บรรยากาศของโรงเรียน	0.923	
	ความผูกพันต่องานและองค์กร	0.910	
การเรียนรู้ของครู	การต่อยอดองค์ความรู้	0.904	chi-square = 0.000, df = 1, p = 0.947, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	การนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้	0.870	
	การปรับเปลี่ยนวิธีการปฏิบัติงาน	0.865	
การปฏิบัติงานในชั้นเรียนของครู	ความสามารถในการสร้างนวัตกรรม	0.900	chi-square = 0.010, df = 1, p = 0.936, RMSEA = 0.000, GFI = 1.000, AGFi = 1.000
	ความสามารถในการสอน	0.887	
	โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ		

หมายเหตุ. จาก “บทบาทการส่งผ่านของความร่วมมือของครูในการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่มีต่อการเรียนรู้และการปฏิบัติงานในชั้นเรียนของครู” โดย พจนา อาภาณัฐรักษ์ และสุวิมล ว่องวาณิช, 2557, *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา*, 9(2), หน้า 716 (<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/OJED/article/view/37280>).

จริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ (Publication Ethics)

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการที่มีคุณภาพต่อสาธารณะ และสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้กับแวดวงวิชาการ ดังนั้นเพื่อให้การเผยแพร่เป็นไปอย่างถูกต้อง มีคุณภาพ โปร่งใส และสอดคล้องกับมาตรฐานการตีพิมพ์ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาจึงได้กำหนดแนวทางวิธีปฏิบัติ และจริยธรรมการตีพิมพ์เผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการ โดยได้กำหนดบทบาทสำหรับผู้นิพนธ์ (authors) บรรณาธิการวารสาร (editor) และ ผู้ประเมินบทความ (reviewers) ไว้เพื่อให้ศึกษาและปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดเพื่อประโยชน์ต่อผู้อ่านและแวดวงวิชาการต่อไป

บทบาทและหน้าที่ของผู้นิพนธ์ (Duties of Authors)

1. ผู้นิพนธ์ต้องยืนยันว่าผลงานของตนเองที่ส่งมานั้นเป็นผลงานใหม่ ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ในระหว่างการเสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น
2. ผู้นิพนธ์ทุกคนที่มีชื่อปรากฏในผลงานจะต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการผลิตผลงานจริง
3. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่าเนื้อหาในผลงานของตนเองไม่ได้คัดลอกผลงานของตนเองและผู้อื่น หรือมีการนำเนื้อหาที่ได้รับการตีพิมพ์อื่นมาใช้ซ้ำ (recycle) โดยไม่มีการอ้างอิงในรายการอ้างอิงท้ายบทความ หากพบว่ามีกรณีละเมิดลิขสิทธิ์ (plagiarism) ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความโดยตรง
4. ผู้นิพนธ์ต้องรับรองว่าผลงานของตนเองนั้นได้มาจากข้อมูลที่ถูกต้อง ไม่บิดเบือนข้อมูล หรือให้ข้อมูลที่เป็นเท็จ
5. ผู้นิพนธ์ต้องอ้างอิงแหล่งข้อมูลทุกครั้งที่มีการนำผลงานของผู้อื่นมาใช้ในผลงานของตน โดยมีการจัดทำรายการอ้างอิงถูกต้องครบถ้วน และต้องมีรายการอ้างอิงท้ายบทความ
6. ผู้นิพนธ์ต้องเขียนบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบที่วารสารกำหนดไว้ใน “คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์”
7. ผู้นิพนธ์ต้องระบุแหล่งทุน (financial support) ที่ได้รับสนับสนุนในการผลิตผลงาน รวมทั้งต้องระบุผลประโยชน์ทับซ้อน (conflicts of interest) ที่อาจมี
8. ในกรณีที่ผู้นิพนธ์ทำผิดข้อตกลงหรือจริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ งานวารสารจะตัดสิทธิ์การตีพิมพ์เป็นระยะเวลาอย่างน้อย 2 ปี และจะดำเนินการแจ้งหน่วยงานที่ผู้นิพนธ์สังกัด

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการวารสาร (Duties of Editor)

1. แสดงความรับผิดชอบต่อผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสาร บรรณาธิการจะต้องรับผิดชอบต่อทุกสิ่งที่ตีพิมพ์ในวารสาร ซึ่งครอบคลุมการดำเนินการดังต่อไปนี้
 - 1.1 บรรณาธิการมีหน้าที่พัฒนาวารสารให้ได้มาตรฐานการตีพิมพ์ที่เป็นที่ยอมรับในระดับสากล
 - 1.2 บรรณาธิการต้องรักษาความซื่อสัตย์สุจริตทางด้านวิชาการ
 - 1.3 บรรณาธิการต้องรับรองคุณภาพเนื้อหาของบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ลงในวารสาร
 - 1.4 หากตรวจสอบพบการประพฤติทุจริตมิชอบใด ๆ ภายหลังจากดำเนินการตรวจสอบแล้ว บรรณาธิการต้องดำเนินการเพิกถอนบทความนั้นด้วยความโปร่งใสและสามารถพิสูจน์ได้
2. สนับสนุนความถูกต้องทางวิชาการ
 - 2.1 บรรณาธิการต้องควบคุมคุณภาพบทความโดยให้ความเห็นชอบในการตีพิมพ์หรือปฏิเสธการตีพิมพ์ผลงานของผู้นิพนธ์บนพื้นฐานของความถูกต้องทางวิชาการ ปราศจากอคติ

- 2.2 บรรณาธิการต้องแจ้งรูปแบบและเกณฑ์การตีพิมพ์ของวารสารเพื่อให้การจัดทำบทความมีความถูกต้องทางวิชาการ
- 2.3 บรรณาธิการต้องสนับสนุนให้ผู้พิมพ์อ้างอิงข้อมูลอย่างถูกต้องและเหมาะสมรวมทั้งแจ้งคำแนะนำที่ได้รับจากผู้ประเมินให้ผู้พิมพ์ได้รับทราบเพื่อนำไปใช้ในการปรับปรุงบทความ
- 2.4 บรรณาธิการต้องสนับสนุนให้ผู้พิมพ์มีความรู้และปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการตีพิมพ์ผลงานในวารสารวิชาการ
- 2.5 บรรณาธิการควรมีแหล่งข้อมูลเกี่ยวกับผู้ประเมินบทความที่มีความสอดคล้องกับขอบเขตเนื้อหาของวารสาร เพื่อให้ได้ผู้ประเมินที่มีความเชี่ยวชาญในศาสตร์และให้ข้อมูลหรือข้อคิดเห็นที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ
3. คัดกรองข้อมูลส่วนบุคคล บรรณาธิการต้องไม่เปิดเผยข้อมูลส่วนบุคคลของผู้พิมพ์ (authors) และผู้ประเมินบทความ (reviewers) แก่บุคคลอื่น ๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาของการประเมินบทความ โดยจัดให้มีกระบวนการกลั่นกรองผลงานในลักษณะ double-blind peer review
4. ควบคุมและจัดการผลประโยชน์ทับซ้อน บรรณาธิการจะต้องไม่เป็นหนึ่งในผู้พิมพ์ของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารเพื่อเป็นการควบคุมและจัดการผลประโยชน์ทับซ้อนอันอาจเกิดขึ้น

บทบาทและหน้าที่ของผู้ประเมินบทความ (Duties of Reviewers)

1. ผู้ประเมินบทความต้องประเมินความเชี่ยวชาญและความรอบรู้ของตนเองว่าตรงกับศาสตร์ในบทความของผู้พิมพ์อย่างแท้จริงเมื่อรับเป็นผู้ประเมิน
2. ผู้ประเมินบทความต้องประเมินบทความด้วยความยุติธรรม (fair) ปราศจากอคติ (unbiased) เป็นประโยชน์กับผู้พิมพ์ และส่งมอบผลการประเมินตรงเวลา (timely)
3. ผู้ประเมินบทความต้องแจ้งให้บรรณาธิการทราบทันที หากพบว่ามีส่วนใดส่วนหนึ่งของบทความมีความเหมือนหรือซ้ำซ้อนกับบทความชิ้นอื่น หรือการกระทำใด ๆ อันเป็นการฝ่าฝืนจริยธรรมของการวิจัยหรือการพิมพ์เผยแพร่
4. ผู้ประเมินบทความต้องรักษาความลับและไม่เปิดเผยข้อมูลใด ๆ ของบทความที่ส่งมาเพื่อรับการประเมินแก่บุคคลอื่น ๆ

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

วิสัยทัศน์

บูรณาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์สู่สากล

หมายถึง การที่คณะฯ มุ่งสร้างแบบอย่างที่ดีในการผสมผสานศาสตร์ทางด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ที่ได้มาตรฐานสากล ทางด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนด้านการวิจัย และด้านการบริการวิชาการ

พันธกิจ

1. ยกระดับคุณภาพบัณฑิตที่มีสมรรถนะสากล พร้อมทำงานได้ทันที
2. สร้างงานวิจัยและนวัตกรรมเชิงบูรณาการ
3. บริการวิชาการเชิงบูรณาการที่ตอบสนองต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคม
4. บริหารจัดการองค์กรให้มีประสิทธิภาพ

ค่านิยม

คิดเชิงนวัตกรรม ทำงานจริงและเบิกบาน สมานฉันท์
ผูกพันสังคม ใจรื่นรมย์เปิดกว้าง

การใช้ประโยชน์โซเชียลมีเดียแบบคอนเวอร์เจนซ์ของร่างทรงและผู้ประกอบพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นเกย์
และหญิงข้ามเพศในช่วงแพร่ระบาดของไวรัสโควิด-19

กั้ววาท พองแก้ว และยิ่งยอด มัญชุวิสิฐ

อิทธิพลของพฤติกรรมการใช้งานทวิตเตอร์ต่อความสุขเชิงอัตวิสัยโดยมีการเห็นคุณค่าในตนเองเป็นตัวแปรส่งผ่าน
และการรับรู้การสนับสนุนทางสังคมเป็นตัวแปรกำกับ

กิตติภาพ ถนอมรอด และอภิษฎา ไชยวุฒิกรณ์วานิช

อิทธิพลของลักษณะบุคลิกภาพต่อทัศนคติและความตั้งใจเข้าร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนเสื้อผ้าของผู้บริโภคชาวไทย
ชานวล คณานุกูล

ประเพณีก่อพระทราย: กระบวนการสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมในเทศกาลวันไหลบางแสน

เทพพร มังธานี มนตรี วิวาทสุข บุญรอด บุญเกิด และปัทวี สัตยวงศ์ทิพย์

พื้นที่กับการเมืองวัฒนธรรมของอัตลักษณ์ไทย-จีนในนวนิยายโรมานซ์ชาติพันธุ์เรื่อง ทานตะวัน ของ ว.วินิจัยกุล
นันท์ภัสสร ภูมิธรรมรัตน์ และอารียา หุตินทะ

การประยุกต์หลักการวางแผนอนาคตภาพเชิงเปลี่ยนแปลงและแสกการอนมาใช้ในการก่อตัวของนโยบายสาธารณะ
เพื่อสุขภาพของเมืองพัทยา

พัชณา เอ็งบริบูรณ์พงศ์ ใจดี สมนึก จงมีวสิน ธรรมพล ศรีสุวรรณ พรชฎาธร ชนะวิชัย ธรรมะปิยวงศ์
สุรพัศโยธิน บุราณนันทน์ เติชิต ชาวบางพรหม และวัลลภ ใจดี

นัยแห่งการจัดแบ่งประเภทของเมืองเกี่ยวกับการจัดการ: กรณีเปรียบเทียบการจัดแบ่งขององค์การยูเนสโก
และประเทศไทย

เตชวัน ปัญญาวุฒิธรรม และกาญจนา เหล่าโชคชัยกุล

วาทกรรมเชิงวิพากษ์ในพิธีสืบชะตาเห้าเรือนของชาวไทย-ยวน ตำบลดอนแร่ อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี
บุญย์จรรย์ สรสีสม ชนกพร ขาวคำ และศราวุฒิ บุตรดาวงค์

วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ที่อยู่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

169 ถ.ลงหาดบางแสน ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131

โทรศัพท์: 0 3810 2344 อีเมล: husojournal@bua.ac.th

<https://www.tci-thaijo.org/index.php/husojournal/index>